

Др ЈОВАН АЈДУКОВИЋ

**РУСКО-
ИНОСЛОВЕНСКА
КОНТАКТОЛОШКА
ИСТРАЖИВАЊА**

ФОТО ФУТУРА

Др Јован Ајдуковић

РУСКО-ИНОСЛОВЕНСКА КОНТАКТОЛОШКА
ИСТРАЖИВАЊА

Чесма „Четири лава“ у Сремским Карловцима из 1799. године

(Фото: <https://stav.wordpress.com/drustvo>)

Д.ф.н. Йован Айдукович

**РУССКО-
ИНОСЛАВЯНСКИЕ
КОНТАКТОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

Белград, 2014

Др Јован Ајдуковић

**РУСКО-
ИНОСЛОВЕНСКА
КОНТАКТОЛОШКА
ИСТРАЖИВАЊА**

Београд, 2014.

Електронско издање
<http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicRIKI2014.pdf>

Књига је настала у оквиру Научне лабораторије за славистику и лингвистику (НО) коју смо основали почетком 1992. године специјално за потребе пројекта „Словенски језици у контакту са руским језиком“. У првој фази истраживања (1992-1997) објавили смо монографију „Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације речник“ (1997), а у другој фази (1998-2004) књиге „Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама“ (2004) и „Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика“ (2004). Од 2006. до 2011. учествовали смо у пројекту Министарства науке Републике Србије бр. 148012 „Кодови руске културе“. У овом периоду из штампе су изашли два тома „Контактолошког речника словенских језика“ (2010-2011) и књига „Радови из лингвистичке контактологије“ (2012). Затим смо објавили трећи том и нова електронска издања КРСЈ (2014), као и четири пробне карте „Међусловенског контактолошког атласа“ (2014).

Издавач и штампа
Фото Футура - Београд

Прво издање
Тираж 150

Израду и издавање књиге финансирао је аутор.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16'362(081)
811.161.1:811.163.41(081)

АЈДУКОВИЋ, Јован

Руско-инословенска контактолошка истраживања / Јован Ајдуковић. - 1. изд. - Београд : Фото Футура, 2014. (Београд : Фото Футура). - 250 стр. ; 25 cm

На спор. насл. стр.: Русско-инославјанские контактологические исследования. - Тираж 150. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Регистри.

а) Словенски језици – Компаративна граматика
б) Руски језик - Српски језик - Компаративна анализа

ISBN 978-86-83691-50-0
COBISS.SR-ID

САДРЖАЈ

Уводне напомене.....	9
Трансграфематизација у контактолошким речницима.....	33
Увод.....	33
О трансграфематизацији.....	35
Анализа трансграфематизације према КР.....	36
Статистика корпуса.....	42
Закључак.....	44
Типологија фрејмске трансдеривације у контактолошком речнику	47
Увод.....	48
О когнитивној анализи творбеног гнезда.....	57
Типологија фрејмске трансдеривације.....	59
ФД0.....	61
ФД1/1.....	61
ФД1/2.....	62
ФД1/3.....	62
ФД2/1.....	62
ФД2/2.....	63
ФД2/3.....	64
ФД3/1.....	65
ФД3/2.....	65
ФД3/3.....	65
ФД3/4.....	66
ФД3/5.....	66
ФД3/6.....	67
ФД3/7.....	68
ФД3/8.....	69
ФД3/9.....	69
ФД3/10.....	71
ФД3/11.....	71
ФД3/12.....	72
ФД3/13.....	72
Закључак.....	73
Транссемантизација у контактолошким речницима.....	77
Дефиниције кључних термина у раду.....	78

Методологија истраживања.....	84
Упарени лексикографски извор.....	86
Метајезик транссемантизације. Формални запис.....	87
Инфлуенција у формалном запису.....	89
Формални записи у појединим изворима.....	89
Типологија транссемантизације.....	94
C0.....	95
C1Нм.....	96
C1Фм.....	97
C1Фр.....	98
C2Нр.....	98
C2Фр.....	98
C2Ф>р.....	99
C1Нм+C1Фм.....	99
C1Нм+C1Фр.....	100
C1Нм+C2Нр.....	100
C1Нм+C2Фр.....	100
C1Нм+C2Ф>р.....	101
C1Фм+C1Фр.....	101
C1Фм+C2Нр.....	102
C1Фм+C2Фр.....	102
C1Фм+C2Ф>р.....	103
C1Фр+C2Нр.....	103
C1Фр+C2Фр.....	104
C1Фр+C2Ф>р.....	104
C2Нр+C2Фр.....	105
C2Нр+C2Ф>р.....	105
C2Фр+C2Ф>р.....	105
C1Нм+C1Фм+C1Фр.....	106
C1Нм+C1Фм+C2Нр.....	106
C1Нм+C1Фм+C2Фр.....	107
C1Нм+C1Фм+C2Ф>р.....	108
C1Нм+C1Фр+C2Нр.....	108
C1Нм+C1Фр+C2Фр.....	109
C1Нм+C1Фр+C2Ф>р.....	109
C1Нм+C2Нр+C2Фр.....	109
C1Нм+C2Нр+C2Ф>р.....	110
C1Нм+C2Фр+C2Ф>р.....	110
C1Фм+C1Фр+C2Нр.....	111
C1Фм+C1Фр+C2Фр.....	112
C1Фм+C1Фр+C2Ф>р.....	112

C1Фм+С2Нр+С2Фр.....	113
C1Фм+С2Нр+С2Ф>р.....	113
C1Фм+С2Фр+С2Ф>р.....	113
C2Нр+С2Фр+С2Ф>р.....	114
C1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Нр.....	114
C1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Фр.....	115
C1Нм+С1Фм+С2Нр+С2Фр.....	116
C1Нм+С1Фм+С2Нр+С2Ф>р.....	116
C1Нм+С1Фм+С2Фр+С2Ф>р.....	117
C1Нм+С1Фр+С2Нр+С2Фр.....	117
C1Нм+С1Фр+С2Нр+С2Ф>р.....	118
C1Нм+С2Нр+С2Фр+С2Ф>р.....	118
C1Фм+С1Фр+С2Нр+С2Ф>р.....	119
C1Фм+С2Нр+С2Фр+С2Ф>р.....	120
C1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Нр+С2Фр.....	120
C1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Нр+С2Ф>р.....	121
C1Нм+С1Фм+С2Нр+С2Фр+С2Ф>р.....	121
C1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Нр+С2Фр+С2Ф>р.....	122
С#.....	123
Закључак.....	123
Контактолексеме под руским утицајем у македонском и српском издању „Руске речи“.....127	
Увод.....	127
Лингвистичка контактологија: два концепта.....	131
Корпус и статистика корпуса	132
Новински чланак у „Руској речи“	133
Инфлуенција и глобална / локална структура	135
Контактолошке улоге	136
Контактолошке макростратегије.....	140
Контактолошке микростратегиије.....	142
Организација новинског чланка и дистрибуција контактолексема	144
Формализација трансдискурсивизације у КР.....	145
Закључак.....	147
Огледна свеска „Контактолошког фразеолошког речника адаптације“	
Питања корисника речника.....	152
Одговори на питања.....	154
Речник адаптације српских контактофразема под руским	

утицајем. Огледна свеска.....	177
Техничке скраћенице.....	177
Условне ознаке.....	179
АКАКИ АКАКИЈЕВИЧ.....	181
АКАКИЈ АКАКИЈЕВИЧ.....	181
АКАКИЈЕ АКАКИЈЕВИЧ.....	181
АНУШКА ЈЕ ПРОЛИЛА ЗЕЈТИН.....	182
АНУШКА ЈЕ ПРОСУЛА ЗЕЈТИН.....	183
АНУШКА ЈЕ ПРОСУЛА УЉЕ.....	183
АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА ЗЕЈТИН.....	183
АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ.....	183
БАБА ЈАГА.....	185
ИЗЛИШАН ЧОВЕК.....	187
ОКНО У ЕВРОПУ.....	187
ПРОЗОР У ЕВРОПУ.....	187
СУВИШНИ ЉУДИ.....	190
СУВИШАН ЧОВЕК.....	193
ЧОВЕК У ФУТРОЛИ.....	193
Онлајн лингвистички атласи и један предлог онлајн „Међусловен- ског контактолошког атласа“.....	196
Увод.....	197
Архитектура шест веб-презентација.....	201
Међусловенски контактолошки геоинформациони систем.....	207
Упитник за „Међусловенски контактолошки атлас“.....	212
Трансграфематизација.....	213
Трансфонемизација.....	216
Трансакцентуација.....	219
Закључак.....	220
Прилози. Контактолошке карте.....	222
Вопросник МКА №2: Трансфонемизација контактолексем под влия- нием русского языка в южнославянских языках.....	223
Програм „Лингвистичка контактологија за слависте“.....	228
Програм „Руско-јужнословенски језички контакти“.....	233
Регистар имена.....	239
Регистар контактолошких термина.....	243

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У књизи „Руско-инословенска контактолошка истраживања“ публикујемо седам радова које смо прочитали или смо припремили за излагање на научним конференцијама и конгресима у Белорусији, Македонији, Русији, Србији и Хрватској. Тематски они припадају следећим контактолошким дисциплинама: лексичкој, фразеолошкој и дискурсној контактологији, контактолошкој лексикографији и лингвогеографији. Предмет наших истраживања је утицај руског језика на поједине јужнословенске и западнословенске језике на различитим језичким нивоима. У уводним напоменама¹ указујемо на место које лингвистичка контактологија има у српској русистичкој библиографији и износимо њену тематски оријентисану локалну периодизацију. Додатке у књизи представљају програми курсева „Лингвистичка контактологија за слависте“ и „Руско-јужнословенски језички контакти“, затим предметни регистар и регистар имена.

Да бисмо сагледали развој одређене научне дисциплине или утврдили колики је научни допринос њених истраживача неопходно је из методолошких разлога прво одредити њихово место у локалном контексту, односно у локалној научној средини. Ако пак појединце или научне колективе из одређене научне дисциплине прво ставимо у светски или европски контекст добићемо необјективну слику, она може бити претенциозна, али и неумерено критичка. У формирању опште представе о научном развоју локалне средине помажу нам потпуне или селективне библиографије, као и тематске периодизације. Тако, на пример, најопштији библиографски увид у српску русистичку лингвистичку продукцију показује да лингвистичка контактолошка истраживања имају релативно дугу традицију (Пипер 1984²; 1990³; Кончаревић, Трнавац 2004⁴; Вићентић, Пипер 2006⁵), међутим

¹ Поједина питања из ових напомена разматрали смо у реферату на међународном конгресу „Примењена лингвистика данас“ у организацији Друштва за примењену лингвистику Србије и Црне Горе (Филолошки факултет у Београду, 28-30. 9. 2006. год.). У „Књизи резимеа“ на стр. 1-2. објављене су тезе реферата под називом „Лингвистичка контактологија у XXI веку: правци истраживања“ (в. Ј. Ајдуковић, Биобиблиографија са прилозима, Фото Футура, Београд, 2008: 37).

² П. Пипер, Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1945-1975), Матица српска, Нови Сад, 1984, 284.

³ П. Пипер, Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1976-1985), Матица српска, Нови Сад, 1990, 185.

радови из ове области нису увек смештани у русистику. Први том веома значајне библиографије југословенске русистичке лингвистике региструје не само радове који су посвећени искључиво руском језику, већ и радове који припадају конфронтационој лингвистици, методици наставе руског језика, теорији и пракси превођења, руској лингвистици, као и поједине славистичке и типолошке радове „у којима је део о руском језику значајнији по садржају или простору“ (Пипер 1984: 6)⁶. У уводним напоменама библиографије која покрива период од 1976. до 1985. године читаоцу се посебно скреће пажња да томом нису обухваћени радови „који немају за предмет руски језик“, односно „не осветљавају појаве руског него неког другог језика“, а међу њима су и радови који обрађују „српскохрватску лексику руског порекла“ (Пипер 1990: 5)⁷. Осим тога, ни друге библиографије не садрже посебан одељак посвећен језичким контактима српског са другим језицима. Такав одељак није постојао у стогодишњој историји часописа „Јужнословенски филолог“. Према А. Голубовић библиографија овог часописа има одељак о словенским етимологијама, односно одељак о етимологији, историји речи, тумачењу речи и збиркама речи (Голубовић 2013)⁸. Анализирајући руске теме у овом часопису С. Танасић је закључио да је проучавање русизама „више српски него руски проблем“, а као вредне прилоге из ове проблематике навео је радове М. Московљевића и А. Белића о писању руских имена (Танасић 2009)⁹. Трећи том библиографије југословенске лингвистичке русистике региструје радове који се односе на лингвистичку русистику „у ширем смислу“. У одељку „Руски језик према другим језицима“ аутори наводе радове контактолошке тематике, на пример, Б. Дабића „Русизми и славјанизми у Његошевом „Лажном Шћепану Малом“ (Дабић 1986)¹⁰ и Г. Јовановић „Савенизми у Вуковој преписци“¹¹ (Јовановић 1987). У предметном регистру заступљен је термин

⁴ К. Кончаревић, Р. Трнавац, Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1986-1991), Матица српска, 2004, 148.

⁵ Б. Вићентић, П. Пипер, Библиографија српске лингвистичке русистике (1991-2000), Матица српска, 2006, 143.

⁶ В. фусноту бр. 2.

⁷ В. фусноту бр. 3.

⁸ А. Голубовић, Библиографија у часопису „Јужнословенски филолог“, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2013, 228.

⁹ С. Танасић, „Руске теме у Јужнословенском филологу“, Славистика 2009, 131-141.

¹⁰ Б. Дабић, „Русизми и славјанизми у Његошевом „Лажном Шћепану Малом“, Књижевни језик, Сарајево, 1986, 245-248.

¹¹ Г. Јовановић, „Slavenizmi u Vukovoj prepisci“, Zbornik radova o Vuku Stefanoviću Karadžiću, Institut za jezik i književnost, Sarajevo, 1987, 177-181.

„лингвистичка контактологија“ поред кога стоји број који упућује на рад П. Пипера из 1988. године о транскрипцији, транслитерацији и теорији језика у контакту (Кончаревић, Трнавац 2004: 144)¹². Контактолошки радови присутни су и у четвртом тому који покрива период од 1991. до 2000. године (Вићентић, Пипер 2006)¹³. Радује чињеница да су у предметном регистру посведочени неки од контактолошких термина. На 138. страни среће се терминолошки израз „међусловенске језичке везе и контакти“, док су на 139. страни наведени термини „русизам“ и „речи страног порекла“. Волели бисмо да наредни томови библиографије српске лингвистичке русистике имају нешто разумејенију целину „Теоријска и дескриптивна лингвистика“ унутар које би биле издвојене већ постојеће области „Руски језик“ и „Руски језик у поређењу са другим језицима“, али и унета нова област „Руски језик у контакту са другим језицима“.

Потврду за наш став о потреби укључивања у библиографију лингвистичке русистике радова који разматрају контакте руског језика са другим језицима налазимо и у „Лингвистичком енциклопедијском речнику“ из 1990. године који је практично термину *русистика* посветио два речничка чланка. У једном је представљена русистика у Совјетском Савезу која се бави руским језиком, књижевношћу и фолклорним текстом, односно руским језиком у синхронији и дијахронији, док је у другом представљена русистика чији је предмет „језик, књижевност и други елементи духовне културе руског народа у иностранству“. Ову другу русистику нарочито интересује контактолошка проблематика, јер су се словенски књижевни језици развијали „при взаимной поддержке и взаимовлиянии“ (ЛЭС 1990: 428)¹⁴. Осим тога, универзитетски уџбеници из лексикологије и фразеологије савременог руског језика за студенте филологе посебна поглавља посвећују руским речима и фразеологизмима у другим језицима (в. Фомина 1990: 190-197; 355-356)¹⁵, док су језички контакти стална тема русистичких конгреса. На IV и V међународном конгресу истраживача руског језика¹⁶ контактолошка проблематика је заступљена у

¹² В. нав. дело.

¹³ В. фусноту бр. 5.

¹⁴ Лингвистический энциклопедический словарь. „Советская энциклопедия“, Москва, 1990: 425-428.

¹⁵ М.И. Фомина, Современный русский язык. Лексикология, „Высшая школа“, Москва, 1990, 416 [„§41. Русские слова в других языках“ и „§70. Русские фразеологизмы в других языках мира“].

¹⁶ IV Международный конгресс исследователей русского языка „Русский язык: исторические судьбы и современность. Труды и материалы“, Москва, 2010, 894 с.;

следећим секцијама: „Историја и предисторија руског језика“ (В.В. Каверина, „Орфографическое освоение заимствований в XVIII столетии. Буква Ъ), „Проучавање функционалних стилова, жанрова и идиоматика“ (Л.П. Амири, Д. Фоулер, „Использование латиницы в рекламном тексте как средство проявления современной межкультурной коммуникации“), „Руска лексика као систем“ (И.А. Меркулова, Ю.А. Суворова, „Ядро лексики русского языка в инославянском лексическом пространстве“), „Руска лексикографија“ (Л.А. Баранова, „Аббревиатуры иноязычного происхождения: опыт лексикографического описания“), „Руска творба речи и морфемика“ (А.К. Казкенова, С.А. Никитина, „Заимствованное слово и его производные в современном русском языке“), „Фонетика, графика, орфографија руског језика“ (О.Н. Короткова, „Источники фонетической интерференции /синтагматический аспект/“), „Руска дијалектологија“ (Г.-Р. А-К. Гусейнов, К контактологической /в аспекте отношений с тюрскими языками Северо-Восточного Кавказа/ интерпретации генезиса одного из ареалов русского цоканья“), „Руски језик у поређењу са другим језицима“ (Ю.В. Сухова, „Экстралингвистические и лингвистические предпосылки появления лексических заимствований в русском языке в сопоставлении с корейским языком“), „Руски као страни језик“ (Е.Л. Бархударова, „Иностранный акцент в русской речи: универсальное, типологическое, специфическое“), „Социолингвистика и лингвокултурологија“ (М. Алиева Есен, „О русских заимствованиях в литературном турецком языке“; Й. Ајдукович, „О первых томах контактологического словаря славянских языков, посвященных влиянию русского языка“), „Лингвистичка експертиза“ (Ф.О. Байрамова, Ю.В. Зайцева, „Опыт комплексного исследования интерферирующей речи: проблемы и пути их решения“), „Руски језик у новим геополитичким условима“ (С. Дел Гаудио, „Суржик в системе соотношения украинского и русского языков“) и др. У већини радова руски језик је у улози језика примаоца, док се у мањем броју радова налази у улози доминантног језика даваоца. У чланку „Радован Кошутић и развој југословенске лингвистичке русистике“ Р. Маројевић закључује да све до друге половине осамдесетих година XX века није било монографских истраживања о утицају руског језика на српскохрватски и да се „овом проблематиком српскохрватска наука о историји књижевног језика само спорадично бавила“ (Маројевић 1986: 42)¹⁷.

V Международный конгресс исследователей русского языка „Русский язык: исторические судьбы и современность. Труды и материалы“, Москва, МГУ, 2014.

¹⁷ Р. Маројевић, „Радован Кошутић и развој југословенске лингвистичке русистике“, Славистички зборник I, Београд, 1986, 31-46.

Према овом аутору истраживање С. Стијовића о „односу руских (и рускословенских) и српских (и српкословенских) елемената у „Историји о Црној Гори“ Василија Петровића“ (Маројевић 1986: 41-42)¹⁸ припада историји руског књижевног језика, док су проучавања руских и црквенословенских елемената у српском језику (С. Стијовић) и радови о адаптацији српских имена у руском и руских у српском (М. Московљевић, Б. Станковић и др.) предмет лингвистичке русистике. У чланку који анализира коментаре Р. Лалића у вези са русизмима у Његошевим песничким делима проблематика руско-српских језичких и културних контаката смештена је у русистичку и славистичку практичну текстологију (Маројевић 1997: 32)¹⁹.

Захваљујући развоју модерне теорије језика у контакту лингвистичка контактологија данас има статус самосталне русистичке и славистичке дисциплине, поседује свој предмет и методологију истраживања, те специфичан појмовно-терминолошки апарат. Предмет лингвистичке контактологије у ширем смислу су језички контакти, језички утицаји, језички сукоби, билингвизам, мултилингвизам, превођење, учење других језика, сви облици интерференције, адаптација, транскрипција, транслитерација и др. Њу интересују не само лингвистички аспекти језичких контаката, већ и екстралингвистички фактори који омогућавају језичке контакте и утицаје или делују у ситуацији контаката култура. Српска лингвистичка контактологија током свог историјског развоја најчешће се бавила проблемом интерференције и језичким (лингвистичким) позајмљивањем, односно адаптацијом контактолошких јединица у језику примаоцу под утицајем језика даваоца, затим лексикографском обрадом позајмљеница, као и друштвено-политичким приликама које су утицале на динамику контаката језика. На Одсеку руске и стране филологије у Казању²⁰ предмет „Језички контакти“ се налази у оквиру филолошког профила „Контрастивна лингвистика“. Основни циљеви изборног предмета су продубљивање знања, стицање компетенција и вештина у области контрастивне лингвистике, синхроног и дијахроног проучавања језичких контаката и лингвогеографије. Предмет је интегративног типа јер обухвата ареалну лингвистику (лингвогеографију), генеалогску лингвистику и типологију. На Филозофском факултету у Новом Саду језички контакти се изучавају, на пример, на Катедри за

¹⁸ В. нав. дело.

¹⁹ Р. Маројевић, „Радован Лалић као коментатор Његошевог песничког дела“, Славистичка истраживања Радована Лалића, Београд – Никшић, 1997, 27-32.

²⁰ И.Ж. Едиханов, Языковые контакты. Программа дисциплины. Казанский (Приволжский) федеральный университет, 2014, <<http://kpfu.ru/pdf/portal/oop/2585.pdf>>

словачки језик и књижевност²¹. У оквиру предмета „Језичка култура“ посебно се обрађује тема „Словачки и српски језик као језици у контакту“. На истом факултету постоји профил „Српска филологија у контакту са мађарском / словачком филологијом“, а у оквиру њега се изучавају предмети „Теорија језика у контакту“, „Српски језик у контакту са мађарским / словачким језиком“. У универзитетској филолошкој настави у различитим периодима користиле су се као уџбеничка или помоћна литература књиге домаћих русиста и русиста из региона (Ј. Ајдуковића²², А. Менац²³, Р. Павлове²⁴, Б. Терзића²⁵, Н. Чундеве²⁶), док су славистима као секундарна литература препоручиване књиге домаћих и страних англиста, германиста, романиста и др. (В. Берић-Ђукић²⁷, У. Вајнрајха²⁸, Л. Сочанац и групе аутора²⁹, Р. Филиповића³⁰ и др.). У списку литературе из „Методологије лингвистичких истраживања“ (П. Пипер) Филолошког факултета у Београду неко време се налазила и наша књига „Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације речник“ (1997), док се на докторским студијама из „Лексике савременог српског језика“ (Р. Драгићевић) користила књига „Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама“ (2004). Ова друга се среће и у списковима литературе за предмете „Контактна лингвистика“ (И. Фабијанић) Универзитета у Задру и „Савремене лингвистичке теорије“ (М. Поповић) Универзитета „Демал Биједић“ у Мостару.

На основу тема радова објављених у научној периодици, као и

²¹ В. сајт факултета, <www.ff.uns.ac.rs>

²² Ј. Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник. Фото Футура, Београд, 1997, 331; Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

²³ R. Filipović, A. Menac, Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku. Školska knjiga, Zagreb, 2005, 77.

²⁴ Р. Павлова, Болгарско-русские и русско-болгарские языковые связи, София, 1979.

²⁵ Б. Терзић, Руско-српске језичке паралеле, Славистичко друштво Србије, Београд, 1999, 370.

²⁶ Н. Чундева, Русизмите во македонскиот литературен јазик (докторска дисертација), Филолошки факултет во Скопје, 1980, 280.

²⁷ V. Berić-Đukić, Iz kontaktne lingvistike, Univerzitet u Novom Sadu, 1993, 127.

²⁸ У. Ванрайх, Языковые контакты. Состояния и проблемы исследования, Благовещенский гуманитарный колледж им. И.А. Бодуэна де Куртене, 2000, 263.

²⁹ L. Sočanac, O. Žagar-Senteši, D. Dragičević, Lj. Dabo-Denegri, A. Menac, A. Nikolić-Hoyt, Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. Prilagodba posuđenica. Nakladni zavod „Globus“, Zagreb, 2005, 256.

³⁰ R. Filipović, Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj - značenje, JAZU, Školska knjiga, Zagreb, 1990, 336.

монографских истраживања можемо издвојити **предконтактолошки** и **три научна периода** у развоју српске контактолошке лингвистичке русистике. Поделу смо извршили према *територијалном, стручном и предметно-методолошком* критеријуму. Разматрали смо публикације само оних аутора који су били везани или су још увек везани за неку научну и образовну институцију на територији Србије, односно који су у време публикувања дела живели или још увек живе на њеној територији. Из библиографија југословенске и српске лингвистичке русистике (Пипер 1984³¹; 1990³²; Кончаревић, Трнавац 2004³³; Вићентић, Пипер 2006³⁴), као и из каталога Народне библиотеке Србије (када је реч о радовима објављеним у периоду од 2001. до 2014, као и оним из периода који нису обухваћени споменутим библиографијама) ексцерпирали смо радове аутора који су стекли русистичко образовање, наставника руског језика или русиста који се научно баве рускословенским језиком. Руски и рускословенски утицај у песничким делима Петра II Петровића Његоша проучавао је, између осталих, С. Стијовић³⁵. Он је рускословенском и руском језику посветио засебна поглавља књиге „Славенизми у Његошевим песничким делима“ (Стијовић 1992)³⁶ као што су „Рускословенски (и руски) језик“, „Његошево образовање и знање руског и рускословенског језика“, „Славенизми са рускословенским (руским) гласовним особинама“. У науци се за рускословенски везује, примера ради, употреба предлога *ко, во*, префикса *во-* (*вооружати*), *воз-* (*воздржати*), именица на *-ески* (*отечески*), *-ество* (*торжество*), *-ически* (*трагически*), група *ер, ор, ел, ол, ич* (*восторг, жертва, волна, восхищение*), сугласника *ч* у патронимском суфиксу (*Павлович*), *г* уместо *х* код грецизама (*гимн*), именица са *а < њ* (*начало*) и др. На основу година објављивања радова формирали смо хронолошки регистар који нам је омогућио да издвојимо кључне периоде у којима је нека контактолошка тема била веома актуелна. Осим тога, периодизацију смо извршили на основу радова који контактолошке појаве проучавају са синхронијског или дијахронијског становишта и у којима је руски језик у улози језика примаоца или доминантног језика даваоца. Ова друга позиција се може уочити не само у публикацијама које су уже русистички профилисане, већ и у делима русиста и србиста који

³¹ В. фусноту 2.

³² В. фусноту 3.

³³ В. фусноту 4.

³⁴ В. фусноту 5.

³⁵ С. Стијовић, Славенизми у Његошевим песничким делима, „Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1992, 255.

³⁶ В. нав. дело.

поједине контактолошке појаве посматрају из угла „чистоће“ српског језика, односно његове историјске фонетике, морфологије, дериватологије, лексикологије, синтаксе и стилистике. Од наших србиста који су се бавили русизмима споменућемо карловачког професора српског језика Јована Живановића који је у XIX веку објавио рад „Русизми у данашњем црквенословенском језику“ (Живановић 1865)³⁷, као и рад археографа Народне библиотеке Србије Љ. Штавланин-Ђорђевић која је деведесетих година XX века публиковала рад о русизмима у „Иловичкој крмчији“ (Штавланин-Ђорђевић 1996)³⁸. Ј. Живановић у наведеном раду показује разлику између старословенског и ондашњег црквенословенског језика. Примера ради, по њему је облик *вижх* (прво лица презента глагола *видѣти*) црквенословенски русизам, среће се уместо облика *виждж* који не може да гласи *видѣж*, јер дентални сугласници не могу стајати „пред прејотираним самогласницима“ (Живановић 1865: 152)³⁹. Љ. Штавланин-Ђорђевић је пронашла русизме новгородског типа у „Иловичкој крмчији“. Тај наш најстарији сачувани препис написан на српкословенском језику из 1262. године урадили су српски и руски писар са новгородског подручја који је у текст унео црте свога говора⁴⁰. Рускословенским се бавио А. Младеновић. Он је у раду „Однос између домаћих и рускословенских елемената у књижевном језику код Срба пре његове Вуковске стандардизације“ закључио да је у XVIII веку књижевни језик „у зависности у првом реду од тематике и намене одговарајућег дела, могао да буде у великој мери или рускословенски или народни, односно да садржи особине и једног и другог“ (Младеновић 1969: 50)⁴¹. Не треба заборавити Вуково интересовање за рускословенски језик којим је написана „Историја разних славенских народа“ Јована Рајића крајем XVIII века. Вук у својим текстовима, између осталог, коментарише Рајићеве „туђе речи“ *лагеръ* и *квартиръ*, као и „посрбљене“ рускословенске речи *отачаство* и *саздатељ*. „Чисте русизме“ (в. Терзић 1999: 245-248)⁴² представљају речи *дорога* и *город* са пуногласном групом *-оро-*, као и реч *кровъ* са групом *-ро-*. Узевши у об-

³⁷ Ј. Живановић, „Русизми у данашњем црквенословенском језику“, Србски летопис за годину 1865, Год. 39, Књ. 110, Нови Сад, 152-187.

³⁸ Љ. Штавланин-Ђорђевић, „Још један поглед на русизме у Иловичкој крмчији“, Археографски прилози, XVIII, Београд, 1996, 56-67.

³⁹ В. фусноту 37.

⁴⁰ В. фусноту 38.

⁴¹ А. Младеновић, „Однос између домаћих и рускословенских елемената у књижевном језику код Срба пре његове Вуковске стандардизације“, Зборник за филологију и лингвистику XII, Нови Сад, 1969, 43-51.

⁴² Б. Терзић, Руско-српске језичке паралеле, Славистичко друштво Србије, Београд, 1999, 239-252.

зир чињеницу да је истраживача руско-српских и српско-руских језичких контаката са једне и са друге стране веома мало, те да су им истраживања комплементарна, мишљења смо да русистичка лингвистичка библиографија треба да садржи радове стручњака оба профила.

У предконтактолошком периоду развоја лингвистичке контактологије доминантно место имају појмови „језичко мешање“ и „мешани језици“ који су се употребљавали и у XVIII веку, а нарочито од друге половине XIX века до прве половине XX века (в. Filipović 1986: 19-25⁴³; Ајдуковић 2004: 11⁴⁴). Код Срба су се мешали руски, српски и црквенословенски⁴⁵, док су се српски лексикографи бавили србизацијом и црквенословенизацијом руских лексикографских извора. Ову другу појаву истраживао је руски србиста В.П. Гудков који је, примера ради, запазио да се русизам *заслуга* појављује у „Немачком и српском речнику“ из 1790. године⁴⁶, у Вуковом речнику, али и у „Руско-немачком и немачко-руском лексикону“ Ј.М. Родеа из 1784⁴⁷, што по овом аутору „резко снижаєт ценность этих данных как свидетельств сербской речи“ (Гудков 1993: 138)⁴⁸. За српску русистичку контактологију овога периода посебан значај имају први српски уџбеник руског језика А. Васиљевића и прва граматика руског језика Ј. Илића. Иако уџбеник „Учитељ руског језика“ А. Васиљевића из 1862. године не разматра ни у фонетском, ни у морфолошком делу контактолошке појаве, у њему се указује, истина не на експлицитан начин, на лингвистичке и екстралингвистичке факторе који доприносе ширењу руског утицаја у српској средини. У предговору аутор објашњава зашто учимо руски језик: „Руский език пре свега учимо, ако ни зашто друго, оно баръ зато, што тай език найлакше изучити можемо, а у свакомъ смислу може намъ заменили ма кои странный език“. Наведене мисли А. Васиљевића говоре, између оста-

⁴³ R. Filipović, Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. JAZU, Školska knjiga, Zagreb, 1986, 324.

⁴⁴ Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

⁴⁵ У предговору српског издања књиге Б. Унбегауна „Почеци књижевног језика код Срба“ (Вукова задужбина, Матица српска, Орфелин, 1995, 104) из 1935. године П. Ивић је написао да овом књигом „симболично почиње изучавање српског књижевног језика предвуковске епохе“ и да „пре Унбегаунове књиге <...> наука није располагала готово никаквим конкретним увидима у књижевни језик који је Вук истиснуо из употребе“ (стр. 7).

⁴⁶ В. у књ.: В.П. Гудков, Сербская лексикография XVIII века, Москва, 1993, 177.

⁴⁷ В. нав. дело.

⁴⁸ В. нав. дело.

лог, о школском билингвизму, о генетској и типолошкој блискости између српског и руског језика, о немотивисаности Срба за учење других језика, јер руски може да задовољи све њихове интелектуалне и социјалне потребе. Друга књига из овог периода која заслужује помен је прва граматика руског језика Јеврема А. Илића. Друго скраћено и прерађено издање из 1893. год. доноси 364 параграфа распоређена на 84 стране (узгред, прво издање из 1883. има XI + 208 стр.). Њен значај се огледа у томе што садржи параграфе о „туђим речима“. Тако се у 34. параграфу фонетског дела наводи да се „самогласник *э* употребљава највише у туђим речима, а само у неким руским <...>“ (Илић 1893: 7)⁴⁹, док се у 38. параграфу истиче правило да Руси „туђе речи“ „пишу онако, како их изговарају“ („Француски глас *и* и немачки *й* пишу *ю*: Дјума – Dumas; француско *еи*, *оei* и немачко *ö* пишу *е* или *ё*: Гёте – Goethe, Медонџ – Meudon“). Морфолошки део, одн. 96. параграф одељка „Мењање туђих речи“ садржи правило о деklinацији „туђих речи“ (Илић 1893: 7)⁵⁰. Према Илићу позајмљенице из „туђег језика“ „које су задржале туђ наставак“ „остају у првом падежу“ (*пальто*). Уколико су „добиле руски наставак, мењају се као и остале руске речи“ (Илић 1893: 20)⁵¹. Према Д. Дамљановић граматика Ј. Илића „има потребан степен научног приступа“, јер се аутор служио најбољим руским граматикама онога времена (Дамљановић 2000: 216)⁵². По нашем мишљењу ово издање прве руске граматике објављене у Србији због свог скромног обима, једноставног описа адаптације „туђих речи“, селективног и несистемског садржаја, као и неускопрофилисане намене заслужује да се уврсти у пред-контактолошки период у историји српске русистичке лингвистичке контактологије. Поред споменутих дела истом периоду припада други том „Примера књижевног језика руског“ Р. Кошутића из 1910. год. и то из два разлога: због коментара о русизмима који су у складу са дотадашњом традицијом и масовног посрбљавања руске ономастичке лексике. У напомени испод цитата „Я и прежде хотѣлъ вамъ это замѣтить“ (стр. 126, ред. 83, в. Кошутић 1910: 22)⁵³ аутор скреће пажњу читаоцу да се у „званичном језику“ и „језику образованих људи“ среће доста русизама, те да би их ваљало употребљавати у пре-

⁴⁹ Ј.А. Илић, Руска граматика за српске школе, Друго прерађено издање, Београд, 1893, 96.

⁵⁰ В. нав. дело.

⁵¹ В. нав. дело.

⁵² Д. Дамљановић, Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године, Филозофски факултет, Београд, 2000: 216-233.

⁵³ Р. Кошутић, Примери књижевног језика руског. Књ. 1. Текстови (290 стр.). Књ. 2 (225 стр.). Напомене. Књ. 3 (359 стр.). Речник. Београд, 1910.

вођењу ради постизања јачег колорита. Кошутећ руске антропониме као што су *Алѣша, Влас Захарка, Иљя, Катенька, Манечка, Наташа, Сонечка* посрбљује у *Алет, Влахо, Захар, Илија, Катица, Мара, Нанта, Сојка*. Његова хрестоматија руских текстова садржи фусноте са коментарима у вези са употребом русизама у преводу. Из „Примера“ сазнајемо да је реч „израз русизам, који се каткад при превођењу може лепо обићи“ (Кошутећ 1926: 40)⁵⁴, да је и реч *излишан* русизам (Кошутећ 1926: 206)⁵⁵, а да су „звук, звучан и звучати рус. речи које су се у нас не само одомаћиле, већ, исказујући сродне, али ипак различите појмове, стекле и право грађанства у нашем језику“ (Кошутећ 1926: 208)⁵⁶.

Иако се заснивање научне русистике у Србији везује за београдску универзитетску Катедру руског језика и литературе на Великој школи и делатност П. Кулаковског, Р. Кошутећа и др., о модерној русистичкој контактологији може се говорити тек након појаве радова Е. Хаугена који се баве анализом језичког позајмљивања (1950⁵⁷; 1953⁵⁸) и књиге „Језички контакти“ У. Вајнрајха (1953)⁵⁹. У нашој русистици П. Кулаковски је познат по томе што је написао и презентовао први научни рад „Кратак преглед историје развића руског књижевног језика“ 1878. године, а годину дана касније у употребу је ушао његов уџбеник „Руска читанка: за Велику школу“ (Дамљановић 2000: 78, 89)⁶⁰. Р. Кошутећ је утемељивач руско-српске конфронтационе фонетике и граматике, двојезичне руско-српске лексикографије, лингвокултурологије, „теоријске мисли о превођењу са руског језика“, као и диференцијалног метода у настави језика (Маријевић 1986: 31-32)⁶¹. Почетак **првог периода** у развоју српске, универзитетске и русистичке лингвистичке контактологије везујемо за 1914. Те године је објављено прво издање руске морфологије (Кошутећ 1984)⁶² које доноси Кошутећеве коментаре о „туђим речима“. Нарочито је значајан коментар о њиховој потенцијалној морфолош-

⁵⁴ В. нав. дело.

⁵⁵ В. нав. дело.

⁵⁶ В. нав. дело.

⁵⁷ E. Haugen, „The Analysis of Linguistic Borrowing“, Language 26, 1950, 210-223.

⁵⁸ E. Haugen, The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior, Philadelphia, 1953.

⁵⁹ U. Weinreich, Languages in Contact: Findings and Problems. Linguistic Circle of New York XII, 1953, 148.

⁶⁰ В. фусноту бр. 52.

⁶¹ В. фусноту бр. 17.

⁶² Р. Кошутећ, Граматика руског језика II. Облици. Четврто издање. Филолошки факултет, Београд, 1984, 303.

кој парадигми. Аутор „Облика“ у 93. параграфу о непроменљивим речима објашњава да у говору простих људи поједине туђе речи имају „остале падеже“ (*кофей, кофeya, кофею, кофеи*), док их образовани људи „не мењају“ (*кофе*), те наводи правило да се туђа имена и презимена, „која је незгодно мењати или која не подилазе ни под једну категорију руских именица, не мењају“ (*Бордо, Гёте*) (Кошутић 1984: 48)⁶³. Осим тога, руске глаголске именице као што су *сведение* и *мнение* Кошутић доводи у везу са „црквеним“ језиком из кога су „узете“, а у заградама даје њихове старословенске ликове (*сѣвѣдениѣ, мѣнѣниѣ*) (Кошутић 1984: 191)⁶⁴. Његова фонетика исто тако доноси низ запажања контактолошке природе. Тако, на пример, у 138. параграфу, у коме се разматрају питања удвојених сугласника у „туђим речима“, Кошутић саопштава да се „само у говору богословаца и оних људи који сувише верују штампаној речи и за њом се поводе, чује н. пр. *комиссия* /к^ам'ис'и^{иѣ}/“ (Кошутић 1919: 131)⁶⁵. За разлику од фрагментарног описа контактолошких појава у оквиру несловенско-руских и инословенско-руских језичких контаката присутним у нашим граматикама руског језика, у овом периоду објављени су радови који описују и тумаче контактолошке појаве у оквиру руско-инословенских контаката из угла језичке културе, правописа и историје језика примаоца. У Кошутићевој граматичкој језик примаоца је руски, док је, примера ради, код П. Ђорђевића и М. Московљевића језик примаоца српски. П. Ђорђевић у часопису „Наш језик“ из 1936. год.⁶⁶ саветује пуристе да се не боре „против речи *кѣаз*“ која исто значи и у руском, јер је она „већ одавно изашла из књижевне употребе“ (Ђорђевић 1936: 253)⁶⁷, док неразликовање⁶⁸ речи *кнез* и *кѣаз* објашњава непознавањем „стручне историје“ (Ђорђевић 1936: 255)⁶⁹. Овај универзитетски наставник подсећа да се руски језик „органиски развио из црквеног руског“ из кога је наследио именице са префик-

⁶³ В. нав. дело.

⁶⁴ В. нав. дело.

⁶⁵ Р. Кошутић, Граматика руског језика I. Гласови, Друго издање, Петроград, 1919.

⁶⁶ П. Ђорђевић, „Кнез или кѣаз“, Наш језик, Књ. IV, Београд, 1936, 253-255.

⁶⁷ В. нав. дело.

⁶⁸ У истом часопису (година IV, 1936) С.М. Гребенац је објавио полемички прилог под називом „Шта је појам речи „кнез“, а шта речи „кѣаз“ у нашем језику XIX века“ у коме указује на разлику која постоји између српске речи „кнез“ и руске речи „кѣаз“. Ова прва је означавала „у доба Милоша, али и раније“ звање турске администрације, односно „српског народног старешину у појединим нахијама“, док се друга односила на титулу Милоша Обреновића, као и на титула осталих владара Михаила, Милана II, Милана IV и Александра Карађорђевића. Поред речи „кѣаз“ употребљавала се и реч „кѣажевић“ (кѣажевић Сергије).

⁶⁹ В. фусноту бр. 66.

сом *-ие* „помоћу којег су се градили нарочито апстрактне именице“ (Ђорђевић: 1936: 101)⁷⁰. Ове именице нису опстале у српском и украјинском језику јер се нису осећале као народне, а у бугарском је руски утицај присутан „у оним граматичким категоријама које је и сам руски књижевни језик примио из црквенословенског“ (Ђорђевић 1936: 102)⁷¹. У чланку посвећеном именицама типа *божанство* П. Ђорђевић закључује „да је требало да прође много година па да изађу из употребе руски и рускословенски облици на *-ество* и да превладају понародњени облици на *-анство*“ (уп. срп. *божанство* / *божаство* и рускословенско *божество*) (Ђорђевић 1936: 171)⁷². Период између два светска рата значајан је и по томе што је захваљујући опширној студији М. Московљевића о писању руских имена у нашој средини утемељена ономастичка контактологија. Овај вредан ауторов покушај да успостави одређене принципе писања руских имена, патронима и презимена у говору и штампаним публикацијама проистекао је из запажања да „нема ни једног принципа, којег би се сви држали“, те да „свако на свој начин транскрибује иста имена“ (Московљевић 1928-1929: 108)⁷³. За лингвистичку контактологију рад је значајан не само по томе што доноси обиље грађе, већ пре свега због класификација ономастичког материјала. М. Московљевић је различите тенденције у транскрибовању руских антропонима таксативно навео у одељцима „Транскрибована имена узетих у целини“, „Транскрибовање завршетка“ и „Обележавање меких сугласника“ (Московљевић 1928-1929: 114-115)⁷⁴. Имена и презимена се адаптирају према руском (*Фјодор*), српском (*Никола*) или преводном облику (*Игњат*), имају руски (*Николај*, *Горкиј*) или српски завршетак (*Андрија*, *Достојевски*). Патроними и презимена могу се завршавати на *-ич* (*Сергејевич*) и *-ић* (*Игњатовић*). У трећем одељку упознаје нас са праксом адаптације руских палатализованих сугласника (*Иљич*, *Ретин*, *Рјетин*, *Пећа*, *Лебеђев*, *Вера*, *Вјера*). У последњем делу студије Московљевић наводи „практична упутства за транскрибовање руских имена“ (Московљевић 1928-1929: 130-136)⁷⁵. Тако, на пример, његова препорука је да се заједничка крштена имена транскрибују на начин „како се код нас

⁷⁰ П. Ђорђевић, „Из историје нашег књижевног језика. Именице типа бденије“, Наш језик, Књ. IV, св. 6, Београд, 1936, 100-107.

⁷¹ В. нав. дело.

⁷² П. Ђорђевић, „Из историје нашег књижевног језика. Именице типа божанство“, Наш језик, Књ. IV, Београд, 1936, 169-172.

⁷³ М. Московљевић, „О писању руских имена у нашем језику“, Јужнословенски филолог, Књ. VIII, Београд, 1928-1929, 109-136.

⁷⁴ В. нав. дело.

⁷⁵ В. нав. дело.

употребљавају” (*Јелена*), а да се календарска руска имена “која мало личе на иста наша” транскрибују према руском изговору (*Семјон*) итд. У његовој систематизацији сугласници се најчешће транслитеришу (*Крилов, Васјуков*). У истом броју часописа А. Белић се критички осврће на Московљевићев чланак због „произвољности“. Наиме, Белић сматра да се Московљевић „одлучио за средину“, да се „неке речи код њега гласовно транскрибују, а друге се транслитерирају“ или „удешавају према нашим речима“ (Белић 1928-1929: 138)⁷⁶. Првој категорији припада име *Фађеј*, другој – *Фадеј*, док посрбљену реч *Тадија* сматра апсолутно неприхватљивом. А. Белић инсистира на чувању „фонетичке“ природе српског правописа (Белић 1928-1929: 138)⁷⁷. Половином педесетих година о транскрипцији патронима и трансморфологизацији помина *rgorgia* писали су К. Тарановски⁷⁸ и Б. Терзић⁷⁹.

У нашим часописима прве половине XX в. срећу се прилози који се баве неким од екстралингвистичких аспеката руског утицаја. С обзиром да је ова тематика од нарочитог значаја за лингвистичку контактологију, овом приликом осврнућемо се на нека запажања Н. Радосевић коју је интересовао одговор на питање зашто су Руси помагали Вука Карацића. Након садржајне анализе ауторка закључује да су Руси „сматрали да је кидање веза са руском књижевношћу било сувише нагло и због тога опасно за нејаку српску књижевност“ и да „нису оправдавали извесне појединости Вукове реформе“. Са друге стране, Руси су „признавали да сваки народ има право на властиту, самосталну књижевност“ и „са симпатијама су пратили Вуков рад“. Посебно су били одушевљени „снажном Вуковом личношћу“ (Радосевић 1939: 37)⁸⁰. На основу овог чланка можемо извести и неке општије закључке о екстралингвистичким факторима који јачају или ограничавају руски утицај. Ширење руског утицаја подстиче јака личност, одн. руско интересовање за такву личност, као и његова лична познанства са Русима. Од посебног је значаја квалитет и квантитет тих односа, да ли су познанства негована у континуитету или

⁷⁶ А. Белић, „Поводом расправе о писању руских имена у нашем народу“, Јужно-словенски филолог, Књ. VIII, Београд, 1928-1929, 137-141.

⁷⁷ В. нав. дело.

⁷⁸ К. Тарановски, „О писању руских имена по оцу“, Наш језик, Књ. I, Београд, 1950, 237-238.

⁷⁹ Б. Терзић, Првак „Болшеог театра“, Наш језик, Београд, 1955, Књ. VI, Београд, 1955, 258-260.

⁸⁰ Н. Радосевић, „Зашто су Руси помагали Вука“, Наш језик, Књ. VI, Београд, 1939, 29-38.

су прекидана. Важно је да такву личност подржавају све заинтересоване стране на руској страни. У Русији Вуковог времена постојала су „два зараћена књижевна табора“, један је био против руско-црквенословенске симбиозе, други је био за чување књижевне црквенословенске традиције. Од значаја је и врста делатности коју обавља страна са којом Руси сарађују. Вук је, као што је познато, сакупљао књиге и рукописе за Русе, примао њихове публикације и давао своје. Поред тога од значаја је и публицитет који је нека личност добила у руским медијима, часописима, да ли су о њој написане рецензије или прикази. Наравно, историјски преломни догађаји могу јачати националну свест Руса, а самим тим и њихову заинтересованост за друге братске словенске народе и њихове језике. У Вуково време такав догађај је представљао Наполеонов пораз 1812. год. Јачање руског утицаја потпомаже финансијска брига Руса за конкретну личност, као и прихватање ултраконзервативних схватања која одговарају Русији као многонационалној земљи. Најзад, лингвистичка подлога ширењу руског утицаја могла би бити реформа граfiје и ортографије (Руси су Вуку замерали што је српски правопис „претерано фонетски“, Радошевић 1939: 36)⁸¹, активација раније књижевне лексике, напуштање српског изговора и новоштокавске акцентуације код читања црквенословенских текстова и др. У Вуково време одређени ниво ограничавања руског утицаја десио се заокретом ка народном језику. Он би знатно ослабио уколико би се покидале православне везе, напустио рускословенски језик као званични богослужбени језик српске цркве и преоријентисало искључиво на западну културу. У том случају дошло би до интензивирања српско-несловенских језичких контаката. Препреке ширењу руског језичког утицаја су и јачање пуристичких тенденција у српском језику, потискивање ћирилице, смањена преводилачка активност са руског језика, изостанак српских периодичних и монографских публикација објављених на руском језику, као и укидање наставе руског језика у школама.

Други период започиње у другој половини шездесетих година XX века, а кулминацију представљају седамдесете године када се из лингвистичких и лингвометодичких разлога интензивно изучава *интерференција*, односно „појаве у говору српскохрватско-руских и руско-српскохрватских билингва“ (Станковић 1979: 8)⁸². Несумњив подстицај за интензивно научно проучавање интерференције у овом

⁸¹ В. нав. дело.

⁸² Б. Станковић, Интерференција у предикатским синтагмама руског и српскохрватског језика. Филолошки факултет, Београд, 1979, 239.

периоду дао је дијалог који се водио са зачетницима модерне теорије језика у контакту У. Вајнрајхом и Е. Хаугеном, као и са другим лингвистима који су се бавили овом проблематиком (О. С. Ахманова⁸³, Ј. А. Жлуктенко⁸⁴, Ј. В. Розенцвејг⁸⁵). Српски русисти прихватају Вајнрајхову дефиницију *интерференције* под којом подразумевају „одступање од норме оба језика којим двојезична особа влада“ (присутна је, примера ради, и у докторској дисертацији Б. Станковића, в. и у Станковић 1979: 7)⁸⁶, при чему већи значај дају нарушавању норме руског језика под утицајем матерњег српскохрватског језика. У овом периоду изучавање утицаја руског на нарушавање норме српскохрватског је од „другоразредног“ значаја (Станковић 1979: 9)⁸⁷. На Одсеку за славистику Филолошког факултета у Београду започет је дугорочни пројекат посвећен проучавању руско-српских језичких контаката, односно утицају „руског језика на српскохрватски у смислу конвергирања“, као и билингвизма. У оквиру овог пројекта формирана је картотека грешака или интерферентних појава насталих у билингвалним условима. У фокусу је била говорна продукција ученика, студената и наставника руског језика, као и дидактичко-методички (екстралингвистички) аспекти језичких контаката и билингвизма (в. Станковић 1979: 21; 217)⁸⁸. Крајем шездесетих и током седамдесетих година XX века руско-српскохрватском интерференцијом у лингвометодици бавили су се, између осталих, П. Митропан⁸⁹, Н. Радошевић⁹⁰, Б. Станковић⁹¹, док су у исто време на читавом југословенском простору⁹² била веома актуелна контактолошка изучавања језичког позајмљивања (А. Менац⁹³, Ф. Јакопин⁹⁴ и др.). На по-

⁸³ О.С. Ахманова, Словарь лингвистических терминов, Москва, 1966.

⁸⁴ Ю.А. Жлуктенко, Лингвистические аспекты двуязычия, Киев, 1974

⁸⁵ Ю.В. Розенцвейг, Языковые контакты. Лингвистическая проблематика, Москва, 1972; Ю.В. Розенцвейг, „Основные вопросы теории языковых контактов“, Новое в лингвистике VI, Языковые контакты. Москва, 1972: 5-24.

⁸⁶ В. фусноту бр. 82.

⁸⁷ В. нав. дело.

⁸⁸ В. нав. дело.

⁸⁹ П. Митропан, „Трудности при интерференции близкородственных языков – русского и сербскохорватского“. Русский язык за рубежом II, Москва, 1967, 27-31.

⁹⁰ N. Radošević, „Proučavanje pojava interferencije u nastavi ruskog jezika“, Strani jezici III, Zagreb, 1974, 185-189.

⁹¹ Б. Станковић, „Лингвистические основы и методические проблемы интерференции при изучении русского языка славянами“. Живи језици XV, 1973, 165-168.

⁹² О интерференцији је седамдесетих година XX века у Македонији писала, нпр., Б. Полежина („Некои аспекти на влијанието на мајчиниот јазик врз учењето на рускиот јазик“, Просветно дело, Скопје, 1974, XXX, 5-6, 376-384).

⁹³ А. Menac, „Glagolske posuđenice u ruskom i hrvatskom književnom jeziku“. Zbornik radova posvećen VII kongresu jugoslovenskih slavista u Beogradu, Zagreb, 1972, 77-85;

јачано интересовање за ову тему утицао је, између осталог, и научни рад загребачког англисте Р. Филиповића у области језичких контаката енглеског са другим језицима и хрватског са америчким енглеским започет у радовима објављеним после 1958. године. Његов приступ у проучавању англицизама је био нов и радо је примењиван у другим срединама. У Београду Б. Станковић анализира међујезичке хомониме, речи које имају исти или различит (шири или ужи) опсег значења, као и речи другачијег значењског редоследа. Са становишта њихове формалне морфологије српске и руске речи истог страног порекла разликују се у роду (рус. *авангард*, срп. *авангарда*), наставку (рус. *комунист*, срп. *комуниста*) и гласовном саставу (рус. *кафедра*, срп. *катедра*) (Станковић 1969)⁹⁵. Контактолошка проблематика је честа у лингвометодичким радовима. У књизи посвећеној настави руске лексике В. Николић је утврдила да многобројне лексичке позајмљенице у српскохрватском и руском језику нису увек имале исти језик давалац. Уколико им је био исти језик давалац, онда су могле имати „засебан гласовни и семантички развој“ (Николић 1979: 49)⁹⁶. При одређивању другог периода научне контактолошке русистике имали смо у виду и чињеницу да српска русистичка лингвометодика први период научног проучавања уџбеника везује за „шездесете године и рад научних института, педагошких установа и издавачких кућа“ (Дамљановић 2000: 10)⁹⁷, као и податак да је на VII конгресу југословенских слависта 1972. године у Београду основна тема била адаптација позајмљеница у словенским језицима. Према речима Б. Терзића реферати контактолошке проблематике били су посвећени фонолошкој и морфолошкој адаптацији, док је творбена проблематика на овом конгресу била „занемарена“ (Терзић 1991: 48)⁹⁸. Као што је познато, у радовима Р. Филиповића и др. неслависта творбена проблематика англицизама и др. позајмљеница из несловенских језика разматрана је углавном у оквиру трансморфемизације. Седамдесетих и осамдесетих година неки истраживачи се баве ономастичком кон-

А. Menac, „Posuđeni elementi u ruskoj i hrvatskoj frazeologiji“. Prilozi za VII međunarodni kongres slavista u Warszaw, Zagreb, 1973, 89-98.

⁹⁴ F. Jakopin, „Primerjava adaptacije tujega besedja v ruščini in slovenščini“. Jezik in slovstvo VII-VIII, Ljubljana, 1971, 248-256.

⁹⁵ Б. Станковић, „О односу руске и српскохрватске лексике истог страног порекла“, Педагошка стварност, Нови Сад, 1969: 652-658.

⁹⁶ В. Николић, Проблеми у настави руске лексике, Београд, 1979, 127.

⁹⁷ В. фусноту бр. 52.

⁹⁸ Б. Терзић, „Разлике између руског и српскохрватског језика у оформљењу финалног сегмента код именица страног порекла“, Живи језици 33, Београд, 1991, 48-52.

тактологијом. Транскрипцији са руског језика у оквиру шире теме „Транскрипција са словенских језика на српскохрватски језик“ посвећено је неколико реферата на XXV скупу слависта Србије 1987. године. У овом периоду адаптацијом географских назива у руском језику бавили су се Б. Станковић⁹⁹ и А. Тарасјев¹⁰⁰, о адаптацији руских топонима у српскохрватском писао је А. Стојановић¹⁰¹, као и о писању неких личних имена¹⁰², док се Б. Станковић бавио нашим називима и именима у руском језику¹⁰³, а Г. Јовановић руским презименима на *-нин*¹⁰⁴. Теоријско-методолошка и практична питања транскрипције и транслитерације била су предмет радова Р. Маројевића¹⁰⁵ и П. Пипера¹⁰⁶.

За разлику од прва два периода у којем се контактолошка тематика среће у радовима који доминантно припадају некој другој дисциплини у оквиру русистике и славистике, на пример, граматички, методици, лексикологији и историји језика, конфронтационој лингвистици, теорији превођења, језичкој култури и правопису итд., у **трећем периоду**, који обухвата период од почетка деведесетих година XX века па све до данас, лингвистичка контактологија у српској средини добија сва обележја засебне научне дисциплине. Нарочити подстицај за процват контактолошких истраживања у српској средини дала су монографска дела загребачког професора Р. Филиповића, као и радови његових колега са којима је сарађивао на пројекту (за нас је нарочито значајан рад русисте А. Менац). У првом реду мислимо на Филиповићеве књиге „Теорија језика у контакту. Увод у

⁹⁹ Б. Станковић, „Адаптација српскохрватских географских назива у руском језику“, Јужнословенски филолог XXXIX, Београд, 1983, 145-157.

¹⁰⁰ А. Тарасјев, „Руска географска имена у савременом српскохрватском језику“, Глобус, Београд, 1973, 62-68.

¹⁰¹ А. Стојановић, „Адаптација руских топонима у савременом српскохрватском језику“, Славистички зборник III, Савез славистичких друштава СР Србије, Београд, 1988, 51-60.

¹⁰² А. Стојановић, „О писању неких личних имена у руском језику“, Зборник радова Педагошке академије за образовање васпитача предшколских установа XI, Београд, 1987, 105-111.

¹⁰³ Б. Станковић, „Српскохрватски називи и имена у руском тексту“, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXIX/2, Нови Сад, 1986, 111-124.

¹⁰⁴ Г. Јовановић, „Како транскрибовати руска презимена на *-нин*? Наш језик, Књ. 22, Београд, 1976, 79.

¹⁰⁵ Р. Маројевић, Руски антропоними и топоними у српскохрватском тексту (проблеми транскрипције и творбено-граматичке адаптације), Славистички зборник III, Београд, 1988, 25-34.

¹⁰⁶ П. Пипер, Транскрипција, транслитерација и теорија језика у контакту, Славистички зборник III, Београд, 1988, 43-50.

лингвистику језичних додирџа“ (Filipović 1986)¹⁰⁷ и „Англицизми у хрватском или српском језику“ (Filipović 1990)¹⁰⁸. У трећој књизи из 2005. године (Filipović, Менас 2005)¹⁰⁹ објављена су четири рада из деведесетих година о ортографској, фонолошкој, морфолошкој и семантичкој адаптацију англицизама у хрватском и руском језику. Трећи период у развоју русистичке контактологије издваја се од осталих периода пре свега по монографским и лексикографским делима у којима се на системски, теоријски и практични начин разматра проблематика руско-инословенских језичких контаката. Почетком деведесетих година изашла је студија С. Стијовића о славенизмима у Његошевим песничким делима у којој су анализирани српкословенски, рускословенски, руски и славеносрпски славенизми (Стијовић 1992)¹¹⁰. Аутор је показао да се руски језички утицај најчешће сводио на „посредовање“ и „уобличавање“, односно на активацију заједничког културног наслеђа. Током деведесетих година XX века појавиле су се монографије Ј. Ајдуковића („Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник“)¹¹¹ и Б. Терзића („Руско-српске језичке паралеле“)¹¹², а у првој и другој деценији XXI века Ајдуковићеве књиге „Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама“ (Ајдуковић 2004)¹¹³, „Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика“ (Ајдуковић 2004)¹¹⁴, „Контактолошки речник словенских језика. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем“ (Ајдуковић 2010; 2011; 2012)¹¹⁵ и „Радови из лингвистичке контактологије“ (Ајдуковић 2012)¹¹⁶. Споменута књига Б. Терзића је нарочито интересантна због радова који су посвећени Ј. Рајићу, З. Орфелину и Г. Зеллићу, односно историји руско-српских језичких контаката. О резул-

¹⁰⁷ В. фусноту 43.

¹⁰⁸ В. фусноту 30.

¹⁰⁹ В. фусноту 23.

¹¹⁰ В. фусноту 35.

¹¹¹ Ј. Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник, Фото Футура, Београд, 1997, 331.

¹¹² В. фусноту 25.

¹¹³ Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

¹¹⁴ Ј. Ајдуковић, Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика, Фото Футура, Београд, 2004, 771.

¹¹⁵ Ј. Ајдуковић, Контактолошки речник словенских језика. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем. Том 1-3, Фото Футура, Београд, 2010 (прво изд. 413, друго електр. изд. 535 стр.), 2011 (прво изд. 420 стр., друго електр. изд. 442 стр.), 2012 (електр. изд. 310 стр.).

¹¹⁶ Ј. Ајдуковић, Радови из лингвистичке контактологије, Фото Футура, Београд, 2012, 230.

татима наших истраживања писали смо на више места (в. „Допринос српске контактологије последње деценије XX века проучавању русизама у јужнословенским језицима“¹¹⁷, „О контактолошком приступу у проучавању русизама“¹¹⁸, „Биобиблиографија са прилозима“¹¹⁹). Овом приликом даћемо неколико напомена у вези са недавно објављеним другим електронским издањем „Контактолошког речника словенских језика“ (КРСЈ). Ново издање КРСЈ настало је из наше потребе за континуираним радом на имплементацији најновијих решења која се тичу формалног лексикографског описа адаптивних стратегија кроз које пролазе бугарске контактолексеме под руским утицајем. Мишљења смо да у речник треба уносити све иновације до којих долазимо током истраживања различитих сегмената контактолошког описа, укључујући и нову грађу. Захваљујући оваквом приступу другог електронско издање богатије је за више десетина нових речничких чланака. Као што је познато, речнички чланак КРСЈ је модуларне форме, одн. чине га четири обавезна модула са једном или више зона. Први модул је централни и најважнији део лексикографског описа. Састоји се од зоне контактолошке формализације у којој су смештене ознаке за трансграфематизацију, трансакцентуацију, трансфонемизацију, трансдеривацију, трансморфемизацију, трансморфологизацију, транссемантизацију, трансстилизацију, транссинтаксизацију, трансконцептуализацију и укупну адаптацију контактолексеми. Од осталих зона у речнику разликује се по величини слова. Други модул садржи зоне руског модела, варијантних контактолексеми, контактолошких синонима и контактолошких антонима. Трећи модул чине зона са етимолошким, стилистичким и граматичким информацијама о контактолексеми и руском моделу, као и зона са прозодијским и корпусним подацима. У оквиру четвртог модула издвајају се две зоне: зона значења према изворима и зона дескрипције транссемантизације. Дакле, последња три модула су у служби првог као централног модула који је носилац информације о начинима адаптације контактолексеми. Осим тога, први модул одређује припадност КРСЈ речнику адаптације. Најновије електронско издање КРСЈ садржи додатне индексе за нулту (ТГ0), делимичну (ТГ1) и слободну (ТГ2) транс-

¹¹⁷ Ј. Ајдуковић „Допринос српске контактологије последње деценије XX века проучавању русизама у јужнословенским језицима”, Славистика IV, Београд, 2000: 204-211.

¹¹⁸ Ј. Ајдуковић, „О контактолошком приступу у проучавању русизама“, Лингвистичке анализе, Зборник у част 25 година Института за стране језике Универзитета Црне Горе, Подгорица, 2004, 277-290.

¹¹⁹ Ј. Ајдуковић, Биобиблиографија са прилозима. Друго издање. Фото Футура, Београд, 2014, 158, <<http://ajdukovicj.narod.ru/JovanCV.pdf>>

графематизацију. Посебним индексима означили смо подтипове делимичне (ТГ1/1 и ТГ1/2) и слободне трансграфематизације (ТГ2/1, ТГ2/2, ТГ2/4 и ТГ2/5), адаптацију алогофа и употребу цртице код сложеница (Аг0, Аг1, Аг2), док смо индексом [д] указали на индиректну инфлуенцију деривата, односно утицај језика посредника или језика извора код потврђених калкова. Ознаку ПФС^{руц} стављали смо уз контактолексеме које руску инфлуенцију добијају у пропозиционално-фрејмској структури творбеног гнезда (Ајдуковић 2014б)¹²⁰. На посебан начин означили смо хомонимне контактолексеме које припадају различитим врстама речи, на пример, прилозима, предикативима и детерминативима. У речнички чланак унели смо зону са контактолошким антонимима, те смо допунили, а понегде и сузили инвентар контактолошких синонима. Неке речничке чланке са варијантним контактолексемама трансформисали смо у чланке са формалним описом без навођења модела, потврда и илустрација. Највише иновација унели смо у опису транссемантизације, јер је ово подручје врло често предмет наших теоријско-методолошких истраживања. Последња наша класификација садржи 52 подтипа унутар делимичне транссемантизације. Неким репликама смо претпоставили као моделе речи из речника руског језика XIX века или старословенског. На промену степена адаптације неких контактолексема утицала је грађа из нових извора, као и иновирана методологија. Речнички чланак смо допунили новим потврдама из лексикографских извора. Цитатни материјал смо уносили селективно, у обиму који је довољан да поткрепи формални опис адаптације. Даљи развој КРСЈ може ићи у правцу формалног описа трансдискурсивизације контактолексема. То значи да би се у речнику могле наћи ознаке за дискурсне контактолошке улоге контактолексема, као и ознаке за микростратегије и макростратегије ширења језичког утицаја. Осим тога, може се увести пети модул који би био посвећен опису руске инфлуенције. О новим проучавањима русизама писао је П. Пипер у књизи „Српски између великих и малих језика“ (Пипер 2003)¹²¹. За нашу периодизацију значајна је његова констатација да истраживања руско-српских контаката трају „колико траје српска русистика и нормативистичка србистика“. Из овога следи закључак да су русизми предмет проучавања српске русистике, а да оснивање Катедре руског језика и литературе на Великој школи у Београду и рад П. Кулаковског пред-

¹²⁰ Ј. Ајдуковић, „Типологија фрејмске трансдеривације у контактолошком речнику“, Славистика XVIII, Славистичко друштво Србије, Београд, 2014: 224-241.

¹²¹ П. Пипер, Српски између великих и малих језика, Београдска књига, Београд, 2003, 257-275.

стављају не само „почетке српске универзитетске русистике“ (Пипер 2014: 27)¹²², већ и важне догађаје у предконтактолошком периоду развоја русистичке лингвистичке контактологије. Црквенословенизми и русизми у српском књижевном језику интересовали су Б. Станковића¹²³ и К. Кончаревића¹²⁴, док се граматичком адаптацијом словенске ономастичке лексике бавио Б. Терзић¹²⁵. У књизи „Реч, смисао, сазнање“ М. Радић-Дугоњић истраживала је семантичко језгро и семантичку периферију као показатеље контаката лексичких јединица. Ауторка је запазила да се у контактолошким радовима углавном проводи контрастивна анализа лексичких јединица са циљем да се „уоче они сегменти који су највише подложни интерференцији“ (Ристић, Дугоњић 1999: 63)¹²⁶. Она прихвата становиште присутно у контрастивној лексикологији да елементарну контрастивну међујезичку јединицу не представља реч, већ „појединачни смисаони сегмент“ узет заједно са свим другим елементима „који учествују у формирању значења схваћеног у најширем смислу“ (когнитивна и мотивациона обележја језичке личности). Таква јединица се зове „лексема“ (Ристић, Дугоњић 1999: 65)¹²⁷. Семантичко језгро лексеме представља идентификатор (архисема + диференцијалне семе) и он се утврђује за сваку лексему језика у контакту (као пример ауторка наводи рус. *виноград* и срп. *виноград*, где је архисема *биљна врста*, док су диференцијалне семе *бобичав плод* у руском и *место* у српском). Идентификатори у оба језика могу да се подударају или да се разликују као у наведеном примеру. Што је сема нижег ранга, то је мања вероватноћа да ће доћи до интерференције. Али ако се у оба језика у

¹²² П. Пипер, Лингвистичка славистика, Славистичко друштво Србије, Београд, 2014, 27-34.

¹²³ Б. Станковић, „О положају црквенословенизама и русизама у српском књижевном језику“, Научни састанак слависта у Вукове дане, XXV/2, 1996, 377-384.

¹²⁴ К. Кончаревић, „Руска лексика из религијско-црквене сфере и њена лексикографска обрада: конфронтациони лингвокултуролошки приступ“. Творбена и лексичка семантика у српском и другим словенским језицима. Радови са IV лингвистичког скупа „Бошковићеви дани“, ЦАНУ, Подгорица, 1999, 205-218; К. Кончаревић, „Српски језик кроз призму православне духовности, традиције и културе“. Две хиљаде година хришћанства – духовност, култура и историја. Зборник радова. Деспотовац, 2000, 39-53; К. Кончаревић, Језик и православна духовност: студије из лингвистике и теологије језика, Каленић, Крагујевац, 2006; К. Кончаревић, „Руско старообредништво кроз призму лингвокултурологије: оглед функционалне анализе“. Црквене студије, г.3, бр. 3, 143-172.

¹²⁵ Б. Терзић, „Неколико напомена о граматичкој адаптацији словенских имена назива“, Актуелни проблеми граматике српског језика, Суботица, 1999, 265-269.

¹²⁶ С. Ристић, М. Радић-Дугоњић, Реч, смисао, сазнање (студија из лексичке семантике), Филолошки факултет у Београду, 1999, 276.

¹²⁷ В. нав. дело.

контакту појављује исти идентификатор као у примеру рус. *огорчить* / срп. *огорчити*, где се као архисема појављује „човек“, а диференцијална сема „емоција“, онда према М. Радић-Дугоњић такав спој „представља непосредни извор за интерференцију“ (Ристић, Дугоњић 1999: 67)¹²⁸. Експерименталним истраживањима контактолошких појава бавила се новосадска русистика. Д. Мирић је вршила експериментална испитивања у оквиру дугорочног војвођанског пројекта „Карактеристике руског и српскохрватског фонолошког система и њихов однос у контакту“ (Мирић 1991: 53)¹²⁹. Њених 30 студената руског језика имали су задатак да формулишу питања на 13 понуђених одговара употребљавајући ИК2 и ИК3 конструкције, да препричају кратки текст са дијалогом и да прочитају текст (Мирић 1991: 54)¹³⁰. Истраживање је показало да српски језик утиче на руску интонацију и то у реализацији ИК3 без упитне речи или партикуле “силазно-улазним кретањем тона, са постепеним и блажим успоном, него што захтијева руска интонација” (Мирић 1991: 55)¹³¹. Ауторка је уочила импорацију и супституцију суперсегментних средстава, и то код руских ИК3, ИК5 и ИК7 код којих се реализује постепени српски успон уместо нагли успон. Осим тога, из српског се импортира равномерна дужина акцентованих и неакцентованих слогова, а увођење тонског елемента у акцентовању представља супституцију. И најзад, екстралингвистичким аспектима руског утицаја бавио се већи број публикација, између осталих и књига Б. Станковића, „Славистика, русистика, србистика“ (Станковић 2010)¹³². У овом делу аутор разматра улогу славистике и славистичких организација у интеграцији европског Истока и Запада, положај руског језика у Србији у новим геополитичким условима, улогу појединаца у ширењу руског утицаја, анализира допринос русиста Р. Лалића, С. Пенчића, В. Вулећића, Б. Терзића и др.

Да закључимо. Српска русистичка контактологија од почетка свога заснивања до данас бавила се пре свега апелативним и ономас-тичким русизмима у српском и др. словенским језицима, србизмима у руском, интерференцијом у условима српско-руског и руско-српског билингвизма, као и екстралингвистичким аспектима руског утицаја. У трећем периоду њеног развоја појавио се већи број монограф-

¹²⁸ В. нав. дело.

¹²⁹ Д. Мирић, „Однос руских и српскохрватских суперсегментних средстава у контакту“, Живи језици 33, Београд, 1991, 53-60.

¹³⁰ В. нав. дело.

¹³¹ В. нав. дело.

¹³² Б. Станковић, Славистика, русистика, србистика, Београд, 2010, 274.

ских и научних лексикографских остварења. Она је у многоне профилисала свој предмет и методологију истраживања, а контактолошка терминологија заступљена је у предметном регистру четвртог тома библиографије српске лингвистичке русистике (Вићентић, Пипер 2006)¹³³. Поред традиционалног појмовно-терминолошког апарата који је карактеристичан за контактолошку теорију трансфера (нпр. језичко позајмљивање, позајмљеница, трансфер, језик давалац, језик прималац и др.), у једном броју радова ушао је у употребу појмовно-терминолошки апарат теорије активације и пресликавања. Међу најфреквентнијим терминима су инфлуенција, контактема, контактолексема, контактофразема, контактолошки антоним, контактолошки синоним, контактолошки антонимско-синонимски блок, контекстуално-контактолошки блок и кластер, трансграфематизација, трансдериивација, трансморфологизација, фрејмска трансдериивација деривационих пропозиција, трансконцептуализација, језик трансмитер, примарно-терцијарна адаптација, секундарно-терцијарна адаптација и многи други (Ајдуковић 2004¹³⁴; 2012¹³⁵). Истраживања формалног описа контактолошких процеса омогућила су израду контактолошких речника адаптације и рад на пројекту „Међусловенски контактолошки атлас“ (Ајдуковић 2012)¹³⁶. У овом периоду урађене су четири пробне контактолошке карте посвећене трансграфематизацији и начинима ортографске адаптације једне контактолексеме под руским утицајем у јужнословенским и западословенским језицима (Ајдуковић 2014)¹³⁷. Таквих карата до сада није било у српској русистици и славистици, али и шире. Поред лексичке и ономастичке контактологике које су утемељене још у првој етапи развоја русистичке лингвистичке контактологије, као и контактолошке лексикографије која је зачета и доживела пуни процват у трећем раздобљу, друга деценија овога века биће упамћена по утемељену контактолошке лингвогеографије, контактолошке фразеолошке лексикографије и дискурсне контактологије. Овим новим контактолошким дисциплинама припадају четири рада у овој књизи. У будућности перспективним нам се чине истраживања у оквиру теорије дискурса, когнитивног моделирања у контактологији, контактолошких геоинформационих система, као и истраживања синтаксичког аспекта руско-инословенских контаката о коме се мање писало.

¹³³ В. фусноту бр. 5.

¹³⁴ В. фусноту бр. 113.

¹³⁵ В. фусноту бр. 116.

¹³⁶ В. нав. дело.

¹³⁷ В. фусноту бр. 119.

ТРАНСГРАФЕМАТИЗАЦИЈА У КОНТАКТОЛОШКИМ РЕЧНИЦИМА¹³⁸

Резиме. У овом раду за потребе израде „Контактолошког речника словенских језика“ анализирамо формални опис трансграфематизације контактолексема на материјалу већ постојећих контактолошких речника Р. Филиповића и Ј. Ајдуковића. Аутор закључује да се речници ова два аутора највише међусобно разликују у погледу описа делимичне и слободне трансграфематизације, те у употреби индекса δ и $[\delta]$ којим се означава отворени или скривени утицај језика посредника. Новину у овом раду представља иновирана типологија трансграфематизације која садржи и индексе за адаптацију великог и малог слова, као и употребу неких правописних знака.

Кључне речи: контактолошки речници адаптације, контактолексеми у словенским језицима под доминантним утицајем руског и енглеског језика, трансграфематизација

Увод

Под *језичким контактима* подразумевамо међујезичку везу два или више језика у монолингвалној, билингвалној или полилингвалној ситуацији у којој се реализује одређени међујезички утицај. Истраживање инфлуенције модела и језика посредника, као и адаптација реплике предмет су лингвистичке контактологије, релативно младе лингвистичке дисциплине, која тесно сарађује са етимологијом као науком о првобитним фиксацијама облика и значења речи кроз историју, као и са контрастивном (конфронтативном) лингвистиком која се на синхронизмом плану бави сличностима и разликама међу језицима. Досадашња теорија и пракса показују да се утицаји једног језика на други највише одражавају на ортографском, фонолошком, морфолошком и семантичком нивоу и они су подробно разматрани у радовима хрватских и српских аутора Р. Филиповића, Ј.

¹³⁸ Истоимени реферат са LI скупа слависта Србије (Филолошки факултет у Београду, 10. јануар 2013. год.) објављен је у часопису „Славистика“ (бр. XVII, Славистичко друштво Србије, Београд, 2013, 284-294). У овој књизи смо додали једну фусноту која говори о типологији трансграфематизације у „Међусловенском контактолошком атласу“.

Ајдуковића, А. Менац, Л. Сочанац, О. Жагар-Сентеши, И. Фабијанића, В. Пишкорца, Б. Штебих, М. Сурдучког, Т. Прћића, Н. Томовића и др. У оквиру инословенских контаката анализирана је и инфлуенција на творбеном, стилистичком, синтаксичком и надреченичном нивоу (Ајдуковић 2004а; 2012в). Резултати ових истраживања нашли су примену у изради контактолошких речника. За разлику од *контактолошког речника идентификације* у коме се даје елементарни опис контактолошких јединица и наводе извори где се дата јединица налази (овом типу, на пример, припада речник славенизама С. Стијовића у оквиру његове студије о славенизмима у Његошевим делима из 1992.), у *контактолошком речнику адаптације* (Filipović 1990; Ајдуковића 1997; 2004б; 2010; 2011; 2012а; 2012б) централно место заузима формални опис адаптације контактолошких јединица. У процесу формализације важну улогу имају потврде о страном утицају из лексикографских и других извора. Израда контактолошког речника адаптације непосредно зависи од контактолошке теорије што за последицу има чињеницу да одређена решења могу бити подложна променама у зависности од напретка у теорији, односно од напретка у начину формалног описа. Другим речима, за контактолошке речнике идентификације највише је својствена кумулативност, док је *spiritus agens* за контактолошке речнике адаптације принцип реинтерпретације и иновације. Тако Филиповићев речник из 1990. познаје три типа трансфонемизације, а ми на материјалу руско-српских контаката разликујемо четири типа (1997), док на материјалу утицаја руског језика на осам словенских језика издвајамо чак дванаест подтипова (2004а,б; 2010; 2011; 2012). У односу на почетни Филиповићев модел, наш модел укључује већи број нових елемената у опису фонема. Слична ситуација је и са адаптацијом на семантичкој равни. Р. Филиповић модификује петочлани систем семантичких промена Т. Е. Хоупа из 1960. уводећи појмове примарна и секундарна адаптација, те нулта семантичка екстензија, проширење и сужење значења (1986). У монографији из 1997. ми модификујемо Филиповићев систем и издвајамо 16 семантичких промена, док у монографији 2004а разликујемо 28 транссемантизација. Наша последња истраживања (2012в) показују да се на материјалу утицаја руског језика на друге словенске језике може говорити чак о 30 транссемантизација. Наш је став да све те иновације треба узети у обзир при изради речника. Према томе, с обзиром да је израда контактолошког речника адаптације са великим бројем језичких парова какве представљају речници Филиповић 1990 и Ајдуковић 1997; 2004б; 2010; 2011; 2012 сложен и дуготрајан процес (за њихову израду потребне су деценије) сасвим је природно да лексикографска

пракса прати контактолошку теорију.

О трансграфематизацији

У овом раду под т р а н с г р а ф е м а т и з а ц и ј о м подразумевамо процес супституције графема и алогографа основног (речничког) облика модела језика даваоца одговарајућим графемама и алогографима језика примаоца. Краћа дефиниција би гласила: *трансграфематизација* је процес формирања ортографије основног облика реплике. Тако, на пример, ортографија хрватске или српске контактолексеме *flirt* / *бабушка* формирана је према ортографији одговарајућег енглеског, односно руског модела (енгл. *flirt* / рус. *бабушка*). Сам термин *трансграфематизација* је добар из два разлога: као прво, он се уклапа у наш контактолошки појмовно-терминолошки систем јер је образован по аналогiji са другим терминима као што су трансакцентуација, трансфонемизација, трансморфемизација, трансморфологизација, трансдеривација, транссемантизација, трансконцептуализација, транссинтаксизација, трансстилизација, транспарадигматизација, трансструктуризација; као друго, њиме се не означава само супституција графема једног писма другим, одн. транслитерација, те практична транскрипција, већ и супституција графема језика у контакту који припадају истом графичком систему. Поред тога овим термином обухваћена је адаптација алогографа (великог и малог слова), као и употреба појединих дијакритичких и правописних знакова.

Трансграфематизација се може дефинисати и као пресликавање везе између фонеме или класе фонема и графеме језика даваоца у језику примаоцу, или као активација везе између контактофонеме или класе контактофонема и контактографема језика примаоца под утицајем језика даваоца. Процеси активације и пресликавања су најчешће комплементарни, али могу функционисати независно један од другог. Тако у процесу формирања ортографије српске реплике *красавица* учествује 9 контактографема којима се представља 9 контактофонема добијених пресликавањем везе између 9 фонема руског модела (<к>, <р>, <а>, <с>, <а>, <в'>, <и>, <ц>, <ъ>) и 9 графема у речи *красавица*. Придев *сходан* (рус. *сходный*, *сходен*) садржи 5 пресликаних контактографема, односно контактофонема и једну активiranу графему / фонему у складу са лингвистичким садржајем српског језика.

Према концепцији Р. Филиповића трансграфематизација може

бити према изговору модела (хр./срп. *kokpit*^a < енгл. *cockpit*), према ортографији (хр./срп. *link*^b < енгл. *link*), према комбинацији изговора и ортографије (хр./срп. *spiker*^c < енгл. *speaker*), као и према утицају језика посредника (хр./срп. *kabel*^{d(нем.)} < енгл. *kabel*) (Filipović 1990). Сваком од ова четири начина формирања ортографије у Филиповићевом речнику англицизама одговара један од следећих индекса: *a*, *b*, *c* и *d*. У монографији из 1997. год. увели смо индекс *e* којим означавамо адаптацију ортографије русизма комбинацијом ортографије модела и ортографије реплике. За овај начин адаптације карактеристична је квалитативна и квантитативна неподударност графема проузрокована различитим лингвистичким садржајем, односно различитим инвентаром графема којима се представљају фонеме у оквиру морфеме и речи (срп. *несавршен*^e < рус. *несовершенный*). Индекс *e* користе Р. Филиповић, А. Менац (1993) и И. Фабијанић (2006) када говоре о формирању ортографије англицизама у руском језику према изговору палатализованих сугласника (рус. *фильм*^e < енгл. *film*). У случају да је у испитиваним изворима постојала потврда о језику посреднику или језику извору уз индекс начина адаптације ортографије стављали смо индекс *д* (срп. *армија*^{б-д} < рус. *армия*). У речницима русизама у западнословенским и појединим јужнословенским језицима (2004) бројем један означавали смо супституцију руског ћириличног писма латиничним писмом (уп. хрв. *stroj*^{2b1} < рус. *строй*). Осим тога, увели смо још два словна индекса. Индекс *в* стављали смо уз контактолексеме које су током адаптације изгубиле еписеме и код којих је дошло до супституције графема *я* > *ja*, *ю* > *ju*, *э* > *e*, *ч* > *cz*, *ш* > *sz*, *ы* > *i*, *й* > *j*. Овим начином трансграфематизације обухватили смо и адаптацију *х* > пољ./чеш./слов. *ch*, *л* > пољ. *l*, *а* > чеш./слов. *á*, *ы* > чеш./слов. *y*, *и* > чеш./слов. *i*, *е* > чеш./слов. *é*, *у* > чеш./слов. *ú*, *о* > чеш./слов. *ó* (пољ. *chuliganić*^{b1} < рус. хилиганить). Индекс *г* додељивали смо контактолексемама које ортографију формирају делом према изговору руског модела, а делом према лингвистичком садржају језика примаоца (чеш. *chozrasčotní*^{г1} < рус. *хозрасчётный*). У раду о адаптацији ортографије основног облика русизма у енглеском језику И. Фабијанић (2011) индексом *ф* означава изостављање руских палатализованих сугласника (енгл. *czar*^ф < рус. *царь*).

Анализа трансграфематизације према контактолошким речницима

Анализа начина формирања ортографије у Филиповићевом речнику англицизама из 1990. године, нашем речнику адаптације

русизама у осам словенских језика (2004 и ел. издање) и адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем који заузимају прва три тома контактолошког речника словенских језика (2010, 2011, 2012б,в) показала је да се у оквиру нулте, делимичне и слободне трансграфематизације може говорити о 10 начина трансграфематизације уколико се аутономно посматра адаптација алогографа (великог или малог слова), затим адаптација правописног знака (цртице, тачке код скраћеница) и празног места код раздвојеног писања, те ако се индекс *δ* којим се бележи утицај језика посредника ставља како уз основни облик просте контактолексема уколико је потврђена инфлуенција (рус. *грамота* > буг. *грамота*^{б-л}), тако и уз основни облик деривата [*δ*] (рус. *грамотность* > буг. *грамотност*^{в-л}) с обзиром да је „контактологија веома заинтересована за процес усвајања, чувања или екстракције контактолошке информације унутар гнезда“ (Ајдуковић 2012в: 38). Списак начина трансграфематизације са примерима из испитиваних речника могао би да изгледа овако:

1. **А:** Р > С: баћушка < Р: батюшка; Б: заклопка < Р: заклёпка; М: вотка < Р: водка;

2. **А1:** Р > Х/С: *đađa* < Р: дядя; Сл: --; П: *pieńka* < Р: пенька; Ч: *čarašo* < Р: хорошо; Ск: *kaťuša* < катюша; Е > Х/С: *fleš* < Е: flash (Фил. „а“);

3. **Б:** Р > С: земство < Р: земство; Б: всадник < Р: всадник; М: знамение < Р: знамение; Е > Х/С: *emulator* < Е: emulator (Фил.);

4. **Б1:** Р > Х: *barin* < Р: барин; Сл: *dušegubka* < Р: душегубка; П: *samovar* < Р: самовар; Ч: *malosol* < Р: малосол; Ск: *beseda* < Р: беседа; Е > Х/С: *Fortran* < Е: Fortran;

5. **В:** Р > С: крајност < Р: крайность; Б: людност < Р: людность; М: доблест < Р: доблесть;

6. **В1:** Р > Х: *golovomojka* < Р: головомойка; Сл: *pravilnost* < Р: правильность; П: *szaszka* < Р: шашка; Ч: *lajka* < Р: лайка; Ск: *záliv* < Р: залив; Е > Х/С: *Fortran* < Е: Fortran;

7. **Ц:** Р > С: масовик < Р: массовик; Б: договореност < Р: договоренность; М: сосредоточено < Р: сосредоточенно;

8. **Ц1:** Р > Х: *kombjed* < Р: комбед; Сл: *krasnoarmejec* < Р: красноармеец; П: *ciut* < Р: чуть; Ч: *obščina* < Р: община; Ск: *újezd* < Р: уезд; Е > Х/С: *haj fi* < Е: hi-fi (Фил. „ц“);

9. **Г:** Р > С: извињавати < Р: извинять; Б: безизкуствен < Р: безыскусственный; М: кремљски < Р: кремлевский;

10. **Г1:** Р > Х: *bjelogardijac* < Р: белогвардеец; Сл: *praporščak* < Р: прапорщик; П: *odbój* < Р: отбой; Ч: *okt'abristé* < Р: октябристы; Ск: *zájazd* < Р: заезд; Е > Х/С: *džingoizam* < Е: jingoism (Фил. „ц“);

11. **Е:** Р > С: нравоучитељан < Р: нравоучительный; Б: отмятам < Р: отмечать; М: возмути се < Р: возмутиться;
12. **Е1:** Р > Х/С: vrhuška < Р: верхушка; Сл: krmilo < Р: кормило; П: antonówka < Р: антоновка; Ч: kulebjak < Р: кулебяка; Ск: jurodivý < Р: юродивый; Е > Х/С: filmovati < Е: film (Фил. „б“);
13. **А-Д:** Р > С: грамата < Р: грамота; Б: актьор < Р: актер; М: - < Р: --;
14. **А1-Д:** Р > Х: furaška < Р: фуражка; Сл: -- < Р: --; П: žeńszeń < Р: женшень; Ч: baťka < Р: батька; Ск: -- < Р: --; Е > Х/С: imidž < Е: image (Фил. „а“); Е+Р > Х/С: bitnik < Е: beatnik (Фил. „а“);
15. **Б-Д:** Р > С: лакировка < Р: лакировка; Б: интерференция < Р: интерференция; М: кибитка < Р: кибитка;
16. **Б1-Д:** Р > Х: gajdamaki < Р: гайдамаки; Сл: buran < Р: буран; П: norka < Р: норка; Ч: manul < Р: манул; Ск: saranča < Р: саранча; Е > Х/С: limit < Е: limit (Фил. „б“);
17. **В-Д:** Р > С: гилдија < Р: гильдия; Б: ексекутор < Р: эскекутор; М: тајга < Р: тайга;
18. **В1-Д:** Р > Х/С: jeralaš < Р: ералаш; Сл: nežnost < Р: нежность; П: technicyzm < Р: техницизм; Ч: litija < Р: лития; Ск: balalajka < Р: балалайка; Е > Х/С: jo-jo < Е: уо-уо (Фил., вар.); Е > Х/С: vagon < Е: wagon (Фил., „б“);
19. **Ц-Д:** Р > С: Самоједи < Р: самоеды; Б: дирижѡр < Р: дирижер; М: колона < Р: колонна;
20. **Ц1-Д:** Р > Х/С: boršč < Р: борщ; Сл: atestat < Р: аттестат; П: bakłaszkа < Р: баклажка; Ч: artěl < Р: артель; Ск: agresor < Р: агрессор; Е > Х/С: šprinkler < Е: sprinkler (Фил., д[нем.]);
21. **Г-Д:** Р > С: могорић < Р: магарыч; Б: абисален < Р: абиссальный; М: -- < Р: --;
22. **Г1-Д:** Р > Х/С: imeniteljni < Р: именительный; Сл: dostavljati < Р: доставлять; П: kniaź < Р: князь; Ч: brioška < Р: бриошь; Ск: agresia < Р: агрессия; Е > Х/С: šamponirati < Е: shampoo (Фил., д[нем.]);
23. **Е-Д:** Р > С: бирјуз < Р: бирюза; Б: абсолютизъм < Р: абсолютизм; М: венозен < Р: венозный;
24. **Е1-Д:** Р > Х/С: birjuz < Р: бирюза; Сл: akmeizem < Р: акмеизм; П: aktywista < Р: активист; Ч: diverzant < Р: диверсант; Ск: aktivista < Р: активист; Е > Х/С: štoperica < Е: stopwatch // stop-watch (Фил., д[нем.]);
25. **Б-[Д]:** Р > Б: автобаза < Р: автобаза;
26. **Б1-[Д]:** Е > Х/С: pointer < Е: pointer (Фил., вар.);
27. **В-[Д]:** Р > Б: аеротранспорт < Р: аэротранспорт;
28. **Ц-[Д]:** Р > Б: автоколона < Р: автоколонна;

29. **Ц1-[Д]**: Е > Х/С: vulmark < Е: woolmark (Фил., вар.);
 30. **Г-[Д]**: Р > Б: агитмасов < Р: агитмассовый;
 31. **Г1-[Д]**: Е > Х/С: dizajnirati < Е: design (Фил., „а“);
 32. **Е-[Д]**: Р > Б: авантюристически < Р: авантюристический;
 33. **Е1-[Д]**: Е > Х/С: festivalski < Е: festival (Фил., изв.);
 34. **Ar0**: Р > С: НЕП < Р: НЭП; Б: агитпункт < Р: агитпункт; Б: алфа-частица < Р: альфа-частица; М: стахановец < Р: стахановец; М: жар-птица < Р: жар-птица; Х: Vostok < Р: Восток; Х: vsjo ravno < Р: все равно; Сл: NEP < Р: НЭП; Сл: stahanovec < Р: стахановец; Ск: Ђека < Р: Чека; Ч: ciut-ciut < Р: чуть-чуть; П: GUŁag < Р: ГУЛаг; П: GUŁAG < Р: ГУЛАГ; П: szurum-burum < Р: шурум-бурум; Е > Х: AIDS < Е: AIDS; Х/С: bugi-vugi < Е: boogie-woogie; Х: body artist < Е: body artist; Х/С: Brodvej < Е: Broadway; Х/С: SOS < Е: SOS;
 35. **Ar1**: Р > С: Неп < Р: нэп; С: Гулаг < Р: ГУЛаг; С: Гулаг < Р: ГУЛАГ; Х/С: gulag < Р: ГУЛаг; Х/С: Gulag < Р: ГУЛаг; Х/С: Gulag < Р: ГУЛАГ; Сл: gulag < Р: ГУЛаг; Сл: Gulag < Р: ГУЛаг; П: Gułag < Р: ГУЛаг; П: GUŁag < Р: ГУЛАГ; П: Gułag < Р: ГУЛАГ; Ч: gulag < Р: ГУЛаг; Ч: Gulag < Р: ГУЛаг; Ск: gulag < Р: ГУЛаг; Ск: Gulag < Р: ГУЛаг; Е > Х/С: Dejvis kup < Е: Davis Cup;
 36. **Ar2**: Р > С: оберпрокурор < Р: обер-прокурор; Б: всемирноисторически < Р: всемирно-исторический; М: коксагиз < Р: кок-сагыз; П: oberkonduktor < Р: обер-кондуктор; Ч: koksagyz < Р: кок-сагыз; Р > С: Самоједи < Р: самоеды; С: НЕП < Р: нэп; Х/С: gulag < Р: ГУЛАГ; Сл: NEP < Р: нэп; Сл: ђека < Р: ЧК; Сл: gulag < Р: ГУЛАГ; Ч: gulag < Р: ГУЛАГ; Ск: gulag < Р: ГУЛАГ; Е > Х/С: aids / ejdz < Е: AIDS; Х/С: bodi-ček < Е: body check; Х/С: S.O.S. < Е: SOS.

На основу наведеног списка закључујемо да се ортографија контактолексема под доминантним руским и енглеским утицајем у испитиваним изворима формира:

- 1) пресликавањем према ортографији модела без модификација, без или са променом кода (индекси Б и Б1);
- 2) пресликавањем према ортографији модела са модификацијама, без или са променом кода (индекси В и В1);
- 3) пресликавањем према изговору модела, без или са променом кода (индекси А и А1);
- 4) пресликавањем према ортографији и изговору модела, без или са променом кода (индекси Ц и Ц1);
- 5) пресликавањем према ортографији модела и активацијом лингвистичког садржаја језика примаоца, без или са променом кода (индекси Е и Е1);

6) пресликавањем према изговору (и ортографији) модела и активацијом лингвистичког садржаја језика примаоца, без или са променом кода (индекси Г и Г1);

7) пресликавањем / активацијом према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора, без или са променом кода (индекси А-Д, А1-Д, Б-Д, Б1-Д, В-Д, В1-Д, Ц-Д, Ц1-Д, Г-Д, Г1-Д, Е-Д, Е1-Д, А-[Д], А1-[Д], Б-[Д], Б1-[Д], В-[Д], В1-[Д], Ц-[Д], Ц1-[Д], Г-[Д], Г1-[Д], Е-[Д], Е1-[Д]);

8) пресликавањем према правописним правилима језика даваоца (индекс Аг0 означава подударност алогографа /великог и малог слова/ модела и реплике);

9) активацијом према правописним правилима језика примаоца која се разликују од правила језика даваоца (индекс Аг2 означава неподударност алогографа, различиту употребу цртице или тачке код абривијатура);

10) пресликавањем / активацијом према правописним правилима и језика даваоца и језика примаоца, односно на комбинован начин (индекс Аг1 означава делимичну подударност испитиваног алогографа).

Уколико контактолексема пролази различите начине формирања ортографије, онда у речнику може стајати и више индекса адаптације (према Филиповић 1990: енгл. *Davis Cup* > хрв./срп. *Devis-kup*^н; ми предлажемо следећи начин формализације: енгл. *Davis Cup* > хрв./срп. *Devis-kup*^{ц1-д, Аг1,2}; рус. *женьшень* > пољ. *żeń-szeń*^{а1-д, Аг2}; рус. *всё равно* > хрв. *vsjo ravno*^{ц1, Аг0}). Варијантне облике треба давати као засебне одреднице (енгл. *SOS* > хрв./срп. *S.O.S.*^{б(Фил. 1990); б1, Аг2 (Ајдук.)}// хрв./срп. *SOS*^{б1, Аг0 (Ајдук.)}).

Како наведене ознаке начина формирања ортографског лика контактолексеме не упућују директно и на степен њихове адаптације, сматрамо да је неопходно увести додатне индексе који ће указивати и на степен трансграфематизације. На тај начин бисмо комплетирали трипартитни систем обележавања адаптације на свим нивоима и уједно добили прегледнији увид у степен трансграфематизације. Када је реч о *нултај трансграфематизацији* предлажемо употребу индекса **ТГ0** који ће указивати на подударност словних ознака модела и реплике, употребу истог писма, као и идентичну примену правила писања великог и малог слова, те цртице у језику примаоцу и у језику даваоцу. Овај тип адаптације карактеристичан је само за српске, бугарске и македонске контактолексеме под руским утицајем (рус. *тундра* > срп./мак./буг. *тундра*^{б-д}), као и за хрватске, односно

српске контактолексема написане латиницом под енглеским утицајем (енгл. *finalist* > хрв./срп. *finalist*^{б(Филип.)}) које се адаптирају према ортографији модела без модификација, односно начином *б* или *бl*. Према статистици датој у табели бр. 2 нулта трансграфематизација је заступљена између 23,58% и 56,30%.

Уколико је контактолексема формирала ортографију базирану највећим делом на ортографији модела, а мањим својим делом на модификацијама онда кажемо да је прошла *делимичну трансграфематизацију*. Ради се о контактолексимама које су у руско-српском, руско-македонском и руско-бугарском контактолошком речнику означене индексом *в*, односно *вl* у енглеско-хрватском и енглеско-српском речнику са употребом латиничног писма, а код којих су присутне следеће две модификације: 1) елизија еписема, т.ј. изостављање руских слова без гласовне вредности (ѣ, љ) и 2) делимична подударност у писању великог и малог слова, која се среће у писању абривијатура (начин Аг1). Између 4,92% до 11,73% српских, бугарских и македонских контактолексема под утицајем руског језика има изражену прву модификацију, односно елизију еписема. Као ознаку за делимичну трансграфематизацију предлажемо индекс **ТГ1**.

У испитиваним изворима *слободну трансграфематизацију* (индекс **ТГ2**) пролази између 37,87% и 72,99% контактолексема које се могу груписати на различите начине.

1) У прву групу улазе контактолексема написане латиничним писмом којима одговара модел на ћириличном писму и обрнуто: реплика је на ћирилици, а модел на латиници (рус. *хорошо* > хрв./срп. *harašo*^{а1}; рус. *батюшка* > хрв./срп. *baćuška*^{а1}; рус. *барышня* > чеш. *bářišňa*^{а1}; рус. *пенька* > пољ. *pieńka*^{а1}; рус. *барышня* > слов. *báryšňa*^{а1}; енгл. *walkie-talkie* > хрв./срп. *voki-toki*^а).

2) Другу групу чине српске, бугарске и македонске контактолексема које формирају ортографију према изговору руског модела: /a/ > а (рус. *хозяин* > срп. *хазјаин*^а; рус. *болванка* > буг. *балванка*^а), /б, б:/ > б (рус. *аббат* > буг. *абат*^{а/ц-д}), /в'/ > вь (рус. *гравёр* > буг. *гравьор*^{а-д}), /д'/ > ђ (рус. *дядя* > срп. *ђађа*^а), /ј/ > њ (рус. *ион* > буг. *йон*^{а-д}), /јо/ > њо (рус. *приём* > буг. *пријом*^а), /л'/ > љ (рус. *любимица* > срп. *любимица*^ц), /н'/ > њ (рус. *спутник* > срп. *спутњик*^а; рус. *барыня* > мак. *бариња*^а), /о/ > о (рус. *ухажёр* > буг. *ухажор*^а), /р'/ > рј (рус. *матрёшка* > мак. *матрјошка*^а), /т/– д > т (рус. *водка* > срп./мак. *вотка*^а), /т'/ > ћ (рус. *батюшка* > срп. *баћушка*^а), /ѣ/ > а (рус. *грамота* > срп. *грамата*^{а-д}; рус. *молодец* > буг. *маладец*^а).

3) Трећу групу образују српске, бугарске и македонске контактолексемије чије су контактографеме *j*, *и*, *е* резултат адекватне супституције руског *й* /j/, *ы* /y/, *э* /e/ као у примерима *й* > *j* – рус. *балалайка* > срп. / мак. *балалајка*^В; *ы* > *и* – рус. *былина* > срп. / мак. *билина*^В; рус. *барышня* > буг. *баришня*^В; *э* > *е* – рус. *нэпман* > срп. *непман*^В; рус. *аэрарий* > буг. *аерарий*^{В-Д}.

4) Четврту групу представљају српске и македонске контактографеме *ју*, *ја*, *је* којима у руском одговарају *ю* /ju/, *я* /ja/, *е* /je/, односно слова којима се означавају два гласа: *ю* > *ју* – рус. *союзник* > мак. *сојузник*^В; *я* > *ја* – рус. *босак* > срп. *босјак*^В, рус. *баян* > мак. *бајан*^В; *е* > *је* – рус. *естество* > срп. *јестество*^В. Ову смо групу у речнику Ајдуковић 2004 означили индексом *в*.

5) За пету групу карактеристичне су различите модификације: *ё* > *е* – рус. *полёт* // *полет* > срп. *полет*^{В(е,б)}; рус. *безнадёжный, -жен* > мак. *безнадежен*^{В(е,б)}; *м, м:/-мм* > *м* – рус. *коммуна* > срп. *комуна*^{Ц-Д}; *щ* > *шт* – рус. *вещество* > срп. *вештество*^{В(е)}; *я* > *а* – рус. *басня* > срп. *басна*^{В(е)}; рус. *артикуляция* > буг. *артикулация*^{В(е)-Д}; рус. *капитулянт* > мак. *капитулант*^{В(е)-Д}; *щ* > *шч* – рус. *барщина* > буг. *барищина*^{В(ц,е)}; *ю* > *у* – рус. *алюминий* > буг. *алуминий*^{В(е)-Д}; рус. *бирюльки* > мак. *бирулки*^{В(е)}.

Неке контактолексемије могу формирати ортографију на више начина, те припадати различитим степенима адаптације у зависности од тога да ли се у анализи приоритет даје адаптацији према ортографији или према изговору. Како је највећи број контактолексема дошао књишким путем, у речницима је заступљенија адаптација према ортографији. Тако бугарска контактолексема *евпатрид*^{б/в-Д} може формирати ортографију према начину *б* и *в* због различитог писања руског модела (*евпатрид* / *эвпатрид*).

6) Шесту групу чине српске, македонске и бугарске контактолексемије код којих се степен трансграфематизације одређује на основу јаког присуства лингвистичког садржаја језика примаоца: рус. *художественный, -вен/-венен* > срп. *художествени*^Е; рус. *большевизировать* > срп. *большевиизирати*^{Г-[Д]}; рус. *закрепоцать* > мак. *закрепостува*^Е; рус. *воззрение* > буг. *въззрение*^Е; рус. *геройствовать* > буг. *геройствувам*^{Е-[Д]}.

Статистика корпуса

У табели бр. 1 дајемо процентуалну заступљеност различитих начина трансграфематизације контактолексема према десет лексикографских извора. Као што се из таблице види највише се англици-

зама у хрватском или српском језику формира према комбинацији изговора и ортографије модела, док су у словенским језицима најзаступљеније адаптација према ортографији модела (индекс *б*), односно адаптација према ортографији модела и лингвистичком садржају језика примаоца (индекс *е*).

Таб. 1										
Процентуална заступљеност различитих начина ТРАНСГРАФЕМАТИЗАЦИЈЕ										
Ин- декс	Енгл.- Хрв./ Срп.	Рус.- Буг. (Т. 1-3)	Рус.- Буг. 2004	Рус.- Срп.	Рус.- Хрв.	Рус.- Слов.	Рус.- Мак.	Рус.- Пољ.	Рус.- Чеш.	Рус.- Словач.
а	15,65	0,06	0,28	1,48	4,30	-	0,28	0,39	1,78	0,58
б	26,87	14,13	25,93	18,47	21,92	34,72	33,92	17,06	25,39	22,61
в	-	5,21	5,62	10,30	12,29	9,49	18,93	18,45	12,10	15,20
ц	54,60	0,94	1,47	12,25	11,88	7,40	8,97	10,51	8,53	7,79
е	-	15,52	17,70	36,21	32,78	26,62	32,57	18,25	21,03	31,57
г	-	0,57	0,94	7,52	4,30	7,63	0,91	2,77	4,56	4,09

Друга табела говори о процентуалној заступљености у испитиваним изворима три степена трансграфематизације: најзаступљенија је слободна трансграфематизација (ТГ2), затим нулта (ТГ0), а најмање је заступљена делимична трансграфематизација (ТМГ1).

Таб. 2										
Процентуална заступљеност различитих типова ТРАНСГРАФЕМАТИЗАЦИЈЕ										
Ин- декс	Енгл. - Хрв./ Срп.	Рус.- Буг. (Т. 1-3)	Рус.- Буг. 2004	Рус.- Срп.	Рус.- Хрв.	Рус.- Слов. .	Рус.- Мак.	Рус.- Пољ.	Рус.- Чеш.	Рус.- Словач.
ТГ0	26,87	45,02	56,30	23,57	28,06	41,20	36,32	27,17	37,69	27,87
ТГ1	0,14	6,46	5,83	4,92	-	-	11,73	-	-	-
ТГ2	72,99	48,52	37,87	71,51	71,94	58,80	51,95	72,83	62,31	72,13

Трећа табела говори о процентуалној присутности у контактолошким речницима индекса за означавање постојања језика извора или утицаја језика посредника у оквиру контактолошког ланца утицаја (индекси *д* или *[д]*). Анализа показује да индекси *д* и *[д]* стоје уз највећи број бугарских контактолексема што поткрепљује стару тезу о руском језику као добром језику даваоцу и проводнику утицаја других језика (пољског, француског, немачког и др.) и језика извора (грчког, латинског). Осим тога овај индекс нам сигнализира

да постоји могућност промене инфлуенције, односно да су могућа и другачија решења у вези са контактолошком вредношћу контакто-лексеме.

Таб. 3										
УТИЦАЈ ЈЕЗИКА ПОСРЕДНИКА У ПРОЦЕНТИМА										
Ин-декс	Енгл. - Хрв./ Срп.	Рус.- Буг. (Т. 1- 3)	Рус.- Буг. 2004	Рус.- Срп.	Рус.- Хрв.	Рус.- Слов.	Рус.- Мак.	Рус.- Пољ.	Рус.- Чеш.	Рус.- Сло- вач.
д	2,86	63,53	48,02	13,74	12,5	14,12	4,38	32,53	26,58	18,12
а-д	-	0,26	0,18	0,27	0,20	-	-	-	0,19	-
б-д	-	30,89	30,37	5,10	6,14	6,48	2,40	10,11	12,30	5,26
в-д	-	9,27	5,15	2,69	2,04	3,00	1,27	12,10	6,74	4,09
ц-д	-	4,22	3,73	1,20	0,61	0,23	0,42	3,37	1,78	1,75
е-д	-	11,91	8,25	4,08	3,27	3,93	0,28	5,55	5,15	6,04
г-д	-	1,16	0,31	0,37	0,20	0,46	-	1,38	0,39	0,97
а-[д]	-	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-
б-[д]	-	2,20	-	-	-	-	-	-	-	-
в-[д]	-	0,57	-	-	-	-	-	-	-	-
ц-[д]	-	0,39	-	-	-	-	-	-	-	-
е-[д]	-	2,42	-	-	-	-	-	-	-	-
г-[д]	-	0,15	-	-	-	-	-	-	-	-

Закључак

О трансграфематизацији или процесу ортографске адаптације контактолошких јединица знамо доста. Међутим, до сада се није писало о моделима формализације ортографске адаптације у контактолошким речницима са упоредног становишта. С обзиром да је правих контактолошких речника са формалним описом адаптације у славистици свега неколико (не узимамо у обзир мале речнике уз поједине студије, мада врло често и у њима недостаје информација о ортографској адаптацији), у овом раду упоредили смо начине трансграфематизације примењене у речницима Р. Филиповића и Ј. Ајдуковића на материјалу контаката српског или хрватског, македонског, бугарског, словеначког, чешког, словачког и пољског језика са руским и енглеским језиком. У истраживању смо показали да се испитивани речници међусобно разликују у формалном опису, највише на нивоу делимичне и слободне трансграфематизације. Ове разлике су углавном последица примене различитих принципа адаптације. Тако Р. Филиповић говори о четири начина формирања ортографије реплике, док ми данас говоримо о десет начина трансграфематизације¹³⁹.

¹³⁹ У нашој књизи „Биобиблиографија са прилозима“ (Ајдуковић 2015: 135-152)

Код Р. Филиповића уз англицизам *комбајнирати* стоји индекс *a* којим се означава адаптација према изговору енглеског модела *combine*, док је према нашем моделу глагол *комбајнирати* формиран према изговору модела и лингвистичком садржају језика примаоца без промене кода (индекс *z*). Именичка контактолексема *hostesa* према Р. Филиповићу носи ознаку *b* (енгл. *hostess*), док би по нашем моделу носила ознаку *z* ($ss > s+a$). У раду предлажемо увођење три нова индекса за означавање степена трансграфематизације (ТГ0, ТГ1, ТГ2) који би се у речничком чланку налазили иза индекса за начин формирања ортографије контактолексема. Друга наша новина односи се на увођење посебних индекса за представљање адаптације алогографа, односно писање великог и малог слова, употребу цртице код сложеница и тачке код абривијатура (Аг0, Аг1, Аг2). И најзад, трећу новину представља употреба индекса *[d]* код деривата којим се означава индиректна инфлуенција језика посредника или језика извора. За контактологију је посебно значајна улога језика посредника и језика извора као могућих генератора промене инфлуенције (контактолошке вредности) контактолексема.

Литература

- Ајдуковић, Ј. (1997), *Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник* (Београд: Фото Футура).
— (2004a), *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама* (Београд: Фото Футура).

представили смо типологију трансграфематизације примењену у изради четири карте посвећене степенима адаптације и начинима формирања ортографије контактолексема под руским утицајем у јужнословенском тому „Међусловенског контактолошког атласа“ (МКА). У табели бр. 1 дали смо примере за сва три типа трансграфематизације. У оквиру делимичног типа (ТГ1) издвојили смо два подтипа (ТГ1/1 и ТГ1/2), а у оквиру слободног (ТГ2) - шест подтипова (ТГ2/1, ТГ2/2, ТГ2/3, ТГ2/4, ТГ2/5, ТГ2/6). У табели бр. 3 навели смо примере за 84 начина формирања ортографије контактолексема и три начина адаптације великог и малог слова, као и писања цртице. МКА садржи ознаке за формирање ортографија контактолексема према изговору модела, према ортографији модела, према изговору и ортографији модела, према изговору или ортографији руског модела и лингвистичком садржају језика примаоца који одређује дистрибуцију графема у линеарном низу (комбиновани начин), затим ознаке које указују на супституцију појединих руских графема или изостављање еписема. Типологијом су обухваћене контактолексема које руску инфлуенцију манифестују унутар фрејмско-пропозиционалне структуре (фрејмска трансдеривација), као и оне са скривеним (латентним) утицајем језика посредника и језика извора у секундарно-терцијарној адаптацији ([d]).

- (2004б), *Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика* (Београд: Фото Футура; допуњено издање на компакт диску)
- (2010), *Контактолошки речник словенских језика. Том 1. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем* (Београд: Фото Футура).
- (2011), *Контактолошки речник словенских језика. Том 2. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем* (Београд: Фото Футура).
- (2012а), *Контактолошки речник словенских језика. Том 3. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем* (Београд: Фото Футура) (у штампи)
- (2012б), *Контактолошки речник словенских језика. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем* [допуњена електронска верзија], <<http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicKR.html>> 17.12.2012.
- (2012в), *Радови из лингвистичке контактологије* (Београд: Фото Футура).
- (2015), Биобиблиографија са прилозима 46 (Београд: Фото Футура).
- Fabijanić, I. (2006) „Ortografija osnovnog oblika anglicizma u ruskoj računalnoj terminologiji i aspekt varijabilnosti“, *Croatica et Slavica Iadertina* II. Zadar. str. 161-168.
- (2011) „Ortografija osnovnoga oblika rusizma u engleskome jeziku“. *Filološki pregled*. Beograd. XXXVIII. br. 1. str. 63-82.
- Filipović, R. (1986), *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira* (Zagreb: JAZU, Školska knjiga).
- (1990), *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku. Porijeklo – Razvoj – Značenje* (Zagreb: JAZU, Školska knjiga).
- , Menac, A. (1993), „Transfonemizacija u Riječniku anglicizama u hrvatskom ili srpskom jeziku: teorija i primjena“, *Suvremena lingvistika*, 35-36, Zagreb, 59-75.
- , — (2005), *Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku* (Zagreb: Školska knjiga)
- Sočanac L., Žagar-Szentesi, O., Dragičević, D., Dabo-Denegri Lj., Menac, A., Nikolić-Hoyt, A. (2005), *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. Prilagodba posuđenica* (Zagreb: Nakladni zavod Globus).

ТИПОЛОГИЈА ФРЕЈМСКЕ ТРАНСДЕРИВАЦИЈЕ У КОНТАКТОЛОШКОМ РЕЧНИКУ¹⁴⁰

Резиме. У овом раду предложили смо типологију фрејмске трансдеривације творбеног гнезда. Грађу смо ексцерпирали из „Контактолошког речника адаптације русизама у осам словенских језика“ (Ајдуковић 2004б) и електронских извора. Закључили смо да се могу издвојити нулта, делимична и слободна фрејмска трансдеривација и да речнички чланак српског тома „Контактолошког речника словенских језика“ треба да садржи њен формализован опис.

Кључне речи: фрејмска трансдеривација, руски модел, српска контактолексема, инфлуенција, примарна, секундарна и терцијарна адаптација, типологија трансдеривације

¹⁴⁰ Рад представља проширену верзију реферата који је припремљен за Скуп слависта Србије 2014. год. Краћа верзија објављена је у часопису „Славистика“ (XVIII Славистичко друштво Србије, Београд, 2014, 224-241). Захваљујем се колеги др Владану Јовановићу из Института за српски језик САНУ на занимљивом дијалогу који смо водили 10. 1. 2014. године у вези са појединим примерима у овом раду. До сада смо о трансдеривацији реферисали на две међународне конференције у Румунији. Прва је одржана у Букурешту (Международная конференция „Лингвистическое и культурное разнообразие - фактор европейского развития. Русский язык в контексте Европейского года языков“, Бухарестская экономическая академия, Бухарестский университет, 26-27 октября 2001), а друга у Констанци (XIth International Conference „Cognitive Modeling in Linguistics – 2009“, Constantza, Romania). Реферат са прве конференције под називом „Типы трансдериваций русизмов в контактологическом словаре“ објављен је у зборнику „Международный симпозиум ‘Лингвистическое и культурное разнообразие фактор европейского развития‘“, Сборник докладов, Бухарест, 2001, 45-52“, а тезе реферата са друге конференције под називом „About the Process of Transderivation in the Bulgarian Contactological Dictionary of Adaptation of Contact-Lexemes under Russian Influence“ у материјалима конференције „Proceedings of the XIth International Conference „Cognitive Modeling in Linguistics – 2009“, Constantza, Romania, September 07-14, 2009, Kazan State University Press, p. 350.“ У првом реферату анализирали смо типологију трансдеривације, док смо у другом реферату говорили о типологији трансдеривације на материјалу бугарских контактолексема под руским утицајем у контактолошком речнику. Трансдеривацијом смо се бавили у рефератима презентованим на међународном симпозијуму у Београду 1996. год. (IV Международный симпозиум „Сопоставительные и сравнительные исследования русского и других языков“, Белград, 1997, 340-346), на Скупу слависта 2001. год. („О појму ‘русизам’ из угла теорије о три врсте контактолошке адаптације“, Славистика V, Београд, 2001, 71-79) и др.

Увод

У контактолошким речницима Ајдуковић 1997, 2004б, 2010, 2011, 2012 посебно обележавамо просте или неизведене¹⁴¹ контактолексеми које творбено не анализирамо и деривате или изведене контактолексеми које су настале различитим творбеним процесима. Далјом анализом деривата могу се издвојити дериватолошке контактолошке јединице и утврдити инфлуенција, тј. присуство страног језичког утицаја¹⁴². Постојање заједничке дериватолошке контактолошке јединице код других деривата у творбеном гнезду треба да буде један од показатеља инфлуенције. Међутим, у науци није довољно испитан однос између деривације и ширења, односно ограничавања инфлуенције како на речничком материјалу, тако и на нивоу дискурса. Поред тога не постоји ни довољно развијена методологија утврђивања инфлуенције¹⁴³. И други научници су уочили значајни

¹⁴¹ У Ајдуковић 2004б, примера ради, српске просте или неизведене контактолексеми под руским утицајем представљају *алмаз* (< рус. *алмаз*), *Англија* (< рус. *Англия*), *армија* (< рус. *армия*), *артель* (< рус. *артель*), *атаман* (< рус. *атаман*), *аул* (< рус. *аул*), *балаган* (< рус. *балаган*), *балалајка* (< рус. *балалайка*), *балван* (< рус. *болван*), *бандура* (< рус. *бандура*), *басна* (< рус. *басня*), *басурман* (< рус. *басурман*), *белуга* (< рус. *белуга*), *билина* (< рус. *былина*). Према Ајдуковић 2004а: 157 простих или неизведених контактолексеми у српском корпусу је 47,35%, док деривата 52,64%. У другим словенским језицима ситуација је следећа: у хрватском корпусу најзаступљеније су просте контактолексеми са 65,36% (*irvas* < рус. *ирвис*, *ispravnik* < рус. *исправник*, *кашиа* < рус. *катюша*); у македонском корпусу простих контактолексеми је 28,48% (*возраст* < рус. *возраст*, *возложи* < рус. *возложить*, *гнев* < рус. *гнев*), док је у словеначком корпусу 51,62% (*povod* < рус. *повод*, *posetiti* < рус. *посетить*, *pokrovitelj* < рус. *покровитель*); бугарски корпус садржи 48,05% неизведених контактолексеми (*генезис* < рус. *генезис*, *генеалогия* < рус. *генеалогия*, *гарнизон* < рус. *гарнизон*); у полском корпусу присутно је 72,61% неизведених контактолексеми (*liman* < рус. *лиман*, *litaury* < рус. *литава*, *lagier* < рус. *лагерь*); чешки корпус садржи 65,87% простих контактолексеми (*maják* < рус. *маяк*, *mazut* < рус. *мазут*, *tachorka* < *махорка*), док словачки 50,48% (*ženština* < рус. *женищина*, *žiaa* < рус. *жара*, *zver* < рус. *зверь*).

¹⁴² Г. Штасни (Штасни 2008: 21) истиче да је основна разлика између етимологије и творбе речи у томе „што творба речи проучава настанак речи са синхроног аспекта, а етимологија са дијахроног“. Етимологију интересују речи „чији је настапак из савремене перспективе нејасан“. Ауторка наводи пример „Семантичко-деривационог речника“ (СДР 2003, 2006, в. у Штасни 2008: 22) у коме су за формирање деривационог гнезда важни „етимолошка идентификација лексичке морфеме и њених аломорфа и семантичка повезаност лексеми с идентификованом лексичком морфемом“.

¹⁴³ Тако, на пример, Ј. Лепојевић у истраживању творбе двокомпонентних глагола користи метод синхроног описа, метод интерпретационе анализе, метод конфронтативне анализе и метод творбено-семантичке анализе (Лепојевић 2011: 587).

инфлуенторни потенцијал деривата. Тако, на пример, полонисти и контактолози Б. Валчак и Х. Караш говоре о дериватима позајмљеницама (в. у Ајдуковић 2004а: 147). Ми смо још у Ајдуковић 1997: 48-51 и Ајдуковић 2004а: 144-167, а потом и у Ајдуковић 2012 закључили да је „контактологија веома заинтересована за процес прераде контактолошке информације, односно за процесе усвајања, чувања или екстракције контактолошке информације унутар гнезда“ (Ајдуковић 2012: 38; о тим процесима у когнитивној лингвистици говори Е.С. Кубрјакова и др.). Наша истраживања су показала да контактолексма „у току примарне¹⁴⁴ или примарно-терцијарне трансдеривације активира или пресликава творбену мотивисаност или немотивисаност модела и у каснијој фази, у току секундарне или секундарно-терцијарне адаптације, укључује се у творбени систем језика примаоца и заузима место које јој припада у структури семантичко-деривационог гнезда“ (Ајдуковић 2012: 37-38).

У овом раду под т р а н с д е р и в а ц и ј о м¹⁴⁵ у адаптацијском и структурно-семантичком смислу подразумевамо пресликава-

¹⁴⁴ Увођењем појмова „примарна“ и „секундарна адаптација“ англиста и контактолог Р. Филиповић проширује анализу „adaptacije replike na stadij poslije integracije, tj. na jezik primalac. Na taj način nije adaptacija završena u trenutku kada se replika integrira u jezik primalac, već ide dalje, samo pod novim uvjetima. To su uvjeti jezika primaoca i monolingvalnosti“ (Filipović 1990: 28).

¹⁴⁵ Термин *трансдеривација* први пут се појављује у нашем одбрањеном магистарском раду под називом „Речи са лексикографском напоменом „русизам“ у речницима савременог српскохрватског језика“ (Филолошки факултет Универзитета у Београду, 1996, 303 стр.), у нашој монографији Ајдуковић 1997: 48-51 о адаптацији русизама у српскохрватском језику, а затим и у монографији Ајдуковић 2004: 144-167 о адаптацији русизама у јужнословенским и западнословенским језицима, те у неким другим радовима. У оквиру контактолошке дериватологије поред базичног термина *трансдеривација* користимо термин *терцијарна адаптација*, као и термин *контактодериватема* у значењу контактолошка творбена јединица. Сви ови термини су образовани у складу са нашом досадашњом контактолошком терминологијом (в. Ајдуковић 2004а; 2012). У Ајдуковић 2004а: 147-151 разликујемо примарну, примарно-терцијарну, секундарну и секундарно-терцијарну адаптацију. Контактолексма пролази примарну адаптацију ако се среће у билингвалној или полилингвалној средини и ако пресликава контактолошке творбене јединице језика даваоца. Примарно-терцијарна адаптација карактеристична је за билингвалну или полилингвалну средину и за утицај језика посредника (дошло је до пресликавања несловенских или инословенских контактолошких творбених јединица). Секундарна адаптација се везује за монолингвалну средину и за активацију творбених средстава језика примаоца, док је секундарно-терцијарна адаптација карактеристична за контактолексме у монолингвалној средини и утицај језика посредника из примарно-секундарне адаптације. Термине и појмове „примарна адаптација“ и „секундарна адаптација“ увео је Р. Филиповић. Према њему појмови „примарна“ и

ње и активацију елементарних или сложених контактолошких дериватолошких јединица које носе инфлуенцију модела. Из ове дефиниције произилази (1) да модел и реплика у контактолошком смислу чине један дериватолошки простор разнородног састава, (2) да реплика језика примаоца пресликава формално-семантичку везу са моделом језика даваоца, односно да задржава припадност истој лексичко-граматичкој категорији, да јој као творбена база служи модел, те да адаптира његово творбено значење и одговарајући формант и пресликава инфлуенцију. Реплика је не само цела контактолексема (просте или неизведене лексеме поседују творбено значење као резултат узајамног „преплитања“ морфолошке и семантичке деривације, в. Матијашевић: 1987: 114), већ и сваки појединачни творбени конституент језика примаоца као што су слободна и везана морфема¹⁴⁶, односно творбена основа и творбени формант (суфикс/суфиксоид+обличка морфема, префикс/префиксоид, циркумфикс, циркум-

„секундарна адаптација“ су у директној вези са појмовима „примарне“ и „секундарне промене“. Примарне промене се везују за билингвизам и за „osobine adaptacije u primarnom periodu“. Те промене су несталне и узрокују настанак компромисне реплике. Секундарна адаптација је карактеристична за „monolingvalnog govornika i njegov jezik, koji u tom slučaju nema uvjeta da dođe u kontakt“. Реплику карактерише непроменљивост (Filipović 1986: 57). Посебан проблем представља употреба истих термина у различитим научним дисциплинама или код различитих аутора, па тако стручњаци из једне области могу „погрешно“ тумачити термине у другим областима или код других аутора. Тако, на пример, термин *теоним* ми употребљавамо у раду Ајдуковић 2012: 71 као скраћеницу од „теолошки антропоним“ без намере да улазимо у проблематику митонимије и религиозне антропонимије, док у теолингвистици он има значење „лично име божанства било ког пантеона“ (Подольская 1988; в. у Левушкина 2013: 167), односно „језичка јединица која је у функцији називања (само) Бога или обраћања Богу“ (Левушкина 2013: 168). Занимљиво је да се термин *теоним* у зборнику „Теолингвистичка проучавања словенских језика“ САНУ среће у три од укупно „тридесет и три рада стручњака из седам земаља“ (2013: 11). Осим тога, наши термини одавно се користе у универзитетској настави појединих лингвистичких предмета. На сајту Одсека за кроатистику Филозофског факултета Загребачког свеучилишта налази се садржај предмета „Хрватска лексикологија“ који држи др Марко Самарџија у оквиру кога се обрађују, између осталог, контактолошки процеси „трансдеривација“, „транссинтактизација“ и „транссемантизација“, као и „контактолошки рјечници“. Осим тога неки од термина се срећу у радовима домаћих и страних истраживача (в. нашу библиографију).

¹⁴⁶ Термине „слободна“ и „везана морфема“ користе, између осталих, Р. Филиповић и А. Менац у радовима о трансморфемизацији (в. у Filipović 1990: 31; Ајдуковић 2004а: 144). Према Р. Филиповићу адаптација основног облика англицизма на морфолошкој равни подразумева трансфер из језика даваоца у језик прималац слободне морфеме и нулте везане морфеме (ради се о нултој обличкој морфем), као и слободне морфеме и везане морфеме (тј. творбеног форманта или суфикса и нулте обличке морфеме). Везана морфема је суфикс, укључујући и онај који означава флексију.

фикс са „дисконтинуираним се“¹⁴⁷ у српском језику, постфикс у руском језику)¹⁴⁸. Осим тога, (3) модел може да буде нека сродна контактолексема у оквиру творбеног гнезда, типа, реда, парадигме, категорије језика примаоца са којом дели исту инфлуенцију. Ако деривирана контактолексема не успоставља везу са одговарајућим моделом у језику даваоцу, онда говоримо о активацији реплике. Уколико деривирана контактолексема (4) успоставља везу са моделом језика даваоца, онда се ради о активацији комбинованој са пресликавањем. Механизми дистрибуције инфлуенције унутар творбеног гнезда нису предмет овог истраживања.

Типологија трансдеривације урађена на ограниченом корпусу показује да *трансдеривација* није само синтетички контактолошки процес, већ и аналитички процес који подразумева добијање у језику примаоцу перифрастичког превода. Тако се трансдеривацијом творбене семантике руског композита *конногвардеец* (назив лица < *тот, кто служит*) и индивидуалне семантике (1. *солдат или офицер, служивший в лейб-гвардии конном полку /в Российском государстве до 1917 г./*; 2. *солдат или офицер гвардейской кавалерии*, ТСЕ), а који је образован сложено-суфиксалном творбом по моделу придевска основа + спојни вокал -о- + именска основа + суфикс -ец(0), настаје српска семантичка преводна перифраза под руским утицајем (1. *лице /војник или офицер/, које служи у телесној гарди руског коњичког пука (до 1917);* 2. *лице /војник или офицер/, које служи у руској коњичкој гарди*) или парафраза *војник или офицер коњичке гарде у руској армији* како пише у РСР. Иако се према нашој трипартитној типологији пропозиционално-фрејмске трансдеривације (ФД) руски модел *конногвардеец* адаптира у језику примаоцу према тринаестом подтипу (ФД3/13), аналитички контактолошки процес није у центру пажње „Контактолошког речника словенских језика“ (КРСЈ) јер је реч о речнику адаптације контактолексема, а не о преводном речнику и сл.

Наравно, са когнитивног аспекта термин *трансдеривација* се може употребљавати и на начин како га Т.Н. Александрова у раду Александрова 2009: 4 дефинише позивајући се на наше радове. Реч је

¹⁴⁷ Према Ј. Лепојевић „у српском језику глаголи настају истим оним творбеним поступцима са изузетком постфиксације и других начина у комбинацији са постфиксацијом, јер српски језик не познаје такве творбене форманте“ (Лепојевић 2011: 588).

¹⁴⁸ О различитим класификацијама творбених форманата у српском језику (Д. Шипка, Д. Гортан-Премк и др.) видети у Штасни 2008: 145-146.

о „творбеној адаптацији позајмљеница према новој језичкој реалности и реализацији њеног деривационог потенцијала у новом језичком пространству“. Другим речима, деривацијом и трансдеривацијом формира се унутар когнитивних структура (фрејмова, слотова, структурних шема, стереотипних представа и др.) нов лингвокултуролошки и вредносни концепт. У корпусу апстрактних именичких контактолексема под енглеским утицајем (нпр. „креативный“ – „креатив“) забележен је прелазак са источнословенске културолошке и вредносне доминанте на западноевропску (Александрова 2009).

На основу до сада реченог можемо закључити да је из контактолошког угла за разумевање фрејмске трансдеривације и одређивање инфлуенције од круцијалног значаја ситуација у којој се одвија језички контакт. Зато је неопходно установити да ли се језички контакт остварује у билингвалној (полилингвалној) или монолингвалној ситуацији, односно да ли се нека контактолексема налази у фази примарне или примарно-терцијарне, секундарне или секундарно-терцијарне адаптације. Билингвална (полилингвална) ситуација карактеристична је, примера ради, за преводни текст, али се може срести и у речничком чланку уколико се уз контактолексему наводи контактолошки квалификатор¹⁴⁹ и одговарајући модел. У таквим текстовима није проблем одредити модел и инфлуенцију, па тако српској композитној контактолексему без спојног вокала *шахбокс* (в. пример бр. 1 у вези са 2. примером) као модел служи руска композитна полукалькирана контактолексема *шахбокс* адаптирана под утицајем енглеске именичке синтагме *chess boxing*. Српска контактолексема носилац је руске инфлуенције а не енглеске и налази се у примарно-терцијарној адаптацији. Руска контактолексема *шахбокс* (2) поседује енглеску инфлуенцију, пролази секундарно-терцијарну адаптацију у монолингвалној ситуацији. Занимљиво је да овај руски спортски хибридни неологизам још увек није ушао ни у један нормативни речник савременог руског језика (в. речнике на сајту „Академик“). У српским но-

¹⁴⁹ Термин „контактолошки квалификатор“ предложили смо на научној конференцији 1999. године у Софији, а потом смо га први пут употребили у раду Ајдуковић 2000: 209. У речничком чланку дескриптивног речника на инфлуенцију указује контактолошки квалификатор, док на порекло или етимологију неке речи етимолошки квалификатор. Увидом у један број домаћих и страних лексикографских извора запазили смо да не стоје уз сваку лексему контактолошки или етимолошки квалификатор. Могли бисмо рећи да се уз неке речи дају оба квалификатора, уз неке само први или други. Сматрамо да је неопходно увести у лексикографску праксу оба термина како би се направила дистинкција између контактологије и етимологије као сродних дисциплина.

винским текстовима на интернету чешће се среће полусложеница *шах-бокс* (3), али и именичка синтагма са придевом као компонентом (*шаховски бокс*) на основу које можемо закључити да је контактолексема *шахбокс* настала скраћивањем прве основе (4). Ова последња два примера су настала у монолингвалној ситуацији и прошла су секундарно-терцијарну адаптацију. Према принципу прве фиксације њихова инфлуенција је енглеска. Дакле, на основу анализираних примера следи закључак да ће облици настали у секундарној адаптацији попримити нормативни карактер.

- (1) „У Москви је одржано првенство света у *шахбоксу*“.
(„Московские новости“)
- (2) „В Москве состоялся чемпионат мира по *шахбоксу*“.
(„Руска реч“)
- (3) „*Šah-boks* мећ 2010. у Србији“ (Вести.рс)
- (4) „*Šahovski boks* је popularan sport у Финској, а само име и каже
шта је – мешавина шаха и бокса.“ (Б92)

Међутим, и када се ради о билингвалној (полилингвалној) ситуацији у неким случајевима за одређивање инфлуенције потребна је интерпретативна творбено-семантичка анализа. У примеру бр. 5 српској реплици *инвеститор* одговара руски модел *инвестор* (6). Руска именичка контактолексема у значењу „лице које инвестира, улагач“¹⁵⁰ образована је помоћу суфикса *-ор* од просте глаголске контактолексеме *инвестировать* која представља полазну контактолексему у гнезду, док је српска именичка реплика у истом том значењу¹⁵¹ (као и у значењу „лице за чији се рачун инвестира“¹⁵²) образована помоћу суфикса *-итор*, односно од одговарајуће глаголске контактолексеме на *-ира* (*инвестирати*). У руском језику постоји контактолексема *инвеститор* на *-итор* која има исто значење као и контактолексема *инвестор*, док у српским текстовима на Интернету контактолексема **инвестор* за сада није посведочена. Ако пак упоредимо примере бр. 7 и 8 видећемо да руска именичка контактолексема

¹⁵⁰ Према речницима руског језика С. Ожегова и Н. Шведове (1992), Л. Крисина (1998) и др. (в. речнике на сајту „Академик“) „инвестор“ је физичко или правно лице.

¹⁵¹ У речнику РСАНУ 1971: 730 лексема *инвеститор* има једно значење: „онај који инвестира, улаже новац у какав посао, подухват и сл., финансира изградњу каквог објекта, предузећа или др.“

¹⁵² У речнику на „Hrvatskom jezičnom portalu“ даје се следећа дефиниција: „1. онај који инвестира, 2. физичка или правна особа за чији се рачун инвестира, из vlastitih или tuđih sredstava (budžet, fondovi itd.)“.

инвестор у 7 не представља модел, већ реплику добијену под утицајем енглеског суфиксалног деривата на *-or* (*investor* < глаг. *invest*). Она се у овој ситуацији налази у примарно-терцијарној адаптацији под енглеским утицајем, док се у примеру бр. 9 налази у секундарно-терцијарној адаптацији јер је мотивисана одговарајућим руским глаголом и добијена суфиксацијом (реч је о ситуацији монолингвалности). У српском и руском језику оба деривата припадају категорији *nomina agentis* и употребљавају се у специфичном стилском контексту и „импресивно“¹⁵³ су обележја. Примери (5) и (6) показују да се из интралингвистичког контактолошког угла руска инфлуенција може одредити на основу минималне корелационе мреже коју чине следеће контактеме: 1) *контактофонеме* у творбеној основи, 2) *контактодериватема* чије се агентивно значење налази у творбеној основи, 3) *контактосеме* које се издвајају у оквиру нулте трансемантизације и 4) *контактолексикостилеме* које су носиоци контактолошке и структурно-стилске информације у оквиру нулте трансстилизације (типологију контактема в у Ајдуковић 2004а: 85)¹⁵⁴.

(5) С обзиром да су улазнице за такмичења коштале од 1,5 до 18 хиљада рубаља (545 долара), Рубинг је имао прилично велике шансе да у гледалишту пронађе *инвеститора*. („Руска реч”).

(6) С учетом тога, что билеты на мероприятия стоили от 1,5 до 18 тыс. руб., шансы Рубинга найти *инвестора* в зрительном зале были достаточно велики. („Московские новости“).

¹⁵³ Према Солар 1984: 85, в. у Штасни 2008: 25 „импресивна вредност означава свесну тежњу да се на одређени начин делује и самим изразом“.

¹⁵⁴ Ми смо у нашим ранијим истраживањима увели *контактему* као општу контактолошку јединицу (Ајдуковић 2004а), као и контактолошке јединице на различитим језичким нивоима (контактофонема, контактоморфема, контактодериватема, контактостилема, контактосинтаксема и др.). Ови термини имају посебну употребну вредност у проучавању контактолошког материјала у билингвалној и полилингвалној ситуацији. Данас се и у другим интердисциплинарним самосталним лингвистичким дисциплинама такође издвајају основне јединице и њихове варијанте. Тако, на пример, у теолингвистици А.К. Гадошки (Гадомский 2006; 2007; в. у Кончаревић 2013: 138) посматра *теонему* „као основну јединицу теолингвистичких истраживања“. Он разликује инваријантне теонеме и њене реализације на сваком језичком нивоу. К. Кончаревић у раду Кончаревић 2013: 139-141 скреће пажњу на ограничен репертоар теонема у руском и др. језицима, те сматра да би се у конфронтативним истраживањима било боље бавити „религиолектизмима“ (Кончаревић 2013: 141). У односу на „релативно слабу заступљеност конфронтационих у односу на монолингвална испитивања у домену синхронијске теолингвистике“ (Кончаревић 2013: 141), контактолошка истраживања захтевају упоредно проучавање језика даваоца и језика примаоца, као и, по потреби, језика посредника. Обим улажења у проблематику једног или другог језика је приближно исти.

(7) *Инвестор* подает распоряжение напрямую эмитенту, <...> („Rietumu Banka“).

(8) The *Investor* submits the Order directly to the Issuer <...> („Rietumu Banka“)¹⁵⁵.

(9) Цель проекта „Русский *инвестор*“ – обеспечение актуальной информацией в сфере экономики, инвестирования, международного сотрудничества. („Русский инвестор“).

До трансдеривације долази и у монолингвалној ситуацији (10), међутим одговор на питање шта је модел некој контактолексеме је много комплекснији јер се углавном ради о реплици која је давно адаптирана као што је то случај са контактолексемом *опасност* /< *опасан* (од рус. *опасность* < *опасный*) чија је руска инфлуенција потврђена у контактолошком речнику Ајдуковић 2004б: 120 и речнику славениста Стијовић 1992: 181. У етимолошком речнику Skoko 1971-1974: 559 придев *opasan* „може, али не мора бити русизам“, док дериват, или како то П. Скоко каже, „apstraktum *opasnost* nalazi se i u ruskom“. Инфлуенција је потврђена на основу принципа првобитне фиксације, али и неких других принципа¹⁵⁶. Овај први је веома чест у речницима и др. делима¹⁵⁷.

(10) *Опасност* је била свуда, стрепња је почела да се мота по турским кућама, опрез им се удвостручио а свирепост удесетостручила. (Велмар-Јанковић 2009: 26).

Што се пак тиче типологије трансдеривације деривационог процеса према структурно оријентисаној класификацији, у монографији Ајдуковић 1997 издвајамо нулту (уп. рус. *вечеринка* и сх. *вече-*

¹⁵⁵ <http://www.linguee.ru/русский-английский/перевод/инвестор.html>

¹⁵⁶ О принципима контактолошке идентификације контактолексема говорили смо у Ајдуковић 2004а: 265-271.

¹⁵⁷ У Ајдуковић 2004а: 269-271 ми смо дефинисали шест принципа контактолошке идентификације русизама или контактолексема под руским утицајем. Најважнија су прва два принципа која у пракси често обједињујемо у један под називом „принцип првобитне фиксације“. Дакле, контактолексема под руским утицајем је цела реч настала под доминантним руским утицајем, као и реч која је у траговима сачувала везу са руским језиком а означава неки предмет, идеју или појаву. Осим тога, то је реч која је настала под руским утицајем у коме је интегрални део вокабулара и није само она која је руског порекла. Трећи принцип гласи: контактолексема може припадати само једној врсти речи. Према четвртом принципу „све варијанте основног облика русизма треба означавати као русизме“. Пети принцип се односи на контактолошке хомониме. За овај рад посебно је значајан шести принцип: „русизми су не само основне речи, већ и њихове изведенице“.

ринка), делимичну (уп. рус. *белогвардеец* и сх. *белогвардејац*) и слободну трансдеривацију контактолексема (уп. рус. *черносотенец* и сх. *црносотинаш*) „у зависности од степена подударности творбене основе и афиксалне (везане) морфеме модела и реплике“ (Ајдуковић 1997: 49), док у Ајдуковић 2004а¹⁵⁸ уводимо два подтипа у оквиру делимичне или компромисне трансдеривације: прву делимичну трансдеривацију (уп. рус. *белогвардейщина* и срп. *белогардејштина*; рус. *известно* и хрв. *izvjesno*; рус. *бездействовать* и мак. *бездејствува*; рус. *аббревиатура* и буг. *абривиатура*; рус. *чувствовать* и словен. *čustvovati*; рус. *беспартийный* и чеш. *bezpartijní*; рус. *агрессор* и словач. *agresor*; рус. *колхозница* и пољ. *kołchoźnica*) и другу делимичну трансдеривацију (уп. рус. *обмундировывать* и срп. *обмундировати*; рус. *благородие* и хрв. *blagorođe*; рус. *бедствовать* и мак. *бедствува*; рус. *абсолютизировать* и буг. *абсолютизирам*; рус. *большевистский* и словен. *boljševističen*; рус. *чайный* и чеш. *čajový*; рус. *атомщик* и словач. *atomčík*; рус. *падалица* и пољ. *padlka*) (Ајдуковић 2004: 145-146). Првом подтипу припадају контактолексеми које према одговарајућим моделима имају другачије адаптиране творбене основе и идентичне творбене форманте, док су другим подтипом

¹⁵⁸ У речнику је приказана адаптација русизама у осам словенских језика, одн. језика из јужне и западне групе словенских језика, као и опис деветог језика, одн. модела из треће, источнословенске групе. И он је веома важан за развој славистике и русистике, поготово руско-инословенских језичких контаката, јер је конфронтативно (контрастивно) заснован. Према „Протоколу“ заседања Међународног славистичког комитета (Минск, Национална академија наука Белорусије, 27-28. август 2012. год.) „замыкание в рамках только одного языка или одной литературы ведет к деградации славистики как комплексной науки, поскольку узкие темы, представляющие интерес только для языковедов или литераторов одной страны, не представляют интереса для славистов из других стран.“ О важности проучавања руско-инословенских контаката говорило се и у XX веку у српској средини. Тако је у првом броју „Славистичког зборника“ за 1986. у раду „Радован Кошутин и развој југословенске лингвистичке русистике“ Р. Маројевић написао следеће: „једна велика тема – утицаји руског језика на српскохрватски – и посебно питање руских речи у српскохрватском књижевном језику остаје без свог монографског истраживања. Овим питањем се српскохрватска наука о историји књижевног језика само спорадично бавила“ (стр. 42). Прва монографија која је у целости посвећена руско-српскохрватским контактима, још уже адаптацијом русизама, појавила се у српској средини 1997. године (Ајдуковић 1997). Она полази од теорије језика у контакту Р. Филиповића и доноси низ иновација. Већ 2004. године добили смо први монографски опис адаптације русизама у осам словенских језика (Ајдуковић 2004а), као и контактолошки речник у коме се анализира лексика из девет словенских језика (2004б). Круну досадашњег истраживања ове теме представља издање прва три тома „Контактолошког речника словенских језика“ (2010-2012). Према нашем делимичном увиду споменута дела, као и други радови навођени су у преко 130 радова домаћих и страних научника.

обухваћене контактолексеме у којима је присутан обрнут резултат адаптације: подударност творбених основа + различита адаптација творбених форманата. Обе типологије су на формализован начин представљене у речничком чланку контактолошког речника адаптације (Ајдуковић 1997: 120-331; Ајдуковић 2004б: 46-735).

О когнитивној анализи творбеног гнезда

У последњих неколико година у радовима, посебно руских аутора, у употреби је когнитивни или когнитивно-дискурсни¹⁵⁹ правац у дериватологији, између осталог и у анализи творбеног гнезда. Дискурсно и когнитивно-фрејмско моделовање творбеног гнезда фокусирано је на фрејм и деривациону пропозицију као његову „операциону јединицу“ и у контактологији је метод за утврђивање дистрибуције инфлуенције унутар творбеног гнезда.

М.С. Косирева у Косырева 2008а: 59 примећује да је гнездо „једнокоренских речи парадоксално касно постало објекат фрејмске анализе“, да се у истраживањима творбеног гнезда није довољна пажња посвећивала типском и стереотипном аспектима гнезда као фрагменту језичке слике света. Према И.В. Јевсејевој, А.Н. Шабали-

¹⁵⁹ Словеначка слависткиња А. Видович-Муха у раду Vidovič Muha 2011 творбу речи разматра са синтаксичког и генеративног аспекта. Руска слависткиња Н. Белова у раду Белова 2013: 43 подсећа нас на три приступа у дериватологији: синтаксички, функционални, односно комуникативни и когнитивни. Она анализира шест функција деривата у контексту знања о свету, језику и говору на савременом руском књижевном и словеначком лексикографском материјалу (првих пет функција тумачи према Земская 1992, в. Belova 2013: 47). Тако, на пример, „номинативна“ функција карактеристична је за деривате *garažnina* < *garaža*, *круизник* < *круиз* и *недохомосапиенс*. Овај последњи дериват има значење које раније није постојало у руском језику: човек „који је на нижем еволуцијском развоју него *homo sapiens*“. Према Ј.С. Кубрјаковој номинативна дериватолошка функција је заиста когнитивна јер је повезана са „екстракцијом“ и „фиксацијом“ „нових структура знања“, као и концептуалним репрезентацијама добијеним различитим творбеним средствима (в. Вотякова 2011: 53). Н. Белова „конструктивну“ функцију илуструје синтаксичким дериватима („защищать свою *нецелованность*“ < „защищать то, что она *нецелованная*“; Belova 2013: 45), док „компресивну“ функцију којом се минимализују језичка средства примером *e-pošta* < *elektronska pošta* и др. „Експресивну“ функцију показује на примеру словеначког деривата *starčica* < *starka*, док „стилистичку“ функцију на руском примеру *сделочка* < *сделка*. Функцију „игре“ илуструје руским дериватом *сделочка* који се, према њеном мишљењу, не може разумети без контекста (Вотякова 2011). Поред ових шест функција Ј. Кубрјакова, Ј. Петрухина и др. говоре о дискурсној, системско-оријентационој, адаптивној и емоционално-прагматичкој функцији.

ној, М.А. Осадчем, М.С. Косиревој и др. творбено гнездо је типска ситуација коју чине субјекат, предикат, објекат, инструмент, процес протицања радње, резултат, локатив (место радње), време протицања радње, модус (начин вршења радње), конјунктор (ситуација у целини) и др. (в. Вотякова 2011: 54-57). Теоријску основу и методику пропозиционално-фрејмског моделовања гнезда једнокоренских речи поставио је М.А. Осадчий. Он је у гнезду уочио одређену системност засновану на „динамических, деятельностно-семантических связей“ између једнокоренских речи, односно постојање одређених потенцијално-типских улога у оквиру фрејма или комплексне стереотипне ситуације, односно знања (Косырева 2008а: 59; Осадчий 2007: 6-7). По њему, основну јединицу „фрејмског моделовања гнезда једнокоренских речи“ представља „пропозиција“ или „шема елементарне ситуације“ (Осадчий 2007: 5). Фрејм је по И.В. Левсејевој „структура знања организована око неког појма“ (Евсеева 2011). Пропозиција је реализација структурно-логичке шеме, где је предикат на врху шеме, а испод актантно окружење. Према М.С. Косиревој „фрејмско моделовање“ уводи субјекат, одн. говорника у центар пажње, што искључује „системскоцентристичке истраживачке интенције“ (Косырева 2008а: 60). Осим тога, „пропозиционално моделовање“ није предикатоцентристичко (Косырева 2008а: 11).

И.А. Вотјаковој и др. аутори сматрају да се језичка слика света структурише у творбеном гнезду и творбеним парадигмама одређене лексичко-семантичке групе. У раду Вотякова 2011 она анализира именицу *радoсть* која улази у гнездо именице *рад* и закључује да редослед деривата у творбеном гнезду „нема принципијелни значај“, јер семантичку компоненту којом се идентификује припадност датом гнезду поседује сваки његов дериват (Вотякова 2011: 53)¹⁶⁰. Тако у оквиру испитиваног гнезда све деривате сврстава у две групе према општем значењу деривата. Једну групу чине деривати који изражавају радњу, односно процес (*радовать, радоваться, обрадовать, обрадоваться, порадовать, порадоваться, радование*) и а другу деривати који исказују обележје, односно својство (*радостный, ра-*

¹⁶⁰ М.С. Косирева у раду Косырева 2008а: 58 анализира методику фрејмске анализе семантике префиксалних глагола Н.Б. Лебедеве (1999) према којој је *ситуатема* основна, али сложена лингвистичка јединица моделовања семантике деривата коју чине низ пропозиција (догађаја). За разлику од ње, фрејм није оријентисан само на језички материјал. Анализа ситуатеме (једне префиксалне глаголске лексеме) подразумева утврђивање полипропозиционалне структуре фрејмског типа, учесника, „конфликтного стержня“, „динамики протекания ситуатемы“ (Лебедева 1999; в. у Косырева 2008а: 58).

дошний, безрадостный, жизнерадостный, обрадованный, жизнерадостно, радостно, нерадостно, безрадостно, радость, радостьность, жизнерадостность“). Потом гнездо *рад* подвргава деривационо-фрејмској анализи (Вотякова 2011: 54).

Типологија фрејмске трансдеривације

Као што смо већ рекли, у досадашњим контактолошким речницима ми смо уз сваки дериват стављали ознаку за тип трансдеривације деривационог процеса кроз који контактолексема пролази према структурно-оријентисаној трипартитној класификацији. У овом раду фокусирали смо се на когнитивно-оријентисану класификацију типова трансдеривације пропозиционално-фрејмске структуре (ПФС) творбеног гнезда. ПФС посматрамо као „фрејмску базу“ која је састављена од контактолексема и фрејмских позиција. Деривациона пропозиција нема синтаксичко-логичку структуру, односно „обележја исказа“ (Косырева 2008а: 12). Ограничен број примера експерпирали смо из речника Ајдуковић 2004б и електронских извора.

Ф р е ј м с к а т р а н с д е р и в а ц и ј а може бити нулта (ФД0), делимична (ФД1; ФД2) и слободна (ФД3). У основи ове класификације леже три главна критеријума: присуство руске инфлуенције, степен адаптације контактолексема, исказаност одређених позиција, односно неподударност слотова у деривационој пропозицији модела и реплике. Овај трећи зовемо пропозиционални критеријум. *Нултом* фрејмском трансдеривацијом (ФД0) адаптиране су деривационе пропозиције које чине контактолексеми руске инфлуенције адаптиране нултом трансдеривацијом деривационог процеса и које у свом саставу имају базичне слотове субјекат и предикат. *Први делимични подтип* фрејмске трансдеривације (ФД1) обухвата ПФС са српским контактолексемама руске инфлуенције различитог степена трансдеривације деривационе пропозиције. Језик прималац адаптира слот субјекат, секундарне слотове и слот атрибут језика даваоца. Пропозиције модела и реплике не садрже слот предикат. *Други подтип* делимичне фрејмске трансдеривације (ФД2) разликује се од првог по инфлуенцији. Пропозиције ФД2 подтипа садрже контактолексеми руске, мешовите и неруске инфлуенције, као и контактолексеми руске инфлуенције које се налазе у позицији атрибута. У овој позицији придевска компонента је „спољна фрејмска валентност“ (Косырева 2008а: 13, Осадчий 2007) која утиче на инфлуенцију контактолексема различитих позиција унутар фрејма. *Слободан тип* фрејмске

трансдеривације карактеристичан је за реплике које се са моделом не подударају у слотовима пропозиције. Контактлексеме могу бити руске, мешовите и неруске инфлуенције и адаптиране различитим типовима трансдеривације деривационог процеса. Српске пропозиције састављене од семантичких перифраза, парафраза или специјалног метајезика којима се надомешћују недостајуће позиције руске пропозиције сврставамо такође у ФДЗ тип. Сваки од наведених основних типова додатно се диференцира према највишем степену трансдеривације деривационог процеса контактолексема под руским утицајем који улазе у састав деривационе пропозиције. Претпостављамо да већи корпус може дати и већи број подтипова.

У даљем тексту наводимо примере за нулту, делимичну и слободну фрејмску трансдеривацију. Након ознаке за одређени подтип трансдеривације описујемо услове које мора да задовољи пропозиционално-фрејмска структура творбеног гнезда са контактлексемом руске инфлуенције да би била сврстана у одговарајући подтип ФД. Затим следе кратки илустративни примери из грађе у којима се инфлуенција контекстуално конкретизује. Масним словима издвајамо српске контактлексеме под руским утицајем потврђене у одговарајућем извору. Лексеме које нису тако означене немају у датом фрејму руску инфлуенцију. Поред уобичајених ознака који се користе у литератури (S = субјекат, P = предикат, O = објекат, Mod = модус, In = инструмент, L = локус, R = резултат, T = темпус, K = конјунктор; At = атрибут и др.) латиничним словом X означавамо позицију са недостајућом репликом. Ако у творбеном гнезду (ТГ) постоје два или више фрејмова, онда за сваки фрејм одређујемо тип трансдеривације. Потврђене придевске контактлексеме под руским утицајем дајемо у оквиру позиције атрибута и њу од фрејма одвајамо знаком §. Као што је познато, придеви не могу да се вежу за једну фрејмску позицију па тако према М.С. Косиревој (Косырева 2008б: 13) придев *новый* налази се у позицији предиката, модуса, резултата и конјунктора. С обзиром да се и неке друге контактлексеме могу наћи у различитим позицијама, ми смо у овом раду указивали на ону која је доминантна. Уколико у пропозицији већи број контактолексема држи исту позицију, онда поред знака позиције стављамо одговарајући број. Синонимичне и дублетне контактлексеме одвајамо знаком +. Тип трансдеривације деривационог процеса (Д) на нивоу фрејма одређујемо на основу највишег степена трансдеривације свих контактолексема под руским утицајем. Римским бројем I означавамо просту контактолексему.

ФД0. Нулту фрејмску трансдеривацију пролазе деривационе пропозиције коју чине контактолексеме руске инфлуенције адаптиране нултом трансдеривацијом деривационог процеса (Д0). Пропозиција се састоји од слотова субјекат и атрибут. Као пример наводимо српску пропозицију *баћушка*^{1,2}-*баћушкин*^{1,2} која је носилац теме „цар“, односно „отац, свештено лице“ (бројчаном ознаком указујемо на припадност истој теми). Руски глагол *батюшковать* [11] није посведочен у речницима, али се среће у електронским изворима. Уколико се укључи у руску пропозицију, онда поред њега треба да стоји звезда (*). У том случају одговарајућа српска пропозиција адаптира се ФД3/1 подтипом слободне фрејмске трансдеривације.

Модел (Фрејм 1 и 2): *батюшка*^{1,2} [< -юшк(а)] (S) – § *батюшкин*^{1,2} [< -ин] (At)

Реплика (Фрејм 1 и 2; Д0): **баћушка**^{1,2} (S; I; Ајдуковић 2004б: 48) – § **баћушкин**^{1,2} [< -ин] (At; Д0; [12]).

Примери из корпуса:

(11) Видимо отцу Дмитрию надоело *батюшковать* и он решио Бога поменять на политику (Google).

(12) У то време је *баћушкин* деда, отац Симеон Курганов, још увек био активан свештеник. (Google).

ФД1/1. Ако деривациону пропозицију чине контактолексеме руске инфлуенције адаптиране нултом трансдеривацијом деривационог процеса (Д0) у позицији субјекта и атрибута, онда говоримо о првом подтипу прве делимичне фрејмске трансдеривације. Овај подтип има непотпун састав базичних слотова и дерогирану семантику. Као пример нам могу послужити пропозиције *баћушка*³-*баћушкин*³, односно *батюшка*^{3,4}-*батюшкин*^{3,4} које носе тему „Бог“, односно „Рус“ или „пријатељ“. Прва и трећа тема карактеристичне су за руску пропозицију, а друга за српску.

Модел (Фрејм 1 и 2): *батюшка*^{3,4} [< -юшк(а)] (S) – § *батюшкин*^{3,4} [< -ин] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д0): **баћушка**³ (S; I; Ајдуковић 2004б: 48) – § **баћушкин**³ [< -ин] (At; Д0; [13]).

Пример из корпуса:

(13) <...> sada video da je u pitanju *baćuškin* ključ (ruski) <...> (Google).

ФД1/2. Други подтип фрејмске трансдеривације чине пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна адаптирана делимичном трансдеривацијом деривационог процеса (Д1). Руске и српске пропозиције имају слотове субјекат и атрибут, а немају слот предикат. При одређивању трансдеривације деривационе пропозиције узимамо у обзир слот атрибут који може да садржи синониме руске инфлуенције, односно сининомичне речи са истом творбеном основом.

Модел (Фрејм 1): *юноша* [< -ош(а)] (S1) – *юношество*¹ [< -еств(о)] (S2) + *юность*¹ [< -ость] (S2) – § *юношеский*¹ [< -еск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д1): **јуноша** [< -ош(а)] (S; Д0; Ајдуковић 2004б: 83) – **јуност**² [< -ост] (S2; Д0; Ајдуковић 2004б: 83) + **јуношество** [< -еств(о)] (S2; Д0; Д. Обрадовић, „Живот и прикљученија) – § **јуношески**¹ [< -еск(и)] (At; Д0; Ајдуковић 2004б: 83) + **јуношки**¹ [< -к(и)] (At; Д1/2; Ајдуковић 2004б: 83).

ФД1/3. Трећем подтипу прве делимичне фрејмске трансдеривације припадају пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна адаптирана делимичном трансдеривацијом деривационог процеса (Д1). Моделу у позицији субјекта одговара еквивалентна контактолексема у истој позицији. Језик давалац и језик прималац немају слот предикат. Као пример наводимо пропозиције модела и репликае са темом „лице које припада чиновничко-бирокуратском апарату“.

Модел (Фрејм 1): *аппаратчик*² [< -чик] (S1) – *аппаратчица*² [< -чица] (S2).

Реплика (Фрејм 1; Д1): **апаратчик** [< -чик] (S1; Д1/1; Ајдуковић 2004б: 46) – **апаратчица** [< -чица] (S2; Д1/1; [14]).

Пример из хрватског корпуса:

(14) Ono, ništa posebno, jedna od ne odveć markantnih HDZ-ovskih *aparatchica*, raščupana, razbarušena bakuta utegnuta u loše skrojene kostimiće <...> (Google).

ФД2/1. Први подтип друге делимичне фрејмске трансдеривације чине пропозиције које садрже контактолексеме руске, мешовите и неруске инфлуенције. Контактлексеме са руском инфлуенцијом адаптиране су нултом трансдеривацијом деривационог процеса (Д0)

и задржавају све одговарајуће позиције модела. У оба језика недостаје слот предикат. Српска пропозиција може имати више синонимичних контактолексема неруске инфлуенције унутар слота атрибут.

Модел (Фрејм 1): академик¹ [< -ик] (S) – академия¹ (L1; I) – Академгородок [< -/-] (L2) § – академический¹ [< -ическ(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д0): **академик**¹ [< -ик] (S1; Д0; [22]) + академичар¹ [< -ичар] (S1) – **академија**¹ (L1; I; [23]) – **Академгородок** [-/-] (L2; Д0; [24]) § – академичарски¹ [< -ск(и)] (At) + академски¹ [< -ск(и)] (At) + академијски¹ [< -ијск(и)] (At).

Примери из корпуса:

(22) САД шаљу на Антарктик тешки ледоломац „Polar Star“ да ослободи руски брод „Академик Шокаљски“ и кинески ледоломац „Сјуенлунг“ који су заробљени у леду. (PP2014).

(23) <...> Руска *академија* медицинских наука (РАМН) и Руска *академија* пољопривредних наука (РАСХН) – престаће да постоје у свом садашњем облику. (PP2013).

(24) На свом врхунцу, *Академгородок* је био дом за 65.000 научника и њихових породица <...> (Википедија).

ФД2/2. Други подтип друге делимичне фрејмске трансдеривације чине пропозиције које садрже контактолексеми руске, мешовите и неруске инфлуенције. Руску инфлуенцију има придевска контактолексема у позицији атрибута. Она пролази нулту трансдеривацију деривационог процеса (Д0). Ни руски модел, ни српска пропозиција не садрже слот предикат. Пропозиције у оба језика могу садржати синонимичне контактолексеми.

Модел (Фрејм 2): академик² [< -ик] (S1) + академист¹ [< -ист] (S1) – § академический² [< -ическ(и)] (At)

Реплика (Фрејм 2; Д0): – академик² [< -ик] (S1) + академичар² [< -ичар] (S1) + академикар [< -ар] (S1) – академикер [< -ер] (S1) + академиста¹ [< -ист(а)] (S1) + академац [< -(а)ц] (S1) + академијаш [< -аш] (S1) – академикерка [< -к(а)] (S2) + академкиња [< -кињ(а)] (S2) – § **академически**² [< -ическ(и)] (At; Д0; Ајдуковић 2004б: 46) – академијски² [< -ијск(и)] (At) – академијин [< -ин] (At) – академичарев [< -ев] (At) + академичаров [< -ов] (At) – академичарски² [< -ск(и)] (At) – академички¹ [< -ичк(и)] (At) – академски³ [< -ск(и)] (At) – академчев [< -чев] (At).

ФД2/3. Трећи подтип друге делимичне фрејмске трансдеривације формирају контактолексеме руске и мешовите (руске и неруске) инфлуенције од којих је најмање једна контактолексема под руским утицајем адаптирана делимичном трансдеривацијом деривационог процеса (Д1). Контактотексеме са руском инфлуенцијом и њихови руски модели налазе се у позицији субјекта, предиката, атрибута и секундарних позиција. Илустративни српски пример показује да фрејм са темом „лицемер“ садржи већи број синонимичних контактолексема у оквиру једног слота, као и већи број секундарних позиција. Руску инфлуенцију носе реплике које имају одговарајуће моделе, док је код осталих контактолексема најчешћи показатељ руске инфлуенције творбена основа.

Модел (Фрејм 1): лицемер¹ (S1; I) – лицемерка¹ [< -к(а)] (S2) – лицемерить [< -и(ть)] (P1) + лицемерствовать [< -ова(ть); -стова(ть)] (P1) + лицемерничать [< -нича(ть)] (P1) – лицемерство [< -ств(о)] (R1) + лицемерие [< -иј(е)] (R1) + лицемерность [< -остъ] (R1) – лицемерно¹ [< -о] (Mod) – § лицемерный [< -н(ый)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д1): **лицемер** (S1; I; Ајдуковић 2004б: 96) + лицемерник [< -ник] (S1) + лицемерац [< -(а)ц] (S1) – **лицемерка** [< -к(а)] (S2; Д0; [15]) + лицемеркиња [< -кињ(а)] (S2) – **лицемерити**¹ [< -и(ти)] (P1; Д0; [16]) + **лицемерствовати** [< -ова(ти)] (P1; Д0; [17]) + лицемерисати [< -иса(ти)] (P1) – **лицемерије** [< -иј(е)] (R1; Д0; [18]) + **лицемерје** [< -ј(е)] (R1) + **лицемерност** [< -ост] (R1; Д0; [19]) + **лицемерство** [< -ств(о)] (R1; Д0; Стијовић 1992: 170) + лицемера [< -а] (R1) + лицемерштина [< -штин(а)] (R1) – **лицемерно** [< -о] (Mod; Д0; [20]) + лицемерски [< -и] (Mod; РСАНУ: 504) – лицемерење [< -ењ(е)] (K1) + лицемерисање [< -њ(е)] (K1) – § **лицемеран**² [< -(а)н] (At; Д1/2; [21]) + лицемерски [< -ск(и)] (At) – лицемеров [< -ов] (At) + лицемерчев [< -чев] (At).

Примери из корпуса:

(15) <...> koja se mogla videti u Kijevu u vreme pre revolucije, preciznije nazvana - “*licemerka*”. (IHS).

(16) <...> уверен је музички критичар Артемије Тројицки. „То је зато што он никада није лагао, нити *лицемерио*. (ЈД2012).

(17) <...> Серафиме, за политику *лицемерствовати* и сав живот свој лагати (Google).

(18) <...> čuvaću se svakoga pristrastija i *licemerija*, a osobito samoljubija (D. Obradović, „Život i priključenija”).

(19) <...> дуализам - дволичност - херојство - слабост - *искреност* - *подлост* - отвореност - *лицемерност*... (Google).

(20) <...> зато што *лицемерно* дозивају позитивну личност; <...> (Николај Гогољ, „Мртве душе“).

(21) <...> а оно иза завесе G-8, G-20 и *лицемерни* бољшевизам <...> (Google).

ФДЗ/1. Деривациони фрејм пролази први подтип слободне фрејмске трансдеривације уколико га чине контактолексеме руске инфлуенције адаптиране нултом трансдеривацијом деривационог процеса (Д0). Српска пропозиција адаптира позиције субјекта и атрибута, али не и позицију предиката (в. ФДЗ/1 у вези са ФД0).

Модел (Фрејм 1 и 2): батюшка^{1,2} [< -юшк(а)] (S) – *батюшковат^{1,2} [< -ова(ть)] (P; [11]) – § батюшкин^{1,2} [< -ин] (At)

Реплика (Фрејм 1 и 2; Д0): **баћушка**^{1,2} (S; I; Ајдуковић 2004б: 48) – X(P) – § **баћушкин**^{1,2} [< -ин] (At; Д0; [12]).

ФДЗ/2. Деривациони фрејм пролази други подтип слободне фрејмске трансдеривације уколико га чине контактолексеме руске инфлуенције адаптиране нултом трансдеривацијом деривационог процеса (Д0). Српска пропозиција не адаптира све контактолексеме у позицији субјекта, као ни контактолексему у позицији атрибута. Руска и српска пропозиција не садрже позицију предиката.

Модел (Фрејм 1): барин [бар(ин)] (S1; I) – барыня [< -ын(я)] (S2) + барынька [< -к(а)] (S2) – барышня [< -н(я)] (S3) – § барынин [< -ин] (At) – барышнин [< -ин] (At)

Реплика (ТГ = Фрејм): **барин** (S1; I; Ајдуковић 1997: 125) – **барыња** [< -ињ(а)] (S2; Д0; Ајдуковић 2004б: 149 хрв. корпус) – **барышња** [< -њ(а)] (S3; Д0; Ајдуковић 2004б:149; хрв. корпус) – § X(At).

ФДЗ/3. Трећим подтипом слободне фрејмске трансдеривације обухваћене су пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна адаптирана делимичном трансдеривацијом деривационог процеса (Д1). У оба језика недостаје слот предикат, а српска реплика не адаптира позицију атрибута. Пропозиционална реплика може бити обогаћена творбеним синонимима.

обухвата пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна адаптирана делимичном трансдеривацијом деривационог процеса (Д1). Обе пропозиције не садрже слот субјекат, док у позицији српског предиката није посведочена контактолексема *јуношествовати. Пропозиционална реплика садржи више контактолексема у позицији атрибута него руски модел.

Модел (Фрејм 2): юношествовать [$\langle$ -ова(тъ); -ествова(тъ)] (P) – юношески [$\langle$ -и] (Mod) – юность² [$\langle$ -ость] (T1) + юношество² [$\langle$ -еств(о)] (T1) – § юношественный [$\langle$ -енн(ый)] (At)

Реплика (Фрејм 2; Д1): X (P) – **јуност**¹ [$\langle$ -ост] (T1; Д0; Ајдуковић 2004б: 83) + **јуношество** [$\langle$ -еств(о)] (T1; Д0; [32]) – **јуношественно** [$\langle$ -о] (Mod; Д1/1; [31]) – § **јуношески**² [$\langle$ -еск(и)] (At; Ајдуковић 2004б: 83) + **јуношки**² [$\langle$ -к(и)] (At; Ајдуковић 2004б: 83).

Примери из корпуса:

(31) <...> не разби дух персију творца ових пјесама у којим је онај свагда *јуношественно*-бодри обитавао. (МЛ).

(32) Svi narodi baš u v'jeku *junošestva* svoga, <...>. (PS).

ФД3/6. Шести подтип слободне фрејмске трансдеривације чине пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна прошла делимичну трансдеривацију деривационог процеса (Д1). Српска пропозиција не адаптира слот предикат, као ни све секундарне позиције модела. У оквиру пропозиционалне реплике може се развити творбена синонимија руске инфлуенције.

Модел (Фрејм 1): боярин¹ (S1; I) – боярыня^{1,2} [$\langle$ -ын(я)] (S2) – боярышня [$\langle$ -ышн(я)] (S3) – боярство² [$\langle$ -ств(о)] (S4) – боярствовать [$\langle$ -ствовать] (P) – боярщина² [$\langle$ -шин(а)] (O) – боярщина¹ (T) – боярство¹ [$\langle$ -ств(о)] (R) – § боярский [$\langle$ -ск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д1): **бојарин** (S1; I; Ајдуковић 2004: 56) + **бојар** (S1; I; Ајдуковић 2004: 56) – **бојариња** [$\langle$ -ињ(а)] (S2; Д0; [33]) + **бојарка** [$\langle$ -к(а)] (S2; Д1/2; [34]) – **бојарство**² [$\langle$ -ств(о)] (S3; Д0; [35]) – **бојарство**¹ [$\langle$ -ств(о)] (R; Д0; [7]) – X (P) – § **бојарски** [$\langle$ -ск(и)] (At; [36]).

Примери из корпуса:

(33) <...> plemkinje *bojarinje*, ne htediti ni da čuju (Google).

(34) *Бојарка*, супруга Алексеја Габурина, гајила је нарочито

поштовање и веру <...> (Google).

(35) <...> морално безвољно и сталешки крајње себично, руско *бојарство* <...> (Google).

(36) <...> *Бојарски* син; служио на двору великога кнеза Василија Тамног <...> (Google).

ФДЗ/7. Седмим подтипом слободне фрејмске трансдеривације обухваћене су деривационе пропозиције коју чине контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна прошла слободну трансдеривацију деривационог процеса (Д2). У српској пропозицији није адаптирана контактолексема у позицији предиката, као ни друге контактолексеме у секундарним позицијама. Пропозиција садржи више атрибута којих нема модел. За овај подтип је карактеристично присуство творбених синонима и дублета.

Модел (Фрејм 1): боярин¹ (S1; I) – боярыня^{1,2} [< -ын(я)] (S2) – боярышня [< -ышн(я)] (S3) – боярство² [< -ств(о)] (S4) – боярствовать [< -ствовать] (P) – боярщина² [< -щин(а)] (O) – боярщина¹ (T) – боярство¹ [< -ств(о)] (R) – § боярский [< -ск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 2; Д2): **бољарин** (S1; I; Ајдуковић 2004: 56) + **бољар** (S1; I; Ајдуковић 2004: 56) – **бољарка** [< -к(а)] (S2; Д2; [37]) + **бољаркиња** [< -кињ(а)] (S2; Д2; [38]) + **бољарица** [< -иц(а)] (S2; Д2; [39]) – **бољарство**² [< -ств(о)] (S3; Д1/1; [40]) – X (P) – **бољарство**¹ [< -ств(о)] (R; Д1/1; [41]) – § **бољарски** (At; [42]) – **бољарев** [< -ев] (At; [43]) + **бољаров** [< -ов] (At; РСАНУ: 55).

Примери из корпуса:

(37) <...> *boljarka* Teodosija Morozova, koja je spaljena na lomači (Google).

(38) В. Суриков, „*Бољаркиња* Морозова" (Google).

(39) hrv. <...> boljarev lijepi sin kojemu me pokloni *boljarica*, njegova maćeha <...> (Google).

(40) <...> u njegovim čistkama su ginuli boljari i građani čak više nego "narod" koji i nije bio sentimentalno vezeni za sebično i ograničeno *boljarstvo* (Google).

(41) hrv. <...> Rusiji nije bilo i nije moglo biti aristokracije, jer *boljarstvo* nije bilo nasljedno <...> (Google).

(42) <...> *бољарски* сталеж, док је Романов био представник бољара <...> (Google).

(43) <...> Među *boljarevim* posjedima bilo je i selo Jasna Poljana. (Google).

ФДЗ/8. Осми подтип слободне фрејмске трансдеривације чине пропозиције састављене од контактолексема руске инфлуенције од којих је најмање једна адаптирана слободном трансдеривацијом деривационог процеса (Д2). Српска пропозиција не садржи слот предикат и има више творбених дублета и синонима него модел.

Модел (Фрејм 1): белогвардеец [< -о/-ец] (S1) – белогвардейка [< -к(а)] (S2) – белогвардейщина [< -щин(а)] (S3) – *белогвардействовать [< -ова(ть)] (P; [44]) – *белогвардейство² [< -ство(о)] (K; [45]) – § белогвардейский [< -ск(ий); -о/-ск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д2): **белогвардејац** [< -о/-ац] (S1; Д1/2; Ајдуковић 2004б: 50) + **белогардејац** [< -о/-ац] (S1; Д2; Ајдуковић 2004б: 50; 4) + **белогардиста** [< -ист(а)] (S1; Д2; Ајдуковић 2004б: 50) – **белогардејка** [< -к(а)] (S2, Д1/1; [46]) – X(P) – **белогвардејство** [< -ство(о)] (K1; Д0; [47]) + **белогардејство** [< -ство(о)] (K1; Д1/1; [48]) – **белогвардејштина** [< -штин(а)] (K2; Д1/1; [49]) + **белогардејштина** [< -штин(а)] (K2; Д1/1; [50]) – § **белогардејски** [< -ск(и)] [At; Д1/1; 51] + **белогардистички** [< -ичк(и)] [At; Д2; 52].

Примери из корпуса:

(44) <...> сколько % русских пошло *белогвардействовать*? (Google).

(45) <...> По-моему, Ваше *белогвардейство* противоречит христианству, <...> (Google).

(46) <...> Јанкова бака је *белогардејка* избегла из Русије након Октобарске револуције <...> (МЋ2011).

(47) <...> песме новије (данашње) продукције, чија је инспирација Грађански рат у Русији и *белогвардејство*. (Google).

(48) <...> sve je dozvoljeno izuzev slovenskog *belogardejstva*. (Google).

(49) <...> jer me ovde nikakva *belogvardejština* ne kinji, <...>. (АН1924).

(50) Тада су речи „Русија“, „Рус“ биле *белогардејштина*! (ИП 2011).

(51) Грб привремене *белогардејске* владе у Сибиру (Google).

(52) *Belogardistički* i vrangellovsko-denjickinski elementi. (Google)

ФДЗ/9. Девети подтип слободне фрејмске трансдеривације карактеристичан је за пропозиције које садрже контактолексеми руске инфлуенције од којих је најмање једна прошла слободну трансдеривацију деривационог процеса (Д2). Реплика адаптира позицију

субјекта, али не и све секундарне позиције руског модела. Обе пропозиције не садрже слот предикат. У наведеном примеру у оквиру теме „гардиста“ српској пропозицији недостаје слот модус који постоји у руској пропозицији. У грађи нисмо посведочили контактолексеми **црвеногардејка* која може настати адаптацијом или суфиксацијом од именичке контактолексеми *црвеногардејац*. У појединим пропозицијама могу се срести творбени дублети.

Модел (Фрејм 1): красногвардеец [$\langle$ -о/-ец] (S1) – *красногвардејка [$\langle$ -к(а)] (S2; [53]) – *красногвардейство [$\langle$ -ств(о)] (K1; [54]) + *красногвардейщина [$\langle$ -щин(а)] (K1; [55]) – § красногвардейский [$\langle$ -ск(ий); -о/-ск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д2): **црвеногардејац** [$\langle$ -о/-ац] (S1; Д2; [56]) – ***црвеногардејка** [$\langle$ -к(а)] (S2; Д1/1) – X(K1) – X(K2) – § **црвеногардејски** [$\langle$ -ск(и)] (At; Д1/1; [57]).

Пример из корпуса:

(53) $\langle$... $\rangle$ восторженная *красногвардейка* Марютка $\langle$... $\rangle$ (Google).

(54) $\langle$... $\rangle$ и прошу восстановить мое *красногвардейство* $\langle$... $\rangle$ (Google).

(55) Ну, и зачем эта „красногвардейщина“? (Google).

(56) $\langle$... $\rangle$ Фјодор Махин је био током Грађанског рата и «белогардејац» и «*црвеногардејац*» $\langle$... $\rangle$ (Google).

(57) $\langle$... $\rangle$ *црвеногардејски* војници $\langle$... $\rangle$ (Google).

Модел (Фрејм 1): гвардеец¹ [$\langle$ -ец] (S) – гвардия¹ (O; I) – погвардейски¹ [$\langle$ по-/и] (Mod) – § гвардейский¹ [$\langle$ -ск(ий)] (At)

Реплика (Фрејм 1; Д2): **гардејац** [$\langle$ -ац] (S; Д2; [58]) – **гвардија** (O; I; [59]) – X (Mod) – § **гвардејски** [$\langle$ -ск(и)] [At; Д0; 60] + **гвардиски** [$\langle$ -ск(и)] (At; Д1/1; 61)].

Примери из корпуса:

(58) Ми нисмо створили ни једног црвеног *гардејца*. (Сцена 4/2012: 71).

(59) Са таквим бројкама издавачка кућа „Молодаја *гвардија*“ дочекује јубилеј свог чувеног пројекта.“ (ГР2009).

(60) Tu je radio kraće vreme jer je već u martu iste godine premešten u Kragujevac za „*gvardejskog* lekara“, $\langle$... $\rangle$ (AN2013).

(61) $\langle$... $\rangle$ izvestio kneza da mu samo iz Sokolske nahije nije došao ni jedan mladić u „*gvardisku* školu“. (MM2010).

ФДЗ/10. У десети подтип слободне фрејмске трансдеривације укључене су пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције од којих је најмање једна прошла слободну трансдеривацију деривационог процеса (Д2). Пропозиционална реплика задржава неке позиције субјекта и позицију предиката модела. Пропозиције могу да садрже већи број творбених синонима. Грађа показује да у српској пропозицији са темом „лакировка“ још увек није дошло до адаптације у позицији субјекта именичке контактолексеме са значењем женског лица. Дериват **лакировишчица* може бити образован са моционом суфиксом *-иц(а)*.

Модел (Фрејм 1): лакировщик² [< -щик] (S1) + лакировальщик² [< -лџ/щик] (S1) – лакировщица² [< -щиц(а)] (S2) + лакировальщица² [< -щиц(а)] (S2) – лакировать² [< -ирова(тџ)] (P1) + лакироваться² [< -ся] (P1) – лакировка² [< -к(а)] (K1) + лакирование² [< -ниј(е)] (K1)

Реплика (Фрејм 1; Д2): **лакировщик** [< -щик] (S1; Д0; [62]) – X(S2) – **лакирати**² [< -ира(ти)] (P1; Д1/2; [63]) – **лакировка** [< -овк(а)] (K1; Д0; Ајдуковић 2004б: 94) + **лакирање**² [< -ње] (K1; Д2; [64]).

Примери из корпуса:

(62) *Možda je bio uvređen što ga Šalamov nije priznavao, što je smatrao da ulepšava stvarnost (nazvao ga je „lakirovščikom“), <...> (NIN, Google);*

(63) *<...> smatra da se novim zakonom samo "lakira stvarnost" <...> („Vesti“, Google);*

(64) *U okviru toga, u prvom planu se našla kritika šminkanja (lakiranja) života <...>, kao i kritika stereotipa u žanrovskoj i stilskoj jezičkoj praksi oficijelne sovjetske književnosti. (Google).*

ФДЗ/11. Једанаести подтип слободне фрејмске трансдеривације садржи пропозиције састављене од контактолексема руске, мешовите и неруске инфлуенције од којих је најмање једна прошла слободну трансдеривацију деривационог процеса (Д2). Реплика адаптира све базичне позиције у пропозицији руског модела. Као и у неким претходним подтиповима, тако се и у овом подтипу срећу деривати са истом творбеном основом и различитим творбеним формантама. О адаптацији контактолексеме *инвеститор* руске инфлуенције говорили смо у уводном делу рада (в. примере 5,6).

Модел (ТГ = Фрејм): инвестор [< -ор] (S1, [6]) + инвеститор [< -итор] (S1) – инвестировать (P1; I) + инвестироваться [< -ся] (P1) – инвестиция [< -ици(я)] (R) – инвестирование [< -ниј(е)] (K) – § инвестиционный [< -онн(ый)] (At)

Реплика (ТГ = Фрејм; Д2): **инвеститор** [< -итор] (S^{рус.} < MS1; Д1/2; [5]) + (S < MS2) – инвестирати (P1; I) – инвестиција [< -циј(а)] (R) – инвестирање [< -њ(е)] (K) – § инвестициони [< -он(и)] (At) + инвестицијски [< -ск(и)] (At).

ФДЗ/12. Дванаести подтип слободне фрејмске трансдеривације чине пропозиције које садрже контактолексеме руске инфлуенције. Реплика адаптира само неке позиције у пропозицији руског модела, док недостајуће позиције надомешћује семантичким перифразама, парафразама или специјалним метајезиком. У следећем примеру пропозицију образују неизведене дублетне контактолексеме.

Модел (Фрејм 1): артельщик¹ [< -щик] (S1) – артельщица¹ [< -щиц(а)] (S2) – артель¹ (L1; I) – промартель [< -/-] (L2) – сельхозартель [< -/-] (L3) – § артельный¹ [< -н(ый)]

Реплика (Фрејм 1; I): члан радног удружења (S1) [PCP] – чланица радног удружења (S2) – X (P) – **артель** (L1; I; Ајдуковић 2004б: 47) + **артел** (L1; I; Ајдуковић 2004б: 47) – занатска радна задруга (L2) – пољопривредна радна задруга (L3) [PCP] – § X (At).

ФДЗ/13. Тринаести подтип слободне фрејмске трансдеривације садржи семантичке перифразе, парафразе или специјални метајезик руске инфлуенције, а не контактолексеме образоване деривационим средствима.

Модел (Фрејм 1,2): конногвардеец^{1,2} [< -о/-ец] (S) – § конногвардейский [< -ск(ий)¹; -о/-ск(ий)²] (At)

Реплика: 1. онај (војник или официр), који служи у телесној гарди руског коњичког пука /до 1917/ (S1); 2. онај (војник или официр), који служи у руској коњичкој гарди (S2); официр коњичке гарде у руској армији пре револуције [PCP] – § који се односи на војника или официра коњичке гарде у руској армији пре револуције.

Закључак

У овом раду за потребе израде „Контактолошког речника словенских језика“ (КРСЈ) увели смо трипартитну поделу фрејмске трансдеривације деривационих пропозиција коју чине контактолексеме руске, мешовите и неруске инфлуенције унутар творбеног гнезда или фрејма. Наша когнитивно-оријентисана класификација заснована је на критеријумима поклапања, делимичног поклапања или непоклапања позиција деривационе пропозиције језика примаоца и језика даваоца, затим на инфлуенцији реплике и типу трансдеривације деривационог процеса контактолексема у пропозицији. Фрејмска трансдеривација може да буде нулта, делимична или слободна. У оквиру прве делимичне фрејмске трансдеривације разликујемо три подтипа, док у оквиру друге такође три подтипа. Слободна трансдеривација има тринаест подтипова. Закључили смо да речнички чланак КРСЈ треба да садржи формални опис фрејмске трансдеривације који укључује и позиције које контактолексеме одређене инфлуенције заузимају у деривационој пропозицији према номенклатури пропозиционалних позиција (в. Осадчий 2007: 11-12).

У раду смо истакли да се у контактолошким речницима уз деривате дају ознаке припадности одређеном типу трансдеривације деривационог процеса (нулта, делимична или слободна), као и ознаке за творбени поступак (суфиксација, префиксација, конфиксација, слагање, слагање комбиновано са суфиксацијом, срашћивање, абривијација; уз руске моделе дају се још ознаке за постфиксацију, суфиксацију комбиновану са постфиксацијом, префиксацију комбиновану са суфиксацијом и постфиксацијом). Посебно се указује на изглед творбене основе и маркирају творбени форманти. Позиције простих и изведених контактолексема под руским утицајем у деривационо-фрејмској пропозицији до сада нису били предмет контактолошке лексикографије. Закључили смо да се представа о улози простих контактолексема као творбених база за образовање контактолексема деривата руске инфлуенције може формирати посредно и то на основу издвојеног творбеног пара, творбеног низа или творбене парадигме формиране према индексу контактолексема и њихових модела који се налазе у речнику. Укључивањем у контактолошки речник формалног описа фрејмске трансдеривације добићемо шири увид у дистрибуцију инфлуенције унутар творбеног гнезда.

Литература

- Ајдуковић, Ј. (1997), *Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник* (Београд: Фото Футура).
- (2000) „Допринос српске контактологије последње деценије XX века проучавању русизама у јужнословенским језицима”, *Славистика IV*, Београд, 204-211.
- (2004a), *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама* (Београд: Фото Футура).
- (2000, 2011, 2012), *Контактолошки речник словенских језика. Речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем*. Том 1-3 [допуњена електронска верзија], <<http://ajdukovicj.parod.ru/AjdukovicKR.html>> 17.12.2012.
- (2012в), *Радови из лингвистичке контактологије* (Београд: Фото Футура).
- Александрова, Т.Н. (2009), „Динамика становления когнитивных структур в актах деривации и трансдеривации“. *Развитие словообразовательной и лексической системы русского языка*. Межвузовский сборник научных трудов, Саратов, 4-10.
- Вотякова, И.А. (2011), „Словообразовательный аспект в анализе концепта РАДОСТЬ (на материале русского и испанского языков)“. *Вестник Удмуртского университета* 53, Вып. 2, 53-58.
- Евсеева, И.В. (2011), *Когнитивное моделирование комплексных единиц словообразовательной системы русского языка*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук, Кемеровский государственный университет, Кемерово
- Кончаревић, К. (2013), „Конфронтациона теолингвистика словенских језика: правци истраживања“, *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. САНУ, Београд, 129-152.
- Косырева, М.С. (2008a), „Деривационно-фреймовая парадигма как единица когнитивного описания системных отношений на уровне словообразования“. *Вестник Челябинского государственного университета*, № 30 (131), Выпуск 26, 58-67.
- (2008б), *Деривационно-фреймовая парадигма как единица когнитивного моделирования системных отношений между однокоренными словами (на материале интернациональной лексики)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Кемеровский государственный университет, Кемерово
- Левушкина, Р. (2013), „Теоними у савременом српском језику“. *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. САНУ, Београд, 2013: 167-178.

Лепојевић, Ј. (2011), „Специфичности творбе двокомпонентних глагола у руском и српском језику“. *Радови Филозофског факултета* број 13, књига 1, Пале, 587-600.

Матијашевић, Ј. (1987), „Око неких питања у творби речи“, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 16, Београд, 109-116.

Осадчий, М.А. (2007), *Пропозиционално-фреймовое моделирование гнезда однокоренных слов (на материале русских народных говоров)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Кемеровский государственный университет, Кемерово

(РСАНУ) Речник српскохрватског књижевног и народног језика. (Београд: САНУ).

(РСР) Руско-српскохрватски речник, Москва-Нови Сад, 1988.

Стијовић, С. (1992), *Славенизми у Његошевим песничким делима*. (Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци).

Штасни, Г. (2008), *Творба речи у настави српског језика*. (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, Чигоја штампа).

Belova, N. (2013), N. Belova, „Kognitivno-diskurzivni pristop k proučevanju novih tvorjenk v ruščini in slovenščini“. *Družbena funkcij-skost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Simpozij Obdobja 32, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 43-47.

Vidović-Muha, A. (2011), „Poglavja iz besedotvorja: zasnova jutranjih tečajev SSJLK“. *Družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, 125-131.

Filipović, R. (1986), *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga)

— (1990), *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga)

Сајтографија

Велмар-Јанковић, С. (2009), *Дорћол*. Антологија српске књижевности. (Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду и компанија Microsoft), <<http://www.ask.rs>>

(ГР2009) „Живот изванредних људи“, *Глас Русије*, 11. децембар 2009, <<http://serbian.ruvr.ru/2009/12/11/3149917.html>>

(ИП2011) „Духовне беседе и поуке старца Антонија“, *Исток*

православни, 2011, <<http://www.istokpravoslavni.org/files/duhovne%20besede%20i%20pouke%20starca%20antonija.pdf>>

(ЈД2012) Ј. Данилевич, „Виктор Цој: бесмртна совјетска рок легенда“, *Руска реч*, 21. јун 2012, <http://ruskarec.ru/articles/2012/06/21/viktor_coj_besmrtna_sovjetska_rok_legenda_15653.html>

(МЛ) М. Лесковац, *Старија српска поезија*. Антологија српске књижевности (ел. верзија), Учитељски факултет у Београду, <<http://www.ask.rs>>

(МЋ2011) М. Ћирић, „Нешто између: филм(ска музика) као поље репрезентације мултикултуралности/интеркултуралности“. *Теме*, XXXV, Бр. 4, стр. 1353-1368, Ниш октобар-децембар, 2011, <<http://teme.junis.ni.ac.rs/teme4-2011/teme%204-2011-11.pdf>>

(РР2014) „САД шаљу моћни ледоломац у помоћ „Академику Шокаљском“ и Кинезима“, *Руска реч*, 5. јануар 2014, <http://ruskarec.ru/news/2014/01/05/sad_salju_mocni_ledolomac_u_pomoc_akademiku_sokaljskom_i_kinezima_27419.html>

(ТСЕ) Ефремовой, Т. Ф. (2000), *Толковый словарь русского языка*. (Москва), <<http://dic.academic.ru/>>

(АН1924) Arhiepiskop Nikolaj, „Strašna tajna "Žive crkve", *Hrišćanski Život*, 1924, br. 12, <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Knjige/AvvaJustin/Lat_StrasnaTajnaZiveCrkve.htm>

(АН2013) Nedok, Aleksandar (2013) „Sećanje povodom dana sanitetske službe Vojske Srbije - štab-doktor dr Emerih p. Lindenmajer (1806-1883)“, *Vojnosanitetski pregled*, vol. 70, br. 8, str. 794-795, <scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8450/.../0042-84501308794N.pdf>

(IHS) „Istorijat hodočašća i stranstvovanja“, Moskva 2004, <http://www.manastir-lepavina.org/novosti/index.php/weblog/detaljnije/istorijat_hodoaa_i_stranstvovanja/>

(ММ2010) Manojlović, M. (2010), „Knjaževska gvardija u Požarevcu“, *Danas*, 22.4.2010, <http://www.danas.rs/dodaci/branicevo/knjazevska_gvardija_u_pozarevcu.59.html?news_id=188747>

(PS) Solarić, P. (1999), *Gozba*. (Beograd: Zora), <http://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/poezija/psolaric_gozba.html#_Toc477378202>

(Skok 1971-1974) Skok, P. (1971-1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (Zagreb: JAZU), <<http://www.scribd.com/doc/32934467/Petar-Skok-Etimologijski-Rjecnik-Hrvatskoga-Ili-Srpskoga-Jezika>>

(Scena 4/2012) „Bertolt Breht pred Komitetom za antiameričku delatnost“, *Scena 4*, 2012, 71 s., <<http://www.pozorje.org.rs/scena/scena124.pdf>>

ТИПОЛОГИЈА ТРАНССЕМАНТИЗАЦИЈЕ КОНТАКТОЛЕКСЕМА ПОД РУСКИМ УТИЦАЈЕМ¹⁶¹

Резиме. Формални опис транссемантизације контактолексема под руским утицајем у појединим јужнословенским и западнословенским језицима анализирамо на материјалу речника Ајдуковић 2004б, електронског издања речника Ајдуковић 2012 и Ајдуковић 2014а,б. У првом делу рада дефинишемо основне контактолошке појмове, разматрамо истраживачке методе и досадашње типологије транссемантизације, док у другом делу рада представљамо нову типологију делимичне транссемантизације. Она садржи 52 подтипа: 6 некомбинованих и 46 комбинованих транссемантизација, односно 15 двокомпонентних, 17 трокомпонентних, 10 четворокомпонентних, 3 петоконпонентне и 1 шестоконпонентну делимичну транссемантизацију. Уз сваки тип и подтип транссемантизације наводимо њихову елементарну дескрипцију и илустративни пример. Наш формални опис транссемантизације практично је применљив у изради контактолошких речника адаптације, као и семантичких контактолошких карата „Међусловенског контактолошког атласа“.

Кључне речи: контактолошки речник адаптације и идентификације, контактолексема под руским утицајем, инфлуенција, транссемантизација, типологија транссемантизације

Рад се састоји из два дела. У првом делу говоримо о досадашњим типологијама транссемантизације у контактолошкој лексикографији и о методологији истраживања. Посебну пажњу посвећујемо метајезику формалног описа семантичке адаптације у контактолошким речницима. Према Р. Филиповићу (Filipović 1986; 1990; Filipović, Менас 2005) и Ј. Ајдуковићу (Ајдуковић 2004; 2012) лексико-

¹⁶¹ Рад представља ширу верзију реферата који је припремљен за Шести хрватски славистички конгрес у Вуковару и Винковцима у организацији Хрватског филолошког друштва и Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу (10-13. септембра 2014. год.). Резиме реферата штампан је пре почетка конгреса у зборнику саже-така и прошао је рецензентски поступак.

графска формализација помоћу условних ознака најједноставнији је начин да се на једном месту представи адаптација великог броја модела и контактолексема у различитим изворима, као и инфлуенција. Други део рада доноси иновирану типологију транссемантизације.

Дефиниције кључних термина у раду

У овом истраживању определили смо се за терминологију теорије активације¹⁶² и пресликавања контактолошких јединица. Актуализацијом старих контактолошких термина у новом значењу, као и образовањем нових формирали смо терминолошки систем за потребе лексикографске формализације адаптивних процеса. Тако смо термине „адаптација“, „интеграција“, „језик давалац“, „језик примаолац“, „језик посредник“ и др. преузели из теорије трансфера, док смо друге термине као што су „контактема“ (= основна контактолошка јединица), „конкретизатор“, „актуализатор“, „идентификатор“, „локализатор“, „блокатор“ и др. (Ајдуковић 2012: 71) створили у оквиру теорије активације и пресликавања (= између језика даваоца и језика примаоца не одвија се трансфер елемената, већ активација и пресликавање контактолошких јединица, одн. манифестација инфлуенције). Задатак контактолошке лексикографије је дескрипција, интерпретација и верификација лингвистичких и екстралингвистичких аспеката инфлуенције, односно адаптивних процеса, контактолошких контекстуалних улога контактолексема, различитих макростратегија (генерализација, редукција, парадигматизација) и микростратегија ширења инфлуенције (конфлуенција, конфигурација, парентеза, модификација итд.), првобитна фиксација контактолексема, контактофразема и других контактема на различитим језичким нивоима, укључујући и дискурсне контактеме у локалној и глобалној структури, те рад

¹⁶² Термин „активација“ се среће у раду Челич 2010: 657. Ауторка под „активацијом“ подразумева „возобновление употребления уже усвоенных в хорватском языке русизмов, заимствованных в различные периоды, по различным причинам“. Иначе, термин „активација“ је присутан у нашим радовима Ајдуковић 2003: 74-84 и Ајдуковић 2004: 81-83 у значењу манифестовање инфлуенције стимулисањем у контактаној ситуацији унутрашњег потенцијала језика примаоца, односно издвајање контактолошких јединица (контактема) под одређеним интралингвистичким и екстралингвистичким контактним условима. Процесима активације и пресликавања обухваћена је актуализација знања о инфлуенцији доминантног језика у контакту. На тај начин смо у проучавање русизама укључили когнитивни аспект. Пресликавање као други контактолошки процес обухвата попуњавање празних места у систему језика примаоца, односно апстракцију, асоцијацију и спецификацију, као и маркирање контактема (Ајдуковић 2004: 83).

на даљем развоју свих осталих аспеката контактолошког лексикографског описа. Како у овом раду кључне термине представљају *контактолошки речник адаптације и идентификације, инфлуенција, транссемантизација, контактема, контактолексема и формални запис транссемантизације*, у даљем излагању објаснићемо њихова значења.

К о н т а к т о л о ш к и р е ч н и к а д а п т а ц и ј е контактолексема (в. и Ајдуковић 2004а: 261-265) је тип контактолошког речника који садржи једноставне формалне записе различитих стратегија адаптације контактолексема одређене инфлуенције. Специфичним метајезиком описане су промене у семантичкој екстензији контактолексема под доминантним утицајем језика даваоца. Речнички чланак се састоји од дескриптивног и илустративног дела, чине га четири модула који имају једну или више зона (Ајдуковић 2012: 103-104). Први модул је најважнији део речничког чланка, садржи једну обавезну зону у којој се налази формални опис адаптације. Следећа три илустративна модула посвећена су у неједнаком обиму како реплици, тако и моделу. У њима се налазе потврде и илустрације неопходне за формализацију, описи семантичких промена према изворима, као и примери који потврђују парадигматску везу одредничке контактолексема са другим контактолексемама исте инфлуенције. Други модул има једну обавезну зону, односно зону руског модела у којој је дат њен елементарни граматички опис, једну факултативну зону у којој су наведене варијанте иницијалног модела, зону варијантних иницијалних контактолексема, као и зону контактолошких синонима и антонима. Трећи модул чине зона са етимолошком, стилистичком и граматичком информацијом о контактолексеми и руском моделу, те зона са прозодијским и корпусним подацима. Четврти модул обухвата две зоне: значењску зону и зону семантичких промена у транссемантизацији упарених лексикографских извора.

Други тип речника је к о н т а к т о л о ш к и р е ч н и к и д е н т и ф и к а ц и ј е контактолексема (в. и Ајдуковић 2004а: 259-261). За разлику од речника адаптације који садржи четири модула, овај тип речника није модуларне форме. Речнички чланак чине инвентар или списак контактолексема одређене инфлуенције, извори и тумачења која потврђују инфлуенцију. Лингвистички и екстралингвистички извори примарне и секундарне фиксације инфлуенције, као и тумачења аутора заснована на принципима контактолошке идентификације представљају кључне идентификаторе који одредничку контактолексему опредељују као реплику, а одговарајућу лексеми је-

зика даваоца као њен модел (о принципима идентификације в. у Ајдуковић 2004а: 265-271, као и стр. 127-149).

Прави пример контактолошког речника адаптације представља „Контактолошки речник словенских језика“ (Ајдуковић 2010; 2011; 2012; 2014, ел. верз.) који радимо у складу са принципима етапне лексикографије. То значи да у КРСЈ континуирано уносимо све иновације до којих у међувремену долазимо. Израда речника у оквиру етапне лексикографије често зависи од динамике деценијских теоријских истраживања. Они се не публикују тек по завршетку целог пројектног циклуса (неки пројекти трају колико и животни век истраживача), већ по фазама. Етапној лексикографији не припадају комерцијални или стандардни дескриптивни речници мањег обима, већ велики вишетошни дескриптивни речници за чију израду је потребан велики број година или лексикографска дела модларне форме. После извесног времена национални тезауруси савременог језика углавном захтевају нова допуњена издања.

У досадашњим радовима и н ф л у е н ц и ј у смо дефинисали као непосредан или посредан лингвистички и екстралингвистички утицај доминантног језика у контакту који у језику примаоцу доводи до активације и пресликавања контактема. Инфлуенција представља својство контактолошких јединица да развијају са моделом језика даваоца контекстуално-контактолошке блокове и кластере (в. Ајдуковић 2012: 66-71), али и контактолошку величину којом се описује утицај језика даваоца (тако, на пример, скраћени запис С0 може да се односи на нулту транссемантизацију, али и на потпуну семантичку инфлуенцију доминантног језика у контакту, в. о томе одељак посвећен инфлуенцији у формалном запису). Руски језик има улогу доминантног језика у контакту ако се налази у позицији изворног језика, језика даваоца или језика медијатора (в. Ајдуковић 2004а: 91-93). Осим матичног језика добри проводници руске инфлуенције су језици трансмитери, као и језици примаоци у оквиру интралингвалне и дискурсне реализације контактема. У руско-македонском и руско-хрватском језичком контакту језик трансмитер је српски¹⁶³, у руско-македонском је и бугарски¹⁶⁴, док је у руско-словеначком контакту

¹⁶³ Према М. Самарџији русизми „које је хрватски језик посудио између године 1918. и 1941. углавном су посудени посредством српскога језика“ (Samardžija 1998: 137; Челич 2010: 656).

¹⁶⁴ Македонски језик је био „во постојан контакт со литературните јазици на соседните словенски народи, па известен број русизми преминале во него и посредно преку тие јазици, особено преку бугарскиот каде што русизмите во поново време

језик трансмитер српски и хрватски¹⁶⁵. Инфлуенцију можемо класификовати на различите начине, па тако разликујемо *статичку* (= интеграцијска) која се среће у речницима (на инфлуенцију указује контактолошки квалификатор *рус.*), *стандардну интермедијарну* (= руска инфлуенција у несловенској лексици), *конвергентну интермедијарну* (= руска инфлуенција у општесловенској лексици), *дивергентну интермедијарну* (= проводник руске инфлуенције је језик трансмитер), затим *синтагматску* (= колокацијска), *парадигматску* (= руска инфлуенција код појединих категорија лексичко-семантичког система као што су контактолошки антоними, синоними, хомоними, пароними и др., в. Ајдуковић 2012), те *интралингвалну*, *прагматичку*, *варијабилну*, *контекстуалну* итд. Тако, на пример, придевска контактолексема *етапни* уколико се налази у терминолошкој синтагми *етапна лексикографија*, односно ако се употреби у атрибутивној позицији уместо одговарајућег контактнoг синонима *фазни* (*фазна лексикографија*) добија *синтагматску* и *контекстуалну стандардну интермедијарну* руску инфлуенцију. Њен одговарајући руски модел је придев *этапный* у терминолошкој синтагми *этапная лексикография*¹⁶⁶. Хрватска контактолексема *jednoobrazan* (RHJ 1998, 371) има *статичку* и *дивергентну интермедијарну* руску инфлуенцију зато што је српски језик трансмитер у руско-хрватском контакту. Интралингвална инфлуенција је карактеристична за фрејмску трансдеривацију пропозиционалне структуре творбеног гнезда (в. стр. 47-76). На основу до сада реченог можемо извести следећи закључак: у речнички чланак КРСЈ треба унети пети модул који би садржао две зоне, једну са лингвистичким, а друга са екстралингвистичким описом руске инфлуенције.

У литератури термин *т р а н с с е м а н т и з а ц и ј а* се дефинише на различите начине. Под њим се најчешће подразумева процес семантичке адаптације позајмљеница (у теорији активације и пресликавања говори се о адаптацији контактолексема), затим поступак простог декомпоновања лексикографских дефиниција контактолексема, односно поступак идентификовања контактосема и контактосе-

функционираат како неутрални единици“ (Чундева 1980: 2).

¹⁶⁵ А. Брезник је писао да су многи русизми преузети из збирке Т. Маретића (Breznik 1909: 276).

¹⁶⁶ Према нашим сазнањима термин „этапная лексикография“ није широко заступљен у руској лексикографији. Нашли смо га на Интернету у наслову једног реферата који је прочитан на научној конференцији. На жалост, програм те конференције није нам доступан преко претраживача, тако да не можемо овом приликом да наведемо библиографске податаке о самом раду и његовом аутору.

мема у дефиницијама значења (Ајдуковић 2004а; 2012), као и поступак утврђивања инфлуенције на семантичком нивоу. Као што је познато, Р. Филиповић у свом речнику англицизама анализира све промене значења модела од момента „transfera do integracije u jezik primalac i kasnije u toku upotrebe anglicizma u jeziku primaocu“ (Filipović 1990: 37). Увођењем два вида адаптације, примарне и секундарне, Р. Филиповић издваја с једне стране нулту промену коју карактерише истозначност модела и реплике, а с друге стране промене које су последица сужења или проширења значења. Ове последње у речнику се означавају засебним формулама. Нарочито га интересују следеће промене у семантичкој екстензији: (1) нулта семантичка екстензија (задржавање једног или више значења модела) и (2) сужење (одн. смањење) значења “по броју и у пољу” као “опште тенденције” у примарној адаптацији, те (3) проширење значења “по броју и у пољу” у секундарној адаптацији. Р. Филиповић у Filipović 1986: 153 разликује две контактолошке појаве: (1) адаптацију значења модела на позајмљеници и (2) семантичко позајмљивање на неку већ постојећу домаћу реч. Појмом „језичко позајмљивање“ обухвата само „анализу адаптације модела“, док по њему друга појава нема везе са позајмљеницама“. Своју теорију изграђује на материјалу позајмљеница и њихових модела. Р. Филиповић и А. Менац у књизи Filipović, Menas 2005 не анализирају семантичко позајмљивање, одн. “трансфер значења”, већ издвајају нулту, примарну и секундарну адаптацију и задржавају стару поделу из 1990. У првом теоријском делу књиге користе термин “транссемантизација” (Филиповић, Менац 2005: 12).

Термин „транссемантизација“ налазимо у раду Д. Шкиљана о превођењу властитих имена типа „Nederland > Nizozemska“ (Škiljan 1992; Ivas 2003: 7), док се у словачкој филологији среће код Ј. Фурдика, М. Олоштјака и др. Ј. Фурдик у истраживању под називом „Integračné procesy pri lexikálnych prevzatiah“ у списак тзв. „транс-термина“ укључује „транссемантизацију“ (Furdík 1994: 97). Међутим, у пасусу који разматра „семантичку адаптацију“, одн. „семантичку интеграцију“ хунгаризама у словачком језику он се не употребљава. Други словачки филолог М. Олоштјак у монографији „Jazykovo-štruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine)“ (Ološtiak 2007: 37) подсећа читаоца да се термин „транссемантизација“ среће не само у споменутом раду Ј. Фурдика (1994), већ и у нашој монографији о русизмима у српско-хрватским речницима („Nezávisle od J. Furdíka s termínmi transderivácia, transmorfológizácia, a transsémantizácia pracuje <...> kontaktológ J.

Ајдуковић (1997)“ М. Радченко у раду „Semantička adaptacija ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku od 1945. do 2000. godine“ (Radchenko 2006) у оквиру примарне адаптације издваја нулту семантичку екстензију, сужење броја значења, сужење поља значења и сужење значења у броју и пољу. Секундарној адаптацији припадају проширење броја значења, проширење значења у значењском пољу, елипса и пејоризација. Рад М. Радченко обилује већим бројем примера, неки се не налазе у нашим ранијим издањима контактолошког речника (нпр. *socrealizam*, *buđonovka*), тако да ћемо их укључити у српски и хрватски том КРСЈ.

У монографији Ајдуковић 1997: 68-89 издвојили смо три типа транссемантизације: нулту (C₀), делимичну (C₁) и слободну (C_#). У оквиру делимичног типа анализирали смо 14 подтипова, односно једночлане C_{1н}, C_{1ф}, C_{2н}, C_{2ф}, двочлане C_{1н}+C_{1ф}, C_{1н}+C_{2н}, C_{1н}+C_{2ф}, C_{1ф}+C_{2н}, C_{1ф}+C_{2ф}, C_{2н}+C_{2ф} и трочлане C_{1н}+C_{1ф}+C_{2н}, C_{1н}+C_{1ф}+C_{2ф}, C_{1н}+C_{2н}+C_{2ф}, C_{1ф}+C_{2н}+C_{2ф} транссемантизације. У монографији Ајдуковић 2004: 195-224 говоримо о 28 транссемантизација русизама у осам словенских језика. Новину представљају нови метајезик описа и нови подтипови делимичне транссемантизације (C_{1Фр}, C_{1Фм}+C_{1Фр}, C_{1Нм}+C_{1Фр}, C_{1Фр}+C_{2Нм}, C_{1Фр}+C_{2Фр}, C_{1Нм}+C_{1Фм}+C_{1Фр}, C_{1Нм}+C_{1Фр}+C_{2Нр}, C_{1Нм}+C_{1Фр}+C_{2Фр}, C_{1Фм}+C_{1Фр}+C_{2Фр}, C_{1Фм}+C_{1Фр}+C_{2Н2р}, C_{1Нм}+C_{1Фм}+C_{1Фр}+C_{2Фр}, C_{1Нм}+C_{1Фм}+C_{2Нр}+C_{2Фр}). У књизи Ајдуковић 2012: 120-122 издвојили смо 30 транссемантизација русизама у осам словенских језика. Новину представљају два подтипа делимичне транссемантизације (C_{1Нм}+C_{1Фм}+C_{1Фр}+C_{2Фр}, C_{1Нм}+C_{1Фм}+C_{1Фр}+C_{2Нр}+C_{2Фр}). Нови извори и језички корпус, као и различите комбинације упарених извора најчешће условљавају повећање броја подтипова транссемантизације. Повећање или губитак одређеног подтипа делимичне транссемантизације представља иновацију у теорији. Метајезик контактолошког описа транссемантизације и даље је предмет нових спецификација.

К о н т а к т е м а је “сваки контактолошки обележени елемент језика примаоца иза кога стоји контактолошки когнитивни смисао, неко знање и информација” (Ајдуковић 2004: 85; Ајдуковић 2012: 13). На семантичком нивоу инфлуенција се манифестује преко *контактосемема*, *контактосема*, *архиконтактосема* и др. Контактосемема је позајмљеница (према терминологији Р. Филиповића и др.), али и домаћа реч која носи квант структурираног знања о утицају доминантног језика у контакту. Она је генератор инфлуенције у различитим маркираним контекстима и пролази кроз све адаптацијске

процесе. Увођењем појма *терцијарна адаптација* (утицај језика посредника и језика порекла) омогућили смо да се контактолексемама са варијабилном инфлуенцијом претпоставе различити модели.

Ф о р м а л н и з а п и с или симболички контактолошки мета-језик представља низ условних ознака за одређени тип или подтип транссемантизације, може се односити на сегмент формуле транссемантизације у КРСЈ или на величину инфлуенције.

Методологија истраживања

У овом истраживању усредсредили смо се на реинтерпретацију и иновацију досадашње типологије транссемантизације. Неопходни услови за примену овог методолошког поступка су повећање броја извора и језичког корпуса, усавршавање метајезика формализације транссемантизације и др. Грађу смо ексцерпирали методом слободног узорка из контактолошких речника Ајдуковић 2004, Ајдуковић 2010-2012, Ајдуковић 2014, појединих дескриптивних речника, као и из истраживања Radčenko 2006. Анализирали смо руске моделе и контактолексеме у српском, хрватском, бугарском, македонском, словеначком, словачком, чешком и пољском језику.

Према И.А. Стернину дескриптивна лексикографија традиционално користи метод „рефлексивне анализе семног састава речи“, одн. логичку рефлексiju, језичко осећање и когнитивно искуство. У оквиру семне семасиологије познате су и неке друге методе као што су метод „директне опозитне компонентне анализе“, „когнитивно-семантички метод експликације сема“, „метод добијања језичког материјала за семни опис“, „метод семне интерпретације језичког материјала и формулације сема“, као и „метод верификације семне дескрипције значења“ (Стернин 2013: 3-4). Једна од процедура методе уопштавања речничких дефиниција је компилација речничких дефиниција из више извора. Иако у лингвистичкој литератури постоји велики број семантичких теорија, нису све погодне за једноставну и масовну лексикографску формализацију транссемантизације¹⁶⁷. Примера ради, према В. Ј. Апријесјан једно од ограничења „теорије природ-

¹⁶⁷ Према С. Ристић и М. Радић-Дугоњић приказивање семантичког садржаја у виду формула омогућава економију и експликацију заједничких елемената који су комбиновани „на различите начине“, а с друге стране „овакво формализовање даје упрошћену слику значења које се никад не може свести на прости збир елемената без остатка“ (Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 42).

ног семантичког метајезика“ А. Вјежбицке је „семантичка декомпозиција до нивоа семантичких примитива“ која „не всегда отражает языковую реальность“ с обзиром да значења већег броја речи могу се састојати „из более крупных семантических блоков, не являющихся примитивами“ (Апресян 2014: 11).

К о н т а к т о л о ш к а ф о р м а л и з а ц и ј а транссемантизације је поступак контрастивног представљања значењског садржаја речничких дефиниција контактолексема и модела помоћу условних ознака. Добијени формални запис указује на потпуну (C0) инфлуенцију или само на контактолошке промене, односно на примарна и секундарна значења контактолексема и њихових модела која не носе C0 инфлуенцију, или пак само на нека од наведених значења. На основна и секундарна значења указују условне ознаке C0 (= када означава поклапање значења у броју), C1Нм (= сужење значења модела у броју), C1Фм (= сужење значења модела у пољу), C2Нр (= проширење значења контактолексема у броју) и C2Фр (= проширење значења контактолексема у пољу). Други део формалног записа описује и резултате контрастивно-компонентне анализе (= издвајање интегралних и диференцијалних сема модела и контактолексема). Другим речима, условним ознакама могу бити представљене и оне семантичке компоненте које се налазе у структури појединачног значења контактолексема и њеног модела. Овај део записа чине C1Фр (= сужење значења контактолексема у пољу), C2Ф>р (= проширење значењског поља контактолексема према суженом значењском пољу модела), али и C0 уколико означава поклапање семантичких компоненти декомпонованог значења модела и контактолексема (архисема и сема, одн. архиконтактосема и контактосема).

Дакле, експликација примарних / секундарних значења и семантичких компоненти заснива се на простој декомпозицији семантичког садржаја речничких дефиниција модела и контактолексема. Транссемантизацијом издвајамо д е к о м п о з и т е или семантички садржај контактолексема у оквиру контактолошког блока бинарне структуре „руски модел (= доминантни извор инфлуенције) – српска контактолексема“ (о контекстуално-контактолошким блоковима в. у Ајдуковић 2012: 66). Она не обухвата искључиво семну декомпозицију значења, јер се ни речничке дефиниције не састављају према семном принципу. Декомпозит могу чинити једна сема, комбинација више сема и семема (= значења, примарна и секундарна; у полисемантичкој структури испред њих стоје посебне бројчане или словне ознаке). Семе и семеме које су носиоци инфлуенцију зовемо *кон-*

тактосеме, односно *контактосемеме*. За разлику од једночланих формалних записа, вишечлани записи траже додатну интерпретацију која би показала које су контактосеме и контактосемеме носиоци инфлуенције доминантног језика даваоца. Ови подаци треба да се налазе у посебној зони речничког чланка. Према томе, простом декомпозицијом семантичког садржаја издвајамо *заједнички интегрални* декомпозит C0 (= идентичну семему модела и контактолексеме или сему модела, одн. контактосемему и контактосему), *диференцијални интегрални* декомпозит контактолексеме C1Фр (= контактосему), *диференцијалне потенцијалне* декомпозите модела C1Нм (= семему или значење у речнику под одређеним бројем) и C1Фм (= сему или нијансу значења у речнику испред кога стоји словна ознака), као и *диференцијалне периферне* декомпозите контактолексеме C2Нр, C# (семеме), C2Фр и C2Ф>р (семе). Диференцијални потенцијални декомпозити модела могу бити активирани и/или пресликани у ситуацији језичког контакта. Периферни декомпозити су семантичке иновације контактолексеме.

Упарени лексикографски извор

И.А. Стернин сматра да се речничке дефиниције значења не генеришу увек према семном принципу, да немају сви речници исте семе, као и да често нису поуздан извор за експликацију сема. Неке дефиниције садрже истозначне речи, синонине и траже семну интерпретацију. Углавном су присутне централне семе, док у појединим лексикографским делима недостају периферне, конотативне и функционалне семе (Стернин 2013: 10). Иако се већина истраживача слаже да дефиниције представљају полазни материјал за семну анализу и да треба компилирати различите дефиниције значења у једну, ми смо се определили за анализу упареног лексикографског извора.

У п а р е н и л е к с и к о г р а ф с к и и з в о р чине лексикографски извор модела и лексикографски извор контактолексеме. Формалном запису транссемантизације не подлежу компилиране дефиниције лексикографских извора, већ само дефиниције значења упареног лексикографског извора. Дефиниција значења модела која се налази у једном лексикографском извору може се поредити са дефиницијама значења контактолексеме великог броја лексикографских извора. За сваки упарени извор треба да постоји посебан формални запис, док се дескрипција семантичких промена наводи у цитатном облику (у КРСЈ она долази после ознаке ©). Оваквим мето-

долешким поступком чува се веза између лексикографских традиција, између руских речника и речника језика примаоца. С обзиром да лексикографи врло често консултују речнике модела приликом дефинисања значења контактолексема, сличност дефиниција значења може представљати екстралингвистичку информацију о инфлуенцији. Као пример упареног извора наводимо дефиницију значења руског модела *барабан* према извору СРЈАН и дефиниције значења контактолексема *барабан* према изворима РБАН и ГРЧД.

- Значења првог упареног извора

Руски модел. БАРАБАН 1. Ударный музыкальный инструмент в виде полого цилиндра, оба основания которого обтянуты кожей. 2. Деталь различных машин и механизмов в виде цилиндра, обычно полого. 3. Цилиндрическая или многогранная верхняя часть здания, поддерживающая купол (СРЈАН).

Бугарска контактолексема. БАРАБАН 1. Ударен музикален инструмент, във форма на цилиндър и с опъната от двете му страни кожа. 2. Цилиндрична част в разни машини и механизми (РБАН).

- Значења другог упареног извора

Руски модел. БАРАБАН 1. Ударный музыкальный инструмент в виде полого цилиндра, оба основания которого обтянуты кожей. 2. Деталь различных машин и механизмов в виде цилиндра, обычно полого. 3. Цилиндрическая или многогранная верхняя часть здания, поддерживающая купол (СРЈАН).

Бугарска контактолексема. БАРАБАН 1. Кух ударен музикален инструмент с опъната от двете му страни кожа; 2. Част от механизъм с куха цилиндрична форма; 3. Цилиндрична част с места за патроните в револвера; 4. В археологията и архитектурата – цилиндричен постамент на сграда, върху който лежи купола (ГРЧД).

Метајезик транссемантизације Формални запис

У контактолошком речнику заступљена су три типа формалних записа: *парцијални*, *скраћени*, *једнокомпонентни статички и динамички*. *Потпуни запис у облику формуле* није присутан у КРСЈ.

- Парцијални запис
 - $C1H_m$
 - $C2H_p + C2\Phi_p$
 - $C1H_m + C1\Phi_m + C2H_p + C2\Phi_p + C2\Phi > p$
 - $C1\Phi_p$
 - $C2\Phi > p$
- Скраћени запис
 - $C0 < \text{нпр. } C0 + C0 + C0$
- Једнокомпонентни статички запис $C0$
- Једнокомпонентни динамички запис $C1\Phi_p$
- Једнокомпонентни динамички запис $C\#$
- Потпуни запис у облику формуле
 - $C1 = C0 + C1H_m$
 - $C1 = C0 + C2\Phi > p$
 - $C1 = C0 + C2H_p + C2\Phi_p$
 - $C1 = C0 + C1H_m + C1\Phi_m + C2H_p + C2\Phi_p + C2\Phi > p$

Ф о р м а л н и з а п и с транссемантизације одражава интегралну концепцију адаптацијских семантичких промена (= јединство семантичких декомпозиата модела и контактолексеме или јединство неких од компоненти). Састоји се из једног и/или два дела. Код вишечланих записа један део је статички ($C0$), а други динамички ($C1H_m$, $C1\Phi_m$, $C2H_p$ итд.). Због просторне економије код свих $C1$ приказујемо само динамички део, те зато такав запис зовемо *парцијални* запис. Дескриптори инфлуенције су статички део ($C0$) парцијалног, скраћеног или потпуног записа $C1$ у облику формуле, као и једнокомпонентна статичка $C0$. По потреби додатном интерпретацијом може се указати на инфлуенцију доминантног језика у контакту.

При изради формалног записа у КРСЈ служимо се следећим правилима:

1) у КРСЈ приказујемо динамичке формалне записе; они, изузев у случају једнокомпонентне $C0$, описују семеме / семе које одражавају одређене семантичке промене;

2) ако се ради о вишечланој транссемантизацији, онда се у првом делу формалног записа представљају значења и/или нијансе значења модела, а у другом делу значења и/или нијансе значења контактолексеме;

3) ако се комбиновани формални запис односи само на значе-

ња модела, онда се у првом делу наводе семеме, а у другом нијансе значења модела;

4) ако се комбиновани формални запис односи само на значења контактолексеме, онда се у првом делу налазе семеме, а у другом нијансе значења, одн. семе;

5) у вишечланим записима ознака за сужење значења налази се испред ознаке за проширење значења или нијансе значења контактолексеме;

6) ознака за проширење значењског поља контактолексеме према суженом значењском пољу модела ($C2\Phi > p$) увек долази на крају формалног записа.

Инфлуенција у формалном запису

Носиоци *потпуне* инфлуенције су контактосеме и контакто-семеме. Као што смо већ рекли, она је карактеристична за једнокомпонентну $C0$, као и за двокомпонентне $[C0]+C1Нм$ или $[C0]+C1Фм$ и вишекомпонентне транссемантизације за сужење значења (нпр. $[C0]+C1Нм+C1Фм$). *Делимичну* инфлуенцију носе двокомпонентне и вишекомпонентне транссемантизације које садрже проширење значења у броју и пољу (нпр. $[C0]+C2Нр$, као и оне које комбинују сужење и проширење значења (нпр. $[C0]+C1Нм+C1Фр+C2Нр+C2\Phi > p$). Ако формални запис транссемантизације не указује на контактосему или контактосемему, већ на дерогирана значења ($C\#$), онда говоримо о *нултој* инфлуенцији. У том случају она се утврђује на основу неких других лингвистичких и екстралингвистичких параметара.

Формални записи у појединим изворима

Формални опис транссемантизације контактолексеме може бити *коригован* према речничкој дефиницији модела, *некоригован*, *кумулятиван* и *некумулятиван*. Контрастирањем значења контактолексеме *агитка* у РСАНУ („песма, чланак или сл. којима је циљ агитација“), значења руског модела *агитка* у СРЈАН („литературное, живописное и т. п. произведение, преследующее лишь агитационные цели без учета художественной стороны“), као и значења у RHR који нам је послужио као корективни извор („pismeni sastav za agitaciju /plakat, slika, pjesma i sl./“), утврдили смо адаптацију испитиване контактолексеме нултом транссемантизацијом ($C0$). С друге стране, некоригована анализа указује на $C1Фм$ делимичну транссемантизацију

с обзиром да контактолексеме не пресликава семе модела „живописное и т. п. произведение <...>“ (СРЈАН). Анализа другог упареног лексикографског извора (СРЈАН/РМС) доноси нови подтип транс-семантизације. Пресликавањем семе модела „књижевно дело“ делимично коригујемо дефиницију РМС („песма или чланак написани ради агитације“), али не уносимо семе модела „живописное и т.п. произведение“ <...> због чега се *агитка* адаптира С1Фм делимичном транссемантизацијом. С друге стране, некоригована анализа даје нови резултат у облику двочланог записа С1Фм+С1Фр. Прва компонента указује на сужење значењског поља модела („живописное и т.п. произведение <...>“), а друга на сужење значењског поља контактолексеме („песма или чланак“). Осим тога, кумулативна анализа оба упарена лексикографска извора (два српска и једног руског) показује нулту транссемантизацију (C0). Контактолексеме *агитка* има исту семантичку структуру као и модел, а присутне разлике одраз су несавршености лексикографских дефиниција.

Упоредном анализом извора Ајдуковић 1997, Ајдуковић 2004 (срп.), Ајдуковић 2004 (хрв.) и Radčenko 2006 утврдили смо да неке контактолексеме имају исти, делимично исти или различит опис транссемантизације. Највиши степен подударности карактеристичан је за контактолексеме које су прошле нулту транссемантизацију (C0). Овим типом се адаптирају српске и хрватске контактолексеме *буквојед* / *bukvojed* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *бумашка* / *bitmaška* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *гимнастјорка* / *gimnastjorka* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *гулаг* / *gulag* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *јаровизација* / *jarovizacija* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *каћуша* / *kačiša* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *космодром* / *kosmodrom* (Ајдуковић 2004; Radčenko 2006), *космонаут* / *kozmonaut* (Ајдуковић 2004; Radčenko 2006), *курчатовиј(ум)* / *kurčatovij* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *луноход* / *lunohod* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *менделевиј(ум)* / *mendelevij* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *мењшевик* / *menjševik* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *наркомат* / *narkomat* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *непман* / *perman* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *пролеткулт* / *proletkul* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *совхоз* / *sovhoz* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *ударник* / *udarnik* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006), *чернозем* / *černozem* (Ајдуковић 1997; 2004; Radčenko 2006) и многе друге. С друге стране, наведени извори неједнако описују транссемантизацију контактолексеме *колхоз* / *kolhoz*, *уравниловка* / *uravnilovka*, *белогардејац* / *bjelogardijas*, *стахановац* / *stahanovac*

и *буревесник* / *burevjesnik*. Разлике су најчешће последица различитог упаривања лексикографских извора, кориговања постојећих речничких дефиниција, као и методолошких разлика, на пример, кумулативне анализе или другачије типологије транссемантизације. Тако према Radčenko 2006 руски модел *товарищ* у речнику ССРЛЈ „ima sedam osnovnih značenja i pet podznačenja, dakle ukupno dvanaest značenja“ (Radčenko 2006: 153), док према Ајдуковић 2004 (хрв.) извор СРЈАН уз овај модел наводи шест основних значења и пет нијанси значења. Осим тога, испитивани контактолошки речници бележе промене само у семантичкој екстензији, али не и поједине тенденције у примарној или секундарној адаптацији (недостаје им, примера ради, посебна ознака за елипсу). Пејоризацију употребљавамо у значењу дерогације или „екстремног проширења значења“, односно губитка „везе са првобитним преузетим значењем из примарне адаптације“ (Ајдуковић 1997: 84), док други аутори пејоризацију везују за употребу неке речи „u značenjima koja su negativnija nego u jeziku davatelju“ (Radčenko 2006: 156).

Коригована кумулативна анализа упарених лексикографских извора СРЈАН/РСАНУ (Ајдуковић 1997: 208) и ССРЛЈ/VSRIK (Radčenko 2006: 150) показује нулту семантичку адаптацију српске и хрватске контактолексеме *колхоз* / *kolhoz* (C0). Другачији резултат се добија некоригованом и некумулативном анализом. Према Ајдуковић 2004: 89, 161 контактолексеме *колхоз* и *kolhoz* адаптирају се сужењем значењског поља модела, тј. C1Фм подтипом делимичне транссемантизације. Лексикографски извори РСАНУ, RHJ и VSRIK не пресликавају подзначење модела „коллектив лиц, состоящих в коллективном хозяйстве; колхозники“ (СРЈАН) иако се оно среће у примеру „ушао је у колхоз“ (постао је колхозник). К. Недбалкова у раду „Род затвора, затвор рода“ употребљава хрватску контактолексеми *kolhoz* у значењу мање групе затвореница и затвореника „rovezanih društvenih i ekonomskim vezama“ (Nedbálková 2006: 91). Ако би речнички чланак хрватског дела КРСЈ садржао и ово значење, онда би уз контактолексеми *kolhoz* стајао парцијални двочлани формални запис транссемантизације C1Фм+C1Фр (< C0+C1Фм+C1Фр). Први део записа указује на сужење значењског поља руског модела (није пресликана сема „лица в коллективном хозяйстве“), док се други део записа односи на сужење значењског поља контактолексеме („група затвореника“). Дакле, транссемантизација подразумева издвајање заједничке контактосемеме („совјетско колективно пољопривредно газдинство“), као и декомпоновање архиконтактосемеме (интегралне семеме) „лице (лица)“ и диференцијалне контактосемеме. Они су уједно и

носиоци руске инфлуенције. Међутим, ако бисмо из анализе искључили експликацију архиконтактосеме и унели контактолошки критеријум постојања примарних и секундарних промена, онда би добијени скраћени двочлани формални запис изгледао овако: $C1Фм+C2Фр$ ($< C0+C1Фм+C2Фр$). Прва компонента представља сужење значењског поља модела („коллектив лиц, состоящих в коллективном хозяйстве; колхозники“), док друга указује на проширење значењског поља контактолексеме („мања група затвореница и затвореника која је повезана различитим везама“). Према томе, оба некоригована формална записа могу се унети у КРСЈ.

Анализа упареног лексикографског извора СРЈАН 1999/RSR (Radčenko 2006: 150) показује нулту семантичку адаптацију контактолексеме *uravnilovka* („sustav uјednačenog plaćanja neovisno o količini i kvaliteti obavljenog posla, potpuno društveno izјednačavanje“). Коригована и кумулативна транссемантизација упареног лексикографског извора СРЈАН/РМС (Ајдуковић 1997: 298) указује на проширење значењског поља контактолексеме (C2Фр) („систем уједначеног плаћања зараде, независно од количине и квалитета израђеног посла“), док је носилац руске инфлуенције интегрална контактосема „изједначавање“. Некориговани формални записи СРЈАН/РМС и СРЈАН/РНЈ (Ајдуковић 2004: 143; 184) указују на адаптацију контактолексеме *уравниловка* и *uravnilovka* трочланом делимичном транссемантизацијом $C1Фм+C1Фр+C2Фр$ чији су елементи сужење значењског поља модела (C1Фм), сужење значењског поља контактолексеме (C1Фр) и проширење значењског поља реплике (C2Фр). Контактосема не садржи семе модела „неосновано“ и „неоправдано“, сужава значењско поље на „систем уједначеног плаћања зараде“ које је у вези са послом, али и проширује значењско поље на „потпуно друштвено изједначавање“. Носилац руске инфлуенције је интегрална контактосема „изједначавање“ (нивелација). У КРСЈ треба унети транссемантизацију других упарених лексикографских извора, на пример, СРЈО/РМС. Српска контактосема *уравниловка* се на основу некориговане анализе овог речничког пара адаптира C1Фм делимичном транссемантизацијом јер не пресликава диференцијалне семе „неосновано“ и „неоправдано“. Носиоци руске инфлуенције према овом упареном лексикографском извору су интегралне и диференцијалне контактосеме „изједначавање“ и „уједначено плаћање зараде“.

Декомпозиција дефиниција речника СРЈАН/VSRIK (Radčenko 2006: 150-151; Ајдуковић 2004: 150) показује да се хрватска контак-

толексема *bjelogardijac* адаптира нултом транссемантизацијом (C0). Носиоци руске инфлуенције су контактосеме „*припадник Бијеле гарде*“, „*protuboljševik*“. Анализа другог хрватског упареног извора СРЈАН/РНЈ (Ајдуковић 2004: 150) указује на сужење њеног значењског поља (C1Фм). Наиме, у хрватском извору није пресликана сема модела „контрареволуционар“. Контактолошки речници Ајдуковић 1997: 128 и Ајдуковић 2004: 50 потврђују двочлану транссемантизацију контактолексеме *белогардејац* у српском језику (C1Фм+C2Фр) и то на основу извора СРЈАН/СЛСР. У периоду примарне адаптације из руског језика није пресликана сема „контрареволуционар“ (C1Фм), док је у секундарној адаптацији дошло до проширења значењског поља („бела гарда у Словенији“) (C2Фр). Носилац руске инфлуенције је контактосемема „припадник контрареволуционарне војске у октобарској револуцији у Русији“.

Декомпозиција значења неколико упарених лексикографских извора показује да се контактолексеме *стахановац* / *stahanovac* (Radčenko 2006: 151, Ајдуковић 1997: 290 и Ајдуковић 2004: 138) и *буре-весник* / *burevjesnik* (Radčenko 2006: 151, Ајдуковић 1997: 145 и Ајдуковић 2004: 58) адаптирају нултом транссемантизацијом (C0). Носилац руске инфлуенције у РМС је контактосема „ударник“. Анализа другог упареног извора СРЈАН/БТС (Ајдуковић 2004: 139) показује C1Н2м транссемантизацију, што значи да се у примарној адаптацији није пресликало секундарно значење руског модела „о човеке, раба-ботающем с целью, чтобы его заметили“ (БТС). Што се тиче хрватске контактолексеме *burevjesnik*, контактолошки речник бележи проширење значењског поља у секундарној адаптацији фигуративним значењем („simbol neslomljive težnje za postignućem revolucionarnog cilja, kako pjeva u svojoj poznatoj istoimenoj pjesmi Maksim Gorki“, VRSR). Носилац руске инфлуенције је контактосема „албатрос“. Ово фигуративно и свечано значење бележи извор СРЈО, те на основу упареног извора СРЈО/VRSR можемо констатовати нулту транссемантизацију. Носиоци руске инфлуенције су оба значења контактолексеме.

На основу ових неколико примера можемо закључити да је потребно у српски и хрватски том КРСЈ унети резултате кориговане, некориговане, кумулативне и некумулативне транссемантизације речничких дефиниција већег броја упарених лексикографских извора. Анализа треба да покаже које су контактосеме и контактосемеме носиоци руске инфлуенције и та информација у КРСЈ може бити додатно интерпретирана у посебном делу речничког чланка.

Типологија транссемантизације

У испитиваној грађи Ајдуковић 1997, Ајдуковић 2004 и Ајдуковић 2010-2012 (2014 ел. извор) нашли смо потврде за сва три типа транссемантизације, тј. за нулту (C0), делимичну (C1) и слободну (C#) транссемантизацију. Делимична транссемантизација садржи 52 подтипа. Претпостављамо да ће се број подтипова у оквиру делимичне транссемантизације повећавати ако се буду уносили још неки параметри у анализу. У даљем тексту дајемо списак транссемантизација и представљамо нека њена основна обележја на примерима контактолексема под руским утицајем у српском, хрватском, бугарском, македонском, словеначком, словачком, чешком и пољском језику.

1. Нулта транссемантизација (C0)
2. Суужење броја значења модела (C1Нм)
3. Суужење значењског поља модела (C1Фм)
4. Суужење значењског поља реплике (C1Фр)
5. Проширење броја значења реплике (C2Нр)
6. Проширење значењског поља реплике (C2Фр)
7. Проширење значењског поља реплике према сууженом значењском пољу модела (C2Ф>р)
8. Двочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм
9. Двочлана транссемантизација C1Нм+C1Фр
10. Двочлана транссемантизација C1Нм+C2Нр
11. Двочлана транссемантизација C1Нм+C2Фр
12. Двочлана транссемантизација C1Нм+C2Ф>р
13. Двочлана транссемантизација C1Фм+C1Фр
14. Двочлана транссемантизација C1Фм+C2Нр
15. Двочлана транссемантизација C1Фм+C2Фр
16. Двочлана транссемантизација C1Фм+C2Ф>р
17. Двочлана транссемантизација C1Фр+C2Нр
18. Двочлана транссемантизација C1Фр+C2Фр
19. Двочлана транссемантизација C1Фр+C2Ф>р
20. Двочлана транссемантизација C2Нр+C2Фр
21. Двочлана транссемантизација C2Нр+C2Ф>р
22. Двочлана транссемантизација C2Фр+C2Ф>р
23. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C1Фр
24. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C2Нр
25. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C2Фр
26. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C2Ф>р
27. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фр+C2Нр
28. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фр+C2Фр

29. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fr+C2F>p$
30. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C2Hr+C2Fr$
31. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C2Hr+C2F>p$
32. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C2Fr+C2F>p$
33. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C1Fr+C2Hr$
34. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C1Fr+C2Fr$
35. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C1Fr+C2F>p$
36. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C2Hr+C2Fr$
37. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C2Hr+C2F>p$
38. Трочлана транссемантизација $C1Fm+C2Fr+C2F>p$
39. Трочлана транссемантизација $C2Hr+C2Fr+C2F>p$
40. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C1Fr+C2Hr$
41. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C1Fr+C2Fr$
42. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C2Hr+C2Fr$
43. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C2Hr+C2F>p$
44. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C2Fr+C2F>p$
45. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fr+C2Hr+C2Fr$
46. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fr+C2Hr+C2F>p$
47. Четворочлана транссемантизација $C1Hm+C2Hr+C2Fr+C2F>p$
48. Четворочлана транссемантизација $C1Fm+C1Fr+C2Hr+C2F>p$
49. Четворочлана транссемантизација $C1Fm+C2Hr+C2Fr+C2F>p$
50. Петочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C1Fr+C2Hr+C2Fr$
51. Петочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C1Fr+C2Hr+C2F>p$
52. Петочлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C2Hr+C2Fr+C2F>p$
53. Шесточлана транссемантизација $C1Hm+C1Fm+C1Fr+C2Hr+C2Fr+C2F>p$
54. Дерогација или слободна транссемантизација $C\#$

1. Нулта транссемантизација ($C0$)

Овим типом транссемантизације адаптирају се контактосеме код којих се декомпозицијом унутар контактолошко-контекстуалног блока експлицирају заједнички интегрални декомпозити, односно интегралне (контактограмема + контактоархисема) и диференцијалне контактосеме или само ове прве код асемантичних (најчешће термилошких) контактолексема. Тако, на пример, семема хрватске контактолексема *birjuz* састоји се од интегралне контактосеме, односно од контактограмеме са значењем предмета и категоријално-лексичке контактоархисеме *врста драгуља*. Осим тога, она пролази примарно-терцијарну адаптацију, док је носилац потпуне инфлуенције модела интегрална контактосемена или заједнички ин-

тегрални декомпозит. Шематски транссемантизација изгледа овако:

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: нулта

Опис транссемантизације: C0 или заједнички интегрални декомпозит > контактограмема (именица која означава предмет) + контактоархисема (врста драгуља /изражена је појмовна вредност/)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **бирюза** = непрозрачный минерал голубого или голубовато-зеленого цвета, употребляемый как драгоценный камень для различных украшений (МАС). ► ХРВ. **birjuz** = C0 – vrsta dragulja, varijetet plemenitog berila, tirkiz (РСРТП).

2. Сужење броја значења модела (C1Hм)

Упарени лексикографски извор: први

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне C

Опис транссемантизације: C1H1,2м + заједнички интегрални декомпозит (контактосемема)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **вложение** = 1. Действие по знач. глаг. вложить. 2. То, что вложено, помещено внутрь (преимущественно о чем-л. дополнительном, представляющем ценность). 3. Денежная сумма, вложенная в какое-л. предприятие. (МАС) ► БУГ. **вложение** = C1H1,2м – пари, средства, вложени в индустрия, строителство, търговия и под. (АРБЕ) © #1: действие по знач. глаг. вложить; #2: то, что вложено, помещено внутрь /преимущественно о чем-л. дополнительном, представляющем ценность/ (МАС).

Упарени лексикографски извор: други

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне C

Опис транссемантизације: C1H1м + заједнички интегрални декомпозит (контактосемема)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **вложение** = 1. Действие по гл. вложить. || То, что вложено (в пакет). 2. Деньги, капитал, вложенный в какое-нибудь предприятие. (ТСРЈ) ► БУГ. **вложение** = пари, средства, вложены в индустрия, строительство, торговия и под. = C1H1M – (APBE) © #1: действие по гл. вложить || то, что вложено /в пакет/ (ТСРЈ).

3. Суужење значењског поља модела (C1Фм)

Упарени лексикографски извор: први

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне C

Опис транссемантизације: C1Фм + заједнички интегрални декомпози́т (контактосемема)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **белуга** = Ценная промысловая рыба, самая крупная из сем. осетровых || только ед. Мясо такой рыбы. (BTC) ► СЛОВЕН. **beluga** = C1Фм – zelo velika riba, ki živi zlasti v Črnem in Kaspijskem morju, Huso huso (SSKJ) © #: мясо такой рыбы (BTC).

Упарени лексикографски извор: други

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне C

Опис транссемантизације: C1Фм + заједнички интегрални декомпози́т (контактосемема)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **белуга** = Белуги, род рыб сем. осетровых. 2 вида. Белуга – проходная рыба басс. Черного, Азовского, Каспийского и Адриатич. м. (СЭС) ► СЛОВЕН. **beluga** = C1Фм – zelo velika riba, ki živi zlasti v Črnem in Kaspijskem morju, Huso huso (SSKJ) © #: Азовского, <...> и Адриатич. м. (СЭС).

4. Суужење значењског поља контактолексеме (C1Фр)

Врста адаптације: примарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Фр + заједнички интегрални декомпозит „representacija“

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **сборная** = То же, что сборная команда. (CPJO) ► ХРВ. **zbornaja** = C1Фр – sovjetska reprezentacija (RSRTP) © #: sovjetska (RSRTP/CPJO).

5. Проширење броја значења контактолексеме (C2Нр)

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C2Н1р + заједнички интегрални декомпозит „агитационно средство“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: друга контактосемема

РУС. **агитка** = Литературное, живописное и т. п. произведение, преследующее лишь агитационные цели без учета художественной стороны. (МАС) ► БУГ. **агитка** = C2Н1р – 1. група лица, които организирано правят агитация; 2. агитационно средство /колективна рецитация, песен, плакат и др./ (БТР).

6. Проширење значењског поља контактолексеме (C2Фр)

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C2Фр + заједнички интегрални декомпозит „divá stredoázijská ovsa prapredok“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **архар** = Парнокопытное животное рода баранов. выс. от 65 до 125 см, весят от 25 до 230 кг. Обитает гл. обр. в горах Передней, Ср. и Центр. Азии. <...> Родоначальник домашней овцы. <...> (СЭС) ► СЛОВАЧ. **archar** = C2Фр – divá stredoázijská ovca prapredok; ovce domácej (SCSI) © *: ovce domácej (SCSI/СЭС).

7. Проширење значењског поља контактолексеме према суженом значењском пољу модела (C2Ф>р)

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C2Ф>р (ширење временских и просторних граница) + заједнички интегрални декомпози́т (контактосеме́ма)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпози́т

РУС. **агитпроп** = В СССР до 1934 г.: Отдел агитации и пропаганды при ЦК и местных комитетах ВКП(б). (БТС) ► МАК. **агитпроп** = C2Ф>р – одделение за агитација и пропаганда кај политички и други организации (ТРМЈ) © #>: В СССР до 1934 г. <...> при ЦК <....> ВКП(б) (БТС).

8. Двочлана транссемантиза́ција C1Нм+C1Фм

Врста адаптације: примарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н2м+C1Ф1м + заједнички интегрални декомпози́т (контактосеме́ма)

Величина инфлуенције: C0

Врста инфлуенције: потпуна

Носилац инфлуенције: контактосеме́ма

РУС. **денежный** = 1. Прил. к деньг. || Выражающийся в деньгах. 2. Имеющий деньги; богатый. (МАС) ► БУГ. **денежен** = C1Н2м+C1Ф1м – паричен, <който се отнася до пари, свързан е с пари> (АРБЕ) © C1Нм (#2: имеющий деньги; богатый) + C1Фм (# 1: выражающийся в деньгах) (МАС).

9. Двочлана транссемантизација C1Hм+C1Фр

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1H1м+C1Фр + заједнички интегрални декомпозит „вођа“ (< „предводник“ + „главнокомандујући“)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **вождь** = 1. Общепризнанный идейный, политический руководитель. 2. В старину: военачальник, предводитель. (СРЈО) ► СРП. **вожд** = C1H1м+C1Фр – вођ(а) (Карађорђева титула) (РСКЈ) © C1Hм (#1: общепризнанный идейный, политический руководитель) + C1Фр (#: Карађорђева титула) (РСКЈ/СРЈО).

10. Двочлана транссемантизација C1Hм+C2Hр

Врста формалног записа: кориговани

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1H2м+C2H2р + заједнички интегрални декомпозит (прва контактосемена)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: прва контактосемена

РУС. **царь** = 1. Титул монарха в некоторых странах, а также лицо, носившее этот титул. 2. Тот, кто подчиняет окружающих своему влиянию или превосходит всех в каком-л. отношении. (МАС) ► ПОЉ. **car** = C1H2м+C2H2р – 1. dawniej: władca rosyjski, bułgarski, serbski /w Rosji nazwa była pierwotnie stosowana do chanów tatarskich/; 2. Tussilago petasites, pospolita nazwa podbiału łopianowatego hub lepieźnika, roślina o długich liściach i kwiatach bladoczerwonych, wydającej po potarciu nieprzyjemny zapach (SJPD) © #2: тот, кто подчиняет окружающих своему влиянию или превосходит всех в каком-л. отношении (МАС).

11. Двочлана транссемантизација C1Hм+C2Фр

Врста адаптације: секундарна (секундарно-терцијарна)

Тип транссемантизації: підтип делимічної С

Опис транссемантизації: C1H2-4м+C2Фр + заєднички інтегральні декомпоненти „měšťan, občan“

Величина інфлуенції: C1

Врста інфлуенції: делимічна

Носитель інфлуенції: заєднички інтегральні декомпоненти

РУС. **гражданин** = 1. Лицо, принадлежащее к постоянному населению данного государства, пользующееся всеми правами, обеспеченными законами этого государства и исполняющее все установленные законами обязанности. 2. Взрослый человек, мужчина, а также форма обращения к нему. 3. Человек, подчиняющий свои личные интересы общественным, служащий родине, народу. 4. Житель города; горожанин. (MAC) ► ЧЕШ. **graždanin** = C1H2-4м+C2Фр – měšťan, občan; též časopis ruský (SCSK) © C1Hм (#2: взрослый человек, мужчина, а также форма обращения к нему; #3: человек, подчиняющий свои личные интересы общественным, служащий родине, народу; #4: житель города; горожанин) + C2Фр (*: též časopis ruský) (MAC).

12. Двохчленна транссемантизація C1Hм+C2Ф>р

Врста адаптації: секундарно-терциарна

Тип транссемантизації: підтип делимічної С

Опис транссемантизації: C1H2м+C2Ф>р + заєднички інтегральні декомпоненти (контактосема)

Величина інфлуенції: C1

Врста інфлуенції: делимічна

Носитель інфлуенції: контактосема

РУС. **аршин** = 1. Русская мера длины, равная 0,711 метра, применявшаяся до введения метрической системы. 2. Линейка длиной в один аршин с нанесенными на ней делениями, служащая для измерения. (БСИС) ► ПОЛЬ. **arszyn** = C1H2м+C2Ф>р – dawna jednostka długości (PWNE) © C1Hм (#2: линейка длиной в один аршин с нанесенными на ней делениями, служащая для измерения) + C2Ф>р (*1: русская) (БСИС).

13. Двохчленна транссемантизація C1Фм+C1Фр

Врста формальної запису: коригована

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: С1Ф1м+С1Ф2р + заједнички интегрални декомпозит (контактосемеме, изузев С1Ф2р)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **благодарный** = 1. Чувствующий признательность, признательный кому-л. || Выражающий признательность. 2. Позволяющий ожидать хороших результатов. (МАС) ► СРП. **благодаран** = С1Ф1м+С1Ф2р – 1. који осећа захвалност; 2. /посао/ од којег се могу очекивати добри резултати (РСКЈ) © С1Фм (#1: выражающий признательность) + С1Фр (#2: посао) (РСКЈ/МАС).

14. Двочлана транссемантизација С1Фм+С2Нр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: С1Фм+С2Н1р + заједнички интегрални декомпозит (друга контактосемема)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: друга контактосемема

РУС. **губернатор** = Начальник губернии в дорев. России. || Начальник колонии (назначаемый колониальной державой). || Начальник штата в США. (ТСРЈ) ► ЧЕШ. **gubernátor** = С1Фм+С2Н1р – 1. správce země, místodržící; 2. /v carském Rusku/ náčelník gubernie (SSJČ) © #: начальник колонии /назначаемый колониальной державой/ // начальник штата в США) (ТСРЈ).

15. Двочлана транссемантизација С1Фм+С2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: С1Фм+С2Ф^ар + заједнички интегрални декомпозит (контактосемема [б])

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: контактосемема [б]

РУС. **белогвардеец** = Человек, сражавшийся против Советской власти в рядах белой гвардии, а также член контрреволюционной антисоветской военной организации. (МАС) ► SLOVEN. **belogardist** = C1Фм+C2Ф^ар – med narodnoosvobodilnim bojem – pripadnik bele garde v Sloveniji || med državljansko vojno po oktobarski revoluciji – pripadnik bele garde (SSKJ) © C1Фм (#: а также член контрреволюционной антисоветской военной организации) + C2Фр (*: med narodnoosvobodilnim bojem – pripadnik bele garde v Sloveniji) (МАС).

16. Двочлана транссемантизација C1Фм+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Фм+C2Ф>р + заједнички интегрални декомпозит (контактосемема)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **губерния** = Основная административно-территориальная единица в России с начала 18 в. и в Советском Союзе до районирования 1924-29 гг. || Губернский город. (МАС) ► МАК. **губернија** = C1Фм+C2Ф>р – голема административно-територијална единица во некои земји (ТМРЈ) © C1Фм (#: губернский город) + C2Ф>р (*>: в России с начала 18 в. и в Советском Союзе до районирования 1924-29 гг.) (МАС).

17. Двочлана транссемантизација C1Фр+C2Нр

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Ф1р+C2Н2р + заједнички интегрални декомпозит „васпитаник“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **питомец** = Чей-л. воспитанник. (МАС) ► СРП. **пито-**

мац = C1Ф1p+C2Н2p – 1. васпитаник неког завода; 2. стипендиста, благодејанац (РСКЈ) © #1: неког завода (РСКЈ/МАС).

18. Двочлана транссемантизација C1Фp+C2Фp

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Фp+C2Фp + заједнички интегрални декомпозит „писмено обраћење“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **воззвание** = Публичное обращение к массам (в устной или письменной форме) (СТСРЈ) ► БУГ. **възвание** = C1Фp+C2Фp – писмено обраћење, призив за сьдействиe; апел (РБАН) © C1Фp (#: писмено обраћење) + C2Фp (*>: <към обществото>; уп. рус. к массам) (СТСРЈ).

19. Двочлана транссемантизација C1Фp+C2Ф>p

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Први опис транссемантизације: C1Ф1p+C2Ф2>p + заједнички интегрални декомпозит „задатак“, „мисија“

Други опис транссемантизације: C1Н2м+C1Ф2p+C2Н1p + заједнички интегрални декомпозити „задатак“, „мисија“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **задача** = 1. То, что дано или необходимо разрешить, выполнить; цель, к которой стремятся, хотят достичь. 2. Вопрос (обычно математического характера), требующий нахождения решения по известным данным с соблюдением известных условий (БТС) ► ХРВ. **zadaca** = C1Ф1p+C2Ф2>p – 1. školski ili domaći rad koji izrađuje učenik; 2. zadatak javne vrijednosti ili dometa; misija (RHJ) © C1Фp (#1: školski ili domaći rad koji izrađuje učenik) + C2Ф>p (*2>p: вопрос /обычно математического характера/, требующий нахождения решения по известным данным с соблюдением известных условий) (БТС);

© #2: javne (RHJ/BTC)

20. Двочлана транссемантизација C2Hr+C2Фp

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C2H2p+C2Ф1p + заједнички интегрални декомпозит „cárova dcéra“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **царевна** = Дочь царя. (MAC) ► СЛОВАЧ. **cárovna** = C2H2p+C2Ф1p – 1. cárova žena alebo dcéra; 2. panovníčka v predrevolučnom Rusku (SCSI) © *1: cárova žena (SCSI/MAC).

21. Двочлана транссемантизација C2Hr+C2Ф>p

Врста формалног записа: кориговани

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C2H1,3p+C2Ф2>p + заједнички интегрални декомпозит „сјај“, „осветљеност“, „титула“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **светлост** = 1. Отвлеч. суц. к светлый; наличие света, богатство освещения. 2. В соединении с мест. ваша, их, его, ее – титулование светлейшего князя. (ТСРЈ) ► СРП. **светлост** = C2H1,3p+C2Ф2>p – 1. зрачење које потиче из атома, има разне таласне дужине и видљиво је само у малом интервалу таласних дужина; 2.а. сјај, сјајност; блесак; б. осветљеност која омогућава да предмети буду видљиви; 3. светиљка; 4. титула којом се ословљавају високи државни и црквени великодостојници (РМС) © *2>: титулование светлейшего князя (ТСРЈ).

22. Двочлана транссемантизација C2Фp+C2Ф>p

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C2\Phi^6p + C2\Phi > p$ + заједнички интегрални декомпозит „bič“, „korbač“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **кнут** = Прикрепленная к рукоятке веревка или ремень, которыми погоняют животных. (МАС) ► СЛОВАЧ. **knuta** = $C2\Phi^6p + C2\Phi > p$ – bič, korbač na vykonávanie telesných trestov || symbol útlaku, poroby, neslobody (SSJ) © $C2\Phi p$ (*: symbol útlaku, poroby, neslobody) + $C2\Phi > p$ (*>: <...> которыми погоняют животных) (МАС).

23. Трочлана транссемантизација $C1Hm + C1\Phi m + C1\Phi p$

Врста адаптације: примарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2-5m + C1\Phi 1m + C1\Phi p$ + заједнички интегрални декомпозит „академски“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **академический** = 1. к Академия. 2. Учебный. 3. Следующий принципам академизма (2 зн.). 4. Чисто теоретический, не связанный с практикой. 5. Почётное звание, присваиваемое творческим коллективам за высокий уровень исполнительского мастерства. (БТС) ► СРП. **академически** = $C1H2-5m + C1\Phi 1m + C1\Phi p$ – в. академски /3б/, који је завршио академију /2/, обично војну или сликарску академију (РСАНУ) © $C1Hm$ (#2: учебный; #3: следующий принципам академизма; #4: чисто теоретический, не затрагивающий вопросов практики, оторванный от нее; #5: почетное звание, присваиваемое творческим коллективам за высокий уровень исполнительского мастерства) + $C1\Phi m$ (#1: см. академия /1/) + $C1\Phi p$ (#: који је завршио) (БТС).

24. Трочлана транссемантизација $C1Hm + C1\Phi m + C2Hp$

Врста формалног записа: некориговани

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизації: підтип делимічне С

Опис транссемантизації: C1H2м+C1Ф1м+C2H2р + заєднички інтегральні декомпозиції „władca“

Величина інфлуенції: C1

Врста інфлуенції: делимічна

Носилац інфлуенції: заєднички інтегральні декомпозиції

РУС. **царь** = 1. Титул монарха в некоторых странах, а также лицо, носившее этот титул. 2. Тот, кто подчиняет окружающих своему влиянию или превосходит всех в каком-л. отношении. (МАС) ► ПОЛЬ. **car** = C1H2м+C1Ф1м+C2H2р – 1. dawniej: władca rosyjski, bułgarski, serbski /w Rosji nazwa była pierwotnie stosowana do chanów tatarskich/; 2. Tussilago petasites, pospolita nazwa podbiału łopianowatego hub lepieźnika, rośliny o długich liściach i kwiatach bladoczerwonych, wydającej po potarciu nieprzyjemny zapach (SJPD) © C1Hм (#2: тот, кто подчиняет окружающих своему влиянию или превосходит всех в каком-л. отношении) + C1Фм (#1: титул монарха в некоторых странах) (МАС).

25. Трочлана транссемантизація C1Hм+C1Фм+C2Фр

Врста адаптації: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизації: підтип делимічне С

Опис транссемантизації: C1H2м+C1Ф1м+C2Ф1^б,2^ар + заєднички інтегральні декомпозиції „vojaška enota, večja od polka“, „skupina s posebno delovno nalogo“

Величина інфлуенції: C1

Врста інфлуенції: делимічна

Носилац інфлуенції: заєднички інтегральні декомпозиції

РУС. **бригада** = 1. Войсковое соединение из нескольких полков (дивизионов, батальонов) или военно-морское соединение из кораблей одного класса. 2. Личный состав, обслуживающий поезд. 3. Производственная группа. (СРЮ) ► СЛОВЕН. **brigada** = C1H2м+C1Ф1м+C2Ф1^б,2^ар – 1. vojaška enota, večja od polka || med narodno-osvobodilnim bojem – osnovna vojaška enota; 2. večja delovna skupina, ki prostovoljno in brezplačno sodeluje pri pomembnih javnih delih || skupina s posebno delovno nalogo (SSKJ) © C1Hм (#2: личный состав, обслуживающий поезд) + C1Фм (#1: или военно-морское соединение из кораблей одного класса) (СРЮ).

26. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C1\Phi m+C2\Phi>p$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2m^2+C1\Phi1m^2+C2\Phi1>p$ + заједнички интегрални декомпозици (прва, друга, трећа контактосема)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици, изузев $C2\Phi>p$

РУС. **диктатура** = I 1. Полномочия, власть диктатора в Древнем Риме. 2. Временной период властвования диктатора. II 1. Ничем не ограниченная государственная власть, опирающаяся на силу господствующего класса или на насилие. || Соответствующий политический режим. 2. Могущество, власть. (СТСРЈ^{1,2}) ► БУГ. **диктатура** = $C1H2m^2+C1\Phi1m^2+C2\Phi1>p$ – 1. неограничена от никакви закони власт на господствующа класа, която се опира непосредственно на насилието; 2. неограничена власт на диктатор; 3. времето, през което управлява един диктатор (АРЧД) © $C1Hm^2$ (#2: могущество, власть) + $C1\Phi m^2$ (#1: соответствующий политический режим) + $C2\Phi p$ (*1>: в Древнем Риме) (СТСРЈ^{1,2}).

27. Трочлана транссемантизација $C1Hm+C1\Phi p+C2H2p$

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H1,2m+C1\Phi1p+C2H2p$ + заједнички интегрални декомпозици „tajno mesto za vzdrževanje zvez“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **явка** = I 1. Процесс действия по гл. явиться, являться. 2. Результат такого действия; конспиративная встреча. 3. Место, где происходит такая встреча. (СТСРЈ¹) ► СЛОВЕН. **javka** = $C1H1,2m+C1\Phi1p+C2H2p$ – 1. med narodnoosvobodilnim bojem – tajno mesto za vzdrževanje zvez med partizanskimi enotami; 2. dogovorjena razpoznavna beseda; geslo (SSKJ) © $C1Hm$ (#1: процесс действия по гл. явиться, являться; #2: результат такого действия; конспиративная встреча)

+ C1Фр (#1: med narodno-osvobodilnim bojem <...> partizanskimi) (СТСРЈ¹).

28. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фр+C2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н1м+C1Фр+C2Фр + заједнички интегрални декомпозит „рџкопис“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **автограф** = 1. Почерк известных людей. 2. Сочинение, написанное рукою самого автора. (СИСЧ) ► БУГ. **автограф** = C1Н1м+C1Фр+C2Фр – собственорџчен подпис, надпис или част от рџкопис (БТР) © C1Нм (#1: почерк известных людей) + C1Фр (#: част) + C2Фр (: собственорџчен подпис, надпис) (СИСЧ).

29. Трочлана транссемантизација C1Нм+C1Фр+C2Ф2>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н1м+C1Фр+C2Ф2>р + заједнички интегрални декомпозит (контактосемема)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: контактосемема

РУС. **брага** = 1. перебродившая смесь из воды, муки, сахара с дрожжами (используется для получения спирта). 2. Старинный русский слабоалкогольный напиток из солода; домашнее пиво. (БТС) ► ЧЕШ. **braga** = C1Н1м+C1Фр+C2Ф2>р – nápoj ze sladna chmele (SCSK) © C1Нм (#1: перебродившая смесь из воды, муки, сахара с дрожжами /используется для получения спирта/) + C1Фр (#: chmele) + C2Ф2>р (*2>: старинный русский) (БТС).

30. Трочлана транссемантизација C1Нм+C2Нр+C2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2m+C2H4p+C2\Phi2p$ + заједнички интегрални декомпозит (контактосемеме 1,2а,3)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **район** = 1. Местность, определяющаяся какими-нибудь географическими, экономическими и т.п. признаками. 2. Административно-территориальная единица в СССР, входящая в состав областей (или краев) и республик. 3. Часть населенного пункта, города. 4. Место, пространство, на которое распространяется, в пределах которого совершается какое-нибудь действие. (ТСРЈ) ► МАК. **рајон** = $C1H2m+C2H4p+C2\Phi2p$ – 1. месност определена со некакви географски и сл. празници; дел од населено место определено со некакви признаци; 2. пространство во чии предели станува некое дејство; подрачје на дејност, делокруг, досег; 3. административно-територијална единица во поголем град; 4. место расположено во кругот на некој поважен објект (РМЈ) © С1Нм (#2: административно-територијална единица в СССР, входящая в состав областей /или краев/ и республик) + $C2\Phi p$ (*2: подрачје на дејност, делокруг, досег) (ТСРЈ).

31.Трочлана транссемантизација $C1Hm+C2Hp+C2\Phi>p$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H1,3m+C2H2p+C2\Phi1>p$ + заједнички интегрални декомпозит (прва контактосемема)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: прва контактосемема, изузев $C2\Phi1>p$

РУС. **пятилетка** = 1. То же, что пятилетие в 1 знач. 2. Пятилетний план развития народного хозяйства СССР 3. Возрастом в пять лет. (ТСРЈ) ► СРП. **петолетка** = $C1H1,3m+C2H2p+C2\Phi1>p$ – 1. привредни план развоја земље за период од пет година; 2. школа која траје пет година (СЛСР) © С1Нм (#1: то же, что пятилетие в 1 знач.; #3: возрастом в пять лет) + $C2\Phi1>p$ (#2: СССР) (ТСРЈ).

32.Трочлана транссемантизација $C1Hm+C2\Phi p+C2\Phi>p$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1H3м+C2Ф1р+C2Ф3>р + заједнички интегрални декомпозици „<...> в древна Гърция като стихотворение в дистихони /двустихия/ <...>“, друга и трећа контактосемена, изузев C2Ф3>р

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **элегия** = 1. Лирическое стихотворение, проникнутое грустью. // В античной поэзии: стихотворение любого содержания, написанное двустихиями определенной формы. 2. Вокальное или инструментальное произведение, проникнутое грустным, печальным настроением. 3. Грусть, меланхолия. (МАС) ► БУГ. **елегия** = C1H3м+C2Ф1р+C2Ф3>р – 1. жанр на лирическата поезия, който възниква в древна Гърция като стихотворение в дистихони /двустихия/ с различно съдържание, напр. възхвала на граждански и военни добродетели, жалба за паднал боец; 2. лирическо стихотворение, изградено върху тъжни преживявания, което често изразява противоречие между идеал и действителност; 3. произведение с тъжно съдържание (АРЧД) © C1Hм (#3: грусть, меланхолия) + C2Фр (*1: жанр на лирическата поезия) + C2Фр (*3>: вокальное или инструментальное музыкальное произведение) (МАС).

33. Трочлана транссемантизација C1Фм+C1Фр+C2Нр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Фм+C1Ф2р+C2Н1р + заједнички интегрални декомпозици (друга контактосемена, изузев C1Фр)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **квас** = Кисловатый напиток, приготовляемый на воде из хлеба с солодом, а также из ягод, фруктов. (СРЈО) ► СЛОВЕН. **kvass** = C1Фм+C1Ф2р+C2Н1р – 1. snov iz kvasovk, navadno za vzhajanje testa // kar daje spodbudo, moč; 2. navadno v ruskem okolju osvežilna pijača iz rži, kvasa in slada (SSKJ) © C1Фм (#: а также из ягод, фруктов) + C1Фр (#2: navadno v ruskem okolju) (СРЈО).

34. Трочлана транссемантизација C1Фм+C1Фр+C2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Ф1,2м+C1Ф2р+C2Ф3р + заједнички интегрални декомпозици (прва контактосемема, изузев C1Ф1м „войскава част, предназначена в мирно време за лична охрана на државен глава“, „формација за воени <...> цели“, четврта контактосемема)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **гвардия** = 1. Лучшие, отборные воинские части (первоначально - для охраны императора). 2. В некоторых странах: военное или военно-полицейское формирование; воинская часть, являющаяся личной охраной главы государства, военачальника и т.п. 3. Лучшая, испытанная часть какого-л. коллектива, группы. (БТС) ► БУГ. **гвардия** = C1Ф1,2м+C1Ф2р+C2Ф3р – 1. отбрана, елитна войска; 2. кавалерийска войскава част, предназначена в мирно време за лична охрана на државен глава; 3. формација за воени и политически цели; 4. нај-отбраната, нај-добрата част на некоја група или организација (АРЧД) © C1Фм (#1: первоначально - для охраны императора; #2: военно-полицейское <...> военачальника и т.п.) + C1Фр (#2: кавалерийска) + C2Фр (*3: политически) (БТС).

35. Трочлана транссемантизација C1Фм+C1Фр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Фм+C1Фр+C2Ф>р + заједнички интегрални декомпозици „dostojnik“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: контактосема

РУС. **архимандрит** = Высший монашествующий чин (пред епископом); настоятель мужского монастыря. (СИСП) ► ПОЉ. **archimandryta** = C1Фм+C1Фр+C2Ф>р – dostojnik kościoła wschodniego sprawujący nadzór nad klasztorami (SJPD) © C1Фм (#: высший монашествующий чин /пред епископом/) + C1Фр (#: kościoła wschodniego)

+ C2Ф>р (*>: мужского) (СИСП).

36. Трочлана транссемантизација C1Фм+C2Нр+C2Фр

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Ф^бм+C2Н2р+C2Ф1р + заједнички интегрални декомпозит „cárova dcéra“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **царевна** = а. Дочь царя. б. Супруга царевича. (ОИС) ► СЛОВАЧ. **cárovna** = C1Ф^бм+C2Н2р+C2Ф1р – 1. cárova žena alebo dcéra; 2. раповníčka v predrevolučnom Rusku (SCSI) © C1Фм (#b: супруга царевича) + C2Фр (*1: cárova žena) (ОИС).

37. Трочлана транссемантизација C1Фм+C2Нр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Ф1^бм+C2Н3р+C2Ф1>р + заједнички интегрални декомпозити (прва контактосемена и друга контактосемена, изузев C2Ф1>р)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **пятилетка** = 1. Пятилетний план развития народного хозяйства (в СССР). || Период, охватываемый таким планом. 2. То же, что пятилетие 1. (СТСРJ¹) ► МАК. **петолетка** = C1Ф1^бм+C2Н3р+C2Ф1>р – 1. период од 5 години; 2. петгодишен стопански план; 3. училиште до петто одделение (PMJ) © C1Фм (#1^б: период, охватываемый таким планом) + C2Ф>р (*1>: в СССР) (СТСРJ¹).

38. Трочлана транссемантизација C1Фм+C2Фр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1\Phi_M + C2\Phi_P + C2\Phi_{>P}$ + заједнички интегрални декомпозит „<...> сплав <...> за заливање повърхността на някои лагери“

Величина инфлуенције: $C1$

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **баббит** = Металлический сплав на основе олова или свинца, употребляемый для заливки подшипников скольжения. (МАС) ► БУГ. **бабит** = $C1\Phi_M + C2\Phi_P + C2\Phi_{>P}$ – бяла сплав от олово, мед и антимон за заливање повърхността на някои лагери, предимно сачмени (АРЧД) © $C1\Phi_M$ (#: олово) + $C2\Phi_P$ (*: олово <...> антимон) + $C2\Phi_{>P}$ (*: бяла) (МАС).

39. Трочлана транссемантизација $C2H_P + C2\Phi_P + C2\Phi_{>P}$

Врсте формалног записа: некориговани

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне C

Опис транссемантизације: $C2H_{1,3P} + C2\Phi_{4P} + C2\Phi_{2>P}$ + заједнички интегрални декомпозити (друга контактосемена + „титула“)

Величина инфлуенције: $C1$

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **светлость** = 1. Отвлеч. суц. к светлый; наличие света, богатство освещения. 2. В соединении с мест. ваша, их, его, ее – титулование светлейшего князя. (ТСРЈ) ► СРП. **светлост** = $C2H_{1,3P} + C2\Phi_{4P} + C2\Phi_{2>P}$ – 1. зрачење које потиче из атома, има разне таласне дужине и видљиво је само у малом интервалу таласних дужина; 2. а. сјај, сјајност; блесак; б. осветљеност која омогућава да предмети буду видљиви; 3. светиљка; 4. титула којом се ословљавају високи државни и црквени великодостојници (РМС) © $C2\Phi_P$ (*4: црквени великодостојници) + $C2\Phi_P$ (*2>: титулование светлейшего князя) (ТСРЈ).

40. Четворочлана транссемантизација $C1H_M + C1\Phi_M + C1\Phi_P + C2H_P$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизації: підтип делимічної С

Опис транссемантизації: + заєднички інтегральні декомпозиції (перша контакосема, изузев С1Ф1р; друга контакосема, изузев С1Ф2р)

Величина інфлуенції: С1

Врста інфлуенції: делимічна

Носилац інфлуенції: заєднички інтегральні декомпозиції

РУС. **азбука** = 1. Алфавит, совокупность букв для данного языка. || Совокупность знаков, служащих для передачи какого-н. текста. 2. Книга для начального обучения грамоте, букварь. || Основные начала какой-н. науки или системы знаний. (TCPJ) ► СЛОВАЧ. **azbuka** = C1H2м+C1Ф1^бм+C1Ф1,2р+C2H3р – 1. pomenovanie pre súhrn a poradie písmen ruskej abecedy, ktoré vzniklo z prvých dvoch písmen staroslovienskej abecedy; 2. písmo, ktoré postupne vzniklo z písmen cirkevno-slovanských a obsahuje znaku písma používaného východnými Slovanmi /hlaholika, cyrilika, graždanka/; 3. teoretická štúdia o ruskom bohoslužobnom speve a o jeho notácii /do 19 stor./ (SCSI) © С1Нм (#2: книга для начального обучения грамоте, букварь || основные начала какой-н. науки или системы знаний) + С1Фм (#1: совокупность знаков, служащих для передачи какого-н. текста) + С1Фр (#1: ruskej; #2: východnými Slovanmi) (TCPJ).

41. Четворочлани транссемантизація С1Нм+С1Фм+С1Фр+С2Фр

Врста адаптації: секундарна

Тип транссемантизації: підтип делимічної С

Опис транссемантизації: С1Н1м+С1Ф2м+С1Фр+С2Фр + заєднички інтегральні декомпозиції „sportovec“

Величина інфлуенції: С1

Врста інфлуенції: делимічна

Носилац інфлуенції: заєднички інтегральні декомпозиції

РУС. **борец**¹ = 1. Тот, кто участвует в борьбе /2 знач./; спортсмен или артист цирка, занимающийся борьбой. 2. Тот, кто борется за что-л. или против чего-л. (BTC¹) ► ЧЕШ. **borec** = C1H1м+С1Ф2м+С1Фр+С2Фр – sportovec, zvl. atlet, gymnasta (při závodě, utkání); osvědčený, vynikající pracovník (SSČ) © С1Нм (#2: Тот, кто борется за что-л. или против чего-л.) + С1Фм (#1: тот, кто участвует в борьбе /2 зн./; <...> или артист цирка, занимающийся борьбой) + С1Фр (#: <...>

zvl. <...>) + C2Фр (*: atlet, gymnasta (při závodě, utkání); osvědčený, vynikající pracovník) (BTC¹).

42. Четворочлана транссемантизација
C1Нм+C1Фм+C2Нр+C2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н2м+C1Ф1м+C2Н2р+C2Ф1р +
заједнички интегрални декомпозит „периодично списание“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **журнал** = 1. Периодическое издание в виде книжки, а также отдельная книжка этого издания. 2. Книга или тетрадь для периодической записи событий. (МАС) ► МАК. **журнал** = C1Н2м+C1Ф1м+C2Н2р+C2Ф1р – 1. дневен весник или периодично списание; 2. краток информативен филм за современите светски случувања (ТРМЈ) © C1Нм (#2: книга или тетрадь для периодической записи событий) + C1Фм (#1: а также отдельная книжка этого издания) + C2Фр (*1: дневен весник) (МАС).

43. Четворочлана транссемантизација
C1Нм+C1Фм+C2Нр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н2м+C1Ф1м+C2Н2р+C2Ф1>р
+ заједнички интегрални декомпозит (прва контактосемена, изузев C2Ф1>р)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **пятилетка** = I 1. Пятилетний план развития народного хозяйства (в СССР). || Период, охватываемый таким планом. 2. То же, что пятилетие 1. (СТСРЈ¹) ► СРП. **петолетка** = C1Н2м+C1Ф1м+C2Н2р+C2Ф1>р – 1. привредни план развоја земље за период од пет година; 2. школа која траје пет година (СЛСР) © C1Нм (#2: то же,

что пятилетие) + C1Фм (#1: период, охватываемый таким планом) + C2Ф>р (*1>: в СССР) (СТСРJ¹).

44. Четворочлана транссемантизація C1Нм+C1Фм+C2Фр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н2,3м+C1Ф1м+C2Фр+C2Ф1>р
+ заједнички интегрални декомполит „ves s kostelem v Rusku“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомполит

РУС. село = 1. Большое крестьянское селение, хозяйственный и административный центр для близлежащих деревень (в России до 1917 г. – обязательно с церковью); любой населённый пункт негородского типа. 2. Жители такого селения. || О невежественном, наивном или отсталом в чём-л. человеке. 3. Сельская местность, деревня. (БТСJ) ► ЧЕШ. **selo** = C1Н2,3м+C1Ф1м+C2Фр+C2Ф1>р – sídlo; ves s kostelem v Rusku (SCSK) © C1Нм (#2: жители такого селения || о невежественном, наивном или отсталом в чём-л. человеке; #3: сельская местность, деревня) + C1Фм (#1: хозяйственный и административный центр для близлежащих деревень || любой населённый пункт негородского типа) + C2Фр (*: sídlo) + C2Ф>р (*1>: в России до 1917 г) (БТС)

45. Четворочлана транссемантизація C1Нм+C1Фр+C2Нр+C2Фр

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н1,3м+C1Ф4р+C2Н1р+C2Ф3^бр
+ заједнички интегрални декомполити (контактосемеме 2а, 2б, 3а, 4)

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомполити

РУС. **посвятить** = 1. Детально осведомить о чем-нибудь. 2. Предназначить, затратить для какой-нибудь деятельности, работы. || Наполнить содержанием, непосредственно относящимся к кому-ни-

будь, к какой-нибудь сфере деятельности, сосредоточить содержание чего-нибудь на ком-чем-нибудь. || Преподнести (преим. литературное произведение) в дар, признать данью своего уважения, почета, любви и т.п., сделав о том надпись. 3. Возвести в какое-нибудь звание или сан, с исполнением тех или иных установленных обрядов. (TCPJ) ► ХРВ. **posvetiti** = C1H1,3м+C1Ф4р+C2H1р+C2Ф3^бр – 1.а. učiniti posvećenim obavivši nad čim crkveni obred; б. učiniti što važećim, poštovanim, uobičajenim; 2.а. predati se /radu, zanimanju, pozivu i sl./; б. obratiti u potpunosti pažnju na što; 3.а. predati se sasvim čemu; б. izabrati što kao poziv, zanimanje; 4. namijeniti što /knjigu, radnju/ kao znak poštovanja, napisati posvetu (RHJ) © C1Hм (#1: детально осведомить о чем-нибудь; #3: возвести в какое-нибудь звание или сан, с исполнением тех или иных установленных обрядов) + C1Фр (#4: kao znak poštovanja) (TCPJ).

46. Четворочлана транссемантизација C1Hм+C1Фр+C2Hр+C2Ф>р

Упарени лексикографски извор: први

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1H2м+C1Ф2р+C2H1р+C2Ф1>р
+ заједнички интегрални декомпози́т „mała skrzynka“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпози́т

РУС. **ящик** = I 1. Полный предмет четырёхугольной формы, состоящий из четырёх стенок и дна (иногда - ещё и крышки), сделанных из досок, фанеры и т.п. и служащий для укладывания, хранения и транспортировки чего-либо. 2. Количество чего-либо, вмещающееся в такой предмет. (СТСРJ¹) ► ПОЉ. **jaszczyk** = C1H2м+C1Ф2р+C2H1р+C2Ф1>р – 1. р. jaszcz /1/, wóz z okutą skrzynią, służący do przewożenia amunicji artyleryjskiej; 2. mała skrzynka, puszka, pudełko na żywność, zwłaszcza do masła (SJPD) © C1Hм (#2: количество чего-либо, вмещающееся в такой предмет) + C1Фр (#2: na żywność, zwłaszcza do masła) + C2Ф>р (#1: четырёхугольной формы) (СТСРJ¹).

47. Четворочлана транссемантизација C1Hм+C2Hр+C2Фр+C2Ф>р

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2M+C2H2p+C2\Phi1^6p+C2\Phi1>p$
+ заједнички интегрални декомпозит (контактосемена 1а, изузев $C2\Phi1>p$)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **бригада** = 1. Отряд войск, состоящий в России из 2-х полков или 6-8 батарей. 2. Бригада кондукторская – состав кондукторов данного поезда. (СИСЧ) ► СЛОВЕН. **brigada** = $C1H2M+C2H2p+C2\Phi1^6p+C2\Phi1>p$ – 1. vojaška enota, večja od polka || med narodnoosvobodilnim bojem – osnovna vojaška enota; 2. večja delovna skupina, ki prostovoljno in brezplačno sodeluje pri pomembnih javnih delih || skupina s posebno delovno nalogo (SSKJ) © С1Нм (#2: бригада кондукторская - состав кондукторов данного поезда) + $C2\Phi>p$ (*1>: в России из 2-х полков или 6-8 батарей) (СИСЧ).

48. Четворочлана транссемантизација $C1\Phi M+C1\Phi p+C2Hr+C2\Phi>p$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1\Phi M^2+C1\Phi p^1+C2H3,4p+C2\Phi>p^1$
+ заједнички интегрални декомпозити (прва контактосемена, изузев $C1\Phi p$ и $C2\Phi>p$; друга контактосемена)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **департамент** = I Отдел министерства или какого-либо иного правительственного учреждения. II Административно-территориальный округ (во Франции и в некоторых других государствах). (СТСРЈ^{1,2}) ► БУГ. **департамент** = $C1\Phi M^2+C1\Phi p^1+C2H3,4p+C2\Phi>p^1$ – 1. в царска Русия – министерство или висше административно учреждение; 2. във Франция – основна териториално-административна единица; 3. в САЩ, Швейцария – название на министерство; 4. Название на факультет или на кафедра в рамките на висше учебно заведение (ГРЧД) © С1Фр (#1: в царска Русия) + $C2\Phi p$ (*1>: отдел) (СТСРЈ¹); © #: и в некоторых других государствах (СТСРЈ²).

49. Четворочлана транссемантизација
 $C1\Phi_M + C2H_p + C2\Phi_r + C2\Phi_{>p}$

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1\Phi_{1M} + C2H_{3p} + C2\Phi_{1^{a,b}p} + C2\Phi_{>p}$
+ заједнички интегрални декомпозици (контактосема „главни управљач земље, колоније“, друга контактосемена)

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **губернатор** = Начальник губернии в России до 1917 г. и после 1991 г. || Начальник колонии (назначаемый колониальной державой). || Начальник штата в США. (БСИС2007) ► СРП. **губернатор** = $C1\Phi_{1M} + C2H_{3p} + C2\Phi_{1^{a,b}p} + C2\Phi_{>p}$ – 1. гувернер, а. главни управљач једне покрајине или земље /у колонијама, земљама под протекторатом и сл./, намесник; б. управник града, места; 2. лице које је управљало губернијом /1/; 3. гувернадур, заступник млетачке власти у доба протектората Млетака над Црном Гором /као главни световни старешина; касније наследно звање у племенској хијерархији/ (РСАНУ) © $C1\Phi_M$ (#1: в России до 1917 г. и после 1991 г.) + $C2\Phi_r$ (*1: покрајине) + $C2\Phi_{>p}$ (*>: США) (БСИС2007).

50. Петочлана транссемантизација
 $C1H_M + C1\Phi_M + C1\Phi_r + C2H_p + C2\Phi_r$

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H_{2M} + C1\Phi_{1M} + C1\Phi_{2p} + C2H_{1p} + C2\Phi_{2p}$ + заједнички интегрални декомпозици „čin“, „nosilec tega čina“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозици

РУС. **прапорщик** = 1. В Советской Армии, в нек-рых родах войск: воинское звание лиц, добровольно проходящих службу сверх установленного срока, а также лицо, носящее это звание. 2. В царской армии: самый младший офицерский чин, а также лицо, имеющее этот чин. (СРЈО) ► СЛОВЕН. **praporščak** = $C1H_{2M} + C1\Phi_{1M} +$

C1Ф2p+C2Н1p+C2Ф2p – 1. kdor je določen za nošenje prapora; 2. v stari Avstriji najvišji podoficirski čin ali nosilec tega čina (SSKJ) © C1Нм (#2: в царской армии: самый младший офицерский чин, а также лицо, имеющее этот чин) + C1Фм (#1: в Советской Армии в нек-рых родах войск: <....>, добровольно проходящих службу сверх установленного срока, а также лицо, носящее это звание) + C1Фр (#2: v stari Avstriji) + C2Фр (*2: najvišji podoficirski) (CPJO).

51. Петочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C1Фр+C2Нр+C2Ф>p

Упарени лексикографски извор: други

Врста адаптације: секундарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: C1Н2,3м+C1Ф1м+C1Ф2p+C2Н1p +C2Ф>p + заједнички интегрални декомпозит „mała skrzynka, puszka, pudełko“

Величина инфлуенције: C1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **ящик** = 1. Вместилище (обычно четырёхугольной формы) для укладывания, хранения, транспортировки чего-л. || Количество чего-л. соответствующего объёма (массы). || Вместилище, предназначенное для какой-л. определённой цели. 2. Телевизор. 3. Учреждение, предприятие, обозначаемое номером почтового ящика. (БТС) ► ПОЛЬ. **jaszczyk** = C1Н2,3м+C1Ф1м+C1Ф2p+C2Н1p+C2Ф>p – 1. p. jaszcz /1/, wóz z okutą skrzynią, służący do przewożenia amunicji artyleryjskiej; 2. mała skrzynka, puszka, pudełko na żywność, zwłaszcza do masła (SJPD) © C1Нм (#2: телевизор; #3: учреждение, предприятие, обозначаемое номером почтового ящика) + C1Ф1м (#1: количество чего-л. соответствующего объёма /массы/) + C1Фр (#2: на żywność, zwłaszcza do masła) + C2Ф1>p (*>: обычно четырёхугольной формы) (БТС).

52. Петочлана транссемантизација C1Нм+C1Фм+C2Нр+C2Фр+C2Ф>p

Варијанта описа транссемантизације: прва

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2,3m+C1\Phi1m+C2H2p+C2\Phi1p+C2\Phi1>p$ + заједнички интегрални декомпозит „длжносно лице, което учествува в управлението на држава“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозит

РУС. **администратор** = 1. Правитель области, земли в Германии и Швеции (обычно при малолетнем государе); наместник. 2. Управляющий каким-л. имуществом, деньгами по праву душеприказчика, опекуна. 3. Управитель епархии в отсутствие епископа. (СРЈ XVIII) ► БУГ. **администратор** = $C1H2,3m+C1\Phi1m+C2H2p+C2\Phi1p+C2\Phi1>p$ – 1. длжносно лице, което учествува в управлението на држава, селище, учреждение, предприятие; 2. лице, което завежда администрацията на вестник, списание (АРБЕ) © С1Нм (#3: управитель епархии в отсутствие епископа) + С1Фм (#1: области) + С2Фр (*1: селище, учреждение, предприятие) + С2Ф>р (*>1: в Германии и Швеции /обычно при малолетнем государе/) (СРЈXVIII).

53. Шесточлана транссемантизација $C1Hm+C1\Phi m+C1\Phi p+C2Hr+C2\Phi p+C2\Phi >p$

Варијанта описа транссемантизације: друга

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: подтип делимичне С

Опис транссемантизације: $C1H2,3m+C1\Phi1m+C1\Phi1p+C2H2p+C2\Phi1p+C2\Phi1>p$ + заједнички интегрални декомпозит „длжносно лице, което учествува в управлението на држава“

Величина инфлуенције: С1

Врста инфлуенције: делимична

Носилац инфлуенције: заједнички интегрални декомпозити

РУС. **администратор** = 1. Правитель области, земли в Германии и Швеции (обычно при малолетнем государе); наместник. 2. Управляющий каким-л. имуществом, деньгами по праву душеприказчика, опекуна. 3. Управитель епархии в отсутствие епископа. (СРЈ XVIII) ► БУГ. **администратор** = $C1H2,3m+C1\Phi1m+C1\Phi1p+C2H2p+C2\Phi1p+C2\Phi1>p$ – 1. длжносно лице, което учествува в управлението на држава, селище, учреждение, предприятие; 2. лице, което завежда администрацията на вестник, списание (АРБЕ) © С1Нм (#2:

управляющий каким-л. имуществом, деньгами по праву душеприказчика, опекуна; #3: управитель епархии в отсутствие епископа) + С1Фм (#1: области) + С1Фр (#1: обычно при малолетнем государе) + С2Фр (*1: селище, учреждение, предприятие) + С2Ф>р (*>1: земли <...> в Германии и Швеции) (СРЈХVIII).

54. Дерогација или слободна транссемантизација С#

Врста адаптације: секундарно-терцијарна

Тип транссемантизације: слободни тип транссемантизације

Опис транссемантизације: С# > интегрална сема „предмет“ + „обућа“ + диференцијалне семе „jakutské“, „z koňské kůže“

Величина инфлуенције: С2

Врста инфлуенције: слободна

Носилац инфлуенције: диференцијални периферни декомпозит са дерогираним значењем

РУС. **сар**и = Индийская женская одежда из длинного куса ткани, обертываемого вокруг тела. (МАС) ► ЧЕШ. **sary** = S# – jakutské boty z koňské kůže (SCSK) © #: индийская женская одежда из длинного куса ткани, обертываемого вокруг тела (МАС).

Закључак

Новину у овом раду представљају следеће семантичке промене: (1) проширење значењског поља контактолексеме према суженом значењском пољу модела (С2Ф>р), (2) двочлана транссемантизација С1Нм+С2Ф>р, (3) двочлана транссемантизација С1Фм+С2Ф>р, (4) двочлана транссемантизација С2Нр+С2Ф>р, (5) двочлана транссемантизација С2Фр+С2Ф>р, (6) двочлана транссемантизација С1Фр+С2Ф>р, (7) трочлана транссемантизација С1Нм+С2Нр+С2Ф>р, (8) трочлана транссемантизација С1Фм+С2Нр+С2Ф>р, (9) трочлана транссемантизација С1Фм+С2Фр+С2Ф>р, (10) трочлана транссемантизација С2Н2р+С2Фр+С2Ф>р, (11) трочлана транссемантизација С1Нм+С1Фм+С2Ф>р, (12) трочлана транссемантизација С1Нм+С1Фр+С2Ф>р, (13) трочлана транссемантизација С1Нм+С2Фр+С2Ф>р, (14) трочлана транссемантизација С1Фм+С1Фр+С2Ф>р, (15) четворочлана транссемантизација С1Нм+С1Фм+С2Нр+С2Ф>р, (16) четворочлана транссемантизација С1Нм+С1Фм+С2Фр+С2Ф>р, (17) четворочлана транссемантизација С1Нм+С1Фр+С2Нр+С2Фр, (18)

четворочлана транссемантизација $C1Hм+C1Фр+C2Hр+C2Ф>р$, (19)
четворочлана транссемантизација $C1Фм+C1Фр+C2Hр+C2Ф>р$, (20)
четворочлана транссемантизација $C1Hм+C2Hр+C2Фр+C2Ф>р$, (21)
четворочлана транссемантизација $C1Фм+C2Hр+C2Фр+C2Ф>р$, (22)
петочлана транссемантизација $C1Hм+C1Фм+C1Фр+C2Hр+C2Ф>р$,
(23) петочлана транссемантизација $C1Hм+C1Фм+C2Hр+C2Фр+C2Ф>р$ и (24) шесточлана транссемантизација $C1Hм+C1Фм+C1Фр+C2Hр+C2Фр+C2Ф>р$.

Лексикографски извори

Ј. Ајдуковић, Контактлошки речник адаптације русизама у осам словенских језика. Фото Футура, Београд, 2004, 361 стр.

(БТС) Большой толковый словарь русского языка. Под ред. С.А. Кузнецова, РАН, „Норит“, Санкт-Петербург, 1998.

(КРСЈ) Ј. Ајдуковић, Контактлошки речник словенских језика. Том 1-3, Фото Футура, Београд, 2010, 2011, 2012, и електронско издање, <<http://www.ptt.rs/korisnici/j/o/joralbgd/AjdukovicKR.htm>>

(РБАН) Речник на съвременния български език. Българска академия на науките, Институт за български език, т. 1-3, София, 1955-1959.

(ГРЧД) И. Габеров, Речник на чуждите думи в български с приложения. Трето издание, „Gaberoff“, София, 1998.

(РМС) Речник српскохрватског књижевног језика, Матица српска и Матица хрватска I-VI, Нови Сад - Загреб, 1967.

(РСАНУ) Речник српскохрватског књижевног и народног језика, САНУ, Институт за српски језик, I-XVI, Београд, 1959-2001.

(СЛСР) Љ. Мићуновић, Савремени лексикон страних речи, КЗНС – Универзитетска ријеч, Нови Сад, 1998.

(СРЈО) С.И. Ожегов, Словарь русского языка, „Русский язык“, Москва, 1983.

(СРЈАН) Словарь русского языка, Академия наук СССР, Институт русского языка, Т. 1-4, 2-е изд., испр. и доп., Русский язык, Москва, 1981-1984.; и изд. из 1999.

(ССРЛЈ) Словарь современного русского литературного языка в 17 томах, АН СССР, Москва – Ленинград, 1950-1965.

(VRSRIK; VRSR) B. Klaić, Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica, Zagreb, izd. 1968. / 1966, 1974.

(RHJ) V. Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 1998.

(RHR) R.F. Poljanec, S.M. Madatova-Poljanec, Rusko-hrvatski ili

srpski rječnik, Školska knjiga, Zagreb, 1987.

(RSR) V. Anić, I. Goldstein, Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1999.

Литература

Ј. Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник. Фото Футура, Београд, 1997, 331.

Ј. Ајдуковић, „Контактема – основна јединица лингвистичке контактологије“. Славистика VII, Београд, 2003, 74-84.

Ј. Ајдуковић, Радови из лингвистичке контактологије, Фото футура, Београд, 230.

В.Ю. Апресян, Механизмы образования и взаимодействия сложных значений в языке. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН, Москва, 2014, <<http://www.ruslang.ru/doc/diss/apresjan.pdf>>

Х. Гладкова, Рецензия за дисертационни труд на Ђорданка Трифонова „Динамика в българската и чешката депроприални системи в края на XX век“ (Институт за български език при Българската академия на науките 2012 г.), ИБЕ БАН, София, <<http://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2014/10/YTrifonova-Gladkova.pdf>>

С. Ристић, М. Радић-Дугоњић, Реч, смисао, сазнање: студија из лексичке семантике, Филолошки факултет, Београд, 1999, 276.

И.А. Стернин, Методы описания семантики слова, Ярославль, 2013, 34.

М.И. Фомина, Современный русский язык. Лексикология. Издание третье, исправленное и дополненное. Москва, „Высшая школа“, 1990, 415 с.

Ж. Челич, „Активација русизмов в хрватском языке“, Современные исследования социальных проблем, 2010, №4.1(04), 653-661.

Н. Чундева, Русизмите во македонскиот литературен јазик, Докторска дисертација, Филолошки факултет, Скопје, 1980, 280.

А. Breznik, „Slovenske besede v slovenščini“, Čas III, Ljubljana, 1909, 268-280.

I. Ivas, „Strana imena u hrvatskome standardnom izgovoru“, Suvremena lingvistika 55-56, Zagreb, 2003, 1-35.

R. Filipović, Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičkih dodira. JAZU, Zagreb, 1986, 322 str.

R. Filipović, Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku. JAZU, Zagreb, 1990.

R. Filipović, A. Menac, Engleski element u hrvatskome i ruskom

jeziku. Školska knjiga, Zagreb, 2005, 77 str.

J. Furdík, „Integračné procesy pri lexikálnych prevzatiah“, Jazykovedný časopis 45, 1994, č. 2, 95-102.

K. Nedbálková, „Rod zatvora: zatvor roda“, Transgresija roda: spolna / rodna ravnopravnost znači više od binarnosti. Zbornik konferencijskih radova, Zagreb, 2006: 83-98.

M. Ološtiak, Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine), Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov 2007, 226 s.

M. Radčenko, „Semantička adaptacija ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku od 1945. do 2000. godine“, Croatica et Slavica Iadertina II, Zadar, 2006, 145-160.

M. Samardžija, „Leksik“, Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, Opole, 1998, 133-152.

D. Škiljan, „Gazikelj ili o prevođenju vlastitih imena“, Strani jezici, XXI, br. 2, 165-174.

КОНТАКТОЛЕКСЕМЕ ПОД РУСКИМ УТИЦАЈЕМ У МАКЕДОНСКОМ И СРПСКОМ ИЗДАЊУ „РУСКЕ РЕЧИ“¹⁶⁸

Резиме. Анализом структуре новинског чланка електронског издања „Руске речи“ утврдили смо да се руски утицај манифестује у глобалној и локалној структури дискурса и да може бити јак, делимично јак и слаб. Такође смо утврдили да лексеме и контактолексеме могу имати различите дискурсне контактолошке улоге. Најчешће се ради о пет улога, односно о улогама актуализатора, блокатора, идентификатора, конкретизатора и локализатора. Између контактолексема у новинском дискурсу контактолошка веза може бити кохезивна и кохерентна, док се ширење руског утицаја постиже различитим макростратегијама (генерализација, редукција, парадигматизација) и микростратегијама (конфлуенција, конфигурација, парентеза, модификација и фиксација). У раду предлагемо да се у контактолошки речник унесу ознаке за дискурсне контактолошке улоге контактолексема, као и ознаке за микростратегије и макростратегије ширења утицаја, одн. трансдискурсивизацију.

Кључне речи: дискурсна контактологија, контактолошка лексикографија, трансдискурсивизација, контактолошке улоге контактолексема, дискурсне микростратегије и макростратегије, новински чланак интернет издања „Руске речи“

Увод

У овом раду у ширем смислу анализирамо контактолошке јединице и појаве у интернет издању „Руске речи“ користећи научни апарат д и с к у р с н е к о н т а к т о л о г и ј е која се бави структу-

¹⁶⁸ Краћа верзија рада прочитана је 30. јуна 2013. год. у Охриду на XL јубиларној научној конференцији Међународног семинара за македонски језик, књижевност и културу Универзитета у Скопљу. Реферат је објављен у зборнику радова. У уводном делу наводимо најважније резултате истраживања представљене на 14. међународном скупу слависта одржаном од 22. до 25. јуна 2009. године у Опатији у организацији Хрватског филолошког друштва и Филозофског факултета у Риједи. PowerPoint презентација са тог скупа налази се на адреси <<http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicSegedin.ppt>>

ром дискурса засићеног страним утицајем¹⁶⁹, као и перцепцијом контактолошких јединица и појава од стране адресата. У ужем смислу нас интересује питање *трансдискурсивизације* контактолексема, као и питање формализације инфлуенције у контактолошком речнику. *Контактема* је јединица репрезентације инфлуенције, док је *инфлуенција* термин којим означавамо присуство доминантног кода другог језика¹⁷⁰. Под *т р а н с д и с к у р с и в и з а ц и ј о м* подразумевамо ширење и ограничавање страног језичког утицаја помоћу контактолошких дискурских макростратегија и микростратегија, као и улога које имају контактолошке јединице у дискурсу. Термин дискурс употребљавамо у значењу „единство процеса языковой деятельности и ее результата, то есть текста“ (Кибрик 2003: 4), односно писмени или усмени текст укључујући његову продукцију и перцепцију¹⁷¹.

Наше бављење контактемама у тексту и дискурсу започели смо на међународној славистичкој конференцији у Опатији 2009. године и оно није било случајно. Наиме, на једној од ранијих опатиј-

¹⁶⁹ Дискурсну контактологију нарочито интересује питање ширења и ограничавања инфлуенције у оквиру одређеног жанра. А.А. Кибрик пише да је Д. Бајбер у својим истраживањима дошао до закључка да „жанры оказываются лингвистически нерелевантной классификацией“ и да чврста морфосинтаксичка и лексичка обележја имају фрагменти дискурса, а не појединачни типови, односно жанрови дискурса (Кибрик 2003: 22-23). Тако, на пример, прошло време и свршени вид карактеристични су за наративно излагање, док су императиви за инструктивни, а модални предикати за аргументативни тип излагања. Кибриков когнитивни модел анализе дискурса чине полазна комуникативна интенција говорника која се реализује на нивоу целог дискурса, као и низ изведених или посебних комуникативних интенција, односно блокова „чији су чворови повезани реторичким односима“ а сваки чвор или предикација се реализује као скуп семантичких, односно лексичких и граматичких јединица (Кибрик 2003: 29). Фрагменте дискурса представљају наративни, дескриптивни, експланаторно-инструктивни и аргументативни тип излагања (подела према Longacre, Graesser and Goodman; в. Кибрик 2003).

¹⁷⁰ На хрватском форуму Go-mrav.com може се срести и следећа анекдота засићена руским утицајем:

„*Kako ruski znanstvenici dolaze do novih znanstvenih zakljucaka:*

-Tavarisci, druzja, hudozestvenjiki, mi imala jedna blaha i skazit:

"Blaha, skaci", i blaha - skacit.

-Otgrnjot blaha noga i skazit: "Blaha, skacit"! Blaha - skacit

-Otrgnjot blaha sve nogi i skazit: "Blaha skacit!", blaha - nje skacit...

"Nu blahucka, skacit!", blaha nje skacit... tak mi znajet da blaha bez noga gluha..."

¹⁷¹ У. Чейф (Chafe 1982) је утврдио да код усменог дискурса генерирање и разумевање произилази истовремено, а код писменог не. Код усменог дискурса долази до фрагментације на прозодијске јединице које се поистовећују са једноставним предикацијама или клаузама. Код писменог дискурса долази до интеграције предикације у реченице и друге синтаксичке структуре.

ских конференција говорили смо о контактолошким јединицама на различитим језичким нивоима и након прочитаног реферата било нам је постављено следеће питање: да ли се и на нивоу максималних језичких јединица могу идентификовати контактеме? Одговор је тада био „да“, а на следећем скупу¹⁷² поднели смо реферат посвећен контактемама под руским утицајем у разговорном дискурсу српског и хрватског језика. У том реферату увели смо у појмовно-терминолошки систем лингвистичке контактологије општу контактолошку јединицу на дискурсном нивоу коју смо назвали *д и с к у р с н а к о н т а к т е м а*. Закључили смо да дискурсне контактеме под руским утицајем, као уосталом и јединице дискурса (в. Кобозева 2010 и др.), могу бити локалне и глобалне структуре и да у нашој грађи *л о к а л н у* дискурсну контактему представља клауза или предикација (нпр. „Али, мо-лим вас, кад је то било? То је **давна историја**. Сада више нису те цене, Григорије Ивановичу“¹⁷³), а да су *г л о б а л н е* дискурсне контактеме пасус, групне реплике у говорном дијалогу и епизоде у наративи засићене страним утицајем („*Bačuška: (ubi se od brige) Nu, davaj, gavarite što slučilo pa da zamezetsja nešto. - Baburin menja skazal da u vas šašljik prste da polizatsja, a šljivovica kak sveta vodica...*“¹⁷⁴), као и готове дискурсне формуле типа „*Eta ocenj haraso! Davaj, maladci!*“ (forum.net.hr)¹⁷⁵. У реченици „*Hoću da naglasim da linija spoljne politike Rusije neće biti izmenjena i da će biti poštovano sve što su u poslednje vreme postigli prvi predsednik Rusije, vlada i ministarstvo inostranih poslova*“, rekao je **v.d. predsednika**. (Глас Јавности, 03. Јан 2000) предикација или клауза „*rekao je v.d. predsednika*“ (В. Путин) налази се под непосредним утицајем референта (први председник Русије, т.ј. Борис Јелцин). Као пример за контактему глобалне структуре под руским утицајем навели смо анекдоту преузету са хрватског форума Go-mrav.com¹⁷⁶ коју овде дајемо у оригиналном ортографском лику. Употреба дискурсних контактема у овом дијалогу социолингвистички је мотивисана.

Tovarisc kapitan, tovarisc kapitan, krakadzilj, ljetajet li?

-Njet.

-Haraso.

¹⁷² 14. међународни скуп слависта, Хрватско филолошко друштво и Филозофски факултет у Ријеци, Опатија, 22. до 25. јуна 2009. год.

¹⁷³ М. Алданов, „Кључ“, Прево Д. Паунковић, *Руски алманах*, 12/2007, стр. 76.

¹⁷⁴ „Руски рулет“, Дневни лист „Данас“ од 7. 4. 2007, <http://www.danas.rs/dodaci/vikend/ruski_rulet.26.html?news_id=107678>

¹⁷⁵ <<http://forum.net.hr/forums/t/184928.aspx>>

¹⁷⁶ http://www.go-mrav.com/forumgomrav/forum_posts.asp?TID=406&PN=0&TPN=23

Malo poslije:

-*Tovarisc kapitan, tovarisc kapitan, krakadzilj, ljetajet li?*

-*Njet sabaka, njet, ja skazal tebi - njet!*

-*Haraso.*

Opet, nakon nekog vremena:

-*Tovarisc kapitan, tovarisc kapitan, krakadzilj, ljetajet li?*

-*NJET! Ti durak, kto tebi skazal da krakadzilj ljetajet?*

-*Tovarisc generalj minja skazal sto krakadzilj ljetajet.*

-*Nu, ljetajet, ma njiska, njiska...*

Основну контактолошку јединицу говорног дискурса назвали е л е м е н т а р н а д и с к у р с н а к о н т а к т е м а која одговара елементарној дискурсној јединици (в. Подлесская, Кибрик 2006 и др.). *Дискурсне контактеме* су квантови дискурса и у билингвалном говору се издвајају на основу зависних јединица дискурса као што су реализација фонема, фонетска редукција, акценат, интонација, пауза¹⁷⁷. Независне контактеме су елементарна дискурсна јединица, дискурсни маркер, фраза, ритмичка група, интонацијска јединица. Тако, примера ради, контактолексеме *очевидно, веројатно, правда, безусловно* представљају индикаторе руског утицаја у структури дискурса и њихова је функција да утичу на менталне процесе адресата (*И правда, како сам после дугим искуством познао, и како ће се видети из ове моје историје, ако је икада човек на свету био без најмањег следа притворности, он је био*. Доситеј Обрадовић, Живот и прикљученија, ел. извор). У преводу између дискурских контактема и њихових модела постоји комуникативна, композициона и структурна подударност, док у политичком дискурсу ширењу руског утицаја потпомажу ономастичка лексика и синтагматски изрази (*„Posle cele decenije neprikosnovenog vođstva, **Boris Nikolajevič** je odlučio da prepusti vlast "novom pokoljenju političara", a svom izabraniku za **kre-maljski presto** obezbedi sigurnu pobedu na vanrednim predsedničkim izborima“* („Време“, бр. 470 од 8. јануара 2000). Важно место у дијалогу заузимају дискурсне контактеме у облику директивних метаго-

¹⁷⁷ Према А.А. Кибрику елементарна дискурсна јединица је квант усменог дискурса, „минимални корак помоћу кога говорник даље организује дискурс“ (Подлесская, Кибрик 2009). На дискурсне контактеме могу указивати инструкције у текстовима које се срећу, на пример, у црквенословенском Типику где се говори „о јачини фонационе струје при изговарању сакралних текстова“, „о динамичким и интерпретационим карактеристикама појаног текста“, односно када одређени текст треба певати споријим темпом, „мелодијски развијенијим напевом мелизматске структуре“, „тихим гласом“ или „велегласно“ итд. (детаљније в. Гарднер 2004: 71–75; према Кончаревић 2007).

ворних чинов у императиву попут *будите љубезни* („*Cijenjena gospodična, budite ljubezni i napišite novi post!*“¹⁷⁸) или пак упитни метаговорни чинов са глаголом у другом лицу као што је *пањимајеш* („*Na glasanju sam posmatrala ljude, oni tek što su postali punoletni, glasaju kako im ukućani savetovali, a starci zbunjeni sa onolikim listama da su zaokruživali šta stignu. Panjimaješ li ti?*“¹⁷⁹). Дискурсну контактему представља и узвик *фу-фу* који изговара Баба Јага. У узвичној локалној дискурсној структури „*Ужас, просто ужас!*“¹⁸⁰ маркер *ужас* изражава негативну емоционалну слику света, док је реч *просто* конектор за поентирање. На руски утицај указују и различите конфронтацијске стратегије комуникације, на пример, употреба контактолексеме *ужас* у реченици „*Oj, užas, nadam se da je živ*“ (Google). У текстовима се такође среће дискурсивна тактика која упозорава читаоца на појаву стране речи или израза (*Да, само много воли „силни руски језик наш“... – познати цитат из Тургеева, прим. прев.*)¹⁸¹ Што се пак тиче употребе контактолексема закључили смо да се контактолексеме под руским утицајем *олигарх*, *губернатор* и *губернија* налазе у центру комуникативног језгра¹⁸² (*Nekad najbogatiji ruski oligarh u zatvoru je već četiri godine. Vlast sluša američkog ambasadora, koji se ponaša kao gubernator Srbije. Pa Srbija je deo Rusije (Gubernija Srbija)... znaci sve sto je rusko, to je i nase*). (forum.b92.net)

Лингвистичка контактологија: два концепта

Као што се у лингвистици говори о преласку са механичке онтологије засноване на просторно-временским и узрочно-последичким односима на антрополошку онтологију у чијем је центру интеракција човек – друштво и где је дискурс заснован на правилима, вероватноћама и нормама у дијалогу (в. Макаров 2003 и др.), тако су и за лингвистичку контактологију карактеристична два концепта: је-

¹⁷⁸ <<http://fensidnekitice.blog.hr/2005/08/index.html>>

¹⁷⁹ <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/551555-Pitanje-za-glasi%C4%8De-SNS-a?p=21559871&viewfull=1>>

¹⁸⁰ М. Алданов, „Кључ“, Превео Д. Паунковић, *Руски алманах*, 12/2007, стр. 61.

¹⁸¹ Ibid. 76.

¹⁸² Према Ј.А. Клипатској функционалне карактеристике стране лексике одређују њихова вредност у дискурсу и утицај који остварују на комуникативно језгро. Она запажа да разни истраживачи баратају са стотинак позајмљеница у руском политичком дискурсу, међутим, њихов значај је далеко већи. Тако, на пример, у скоро сваком од 300 испитиваних текстова срећу се страни неологизми као што су *рейтинг*, *истеблшимент*, *мониторинг*, *њосмейкер*, *маргинални*, *креатура*, *имидж* (Клипатская 2007: 163).

дан је статички, а други динамички. С т а т и ч к и контактолошки концепт се ослања на етимолошку анализу јер у први план ставља инфлуенцију засновану на првобитној фиксацији, одн. на постојање одговарајућег модела у одређеном историјском периоду развоја. Модел и реплика су у овом концепту израз узрочно-последичних односа који се реализују кроз процесе адаптације према одређеним правилима. Дакле, имамо модел који се адаптира у компромисну реплику и реплику, али имамо и реплику која је добијена активацијом и пресликавањем одговарајућег модела. Према д и н а м и ч к о м контактолошком концепту модел и реплика су динамичке категорије што значи да се у оквиру кластера (в. Ајдуковић 2012: 66) може мењати инфлуенција реплике, а самим тим и модел може бити различит. За овај концепт важна је когнитивна, прагматичка и социолингвистичка перспектива, односно однос између конкретног адресанта и адресата у одређеном времену и простору, социокултурном контексту. Први концепт је највише заступљен у лексичкој контактологији, те у дескриптивној и контактолошкој лексикографији, док је други концепт веома присутан у дискурсној контактологији. У анализи новинског дискурса оба концепта се међусобно преплићу, па ако погледамо присутност контактолексема у дискурсу приметимо да се применом оба концепта њихов број повећава. Инфлуенција на нивоу лексике манифестује се увек када се контактолексеми додели модел или мотивна контактолексема из творбеног гнезда. Важну компоненту динамичког концепта представља т р а н с с у б ј е к т и в н о с т, односно укључивање у процес адаптације субјективних фактора заснованих на знању. Трансубјективност се изражава путем саморефлексије и интерпретације знања.

Корпус и статистика корпуса

„Руска реч“ је регионално интернет издање истоименог додатка дневном листу „Политика“ на српском језику и део је пројекта „Russia Beyond the Headlines“ иза кога стоји дневник „Российская газета“. На интернет адреси <http://www.ruskarec.mk/> налази се електронско издање „Руске речи“ на македонском језику, док се папирно издање дистрибуира уз новине „Нова Македонија“. У оба интернет издања чланци су сврстани у седам рубрика: политика и друштво, погледи, економија, наука и технологија, култура, спорт и путовања. На основу делимичног увида у садржај „Руске речи“ на српском језику методом случајног узорка одабрали смо по 3 чланка из области културе, политике и друштва, спорта и путовања и 2 чланка из

области економије и науке и технологије. Корпус македонских текстова чине по 3 чланка из области политике и друштва, културе, економије и путовања, 2 чланка су посвећена спорту, а 4 – науци и технологији. Укупно смо анализирали 16 чланака у српском са 14.794 речи и 18 чланака у македонском издању који садрже 10.595 речи. У овом раду нисмо као циљ поставили упоредну анализу српског и македонског корпуса текстова, самим тим нисмо ни били у обавези да у њега укључимо чланке истог садржаја и приближног обима. Текстови су писани на српском, односно македонском језику или су преведени са руског. Не постоји електронско издање на руском језику. У табели 1 налазе се подаци о укупном броју речи по рубрикама у оба регионална издања „Руске речи“, као и укупан број ексцерпираних контактолексеми под руским утицајем (КРУ), те њихова процентуална заступљеност. У посебној колони исказали смо укупну просечну заступљеност контактолексеми под руским утицајем.

Издање „Руске речи“ на српском језику			Издање „Руске речи“ на македонском језику		
Рубрика	Укупно речи	КРУ	Рубрика	Укупно речи	КРУ
Култура	2883	306 10,61%	Култура	2011	193 9,59%
Политика и друштво	2361	237 10,03%	Политика и друштво	2677	316 11,80%
Економија	1489	115 7,72%	Економија	1632	137 8,39%
Спорт	3729	302 8,09%	Спорт	529	67 12,66%
Путовања	2824	236 8,35%	Путовања	1805	236 13,07%
Наука и технологија	1508	162 10,74%	Наука и технологија	1941	224 11,54%
Просек %		9,17	Просек %		11,07

Таб. 1

Новински чланак у „Руској речи“

У литератури се новински чланак структурира на раличите начине у зависности од потреба истраживача и већина се мање или више држи модела Теуна ван Дајка (Van Dijk 1988; Lakić 2009: 96)

или модела Алена Бела (Bell 1994). Као што је познато ван Дајков модел организације новинског чланка има десеточлану структуру (1. наслов; 2. лид; 3. главни догађај; 4. позадина догађаја; 5. историја; 6. контекст; 7. последице; 8. вербалне реакције; 9. евалуација; 10. очекивања), док Белов модел има шесточлану структуру (1. наслов; 2. лид; 3. оријентација; 4. радња; 5. евалуација и 6. резултати радње). Како је наш задатак да истражимо дистрибуцију контактолошких јединица и појава у новинском чланку ми смо се у овом истраживању определили за модел организације новинског чланка који је примерен структури новинског чланка у „Руској речи“. Наш модел чине обавезни и факултативни елементи. Четири су обавезна елемента: (1) наслов, (2) афилација, (3) лид и (4) главни догађај / интервју. Факултативни елементи су (1) историја / позадина догађаја, (2) реакције и (3) очекивања / евалуација. Унутар обавезне и необавезне структуре постоје варијантни елементи које смо одделили косом цртом. Тако чланак Д. Исметове и И. Леонове од 17. маја 2013. године под називом „12 ликова из руских бајки“¹⁸³ садржи само обавезне елементе: (1) наслов, (2) афилацију, (3) лид и (4) радњу. Чланак К. Назарове под насловом „Србија са палете руских сликара“¹⁸⁴ има (1) наслов, (2) афилацију, (3) лид, (4) главни догађај, (5) контекст и (6) евалуацију, док чланак Д. Литовкина под називом „Чиме Русија планира да наоружа Турску“¹⁸⁵ састоји се од (1) наслова, (2) афилације, (3) лида, (4) историје, (5) позадине догађаја, (6) главног догађаја, (7) реакције и (8) евалуацију. И на основу ова три новинска чланка може се закључити да је чланак „Руске речи“ на српском језику хетерогене структуре. Иста ситуација је и у македонском издању. Чланак А. Меркулова од 16. маја 2013. године под називом „Стани и оди си“¹⁸⁶ састоји се од (1) наслова, (2) афилације, (3) лида, (4) главног догађаја, (5) вербалних реакција, (6) евалуација и (7) очекивања. Структуру чланка А. Љвова под називом „Руската армија се подготвува за војна во сајбер-просторот“¹⁸⁷ од 26. фебруара 2013. године садржи (1) наслов, (2) афилацију, (3) лид, (4) главни догађај, (5), позадину догађаја, (6) вербалне реакције, (7) очекивања. Текст Иље Андрејева

¹⁸³ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

¹⁸⁴ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/04/23/srbija_sa_palete_ruskih_slikara_21563.html>

¹⁸⁵ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/science/2013/05/16/cime_rusija_planira_da_naoruzha_tursku_22051.html>

¹⁸⁶ „Руска реч“, <http://ruskarec.mk/science/2013/05/16/stani_i_odi_si_21833.html>

¹⁸⁷ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/02/26/ruskata_armija_se_podgotvuva_za_vojna_vo_sajber-prostorot_18853.html>

од 14. децембра 2012. под називом „Конкуренцијата во хокејот е силна, но руската репрезентација е добра“¹⁸⁸ има (1) наслов, (2) афилацију, (3) лид и (4) интервју.

Инфлуенција и глобална / локална структура

У зависности од тога да ли се ради о глобалној или локалној структури говоримо о три начина испољавања инфлуенције у новинском дискурсу. Најлакше их је представити у облику троугла. Први троугао је прави троугао на чијем је врху адресант, док су на два бочних странама руски модел и српска / македонска реплика. Адресант може бити (а) аутор чланка који зна руски, (б) аутор чланка који не зна руски, (в) аутор чланка коме је руски језик матерњи, а пише на српском или македонском, (г) преводилац са руског или (д) рускојезичне новинске агенције, односно не морамо знати ко је адресант. Ако инфлуенцију одређујемо према овом начину, онда говоримо о *инфлуенцији* на нивоу *глобалне структуре* (ГС) и она условно може бити јака (в), делимично јака (г) и слаба (а) или не мора постојати (б). При утврђивању инфлуенције у ГС помаже нам лингвистичка (нарочито ономастичка) анализа афилације, као и анализа самог текста новинског чланка. Од значаја су нам примери међујезичке интерференције, степен заступљености контактолексеми под руским утицајем. Што је њихова заступљеност већа, то је степен инфлуенције у ГС већа.

Адресант (ГС)

Модел

Реплика

Обрнути троугао приказује локалну структуру дискурса.

Модел

Реплика

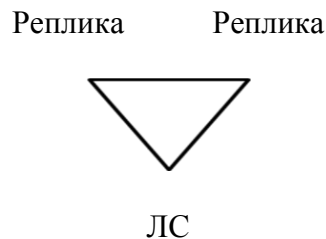

ЛС

¹⁸⁸ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/articles/2012/12/14/konkurencijata_vo_hokejot_e_silna_no_ruskata_reprezentacija_e_dobra_16369.html>

Инфлуенција се одређује на основу руског модела, другим речима неопходно је реплици претпоставити одређени модел. У српском издању „Руске речи“ руски модел се ставља у заграде (*Баба-Јга*¹⁸⁹), док се реплика понекад даје у руској ортографији (*Ми-28НЭ*¹⁹⁰). Према томе, ако инфлуенцију одређујемо на овај начин, онда говоримо о ј а к о ј инфлуенцији на нивоу л о к а л н е с т р у к т у р е (ЛС1).

Уколико реплици не супротставимо руски модел, већ неку другу реплику под руским утицајем (нпр. мак. *најверојатно*¹⁹¹ – *веројатно*), онда говоримо о д е л и м и ч н о ј а к о ј инфлуенцији на нивоу л о к а л н е с т р у к т у р е (ЛС2)

Контактолошке улоге

У нашем корпусу на основу статичког (етимолошког) и динамичког концепта издвојили смо контактолексеме са експлицитно израженом руском инфлуенцијом, као и контактолексеме чија се инфлуенција утврђује контекстуално због чега је било потребно испитати како једна контактолексема утиче на другу на нивоу глобалне и локалне структуре. Закључили смо да контактолексеме у било ком новинском чланку може реализовати исту инфлуенцију, да у одређеном контексту може реализовати инфлуенцију А, док у другом контексту инфлуенцију Б. Поред тога, неке лексеме добијају инфлуенцију у одређеном контексту и тек тада постају контактолексеме. Такође смо утврдили да лексеме и контактолексеме могу имати различите улоге:

¹⁸⁹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

¹⁹⁰ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/politics/2013/05/16/so_sto_saka_rusija_da_ja_vooruzi_turcija_21821.html>

¹⁹¹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/02/26/ruskata_armija_se_podgotvuva_za_vojna_vo_sajber-prostorot_18853.html>

1) АКТУАЛИЗАТОР

Контактолексеми под руским утицајем има улогу контактолошког *актуализатора* ако утиче да лексеми или контактолексеми поред ње има руску инфлуенцију. У наредним примерима руску инфлуенцију носе контактолексеми означене курзивом и подвученом линијом (према статичком и динамичком принципу), као и лексеми, одн. контактолексеми које су само означене курзивом (према динамичком принципу). Нпр.:

СРП.: контактолексеми „Назарова“ у афилацији *Кристина Назарова*¹⁹²;

МАК.: контактолексеми „вооружени“ и „воено-воздушни“ у синтагмама *Вооружените сили* и *Воено-воздушните сили*¹⁹³;

2) БЛОКАТОР

Ако уз контактолексеми под руским утицајем у одређеном контексту стоји лексеми или контактолексеми другачије инфлуенције, онда она има улогу контактолошког *блокатора*. У нашим примерима прецртали смо блокирану лексеми или контактолексеми.

СРП.: контактолексеми „волшебан“ у примеру „док су други приморани да бране свој крај или своје ближње од ~~зних~~ *волишебних бића*“¹⁹⁴;

МАК.: контактолексеми „клетка“ у синтагми „~~матичните~~ *клетки*“ има улогу блокатора, док у другој синтагми „*клетки* на [кој било] *орган*“ има улогу актуализатора („Тој е заснован на неверојатно својство на ~~матичните~~ *клетки* да станат *клетки* на кој било *орган*“) ¹⁹⁵;

3) ЛОКАЛИЗАТОР

¹⁹² „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/04/23/srbija_sa_palette_ruskih_slikara_21563.html>

¹⁹³ „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/02/26/ruskata_armija_se_podgotvuva_za_vojna_vo_sajber-prostorot_18853.html>

¹⁹⁴ „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

¹⁹⁵ „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/05/16/stani_i_odi_si_21833.html>

Уколико у једном контексту контактолексема носи руску инфлуенцију, а у другом не, онда се ради о улози контактолошког *локализатора* инфлуенције.

СРП.: контактолексема „специјалан“ у реченици „Ту је и једна невероватна навијачица из Тајвана која је специјално долетела у Монпеље да би ме подржала“¹⁹⁶ нема руску инфлуенцију, док у реченици „Стручњаци Института за руски језик Руске академије наука ће на захтев *специјалних служби* тражити скривени смисао у разговорима и на блоговима“¹⁹⁷ има руску инфлуенцију;

МАК.: контактолексема „љубител“ у реченици „Определено количество отиде во рацете на *љубителите*“¹⁹⁸ има значење „аматер“ и носилац је руске инфлуенције, док у реченици „<...> љубителите на театарот ќе кажат нешто за наследството на Антон Чехов“¹⁹⁹ она има значење „онај који нешто воли“ и представља црквенословенизам;

МАК.: у реченици „Висината на космонаутот треба да биде од 150 до 190 сантиметри“²⁰⁰ контактолексема *космонаут* може да има и српску инфлуенцију (српски је језик посредник), док у реченици „Сергеј Залетин: Да се стане *космонаут* отсекогаш било прилично тешка задача“²⁰¹ она носи руску инфлуенцију;

4) ИДЕНТИФИКАТОР

У одређеном контексту лексеме (нпр. *Јужни ток*) могу бити под јаким утицајем језика даваоца због чега постају ситуативне контактолексеми. Контактолексеми које утичу да се неким лексемама или контактолексемама којима се именују реалије претпоставе одговарајући руски модели или успостави асоцијативна веза налазе се у улози контактолошког *идентификатора* инфлуенције (у нашим примерима такве лексеми су подвучене).

¹⁹⁶ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/sport/2013/03/15/jevgenija_kanajeva_iskreni_osmeh_ne_moze_da_se_uvezba_20767.html>

¹⁹⁷ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/science/2013/05/29/lingvisti_ran_ce_traziti_skriveni_smisao_za_specijalne_sluzbe_22347.html>

¹⁹⁸ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/03/16/naucnici_ja_otkrija_tajnata_na_meteoritot_od_celjabinsk_19469.html>

¹⁹⁹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/arts/2013/05/28/ruskata_kultura_vo_svetski_kontekst_22425.html>

²⁰⁰ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/politics/2013/04/12/jas_sum_komandant_na_vselenski_brod_ni_pomalku_ni_poveke_20483.html>

²⁰¹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/politics/2013/04/12/jas_sum_komandant_na_vselenski_brod_ni_pomalku_ni_poveke_20483.html>

СРП.: „У резиденцији Владимира Путина „Бочаров Ручеј“ у Сочију лидери двеју земаља размотрили су питања стратешког партнерства, изградње „Јужног тока“²⁰².

МАК.: „Рускиот научник Константин Агласе им помогна на јапонските биолози со помош на матични клетки за првпат да направат ткиво на живо човечко срце“²⁰³.

5) КОНКРЕТИЗАТОР

Улога контактолошког *конкретизатора* омогућава контактолексеми да почев од места где се први пут појавила формира инфлуенцију за све преостале примере у новинском чланку.

СРП.: уп. „Ликови руских бајки живе у чаробном и далеком царству преко седам мора, иза седам гора и пролазе кроз врло узбудљиве авантуре“ и „...сматрало се да ова монструозна риба може да прогута човека и да на њој по свом царству јаше Цар Водењак“²⁰⁴;

МАК.: уп. „Руската тенисерка Марија Кириленко изјави дека по веќе нема да игра во двојки“ и „Затоа сакам да ги сосредоточам сите свои сили за подобро да играм поединечен тенис“, - изјавува Кириленко“²⁰⁵.

Између контактолексема веза може бити *кохезивна* ако су контактолексеми међусобно повезане у линеарном низу („Судбина Василисе Прекрасне одражава народно веровање да родители пуни љубави чак и после смрти штите своју децу и помажу им“²⁰⁶) или пак *кохерентна* ако постоји формално-семантичка и смисаона повезаност у нелинеарном низу, односно у различитим пасусима (уп. „Гаспром“ је први у свету по извозу природног гаса <...>“ у једном пасусу и „Практично сав свој извоз „Гаспром“ остварује у региону Европе <...>“²⁰⁷ у другом).

²⁰² „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/politics/2013/05/26/nikolic_u_rusiji_moskva_ce_nastaviti_da_po_maze_beogradu_22301.html>

²⁰³ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/03/18/naucnicite_sozdadoa_zivo_srce_19601.html>

²⁰⁴ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²⁰⁵ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/sport/2013/02/12/kirilenko_ke_nastapuva_solo_18403.html>

²⁰⁶ „Руска реч“, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²⁰⁷ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/economics/2013/05/16/rusija_pretenduje_na_15_svetskog_trzista_tecnog_prirodnog_gasa_do_2_22063.html>

Инфлуенција се формира у фази писања чланка, као и у фази перцепције од стране адресата. И у једној и у другој фази јачина инфлуенције зависи од интенције адресанта да у одређеном новинском чланку употреби одређену контактолексеми, као и од знања адресата да препозна инфлуенцију. Она је врло често предмет оцено и може бити позитивна или негативна. Уколико је новински чланак засићен страним речима онда адресат може негативно оценоити инфлуенцију. С друге стране, у религијском дискурсу адресат даје високу оценоу употреби речи из ранијих фаза развоја српског језика (црквенославенизми, славенизми уопште), док у новинском дискурсу његова оцена може бити променљива.

Контактолошке макростратегије

Наша анализа је показала да су у глобалној структури присутне три макростратегије ширења руског језичког утицаја: генерализација, редукција и парадигматизација.

1) ГЕНЕРАЛИЗАЦИЈА

Генерализацијом се повећава број контактолексеми исте инфлуенције. Она може обухватити само једну глобалну структуру, на пример, пасус, а може се протезати на неколико глобалних структура, одн. пасуса. Тако, на пример, на нивоу макроструктуре можемо повезати *Иван Царевич* са *Василисом Премудром*²⁰⁸ као јунака руских бајки и добићемо 4 контактолексеми под руским утицајем иако са становишта етимологије оне све немају руско порекло. Очигледан пример генерализације је повезивање аутора са насловима његових дела као у следећем примеру²⁰⁹: „Тука доаѓаат андерграунд и многу други познати групи од цела Русија, а називите на јадењата и на пијалаците се инспирирани од делата на советскиот поет *Владимир Мајаковски*, па така тука можете да нарачате „*Пасијанс на Тетка Соња*“, пијалаците „*Облак во панталони*“ и „*Знамето на Татарстан*“.

2) РЕДУКЦИЈА

²⁰⁸ „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²⁰⁹ „Руска печ“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/travel/2013/02/17/vikend_vo_kazan_j_treta_prestolnina_na_rusija_18573.html>

Српска супстантивна синтагма састављена од двочланог антропонима *Иван Царевич*²¹⁰ може се *редукцијом* заменити једночланим антропонимом, а да при томе контактолексема *Иван* не изгуби руску инфлуенцију. Употреба једночланог антропонима уместо двочланог среће се и у примеру *„Кошчеј Бесмртни“*²¹¹ (у српској литератури се може срести и облик *„Каићеј“*), цар таме, обично је приказан као страшно мршав и шкрт старац, понекад и на коњу“. Редукцијом се не смањује интензитет утицаја.

3) ПАРАДИГМАТИЗАЦИЈА

Парадигматизација представља ширење инфлуенције са једног облика контактолексеми на њене друге облике. Контактолошку парадигму образују контактолексеми *Руси* („*Руси* крећу у освајање Америке“²¹²), *руске* („Прекоокеанска кошарка ће по свој прилици постати још атрактивнија за *руске* навијаче“²¹³), *Русије* („Под овим називом су се ујединили ствараоци из различитих крајева *Русије*, који су Србију видели на потпуно различит начин“²¹⁴), *Русији* („Организатор изложбе је Српска дијаспора у *Москви*, уз подршку Амбасаде Републике Србије у *Русији*“²¹⁵), *руски* („*Руски* противтенковски системи су бољи по многим борбеним карактеристикама – имају већи домет и већу јачину“²¹⁶), *руска* (*Руска* страна је први пут у Истамбулу представила „Терминатор“, борбено возило за ватрену подршку)²¹⁷ и т.д.

²¹⁰ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²¹¹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²¹² „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/articles/2012/10/30/rusi_krecu_u_osvajanje_amerike_17759.html>

²¹³ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/articles/2012/10/30/rusi_krecu_u_osvajanje_amerike_17759.html>

²¹⁴ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/04/23/srbija_sa_palete_ruskih_slikara_21563.html>

²¹⁵ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/04/23/srbija_sa_palete_ruskih_slikara_21563.html>

²¹⁶ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/science/2013/05/16/cime_rusija_planira_da_naoruza_tursku_22051.html>

²¹⁷ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/science/2013/05/16/cime_rusija_planira_da_naoruza_tursku_22051.html>

Контактолошке микростратегije

Употреба дискурских м и к р о с т р а т е г и ј а у линеарном низу или локалној структури долази до ширења страног утицаја. У „Руској речи“ користе се следеће дискурсне микростратегije: кон-флуенција, конфигурација, парентеза, модификација и фиксација.

1) КОНФЛУЕНЦИЈА

У нашем корпусу *конфлуенција* или сливање контактолексема руске инфлуенције честа је контактолошка микростратегија. Карактеристична је за двочлане антропониме (мак. *Андреј Меркулов*; *Игор Бољшаков*²¹⁸), апелативне синтагме типа *царичина наклоност* (срп. „Међутим, његове лоше особине довеле су до губитка *царичине наклоности*²¹⁹ и пресељења у град Шклов, у коме је веома бурно провео остатак живота“) или сложенице које се пишу са цртицом (мак. „Како извор за генетскиот материјал *руско-јапонската* научна група зела индуцирани матични клетки“²²⁰).

2) КОНФИГУРАЦИЈА

Код *конфигурације* руска инфлуенција се одређује на основу контекста и међусобног односа лексема, одн. контактолексема. Тако, на пример, антропоним *Иван* добија руску инфлуенцију у локалној структури када стоји уз надимак *Царевич*. Овом елипсоидном суп-стантивном синтагмом конфигурише се, односно уобличава се јунак руске бајке. Врло често у афилацији чланка срећемо имена и прези-мена аутора која нису руског порекла, међутим конфигурацијом она добијају руску инфлуенцију: *Данара Исметова*, *Ина Леонова*²²¹. Ова микростратегија карактеристична је и за калкиране и некалкиране називе, као што је *Гласот на Русија*²²²; *Лабораторија Касперски*²²³).

²¹⁸ „Руска реч“, <http://ruskarec.mk/science/2013/05/16/stani_i_odi_si_21833.html>

²¹⁹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/politics/2013/04/17/srpski_ljubavnik_katarine_velike_21421.html>

²²⁰ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/03/18/naucnicite_sozdadoa_zivo_srce_19601.html>

²²¹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²²² „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/03/18/naucnicite_sozdadoa_zivo_srce_19601.html>

3) ПАРЕНТЕЗА

У новинским чланцима није ретка појава да се у заградама наводе руски модели, па тако говоримо о чистим калковима или о комбинацији калкирана+некалкирана реплика као у следећим примерима: „Гуске-Лабудови“ (рус. „Гуси-Лебеди“), „Иван Блесан“ (рус. „Иван-дурак“), „Коњић Грбоњић“ (рус. „Конек-Горбунок“), „Сивац Бурка“ (рус. „Сивка-Бурка“), „Принцеза Жаба“ (рус. „Царевна-лягушка“) ²²⁴. У локалној структури „Бајка о Ивану Царевљу, Жар-птици и сивом вуку“ ²²⁵ жар-птица, сиви вук имају руску инфлуенцију захваљујући парентези (рус. „Сказка об Иване-царевиче, жар-птице и сером волке“ ²²⁶), док је контактолексема Иван руску инфлуенцију добила и парентезом и конфигурацијом.

4) МОДИФИКАЦИЈА

Најчешће се модификација као микростратегија ширења руског утицаја среће код сложеница са спојним вокалом или без њега. Једна основа српске сложенице појављује се у чланку у облику самосталне контактолексеме под руским утицајем, док друга компонента није руске инфлуенције (нпр. срп. „<...> изградња две линије „Северног тока“, „Јужни ток“ и реконструкција белоруског система <...>“ ²²⁷ или „Посетилац се може шетати по ренесансним степеништима и галерији са надстрешницом и замишљати да је староруски кнез“ ²²⁸). Модификација је присутна код контактолексема-суперлатива (срп. <...> „најоригиналнијим и најјединственијим делом културног наслеђа Русије“ ²²⁹), као и код негације (мак. „Тој е заснован на неверојатно својство на матичните клетки да станат клетки на кој било орган“ ²³⁰).

²²³ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/02/26/ruskata_armija_se_podgotvuva_za_vojna_vo_sajber-prostorot_18853.html>

²²⁴ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/17/12_likova_iz_ruskih_bajki_22083.html>

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/economics/2013/05/16/rusija_pretenduje_na_15_svetskog_trzista_tecnog_prirodnog_gasa_do_2_22063.html>

²²⁸ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/arts/2013/05/14/nevidjena_lepota_za_ivana_groznog_22001.html>

²²⁹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/travel/2013/05/08/duh_drvene_rusije_21879.html>

²³⁰ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/05/16/stani_i_odi_si_21833.html>

5) ФИКСАЦИЈА

Фиксација је карактеристична за спојеве двеју речи које се пишу са цртицом. Овом микростратегијом фиксира се руска инфлуенција на онај део споја који се у чланку појављује као независна контактолексема под руским утицајем, док друга лексема или контактолексема није под руским утицајем (срп. „Србин Семјон Гаврилович Зорич (Симеон Зорић), јунак *Руско*-турског рата, био је један од највољенијих љубавника Катарине Велике“²³¹; мак. „Безусловно, ова е подготовка за справување со сајбер-диверзиите, со сајбер-тероризмот и, на крајот на краиштата, со сајбер-*војната*“²³²).

Организација новинског чланка и дистрибуција контактолексема

Наша анализа је показала одређен степен међузависности између дистрибуције контактолексема и структуре, односно садржаја новинског чланка у „Руској речи“. У следећој табели дајемо статистику заступљености контактолексема под руским утицајем у сваком од обавезних и факултативних делова новинског чланака. Процене смо утврђивали за сваку структуру посебно.

Српски језик	Про- сек %	Кул- тура	Политика и друштво	Еконо- мија	Спорт	Путо- вања	Наука и техно- логија
Наслов	24,78	28,57%	26,31%	15,38%	20%	38,46%	20%
Афилација	71,34	70%	66,66%	66,66%	83,33%	63,63%	77,77%
Лид	14,15	12,40%	16,37%	6,25%	17,64%	8,20%	24,05%
Гл. догађај	9,31	10,92%	8,73%	7,38%	8,84%	7,98%	12,03%
Интервју	3,06	-	-	-	3,06%	-	-
Историја	7,94	9,66%	8,90%	6,82%	-	-	6,40%
Реакције	9,22	-	10,50%	-	9,59%	-	7,57%
Очекивања	7,60	6,27%	7,14%	8,09%	-	-	8,92%
Српске контактолексеми под руским утицајем							

Таб. 2.

²³¹ „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.ru/politics/2013/04/17/srpski_ljubavnik_katarine_velike_21421.html>

²³² „Руска реч“, онлајн издање, <http://ruskarec.mk/science/2013/02/26/ruskata_armija_se_podgotvuva_za_vojna_vo_sajber-prostorot_18853.html>

Македонски језик	Про- сек	Кул- тура	Политика и друштво	Еконо- мија	Спорт	Путо- вања	Наука и техно- логија
Наслов	18,72	22,22%	20%	10%	14,28%	25%	20,83%
Афилација	45,97	26,66%	44,44%	30,76%	71,42%	54,54%	48%
Лид	16,25	14,86%	23,14%	9,90%	22,38%	16,30%	10,92%
Гл. догађај	11,84	11,28%	15,48%	7,73%	13,59%	12,92%	10,06%
Интервју	7,31	6,66%	8,06%	-	7,23%	-	-
Историја	13,16	-	7,97%	-	-	-	18,36%
Реакције	10,21	-	-	9,24%	-	9,32%	12,07%
Очекивања	10,08	14,28%	16,53%	7,46%	-	3,12%	9,03%
Македонске контактолексеме под руским утицајем							

Таб. 3.

На основу просечних процентуалних показатеља (таб. 2 и 3) закључујемо да су контактолексеме под руским утицајем у оба корпуса највише заступљене у афилацији, наслову и лиду. Ако гледамо однос број речи – број контактолексема запазићемо да је у пет рубрика српског корпуса највише контактолексема под руским утицајем у афилацији, затим наслову, а онда у лиду. Једино је у рубрици „Наука и технологија“ лид испред наслова. У македонском корпусу највише контактолексема под руским утицајем је у афилацији, у четири рубрике више је контактолексема у наслову него у лиду, док је у једној лид испред наслова. У рубрици „Наука и технологија“ уместо лида треће место по броју контактолексема заузима „Историја“.

Формализација трансдискурсивизације у контактолошком речнику

Списак контактолексема под руским утицајем направили смо на основу „Контактолошког речника адаптације русизама у осам словенских језика“ (Ајдуковић 2004а), као и „Контактолошког речника словенских језика“ (Ајдуковић 2010; 2011; 2012). У овим делима руска инфлуенција је потврђивана на основу лексикографских и нелексикографских извора, као и на основу наших принципа идентификације руског утицаја (Ајдуковић 2004б). У контактолошком речнику на руску инфлуенцију упућују квалификатори у посебној зони речничког чланка.

Захваљујући Интернету отворила нам се могућност да израђу-

јемо контактолошки речник словенских језика у електронској форми и да у то електронско издање уносимо допуне и измене у зависности од тога како напредује рад на контактолошкој теорији. Једну од новина у електронском издању контактолошког речника представљаће ознака за *трансдискурсивизацију* контактолексема којом указујемо на улоге које контактолексема има у глобалној и локалној структури дискурса, као и на стратегије ширења или ограничавања утицаја.

Инфлуенција на нивоу глобалне структуре новинског чланка може бити јака, слаба, делимично јака или је не мора бити. Јаку и слабу инфлуенцију глобалне структуре означавамо са ГС+ и ГС-, делимично јаку инфлуенцију ознаком ГС±, док одсуство инфлуенције бележимо ознаком ГС0. Тип инфлуенције одређујемо за сваки извор посебно. Поред ознаке за тип инфлуенције наводимо и извор на који се та ознака односи.

Ознаке Да, Дб, Дк, Ди и Дл указују на улоге које контактолексема остварује у одређеном дискурсу, односно на улогу контактолошког актуализатора, блокатора, конкретизатора, локализатора и идентификатора.

Поред ових ознака у контактолошком речнику могу се наћи ознаке за микростратегије и макростратегије ширења руског утицаја. Ознаке за микроструктуру и макроструктуру су ДМи и ДМа, док конкретне операције бележимо великим словима: Г (генерализација), Р (редукција), П (парадигматизација), К (конфлуенција), КО (конфигурација), ПА (парентеза), М (модификација) и Ф (фиксација).

Тако, на пример, контактолексема *храброст* у нашем српском корпусу новинских чланака појављује се само једанпут. Поред ове лексеме у контактолошком речнику треба да стоје ознаке ДМа0 и ДМи0 јер у новинском извору не успоставља глобалну и локалну контактолошку везу са другим контактолексемама, односно нема капацитет за ширење руског утицаја. Контактолексема *способност* појављује се у грађи три пута и то у акузативу једнине и множине, те у зони њеног формалног лексикографског описа треба навести ознаку ДМаП+ којом се означава присуство стратегије парадигматизације у макроструктури.

Уз македонску контактолексеми *клетка* треба да стоје, примера ради, условне ознаке ГС+ [пасус 5/6] (АМ2013); ГС+ [пасус 7/9] (ОС2013); Дб, Дк, ДМи0, ДМаП (АМ2013); Да, Дб, Дк, ДМиМ,

ДМаП (ОС2013). Скраћенице говоре (1) да се контактолексема *клетка* среће у пет од шест пасуса или у седам од девет пасуса (може се навести и већи број реализација), (2) да је инфлуенција у чланку на нивоу глобалне структуре јака (ГС+), (3) да се контактолексема у чланку налази у улози блокатора (Дб, ~~матични~~ *клетки*), конкретизатора (Дк, *клетки*, на *клетките*), актуализатора (Да, *протоклетки*), (4) да у једном чланку на нивоу микроструктуре не успоставља контактолошку везу са другом контактолексемом (ДМи0), док у другом реализује стратегију модификације (ДМиМ *клетка* > *протоклетки*), и (5) да на нивоу макроструктуре реализује стратегију парадигматизације (ДМаП, *клетки*, *клетките*). У заградама су дате ознаке извора.

Закључак

У овом раду анализирали смо структуру новинског чланка електронског издања „Руске речи“. Утврдили смо да се у оквиру новинског дискурса руски утицај може манифестовати у оквиру глобалне и локалне структуре (ове појмове не треба мешати са појмовима локална / глобална дискурсна контактема) и да тај утицај може бити јак, делимично јак и слаб.

Затим смо анализирали сваку структуру посебно и указали да контактолексеми²³³ могу имати различите контактолошке улоге у оквиру новинског чланка. Најчешће се ради о пет контактолошких улога: актуализатор, блокатор, идентификатор, конкретизатор и локализатор. Између контактолексеми у новинском дискурсу контактолошка веза може бити кохезивна и кохерентна, док се ширења руског утицаја постиже различитим макростратегијама (генерализацијом, редукцијом, парадигматизацијом) и микростратегијама (конфлуенцијом, конфигурацијом, парентезом, модификацијом и фиксацијом). На ширење утицаја важну улогу има контекст у коме се мани-

²³³ Примера ради, у српском издању срећу се контактолексеми „цар, царство, воља, волшебан, руски, способност, глупост, руководити, снисходљиво, важан, неопходан, опасан, опасност, судбина, обједињавати, природан, неопходан, првобитан, јединствен, древни, летописац, присуствовати, случајно, устремљен, област, недавно, експозиција, дејствовати, самоходно, успех“, док у македонском издању „вероватан, својство, клетка, сибирски, наука, изјави, способност, определен, откритие, успех, определи, количество, влијание, имено, сопственост, столетие, жител, војна, огромен, вооружен, задача, дејствие, армија, општество, современ, решение, подготовка, таинствен, чувствува, образован, семејство, несомнено“ и др.

фестује моћ и доминација.

Истражили смо дистрибуцију контактолексема у сваком од елемената структуре новинског чланка и показали да се контактолексеми могу налазити у сваком сегменту новинског чланка. Слаба заступљеност контактолексема приметна је у новинском чланку који разматра економска питања, док је већа заступљеност у чланцима из културе, политике и друштва. Према критеријуму број речи – број контактолексема највећа заступљеност контактолексема под руским утицајем је у афилацији, наслову и лиду. Овај закључак је веома важан код избора стратегије ширења утицаја с обзиром, да наслов и лид „субјективно сумирају остатак вијести или извјештаја“, и да „већина читалаца обично памти само главне теме и сажетке, то јест више нивое макроструктура новинског извјештаја“ (Perović, 2004: 8). Осим тога, афилација одређује инфлуенцију на нивоу глобалне структуре.

У раду смо утврдили да је просечна заступљеност контактолексема под руским утицајем у испитиваним новинским чланцима на српском језику између 9 и 10%, док је у чланцима на македонском језику између 11 и 12%.

И најзад, показали смо да се резултати добијени нашом анализом могу инкорпорирати у речнички чланак „Контактолошког речника словенских језика“. Предлажемо да се у контактолошки чланак унесу ознаке за контактолошке улоге контактолексеми, као и ознаке за микростратегије и макростратегије ширења руског утицаја.

Литература

Ајдуковић, Ј. (2004а) *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама*, Фото Футура, Београд, 364 с.

Ајдуковић, Ј. (2004б) *Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика*. Фото Футура, Београд, 771 с.

Ајдуковић Ј. (2010, 2011, 2012) *Контактолошки речник словенских језика. Речник адаптације бугарских контактолексеми под руским утицајем*. Томови 1,2,3. Слова од А до Ў. Фото Футура, Београд

Ајдуковић, Ј. (2012), *Радови из лингвистичке контактологије. Фото Футура*, Београд, 230 с.

Кибрик, А.А. (2003) *Анализ дискурса в когнитивной перспективе*. Диссертация в виде научного доклада, составленная на основе опубликованных работ, представленная к защите на соискание ученой степени доктора филологических наук, Москва, 2003.

Клипатская, Ю.А. (2007), „Функциональные особенности заимствований в современном русском политическом дискурсе“. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия „Филология“. Том 20 (59), №1. 2007: 160-164.

Кобозева, И. (2010), „Параметры варьирования показателей межфразовых семантических связей в русском тексте“, *L'analisi linguistica e letteraria* XVIII (2010) 107-122.

Кончаревић, К. (2007) „Прилог проучавању метаструктуре литургијског дискурса: начела организације и дискурсни маркери“, *Стил*, Београд, 2007.

Макаров, М.Л. (2003), *Основы теории дискурса*. ИТДГК „Гнозис“, Москва, 2003, 280 с.

Подлеская, В.И., Кибрик А.А. (2006), „Коррекция в устной русской монологической речи по данным корпусного исследования“, *Русский язык в научном освещении*. No 2 (12), с. 7-55.

Подлеская, В.И., Кибрик А.А. (2009) „Дискурсивные маркеры в структуре устного рассказа: опыт корпусного исследования“. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: По материалам ежегодной Международной конференции „Диалог 2009“* (Бекасово, 27-31 мая 2009 г.). Вып. 8 (15). Москва: РГГУ, 2009. 620 с.

Bell, A. (1994), *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell

Chafe, W. (1982), „Integration and Involvement in Speaking, Writing, and Oral Literature“. In Tannen, D. *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*. Norwood: Ablex, 1982, pp. 35-53.

Van Dijk, T. A. (1988a), *News Analysis*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Lakić, I. (2009), „Modeli analize diskursa novinskih članaka“, *Riječ*, Nova serija, br. 2, Nikšić, 2009.

Perović, S. (2004), „Naslov kao tekst“, *Lingvističke analize*, Zbornik u čast 25 godina Instituta za strane jezike, Podgorica, 1-66.

ОГЛЕДНА СВЕСКА „КОНТАКТОЛОШКОГ ФРАЗЕОЛОШКОГ РЕЧНИКА АДАПТАЦИЈЕ“²³⁴

Резиме: У овом раду анализирамо из угла корисника огледну свеску „Контактолошког фразеолошког речника“ у којој смо на формални начин описали адаптацију 15 контактофразема под руским утицајем у српском језику. Као прилог објављујемо све речничке чланке из огледне свеске.

Кључне речи: фразеолошка контактологија, контактофраземе под руским утицајем, речнички чланак

У другом броју руског лингвистичког часописа „Вопросы языкознания“ за 2001. годину руска лингвисткиња Ана Зализњак констатовала је да је у науци о језику наступио период инвентаризације и објашњавања чињеница за разлику од неког ранијег времена када је било важно описивати језичке механизме, класификовати, односно моделирати језичке чињенице. И заиста, ако се осврнемо на лингвистичку продукцију у првој деценији XXI века, укључујући и данашње време, приметимо мали лингвистички заокрет (али не и преокрет) ка лингвистичким базама података, па је тако, да цитирамо

²³⁴ Овај рад је написан на основу два наша реферата. Први реферат под насловом „О појму контактофразема“ прочитали смо на међународном научном скупу „Словенска фразеологија и прагматика“ на острву Раб од 17. до 19. септембра 2006. године. Скуп су организовали Комисија за словенску фразеологију Међународног славистичког комитета и Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу. Тезе реферата објављене су у материјалима конференције на 5. стр., док се презентација у Power Point-у налази на адреси <<http://ajdukovicj.narod.ru/Ajdukovic-Kontaktofrazem a.ppt>>. Други рад под називом „Фразеологија у контакту: теорија и примена“ представили смо на међународној научној конференцији „Језици и културе у контакту“ која је одржана у Херцег Новом од 16. до 18. септембра 2007. године у организацији Института за стране језике Универзитета Црне Горе из Подгорице. Резиме реферата публикован је исте године у материјалима конференције на стр. 8. Интегрална верзија рада представљена је у облику постера на заседању Комисије за лексикологију и лексикографију Међународног славистичког комитета које је одржано 23. августа 2013. год за време XV међународног конгреса слависта у Минску.

А. Зализњак, „речник постао најпопуларнији жанр лингвистичке литературе“ (Зализњак 2001: 13). Ми ћемо у овом раду представити један тип фразеолошког контактолошког речника који зовемо речник адаптације.

Контактолошки речник адаптације је тип контактолошких речника у којем се на формални начин описују контактолошки процеси и указује на степен адаптације контактолошких јединица. Рад на оваквом типу речника нема дугу традицију и права су реткост како у славистици, тако и шире²³⁵. Контактолошки речник адаптације не израђује се из уско лингводидактичких, просветитељских или преводилачких потреба, већ због практичне верификације претходно развијене и на лексикографском материјалу изграђене врло комплексне теорије адаптације (в. Ајдуковић 1997; 2004а; 2004б). Обично се контактолошки речници идентификације и адаптације публикују као додаци научним монографијама (нпр. Стијовић 1992; Ајдуковић 1997; Аргировски 1998; Piškorec 2005) или као посебна издања (Surdučki 1978; Filipović 1990; Newerkla 2004; Basaj, Siatkowski 2006; Ајдуковић 2004б; 2010-2013 и др.).

У нашим радовима из фразеолошке контактологије врло детаљно смо разматрали питање садржаја и структуре контактолошког фразеолошког речника. До сада смо о њему писали из два угла: један је теоријски, а други практични. Тако смо у раду Ајдукович 2009: 147-155 пошли од теорије адаптације, односно од начина на који се проводи адаптација контактофразема у језику примаоцу. У другом

²³⁵ Ми смо до сада објавили „Речник адаптације русизама“ (Ајдуковић 1997: 109-310), „Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика“ (Ајдуковић 2004, 771) и два тома „Контактолошког речника словенских језика“ (Ајдуковић 2010; 2011). Израду и штампање прве монографије и речника финансирали смо из сопствених извора, док је речник из 2004. године (Ајдуковић 2004, 771) финансијски подржало Министарство науке Србије. Из сопствених извора финансирали смо штампање прва два тома „Контактолошког речника словенских језика“ (Ајдуковић 2010; 2011), док је Министарство науке Србије платило трошкове израде преко пројекта Филолошког факултета у Београду бр. 148012. Трећи том „Контактолошког речника словенских језика“ доступан је на интернет страници <http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicKR.html> (2012). „Контактолошки фразеолошки речник адаптације“ радимо у оквиру нашег ширег пројекта „Словенски језици у контакту са руским језиком“. У Ајдуковић 2012: 7-8 записали смо да се наша „истраживања из лексичке и фразеолошке контактологије и контактолошке лексикографије ослањају на загребачку контактолошку школу англисте академика Рудолфа Филиповића и слависте, русисте академике Антице Менац, као и на наше реинтерпретације и иновације те теорије урађене на материјалу инословенских језичких контаката“ и које су представљене у нашим књигама из 1997, 2004, 2010, 2011 и 2012. године.

делу рада дали смо предлог могућег изгледа речничког чланка.

У радовима Ајдуковић 2010: 15-23 и Ајдуковић 2012: 140-192 кренули смо другим путем и то од контактолошког речника ка контактолошкој теорији. Прво смо дефинисали садржај и структуру речника, а онда на материјалу унетих фразеологизама изградили теорију адаптације помоћу које смо објаснили шта се дешава са контактофраземама језика даваоца када се нађу под утицајем језика примаоца.

Наравно, о контактолошком речнику адаптације контактофразема може се писати и из трећег угла – из угла корисника речника. Нас у овом раду највише интересује овај угао гледања. Мишљења смо да се речник може добро сагледати и уз помоћ питања која би корисник могао да постави о њему²³⁶. У другом делу рада одговоримо на постављена питања.

Питања корисника речника

Која би то питања корисник поставио о овом речнику? Готово смо сигурни да би после упознавања са огледном свеском контактолошког фразеолошког речника адаптације (ОС КФРА) лаик или мање упућен стручњак упитао²³⁷ шта су то контактофраземе, које се све информације могу пронаћи у КФРА, по чему се он разликује од других фразеолошких или њему сличних речника, какви све контактолошки речници постоје. Неко би се интересовао за научну област која проучава контактофраземе и њихову лексикографску обраду.

Наравно, списак питања се може проширити. На пример, корисника може интересовати колико је потребно времена да се изради КФРА мањег или средњег обима, зашто речник ради само један аутор а не колектив аутора, да ли ће он бити по нечему испред других контактолошких речника, која лексикографска дела служе као узор, да ли се аутор при изради речника ослања на учење неке од славистичких лексикографских школа или га ради мимо токова савремене академске лексикографије, на којим ће се принципима заснивати његова израда, који метајезик лингвистичке контактологије аутор ко-

²³⁶ Према нашем мишљењу значај једног речника може се одредити и на основу броја питања која се о њему поставе.

²³⁷ В.В. Дубичински поставља следећа питања: Чему служе речници? Које се информације у њима налазе? По чему се разликују лексикографска дела од нелекси-кографских (Дубичинский 2009: 3).

ристи и колико је он до данас развијен, затим које су то информације присутне само у КФРА, а не и у другим контактолошким речницима, колико ће КФРА имати контактофразема и руских модела. Корисника може интересовати да ли ће у његовој изради бити коришћени репрезентативни извори, те да ли се информација о контактофраземама које се у њему налазе може пронаћи у другим фразеолошким речницима. Једно од питања би могло бити да ли ће КФРА бити снабдевен индексима контактофразема и модела, као и пописом извора и литературе. Корисник би могао да постави питања која се односе на практичну примену речника, на пример, у којим би се све ситуацијама овај речник могао користити, да ли би био користан у постави фразеологије, у свакодневном животу, може ли послужити као преводни двојезични речник.

Од посебног значаја су питања која се тичу садржаја и структуре речничког чланка КФРА, издвојићемо само нека: који су типови контактофразема заступљени у речнику, ком стилском регистру припадају контактофраземе, да ли фреквенција има улогу у одабиру грађе, да ли су у речнику заступљене само књижевне контактофраземе, по ком су принципу поређане фразеолошке одреднице у речнику, који је основни речнички облик контактофраземе, да ли се у речнику указује на системске везе међу контактофраземама, да ли се варијанте дају као засебне одреднице, да ли се о варијантама говори као о контактофраземама под руским утицајем или оне имају другачију инфлуенцију, те која је разлика између основних, варијантних контактофразема и фразеолошких модификација. Корисник речника може питати шта је то контактолошка формализација, односно зашто се у речнику адаптацијски процеси представљају помоћу условних знакова и да ли би било боље да се они објашњавају на дескриптивни начин. Затим би уследила питања која се тичу начина формирања ортографије, као и одређивања степена адаптације на ортографском, прозодијском, фонолошком, творбеном, структурном, синтаксичком, стилистичком, парадигматском и концептуалном нивоу, те питање о принципима на основу којих се утврђује степен појединачне и укупне адаптације контактофраземе. Кога интересује акцентуација појединих речи унутар контактофразема поставиће питање о акценатским дублетима. Осим тога, корисника ће вероватно занимати објашњење латинских скраћеница за лингвистичку терминологију, те одговор на питање зашто се не ради творбена анализа свих деривата, већ само неких.

Посебан сет питања односио би се на грађу за речник. Корис-

ника би сигурно интересовало из којих је извора аутор ексцерпирео илустрације, одн. примере за основне (иницијалне), варијантне и модификоване одреничке контактофраземе. Питао би и о заступљености цитата, о речничким зонама у којима се они налазе и на који начин се указује на њихово ауторство.

Међу типично лексиколошко-лексикографским питањима нашла би се и она која се односе на упоредно-компоненцијалну анализу семантике, редифиницију факултативних сема, утврђивање типа и подтипа транссемантизације, те на припадност контактофраземе одређеном концепту. Овом списку може се додати и питање да ли се значења цитирају према одређеном извору или их аутор сам дефинише на основу грађе. Наравно, не може се искључити и техничко питање: ко финансира речник?

Одговори на питања

У овом делу рада ми ћемо се фокусирати пре свега на садржај и структуру огледне свеске КФРА с обзиром да се она прилаже читаоцима на увид, док ћемо одговоре на питања која се тичу израде КФРА дати у обиму и на начин који ће усмерити пажњу на релевантну литературу. Неке одговоре смо дали и у фуснотама.

Одмах на почетку желимо да одговоримо на питање у вези са научном облашћу којој наша тема припада. Проучавање српских контактофразема под руским утицајем предмет су србистике и русистике, али могу бити и предмет проучавања фразеолога општелингвистичког усмерења. За србистику контактофраземе су јединице српске фразеологије²³⁸, док русистику²³⁹ интересују претежно социо-

²³⁸ Исто важи и када је реч о проучавању контактолексема у српском језику. П. Радић у монографији коју је издао Институт за српски језик САНУ „Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском“ пише да је његов циљ „да представи улогу турских суфикса у савременом српском језику, пре свега књижевном, укључујући и њихов статус у стандарднојезичкој употреби. Отуда се, осим у нужном обиму, лексичкој грађи не приступа са турколошког аспекта“ (Радић 2001: 12).

²³⁹ Да су русизми у другим језицима предмет русистике говоре и наслови тема реферата у зборнику „Труды и материалы“ са последњег IV међународног конгреса истраживача руског језика „Русский язык: исторические судьбы и современность“ који је одржан на Филолошком факултету Универзитета „М.В. Ломоносов“ од 20. до 23. марта 2010. године у Москви. У секцији „Русская лексика как система“ објављене су тезе реферата М.Ј. Авдоније под насловом „Семантические изменения

лингвистички, прагматички, когнитивистички, лингвокултуролошки, контрастивни, лексикографски, контактолошки аспекти језичког контакта и језичког утицаја и то увек када је у улози доминантног језика даваоца руски језик. У оквиру славистике, русистике и србистике лингвистичка дисциплина која изучава језичке контакте и језичке утицаје између руског као доминантног језика даваоца и осталих језика, односно која се бави лингвистичким процесима адаптације модела и реплике зове се лингвистичка контактологија²⁴⁰. Када се ради о контактофраземама добијеним терцијарном адаптацијом (о појму в. Ајдукович 2000: 104-110), онда оне могу бити предмет интересовања научних дисциплина које изучавају језике посреднике или језике порекла као што су романистика, германистика и класична филологија.

Одговор на питање шта су то контактофраземе дали смо у реферату прочитаном на међународној конференцији „Словенска фразеологија и прагматика“ (Ајдуковић 2006: 5). Према Ајдукович 2009: 150 и Ајдуковић 2012: 141 контактофразема је основна контактолошка јединица на фразеолошком нивоу. Она представља контактолошки обележен фразеологизам или фразеолошку комбинацију контактолошки маркираних јединица језика примаоца. Другим речима, контактофраземе су фраземе (фразеологизми)²⁴¹ које носе кон-

заимствований из русского в английском, итальянском и французском языках“ (стр. 283) и И.А. Меркулове, Ј.А. Суворове „Ядро лексики русского языка в инославянском лексическом пространстве“ (стр. 309), док су у секцији „Социоллингвистика и лингвокултурологија“ објављене тезе Ј. Ајдуковића „О первых томах контактологического словаря славянских языков, посвященных влиянию русского языка“ (стр. 634), М. Алиеве-Есен „О русских заимствованиях в литературном турецком языке“ (635), Г.М. Туктарове „Иноязычная лексика русского происхождения как интернациональный терминологический элемент юридической терминосистемы татарского языка“ (стр. 676), Ч. Зээнмбуу „Концепт ‘Россия’ и его ключевые слова в сознании монгольских писателей“ (стр. 679) и др.

²⁴⁰ О лингвистичкој контактологији говорили смо на међународном конгресу „Примењена лингвистика данас“ који је одржан у Београду 28-30.9.2006. године у организацији Друштва за примењену лингвистику Србије и Црне Горе на коме смо поднели реферат на тему „Лингвистичка контактологија у XXI веку: правци истраживања“. Презентација у PowerPoint-у доступна је на адреси <http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicKongres2006.ppt>

²⁴¹ У „Хрватском фразеолошком рјечнику“ фраземе се дефинишу као „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovom obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga pro-cesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazeme ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica“ (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003: 6). Према „Руско-хрватском или српском фразеолошком рјечнику“ овако дефинисане фраземе представљале би фразеологију у ужем смислу (уп. „Pod frazeologijom u užem smislu razumijevamo tzv. neslobodne skupove riječi, tj. one koji

тактолошку инфлуенцију, односно знање о присуству доминантног кода језика даваоца у језику примаоцу. У овом раду инфлуенција представља категоријално фразеолошко обележје као што су то и експресивност, сликовитост, конотативност (Менас, Fink-Arsovski, Venturin 2003: 6). На инфлуенцију указују структурни, семантички и функционални лингвистички показатељи у садејству са екстралингвистичким показатељима, односно социolingвистичким, комуникативно-прагматичким и когнитивним факторима који сигнализирају језички контакт. Дакле, сваки фразеологизам који је настао као последица трансфера из језика даваоца у језик прималац или се налази под утицајем другог језичког кода представља контактофразему.

Наша огледна свеска КФРА обухвата 15 контактофразема под руским утицајем: шест основних контактофразема (*Акакије Акакијевич, Анушка је већ просула уље, сувишни људи, прозор у Европу, баба Јага и човек у футроли*) и девет варијаната и модификација (*Акаки Акакијевич, Акакиј Акакијевич, Анушка је пролила зејтин, Анушка је просула зејтин, Анушка је просула уље, Анушка је већ просула зејтин, излишан човек, сувишан човек и окно у Европу*). Варијантни облици контактофразема *баба Јага и човек у футроли* не организују посебне речничке чланке. Највећи број контактофразема ексерпирани су из књижевних, научно-популарних и публицистичких текстова. Књижевне контактофраземе представљају фразеологизми из дела А.П. Чехова, М. Булгакова, Н.В. Гогоља, А.С. Пушкина, И. Тургенјева, као и из руске народне бајке.

У КФРА инфлуенцију контактофразема одређујемо на основу екстралингвистичких и лингвистичких показатеља или детерминатора²⁴². Међу најважнијим екстралингвистичким показатељима инфлу-

se ne stvaraju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom. Njihovi sastavni dijelovi često pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazeologizma nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova“, Korać, Menas, Popović, Skljarov, Venturin, Volos 1979: V). У нашем КФРА биће заступљене у највећем броју контактофраземе које представљају фразеологизме у ужем смислу, а у нешто мањем броју наћиће се фразеологија о којој се у овом последњем цитираном речнику говори као о фразеологији у ширем смислу, а у коју улазе термини, изрази у процесу фразеологизације, као и слободни изрази.

²⁴² У књизи Ајдуковић 2004а: 269-271 дефинисали смо за лексикографске потребе шест принципа идентификације лексичких русизама од којих су четири главна: 1) русизми су речи под доминантним руским утицајем, као и речи које су у траговима сачувале везу са руским језиком а означавају неки предмет, идеју или појаву; 2) русизам је свака реч под утицајем руског језика у коме је интегрални део вокабу-

енције су 1) језичка ситуација у време настанка контактофраземе (овде мислимо на неки од периода интензивних српско-руских међујезичких веза, на билингвалну ситуацију и сл.), затим 2) извори у којима се контактофразема појављује (нпр. дескриптивни речник у коме се одредничка контактолексема а фразеолошка конституента означава одговарајућим етимолошким квалификатором, двојезични речник, преведено дело са руског итд.), као и 3) историјат настанка руског модела / контактофраземе (указивање на извор прве фиксације). С друге стране лингвистички показатељ инфлуенције садржан је у формалном опису структурне, семантичке, функционалне и асоцијативне везе српске контактофраземе и руског модела.

Дакле, између екстралингвистичких и лингвистичких показатеља постоји међузависност и при одређивању инфлуенције узимају се у обзир и једни и други. У огледној свесци КФРА уз контактофраземе *Акакије Акакијевич* и *Анушка је већ просула уље* од екстралингвистичких показатеља наводе се име писца, назив дела у коме се појављују и година када је дело штампано. Први фразеологизам адаптиран је према руском *Акакий Акакиевич*, јунаку Гогољевог „Шињела“ из 1842. године, док се фразеологизам *Анушка је већ просула уље* или на руском *Анушка уже разлила масло* први пут среће у роману „Мајстор и Маргарита“ М. Булгакова из 1966. год. Прва контактофразема је двочлани антропоним чији један конституент садржи суфиксалну контактодериватему *-јевич*, док је антропоним друге контактофраземе *Анушка* образован помоћу деминутивне суфиксалне контактодериватеме *-ушка*. Ове информације су уједно и лингвистички показатељи руске инфлуенције.

Однос између екстралингвистичких и лингвистичких показатеља не мора да буде избалансиран. Код неких контактофразема инфлуенција се може одредити на основу само једног екстралингвистичког и једног или два лингвистичка параметра. У КФРА на инфлуенцију контактофраземе *баба Јага* указује екстралингвистички параметар *из руске народне бајке*, као и семантички и асоцијативни лингвистички параметар *стара жена која физички подсећа на лик Баба Јага*. Сви ови показатељи потврђују експлицитно изражену рус-

лара и није само она која је руског порекла; 3) русизми су све варијанте основног облика русизма; 4) русизми су не само просте речи, већ и њихови деривати. У новијим истраживањима уместо термина „русизам“ користимо термин „контактолексема под руским утицајем“ због тога што овај први не исказује кључно обележје контактолошких јединица – „способност промене контактолошке вредности“ (Ајдуковић 2012: 31), односно варијабилност инфлуенције.

ку инфлуенцију. Уколико се као екстралингвистички параметар појави *словенска митологија*, а као семантички и асоцијативни лингвистички параметар *господарица загробног живота*, онда говоримо о неексплицитно израженој инфлуенцији контактофраземе. У КФРА уз сваку контактофразему код које утврдимо на основу лингвистичких и екстралингвистичких показатеља да у целини или једним својим делом експлицитно изражава руску инфлуенцију стављамо квалификатор *рус*. У текстовима на Интернету среће се писање *баба Јаге* са цртицом (*баба-Јага; Баба-Јага*), односно на начин како се фразеологизам пише у руском и у коме је фразеолошка полусложеница. Према томе употреба цртице у писању српске контактофраземе је лингвистички показатељ руске инфлуенције, док билингвална ситуација у којој се одиграва језички контакт представља екстралингвистички показатељ. С обзиром да и ненормативни варијантни облици имају контактолошки значај, сматрамо да је неопходно и њих унети у КФРА. У посебној зони речничког чланка уз такве облике стоји квалификатор *ненорм.* (ненормативно)²⁴³.

Руску инфлуенцију контактофраземе *прозор у Европу* одређујемо на основу три кључна екстралингвистичка параметра и то: поеме „*Бронзани коњаник*“ (1833), писца *А.С. Пушкина* и стиха *в Европу прорубить окно*. Лингвистички показатељи се откривају контактолошко-етимолошком и семантичко-концептуалном анализом. Првом испитујемо улогу руског језика као језика посредника. Као што је познато, Пушкинов стих *В Европу прорубить окно* настао је под утицајем Алгаротијевих „Писама из Русије“ (F. Algarotti, „Viaggi di Russia“) која су објављена на италијанском језику 1739. године („di questo gran finestrone, <...>, per cui la Russia guarda in Europa“), највероватније посредством француског 1769 год. („P<eters>b<ourg> est la fenêtre par où la Russie regarde en Europe“)²⁴⁴ (Некљудова, Осповат 1997: 265-266). Другом анализом откривамо лингвистички показатељ, односно концепт Санкт Петербурга као града Петра Великог, луке на Балтичком мору и он извире из фразеолошког значења.

У ОС КФРА посебне одреднице представљају контактофраземе *сувишни људи* и *сувишни човек*. У једном броју руских лексикографских извора као основни речнички облик наводи се фразеоло-

²⁴³ Понегде стављамо и квалификатор *неодобр.* (неодобравајуће) који је присутан у другим лексикографским изворима.

²⁴⁴ Lettres du comte Algarotti sur la Russie, contenant l'etat du Commerce, de la Marine, des revenue, et des forces de cet Empire <...> Traduites de l'italien. Londres, 1769. P.64.

гизам *лишний человек*²⁴⁵, док у другим фразеологизам *лишние люди* са израженим суплетивизмом²⁴⁶. У неким изворима срећу се оба облика у оквиру једног речничког чланка²⁴⁷. Ми смо се определили да у КФРА фразеологизам *сувишни људи* представимо у облику пуног речничког чланка, а да за контактофразему *сувишни човек* дамо формални приказ адаптације и ознаку која упућује на речнички чланак *сувишни људи*. Екстралингвистички показатељ руске инфлуенције представља „масовна употреба“ фразеологизма после изласка из штампе повести И. Тургенјева „Дневник сувишног човека“ 1850. год., док је лингвистички показатељ трансконцептуализација концепта *сувишни човек* који се везује не само за Тургенјева, већ и за Пушкиновог Евгенија Оњегина, јунаке М. Љермонтова, А. Херцена, И. Гончарова, А. Грибоједова и др.

Последњи речнички чланак у огледној свесци посвећен је контактофразами *човек у футроли* чију руску инфлуенцију потврђујемо на основу наслова истоимене приче руског писца А.П. Чехова, објављене 1898. год. У фразеолошком значењу Чехов ју је први пут употребио у писму сестри од 19. 11. 1899²⁴⁸. Као и у претходним примерима и овде се руска инфлуенција може установити на основу параметра прве фиксације и резултата транссемантизације и трансконцептуализације што указује на комплементарност екстралингвистичких и лингвистичких показатеља. Другим речима, кад год се на основу екстралингвистичких показатеља српској контактофразами претпостави руски модел потребно је ради одређивања инфлуенције анализирати конститутивну контактолексему (нпр. указати на контактодериватема, одн. на творбену основу, формант или творбену појаву руске инфлуенције), док је на нивоу контактофраме неопходно издвојити контактосеме и контактоконцептема (Ајдуковић 2012). Овај закључак је важан не само за утврђивање инфлуенције у конкретним примерима, већ и за разумевање природе саме инфлуенције као когнитивне категорије која представља наше структурирано

²⁴⁵ Большая советская энциклопедия. Советская энциклопедия, Москва, 1969-1978.

²⁴⁶ Литературная энциклопедия. В 11 т.; Издательство Коммунистической академии, Советская энциклопедия, Художественная литература. Под редакцией В. М. Фриче, А.В. Луначарского. Москва, 1929-1939; А.И. Фёдоров, Фразеологический словарь русского литературного языка. Астрель, АСТ. Москва, 2008.

²⁴⁷ И. Мостицкий, Универсальный дополнительный практический толковый словарь, 2005–2012.

²⁴⁸ „Ноябрьские ветры дуют неистово, свистят, рвут крыши. Я сплю в шапочке, в туфлях, под двумя одеялами, с закрытыми ставнями — человек в футляре. Нового ничего“, <<http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/pi8/pi8-307-.htm>>

знање о моделу у реплици и чији су репрезенти контактеме или контактолошке јединице на различитим језичким нивоима.

У контактолошком речнику користимо специјални метајезик којим на формални начин описујемо контактолошке процесе и контактолошке јединице. Тај метајезик је у највећој мери настао у оквиру наших властитих истраживања, као и истраживања Р. Филиповића, те других научника који су се у различито време и на материјалу различитих језика бавили језичким контактима (нпр. Haugen 1950; Weinreich 1953; Filipović 1986; 1990; Filipović, Menas 2005; Ајдуковић 1997; 2004а; 2012). Досадашња пракса је показала да због економије простора и могућности хипертекстуалног читања специјални записи помоћу знакова и формула могу послужити као користан извор информација. Нема сумње да је обичним лаицима формални опис компликован јер од њих захтева консултовање пописа техничких скраћеница и условних ознака, извора и стручне литературе на почетку речника и да им из тих разлога више одговара дескриптивни начин лексикографске обраде. Захваљујући употреби специфичног метајезика језички контакти се анализирају и описују на системски начин, што раније није био случај будући да се овој проблематици приступало претежно из историјско-културолошких, етимолошко-лексикографских и нормативистичких аспеката.

У радовима Ајдуковић 1999: 206-213 и Ајдуковић 2004а: 259-265 предложили смо поделу контактолошких речника на речнике адаптације и речнике идентификације. У првом типу речника даје се формални опис процеса адаптације на различитим језичким нивоима, изводе одговарајући докази, описује модел, потврђује инфлуенција и указује на одређене структурне и семантичке промене према испитиваним изворима, док је други тип речника више попис и опис грађе у коме се „дискутује и изводе закључци везани за адаптацију, идентификацију и класификацију“ контактолошких јединица (Ајдуковић 2004: 260). Што се тиче КФРА његову речничку микроструктуру детаљно смо описали у раду Ајдуковић 2012: 149-186. Из практичних разлога речнички чланак смо разложили на пет делова, док би детаљнија подела могла да изгледа и овако:

1. део – Формални опис адаптације контактофраземе
2. део – Идентификација модела
3. део – Варијанте контактофраземе
4. део – Модификације контактофраземе
5. део – Квалификатори уз контактофразему

6. део – а) Квалификатори уз модел
б) Етимологија модела
в) Варијанте модела
7. део – а) Структурна и б) морфолошка / синтаксичка анализа
контактофраземе
8. део – а) Концептуална анализа контактофраземе
б) Доња фреквентност контактофраземе и модела према
корпусу (до 50 потврда)
9. део – а) Значења контактофраземе према изворима
б) Опис семантичких промена према изворима
в) Илустративни примери према изворима
10. део – Скраћенице извора и литературе

Заинтересовани корисник може читати речник од почетка до краја или по деловима, а може се фокусирати само на један његов сегмент. Намерно кажемо заинтересовани корисник, јер он може бити стручњак, али и лаик који жели да нађе у речнику одговоре на питања која га интересују. Поред ова три споменута начина читања могуће је и читање речничког чланка као да је текст или хипертекст. У наредним редовима показаћемо како би могао да изгледа речнички чланак контактофраземе *Акакије Акакијевич* урађен у текстуалном облику. Ради лакшег поређења и када год је могуће придржаваћемо се форме речничког чланка огледне свеске. Другим речима, сваки део речничког чланка који је у огледној свесци представљен као један блок овде ћемо описати у оквиру једног ступца.

Одредничка контактофразема **АКАКИЈЕ АКАКИЈЕВИЧ** исписана је великим масним словима. Код писања малим штампаним словима велика су само почетна слова према правилима писања властитих имена и патронима. На обе саставне компоненте контактофраземе исписане малим словима стављен је акценат: други слог прве компоненте носилац је краткоузлазног акцента, док друга компонента може бити са краткоузлазним акцентом на другом слогу или са дугоузлазним акцентом на трећем слогу. Када се места акцента реплике и модела поклапају, као што је то у првој варијанти, онда говоримо о примарној адаптацији места акцента. У случајевима непоклапања акцентованог слога говоримо о секундарној адаптацији места акцента. Примарном и секундарном адаптацијом означавамо различиту хронологију адаптације (све промене које настају до момента интеграције у језик прималац су примарне промене, а оне настале после интеграције зовемо секундарне промене, у нашем примеру прва варијанта претходи другој) и указујемо на средину где се од-

вија језички контакт (примарне промене се углавном везују за билингвалну и мултилингвалну средину, а секундарне промене за монолингвалну). На формирање ортографије прве компоненте контактофраземе утичу творбено-морфолошке законитости српског језика (уп. срп. *Акакије* и рус. *Акакий*), док је ортографија друге компоненте добијена под утицајем изговора руског модела (уп. срп. *Акакијевич* и рус. *Акакиевич*). При одређивању начина формирања ортографије узимамо у обзир највеће промене у адаптацији: у првој компоненти употребљавају се две графеме (*је*) уместо једне (*ј*) као код имена грчког порекла типа *Аксентије*, *Григорије*, *Методије*, док у другој пишемо руско *е* у суфиксу *-ев-* као *је*. Прва контактолексема води порекло од старогрчког *Акакиос*, док код друге грчки утицај није експлицитно изражен јер нема одговарајући модел. Суфиксална контактодеривата *-јевич* дошла је у нашем случају из руског језика, али сама није руског порекла већ пољског (језик посредник између руског и пољског често је белоруски). Степен трансграфематизације одређујемо на основу начина адаптације ортографије, па тако се контактофразема *Акакије Акакијевич* адаптира слободном трансграфематизацијом „јер ни једна компонента у структури овог фразеологизма није написана у складу са графијско-ортографским ликом руског модела“ (Ајдуковић 2012: 152). Као што смо писали у Ајдуковић 2012: 152-156 постоји неколико модела за одређивање степена адаптације акцента или трансакцентуације. Ми смо се определили да у КФРА унесемо степене адаптације према два модела: први модел узима у обзир само место акцента, док су за други модел поред места акцента важне и квалитативно-квантитативне разлике између српске и руске акцентуације. Због типолошких разлика у фонетској природи руског и српског акцента контактофразема *Акакије Акакијевич* са акцентом на другом слогу и истим вокалом као у руском пролази делимичну трансакцентуацију. Ако као критеријум узмемо највиши степен адаптације појединачних компонената, онда се наша друга варијанта адаптира слободном трансакцентуацијом због разлика које постоје између места акцента друге компоненте и места акцента одговарајућег руског модела. Према принципу највећег индекса појединачних адаптација одређујемо и степен трансфонемизације. Појединачне адаптације утврђујемо на основу положаја језика у хоризонталном правцу, степена издизања језика и учешће усана, квалитета суседних сугласника, подели сугласника према начину, месту творбе, мекоћи и тврдоћи, те на основу природе акцента (в. Ајдуковић 2004: 101-123). Након анализе трансфонемизације обе компоненте контактофраземе добијамо следећи запис: 1) $\Phi 2/2 + \Phi 0 + \Phi 1/1 + \Phi 2/4 + \Phi 1/3 + \Phi 1/2 + [\Phi 3/4]$; 2) $\Phi 2/2 + \Phi 0 + \Phi 1/1 + \Phi 2/4 + \Phi 1/3 + \Phi 1/2 + \Phi 3/1 + \Phi 2/4 + \Phi 1/3$

+Ф2/4. Нулту адаптацију (Ф0) пролази једино задњонепчани сугласник <к>, јер се његов руски изговор не разликује ни по месту, ни по начину творбе од изговора српског <к> (нијанса тврдоће није релевантан критеријум). Међутим, највећи број руских самогласника и сугласника у нашем примеру пролази неки тип делимичне адаптације (Ф1/1; Ф1/2; Ф1/3; Ф2/2; Ф2/4), као што су редуковани самогласник <а>, наглашени самогласник <а>²⁴⁹, палатализовани задњонепчани сугласник <к’>, редуковани самогласник <и>²⁵⁰ и палатални средњонепчани сугласник <ј>²⁵¹. Делимичном трансфонемизацијом обухваћени су палатализован лабиодентални сугласник <в’>²⁵² и палатални предњонепчани сугласник <ч>²⁵³. Слободна трансфонемизација обухвата адицију српског самогласника <е> у првој компоненти, док је у другој највећи степен адаптације постигнут у адаптацији руског ненаглашеног самогласника <е> у другом степену редукције. Ако се пође од реплике ка моделу, онда бисмо могли рећи да нулту адаптацију пролази српски задњонепчани сугласник <к>, док делимичну самогласници <а> и <и>, палатални сугласник <ј>, сугласници <в> и <ч>. Слободну трансфонемизацију пролази српски самогласник <е>, који је у првој компоненти фразеологизма добијен адицијом, док у другој компоненти њему одговара руски самогласник <ѐ> у другом степену редукције. Прва компонента контактофраземе је проста или неизведена реч, док је патроним дериват добијен суфиксалним начином творбе помоћу суфикса *-јевич* и пролази нулту трансдеривацију. Са становишта трансструктуризације контактофразема и руски модел имају идентичну дводелну формалну структуру у облику елипсоидне супстантивне синтагме „састављену од метафорично преосмишљеног двочланог антропонима“ (Ајдуковић 2012: 160). Што се тиче адаптације именичког рода, прва компонента контактофраземе адаптира се делимичном трансморфологизацијом рода. Модела и реплике су именице мушког рода чија се основа завршава на *ј*, међутим разлике постоје у наставку за номинатив једине (у српском је *-е*, а у руском нулти наставак). Досадашња лексико-

²⁴⁹ У руском се <а> на апсолутном почетку речи изговара као <а> у првом степену редукције, „затворенијим уснама и мало подигнутим и повученим назад језиком“ (Јазих 1977: 34), док се наглашено <а> у позицији испред палатализованог <к’> изговара са вишим и предњим положајем језика и са призвуком гласа <и> при завршетку артикулације.

²⁵⁰ Руски самогласник <и> изговара се нешто затвореније од одговарајућег српског.

²⁵¹ Српском сугласнику <ј> у нашем примеру одговара руско неслоговно <ј̣> на крају речи и иза самогласника.

²⁵² Руско лабиодентално <в’> је палатализован сугласник, док је српско <в> тврд.

²⁵³ Предњојезично <ч> је палаталан сугласник, док је српско <ч> тврд сугласник.

графска пракса је показала да би лаика или стручњака у овом типу речника највише интересовали транссемантизација, контактолошке потврде и илустративни примери. У огледној свесци КФРА анализирана контактофразема *Акакије Акакијевич* има два значења: 1) *сасвим обичан, бојажљив, повучен, нижерангиран и ревностан чиновник // успешан млад бирократа који је члан неке странке* и 2) *мали човек уопште*. Значења смо дефинисали на основу различитих примера из електронских и штампаних извора. Руски „Енциклопедијски речник крилатица и израза“ В. Серова из 2003. год. (ВС2003) дефинише контактофразему *Акакий Акакиевич* на следећи начин: (иносказательно) *мелкий, робкий и прилежный чиновник // символ «маленького человека» вообще и в русской литературе в частности*. „Велики речник руских пословица“ В.М. Мокијенка и Т.Г. Никитине из 2007. године (МН2007) наводи само једно значење: *о кротком, безобидном човеке*. Тип транссемантизације одређујемо простом упоредно-компоненцијалном анализом споменутих дефиниција (у огледној свесци дају се анализе из више извора) и то тако што прво издвојимо архи-контактосему (*човек*), а затим диференцијалне семе. Поредити речник Серова и КФРА закључујемо да су им заједничка два значења (1. *сасвим обичан, бојажљив, повучен, нижерангиран и ревностан чиновник*; 2. *мали човек уопште*) и да једна диференцијална сема представља проширење семантике у нијанси значења (*успешан млад бирократа који је члан неке странке*). Реплика има седам диференцијалних сема од којих су две факултативне семе (*сасвим обичан човек, повучен човек*). Њих нема у речничкој дефиницији због неуједначеног лексикографског описа, али се критичким читањем могу наконечно редефинисати. Ако упоредимо значења из КФРА и ВС2003 као резултат транссемантизације појавиће се проширење значењског поља реплике. Анализа КФРА и МН2007 показује да је током транссемантизације реплика добила једно значење више (*мали човек уопште*), једну нијансу значења (*успешан млад бирократа који је члан неке странке*) и да је сузила једно значењско поље (*чиновник*). Факултативне реплике представљају семе *обичан човек, бојажљив човек, нижерангиран човек, ревностан човек*, док је факултативна сема модела *безобидный человек*. Редифиницијом ових значења нисмо променили тип транссемантизације. Прва транссемантизација означава се са $C2\Phi1^{\text{б}}\text{р}$, док друга трочланом формулом $C1\Phi1^{\text{а}}\text{р}+C2\text{H}2\text{р}+C2\Phi1^{\text{б}}\text{р}$. Транссемантизацији подлежу и значења из појединачних извора. Тако се у АШ 2008, ДП2013 и АБ2011 контактофразема среће у значењу *сасвим обичан, бојажљив, повучен, нижерангиран и ревностан чиновник*. На основу поређења значења реплике и модела у речнику МН2007 (*о кротком, безобидном човеке*) констатујемо

дерогацију значења, тј. „екстремно проширење значења“ (Ајдуковић 1997: 84) или неподударност семантике модела и реплике. Дерогација је карактеристична за извор БЗ2009 (*успешан млад бирократа који је члан неке странке*) уколико се као модел претпостави значење у МН2007 (*о кротком, безобидном човеке*). Сужење значењског поља присутно је при поређењу српских извора АП2008, ДП2013, АБ 2011 (*сасвим обичан, бојажљив, повучен, ниже рангиран и ревностан чиновник*), БД2012 (*мали човек уопште*) и руског извора ВС2003 (у прва три извора изостаје сема *символ „маленького человека“* *вообще и в русской литературе в частности*, а у последњем *мелкий, робкий и прилежный чиновник*), док је двочлана транссемантизација С1Фм+С2Фр (*символ „маленького человека“* *вообще и в русской литературе в частности + члан неке странке*) карактеристична за изворе БЗ2009 и ВС2003. Нулта транссемантизација среће се у БД 2012/ МН2007. Тип трансстилизације одређујемо на основу типа транссемантизације и фразеостилистичке вредности (ФВ) на коју нам указују стилски квалификатори у лексикографским изворима. ФВ сваког извора налазе се у засебном делу речничког чланка. Присуство шест параметара коју чине нулта, делимична и слободна транссемантизација, те подударност, делимична подударност или неподударност ФВ су доказ да се контактофразема *Акакије Акакијевич* у зависности од извора адаптира нултом, делимичном и слободном трансстилизацијом. Трансконцептуализација је следећи процес адаптације о коме се саопштава у првом делу КФРА. Концептуалном анализом утврдили смо да између реплике и модела не постоји потпуно поклапање садржаја концепта, односно контактофразема се не активира увек у идентичном когнитивном контексту. У речнику смо такву адаптацију представили као делимичну трансконцептуализацију. Разлике су уочљиве у оквиру две тематско-значењске групе ЖИВОТНА ДОБ и ЖИВОТНА УЛОГ, СТАТУС И МЕЋУЉУДСКИ ОДНОСИ у оквиру којих се реализују обележја *човек тридесетих година* и *припадник партије*. Ова обележја су карактеристична за српску реплику, али не и за руски модел (нисмо их посведочили у испитиваним изворима). Илустративни примери показују да контактофразема *Акакије Акакијевич* пролази слободну транспарадигматизацију, јер може, у зависности од контекста, да промени све облике унутар структуре. Примери са истакнутим облицима налазе се у деветом делу речничког чланка. На основу свих до сада описаних појединачних адаптација закључујемо да се контактофразема *Акакије Акакијевич* адаптира слободним типом укупне адаптације. Тип укупне или опште адаптације (А2) одређујемо према највећем индексу појединачних адаптација. Највећи индекс или индекс слободне адаптације

достигнут је код трансграфематизације, трансакцентуације, трансформизације, транссемантизације, трансстилизације и транспарадигматизације што се најбоље види када се индекси свих појединачних адаптација поређају у низу: ТГ2+Акц1/2+Ф3/4+Д0+Стр0+С0-2+ФСА0-2+К1+П2 = А2. Да закључимо: овом анализом првог дела огледне свеске КФРА показали смо да по питању речничког простора формални опис има предност у односу на дескриптивни или текстуални, тј. да се за једну речничку одредницу може дати у 12 редова садржајна и контактолошки релевантна информација. Корисник се о сваком појединачном процесу адаптације може додатно обавестити у стручној литератури наведеној у попису литературе или предговору.

Акцентовани руски модел *Акакиј Акакиевич* даје се курзивним словима и уз њега се обавезно наводи извор одакле је ексцерпирани. У традиционалном српско-руском двојезичном фразеолошком речнику ова информација налази се у десној колони²⁵⁴.

Основна и иницијална контактофразема је *Акакије Акакиевич*, док су њене варијанте *Акакиј Акакиевич* и *Акаки Акакиевич* такође иницијалне контактофраземе јер формирају непотпуне посебне речничке чланке. Ексцерпирани су из различитих електронских и штампаних извора. Варијанте су контактофраземе под руским утицајем које имају промењену једну компоненту у структури у односу на основну или иницијалну контактофразему (нпр. *Акаки Акакиевич*, *Акакиј Акакиевич*, *Анушка је просула уље*, *Анушка је пролила зејтин*, *Анушка је просула зејтин*). Основни облик *Акакије* прошао је секундарну адаптацију, док је варијанта *Акакиј* још увек у фази примарне адаптације. Друга варијанта *Акаки*, која се углавном користи у хрватском језику²⁵⁵, прошла је или секундарну адаптацију или је још увек у примарној адаптацији где је под утицајем језика посредника, највероватније енглеског (*Akaky Akakievich*) или француског (*Akaky Akakievitch*). Обе варијанте имају исти акценат, као и основни облик. Прва компонента *Акакиј* формира ортографију према ортографији модела (током адаптације ортографије долази до супституције руске графеме *й* српском *ј*), док компонента *Акаки* формира ортографију према ортографији руског модела и творбено-морфолошким законитостима

²⁵⁴ У „Српскохрватско-руском паремиолошком речнику“ Ј. Ж. Гиљотен у левом ступцу наводи се српска / српскохрватска паремиолошка јединица (*Време ради за нас*), а са десне руска (*Время работает на нас*) (Славистички зборник, књ. 2, Београд, 1987: 55-122).

²⁵⁵ „<...> promatranjem i biljezenjem, pravi sam Akaki Akakijevic“ (<<http://iskrica.tportal.hr/profiles.php?id=188920>>)

језика примаоца или пак према ортографији језика посредника (енгл. /фр. у > и). Дакле, обе варијанте адаптирају се делимичном / слободном трансакцентуацијом и слободном трансграфематизацијом. Трансфонемизација је исто слободна. Током адаптације руског *Акаки* у *Акаки* долази до екстракције фонема па се та појава узима као параметар за одређивање Ф3/4 типа слободне трансфонемизације на нивоу контактофраземе, док код друге варијанте највећи степен трансфонемизације забележен је не код прве компоненте, већ код друге (ъ>е). Што се тиче трансдеривације, варијанте се адаптирају нултом трансдеривацијом. Разлика између основног облика контактофраземе и његових варијаната уочава се на нивоу адаптације категорије рода. Прва компонента у контактофраземи *Акаки Акакијевич* адаптира се делимичном трансморфологизацијом категорије рода. Модел и реплика су мушког рода, а разликују се по завршенима основа. Нултом трансморфологизацијом рода адаптира се прва компонента варијанте *Акакиј Акакијевич*. Модел и реплика су именице мушког рода са нултим наставком у номинативу једнине и имају исте завршетке основа. Према Ајдуковић 2012: 167 „тип трансморфологизације не одређујемо за компоненту контактофраземе која је разнокоренски преводни еквивалент одговарајуће руске речи“ (уп. срп. *зејтин* у *Анушка је већ пролила зејтин* и рус. *масло* у *Аннушка уже разлила масло*). Обе варијанте пролазе исти тип трансструктуризације, транссемантизације, трансконцептуализације, трансстилизације, транспарадигматизације и укупне адаптације као и основна иницијална контактофразема.

Контактофразема *Акакије Акакијевич* појављује се у модификованом виду као *Акакије Акакијевич Баимачкин* (нпр. *баи сам прави Акакије Акакијевич Баимачкин* // *Акакиј Акакијевич Баимачкин*). Модификација је структурна промена основног или иницијалног облика контактофраземе. У КФРА модификоване контактофраземе не формирају посебне речничке чланке, нити их наводимо све, већ само једну или две најфреквентније. Због недостатка репрезентативних илустративних примера употребе као засебне одреднице не обрађујемо модификације *Акакије Акакијевич Баимачкин* и *Акакиј Акакијевич Баимачкин*. Међутим, једноставне модификације попут *Анушка је већ пролила уље* и *Анушка је већ просула зејтин* формирају засебне непотпуне речничке чланке и имају руску инфлуенцију. У КФРА сложене модификације нису предмет анализе (нпр.²⁵⁶ *Српски писци нису у спрези са ђаволом просули уље на трамвајске шине, као*

²⁵⁶ Пример пронађен преко Google-a.

Анушка), јер у себи садрже просту модификацију (*Анушка је просула уље*). У посебном делу чланка налазе се варијанте и модификације модела (*Акакий [Акакиевич] Баимачкин* и *Баимачкин Акакий Акакиевич*). У неким речничким чланцима посебном ознаком указујемо на контактолошки синоним. Тако уз контактофразему *прозор у Европу* наводимо два контактолошка синонима под руским утицајем: *Град белих ноћи* (< рус. *Город белых ночей*) и *Северна Палмира* (< рус. *Северная Пальмира*).

КФРА је снабдевен контактолошким и стилистичким квалификаторима према испитиваним лексикографским изворима. Неке квалификаторе смо ми сами одређивали на основу илустративних примера и њих смо стављали у заграде. У речницима ВС2003 и МН 2007 уз руски фразеологизам *Акакий Акакиевич* стоје квалификатори *фиг.* и *ирон.*, односно *књиш.*, док у извору НП2011 квалификатори *рет.*, *арх.* Уз контактофразему *Акакије Акакијевич* наводе се квалификатори *публ.*, *фиг.*, *ирон.* према изворима БЗ2009 и АБ2011, затим квалификатори *књиш.*, *ирон.* према АШ2008, *фиг.*, *ирон.* према ДП 2013 и БД2012, као и квалификатори *арх.* и *рет.* Квалификатори *књиш.* (књишки), *публ.* (публицистички) и *рет.* (ретко) означавају ограничену стилску употребу, квалификатори *ирон.* (иронично) и *фиг.* исказују тип значења (експресивност), док је *арх.* (архаично) квалификатор старине.

У седмом делу речничког чланка приказана је на формални начин структурна и морфолошка анализа основне иницијалне контактофраземе. Списак латинских скраћеница дат је на почетку огледне свеске. Пошто смо о трансдеривацији, трансморфологизацији и трансструктуризацији већ писали, нећемо се на њих поново освртати.

Контактофразема *Акакије Акакијевич* репрезент је суперконцепта ЧОВЕК, а у оквиру њега концепта МАЛИ ЧОВЕК коме припада већи број тематско-значењских група: ЖИВОТНА ДОБ, КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ, ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСОБИНЕ, ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ, ФИЗИЧКО СТАЊЕ И ИЗГЛЕД, ЈЕЗИК, ОДНОС ПРЕМА РАДУ, ЖИВОТНА УЛОГА И СТАТУС И МЕЋУЉУДСКИ ОДНОСИ, ДУШЕВНИ СВЕТ, ПРОФЕСИЈА И ЗВАЊЕ. Готово свака тематско-значењска група реализује неколико обележја што ћемо шематски приказати на следећи начин.

Шема концепта
МАЛИ ЧОВЕК

рус. *Акакий Акакиевич* // срп. *Акакије Акакијевич*

Суперконцепт: ЧОВЕК

Тематско-значењска група: ЖИВОТНА ДОБ

Обележје: Човек између тридесет и педесет година

Тематско-значењска група: КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ

Обележје: Добродушност

Обележје: Мирноћа

Обележје: Педантност

Обележје: Марљивост

Обележје: Истрајност

Обележје: Стрпљивост

Обележје: Учтивост

Обележје: Васпитаност

Обележје: Бојажљивост

Обележје: Послушност

Обележје: Строгост

Обележје: Штедљивост

Обележје: Досадна особа

Тематско-значењска група: ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСОБИНЕ

Обележје: Ограниченост

Обележје: Незаинтересованост за расправу

Обележје: Незаинтересованост за прошлост

Обележје: Аналитичност

Обележје: Објективност

Тематско-значењска група: ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ

Обележје: Усамљеност

Обележје: Повученост

Обележје: Отуђеност

Обележје: Изгубљеност

Обележје: Инфантилност

Обележје: Патња

Обележје: Заљубљеност

Обележје: Задовољство животом

Тематско-значењска група: ФИЗИЧКО СТАЊЕ И ИЗГЛЕД

- Обележје: Неупадљивост
- Обележје: Низак раст
- Обележје: Мала рошавост
- Обележје: Мала риђокосост
- Обележје: Мала ћоравост
- Обележје: Омања ћелавост изнад чела
- Обележје: Набораност
- Обележје: Хемороидалност боје лица
- Обележје: Неуредност
- Обележје: Пријатна спољашњост
- Обележје: Смрт

Тематско-значењска група: ЈЕЗИК

- Обележје: Канцеларизми
- Обележје: Узречице
- Обележје: Поштапалице
- Обележје: Изражавање помоћу предлога, прилога, речца

Тематско-значењска група: ОДНОС ПРЕМА РАДУ

- Обележје: Формализам
- Обележје: Механичко преписивање
- Обележје: Заљубљеност у свој посао

Тематско-значењска група: ЖИВОТНА УЛОГА, СТАТУС И МЕЋУ-
ЉУДСКИ ОДНОСИ

- Обележје: Гротескна личност
- Обележје: Сувишан човек
- Обележје: Човек у шињелу
- Обележје: Мета
- Обележје: Невина жртва
- Обележје: Незаштићеност
- Обележје: Неприхваћеност
- Обележје: Малтретирана особа
- Обележје: Исмевана особа
- Обележје: Задиркивана особа
- Обележје: Припадност партији
- Обележје: Чиновник са ниским примањима

Тематско-значењска група: ДУШЕВНИ СВЕТ

- Обележје: Затвореност
- Обележје: Самосталност

Тематско-значењска група: ПРОФЕСИЈА И ЗВАЊЕ

Обележје: Чиновник

Обележје: Титуларни саветник

Обележје: Писар

У КФРА на основу Националног корпуса руског језика²⁵⁷ и претраживача Google бројчано приказујемо доњу фреквентност контактофраземе и модела (до 50 потврда). С обзиром да контактофразема *Акакије Акакијевич*, њене варијанте и руски модел имају малу фреквентност, у речничком чланку уз њих стоји квалификатор ограничене употребе (*рет.*). Ако контактофразема и модел имају више потврда, онда испред броја 50 стоји знак +.

Велики простор у речнику одвојен је за илустрације семантичких промена и изворе. Значења руског модела цитирају се према одговарајућем лексикографском извору, док се примери употребе контактофраземе наводе према изворима одакле су ексцерпирани. Уз назив електронског извора стоји адреса странице где се цитат налази. Списак коришћених извора смештен је на крају речничког чланка, у делу који је од осталог текста одвојен поднасловом „Извори“. Референце, као уосталом и све одреднице у речнику узбучене су и описане према библиографском стандарду.

КФРА од других фразеолошких речника разликује се по обиму, садржају и фразеографској обради одредница. „Hrvatski frazeološki rječnik“ А. Менац, Ж. Финк-Арсовски, Р. Вентурин из 2003. урађен је у складу с начелима загребачке и руске фразеолошке школе. Речник је средњег обима, садржи 2258 одредница на 352 странице текста (са предговором, индексом и пописом извора има 416 стр.). У нашој огледној свесци обрадили смо 15 контактофразема на 14 страница. Ако бисмо као параметар узели број страница хрватског фразеолошког речника који је, по речима самих аутора, „prikladan za snalaženje korisnika“ (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003: 6), онда бисмо пропорцијом могли израчунати да у КФРА не би требало да буде више од 377 контактофразема. Уколико бисмо као узор узели „Сербохорватско-русский фразеологический словарь“ О.И. Трофимкине из 2005. године који садржи више од 1100 фразеолошких јединица на 204 стр. без уводног дела, извора и индекса, онда би КФРА могао да садржи око 218 контактофразема. У овом тренутку не знамо колико ће их тачно бити јер је прикупљање грађе у току. У обради је око 90

²⁵⁷ <<http://www.ruscorpora.ru>>

јединица. У Ајдуковић 2012: 130-149 налази се селективан попис контактофразема које ће ући у КФРА.

Гореспоменути хрватски фразеолошки речник обрађује фразеологизме који представљају „скупове речи“ (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003: 6) попут *zlatni rudnik*, затим фразеологизме који представљају фонетске речи (*ni u ludilu*), као и реченичне фразеологизме (*trla baba lan da joj prođe dan*). У српскохрватско-руском фразеолошком речнику први тип представљају фразеологизам *банске приче* и његов руски еквивалент *вздорные выдумки*, други тип фразеологизам *до зуба*, односно *до зубов*, док реченични тип фразеологизам *У том грму лежи зец* или на руском *Вот где собака зарыта* (Трофимкина 2005). У огледној свесци КФРА заступљене се контактофраземе синтагматске структуре типа *Акакије Акакијевич* или *сувишни људи* у којима су обе конституенте самосталне и наглашене, као и контактофразема реченичне структуре *Анушка је већ пролила уље*. У КФРА наћиће се и фразеологизам *као у апотеци* који има структуру фонетске речи. Руски модел *баба-јага* представља фразеолошку полусложеницу којој у српском одговара супстантивна синтагма.

У речнику Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003 фразеологизми су смештени и обрађени у чланку који насловљује њихова носећа реч. Испод једне носеће речи може бити више фразеологизама. Ако фразеологизам има више самосталних компонената, онда се као носећа реч појављује прва именица или поименичена реч, ако нема именице, онда придев, прилог, глагол, број и заменица (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003: 8). Уз фразеологизам дају се ознаке рекције, специјалним заградама означавају се факултативни делови, речи истог или блиског значења, понекад и речи различитог значења које не мењају значење фразеологизама, затим речи у једнини или множини, личне и присвојне заменице, оба глаголска вида, колокације и др. Испод фразеологизма наводи се његово значење, а у новом реду дају се примери употребе. Нпр.:

IGLA

2. biti <kao> na iglama

Biti nervozan (nestrpljiv, nemiran)

Čeka je već dobrih desetak minuta i sve vrijeme JE NA IGLAMA; boji se da ga ne opazi stari hromi vratar. (Majdak)

Ta dva mjeseca (...) mladi je Francovich BIO KAO NA IGLAMA: povlađivao je očevim trijeznim procjenama (...), ali se od grada nije dao otrgnuti. (Fabrio)

3. *tražiti iglu u stogu (plastu) sijena* или *tražiti iglu u sijenu*

Uzalud tražiti nešto što je nemoguće naći, raditi uzaludan posao

Nije bilo dovoljno mjesta da se opružim, jer je veći dio kreveta zauzeo Mike Vincenti zvan Bjesomučni, čovjek kojega SMO TRAŽILI kao IGLU U SIJENU. (Brixy)

Речник Трофимкина 2005 структуриран је такође према гнездовном принципу. Носећу реч најчешће представља именица, глагол или прилог. У наредном реду долази српски фразеологизам и његово значење на руском. Испод одреднице даје се руски еквивалент, а у следећем реду илустрације из књижевних дела. Потом долази нова фразеолошка одредница која не мора да има руски еквивалент. У речнику су приказане синтаксичке, функционалне и синонимске везе основног фразеологизма и др. Стандарни облик речничког чланка изгледа овако:

Бубица

Имати бубице у глави. *Иметь какие-н. странные, неразумные, вредные мысли, идеи.*

Ср. русск. Дурь в голове у кого-н.

Зар и она има такве бубице у глави, добро је да то знам. <...> *Ф.*

Хаџић. Пет лудих синова.

Истерати бубице из главе коме. *Заставить кого-н., отказаться от неразумных, вредных мыслей, идей.*

<...> Говори се о једној жени <...>, а иследник покушава да је оживи: зашто да му то дозволи кад је и сама знала да је то немогуће...

Она ће истерати иследнику те бубице из главе. *М. Ђурђевић*
Дозивање химера.

Закључак

На основу поређења речничког чланка фразеолошких речника Менас, Fink-Arsovski, Venturin 2003, Трофимкина 2005 и огледне свеске КФРА закључујемо да сва три испитивана речника садрже три обавезна елемента: фразеолошку одредницу, значење и илустративне примере. И то су сличности. Међутим, разлике су много веће. Као прво, испитивани речници се разликују по одабиру фразеолошке грађе. Контактофраземе из огледне свеске КФРА нећемо наћи у ова два фразеолошка речника јер се ретко употребљавају. Као друго, за разлику од речника Менас, Fink-Arsovski, Venturin 2003 и Трофимкина 2005 наш КФРА није структуриран према гнездовном принципу,

већ су све контактофраземе уазбучене без обзира да ли се ради о основним фразеологизмима или о њиховим варијантама и модификацијама. Ова прва два речника истичу факултативне, синонимске и употребне могућности, као и различите морфолошке облике исте компоненте у оквиру саме одреднице. Као треће, најважнији део КФРА је формални опис адаптације, тј. први део речничког чланка, који се од осталог дела текста издваја већим словима. Као четврто, у другом делу КФРА присутни су неки делови који нису карактеристични за фразеолошки речник, као што су етимолошка, морфолошка, структурна, концептуална и семантичка анализа, те подаци о доњој фреквенцији. Као пето, за разлику од речника Трофимкина 2005 који наводи руски еквивалент српском фразеологизму, КФРА не указује на еквивалент, већ на руски модел, тј. на „елемент језика даваоца“ (Filipović 1986: 55) који се даље адаптира у компромисну реплику и реплику.

У односу на друге контактолошке речнике КФРА доноси низ иновација. Новину представљају ознаке за типове трансструктуризације и транспарадигматизације, а од осталих типова информација споменућемо фразеолошке модификације, фразеостилистичке квалификаторе уз конкретан извор, податке о првој фиксацији, детаљну морфолошку и структурну анализу, употребу латинских скраћеница, детаљану концептуалну анализу, дефинисање значења према конкретном извору, примере употребе контактофраземе и списак извора који се не дају збирно, већ после сваког речничког чланка. Све наведене иновације проширују употребну вредност речника, што значи да се може користити не само у строго научне сврхе, већ и у лингводидактичке и преводилачке²⁵⁸.

Литература

Ј. Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник. Фото Футура, Београд, 1997, 331.

Ј. Ајдуковић, “Концепт речника русизама у српском и македонском језику”, Славистика III, Београд, 1999: 206-213.

²⁵⁸ Према В.В. Дубичинском речник је информациони ресурс, у њему се систематизује језички материјал, даје регистар и научни опис језичких јединица. Он је извор енциклопедијског знања, служи у кодификаторске и педагошке сврхе, има комуникативну функцију, представља „огледало културе“, омогућава различита предвиђања језичког развоја, пружа увид у целину језичког система и др. (Дубичинский 2009).

Ј. Ајдуковић, „О первичной, вторичной и третичной адаптации русизмов в сербском, болгарском и македонском языках“. V Межнародный симпозиум ‘Состояние и перспективы сопоставительных исследований русского и других языков’, Сборник докладов, Белград-Ниш, 2000: 104-110.

Ј. Ајдуковић, Контактолошки речник адаптације русизма у осам словенских језика. Фото Футура, Београд, 2004, 771.

Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизма. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

Ј. Ајдуковић, „О појму ‘контактофразема’“. Komisija za slavensku frazeologiju Međunarodnog slavističkog komiteta, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Međunarodni znanstveni skup ‘Slavenska frazeologija i pragmatika’, Rab, 17-19. rujna 2006. Sažeci referata, Zagreb, FF Press, 2006: 5.

Ј. Ајдуковић, Контактолошки речник словенских језика. Том 1-3. Фото Футура, Београд, 2010-2013. Допуњена електронска верзија: <http://ajdukovicj.narod.ru/AjdukovicKR.html>

М. Аргировски, Грцизмите во македонскиот јазик. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1998, 315.

А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский, „Постулаты когнитивной семантики“. Известия АН. Серия литературы и языка. Том 56/1, Москва, 1997: 11-21.

В.В. Дубичинский, „Основные функции словарей“. Слово и словарь. Сборник трудов по лексикографии. Гродно, 2009.

А.А. Зализняк, „Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект „Каталога семантических переходов“. Вопросы языкознания 2, Москва, 2001: 13-25.

Ђ. Јазић, Основи фонетике руског језика. Научна књига, Београд, 1977.

М.С. Неклюдова, А.Л. Осповат, Окно в Европу: Источниково-ведческий этюд к «Медному Всаднику», Лотмановский сборник, Издательство РГГУ, Москва, 1997: 255-272.

С. Стијовић, Славенизми у Његошевим песничким делима. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Срмски Карловци, Нови Сад, 1992, 256.

О.И. Трофимкина, Сербохорватско-русский фразеологический словарь. ООО «Восток-Запад», Москва, 2005. 229 [3] с.

А. Menac, Ž. Fink-Arsovski, R. Venturin, Hrvatski frazeološki rječnik, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.

М. Basaj, J. Siatkowski, Bohemizmy w języku polskim. Słownik, Uniwersytet Warszawski Wydział Polonistyki, Warszawa 2006, 502.

Т. Korać, А. Menac, М. Popović, М. Skljarov, R. Venturin, R.

Volos, Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik I, IRO „Školska knjiga“, Zagreb, 1979.

A. Menac, Ž. Fink-Arsovski, R. Venturin, Hrvatski frazeološki rječnik. Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.

S. M. Newerkla, Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Schriften über Sprachen und Texte 7, Frankfurt am Main/Wien: Peter Lang, 780 S.

V. Piškorec, Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine. FF Press, Zagreb, 2005, 362.

M. Surdučki, Srpskohrvatski i engleski u kontaktu. Matica srpska, Novi Sad, 1978, 372.

R. Filipović, Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom. JAZU, Zagreb, 1990, 336.

E. Haugen, “The Analysis of Linguistic Borrowing”, Language, 26, 210-223.

U. Weinreich, Languages in Contact: Findings and Problems, Linguistic Circle of New York XII, 148.

ТЕХНИЧКЕ СКРАЋЕНИЦЕ

ад. – адиција	слат. – средњелатински
арх. – архаично	Суф – суфиксација
вар: – варијанта	фиг. – фигуративно, пренесено
војн. – војнички	фр. – француски
грч. – грчки	Х/С – хрватски или српски
ДФ – доња фреквенција употребе речи према електронским изворима	шаљ. – шаљиво
ек. – екстракција	школ. – школски
жарг. – жаргонски	Зр – треће лице
индив. – индивидуално	adj – придев (adjectivum)
ирон. – иронично	adj^{def} – придев одређеног вида у српском језику
ист. – историјски	adj^{indef} – придев неодређеног вида у српском језику
итал. – италијански	adj^{plen} – дуги придев у руском
К – концепт	adj^{qual} – квалитативни придев
књиш. – књишки	anim – аниматност (animatus)
кс: – контактолошки синоними	acc – акузатив (accusativus)
мит. – митолошки	act – актив (activum)
мод: – модификација	V – глагол (verbum)
нем. – немачки	VP – глаголски предикат
ненорм. – ненормативно	DO – директни објекат
неодобр. – не одобравајуће	inan – инаниматност (inanimatus)
об. – обично	loc – локатив (locativus)
осл. – општесловенска реч	m – мушки род (masculinum)
п/а- ма – примарна адаптација - место акцента	n – средњи род (neutrum)
прасл. – прасловенски	N – именица (nomen substantivum)
презр. – презриво	N^{app} – заједничке именице (nomina appellativa)
публ. – публицистички	N^{prop} – властите именице (nomina propria)
Р/С – руски/српски језик	N^{conc} – конкретне именице (nomina concreta)
разг. – разговорни	nom – номинатив (nominativus)
рет. – ретко	O – објекат (obiectum)
рус. – руски утицај	P – позиција предиката (praedictum)
с/а – секундарна адаптација	part – речца (particula)
с/а- ма – секундарна адаптација - место акцента	
с-[т]/а – секундарна [терцијарна] адаптација	

ТЕХНИЧКЕ СКРАЋЕНИЦЕ

patr_n – име по оцу (patronymum)
perf – прошло време (perfectum)
pl – множина (pluralis)
praen – лично име (praenomen)
praep – предлог (praepositio)
pf – свршени глагол (perfectivus)
P/V+O – предикатска синтагма
објекатског односа

S – субјекат
sing – једнина (singularis)
supl – суплетивизам
tran – прелазни (transitivum)
f – женски род (femininum)
cop – копула, помоћни глагол
0 – нулти наставак

УСЛОВНЕ ОЗНАКЕ

б – ортографија компоненте контактофраземе формира се према ортографији руског модела

в – при адаптацији ортографије компоненте контактофраземе долази до супституције руских графема $\text{ы} > \text{и}$; $\text{ь} > 0$; $\text{ъ} > 0$

ц – ортографија компоненте контактофраземе формира се према изговору и ортографији руског модела

е – ортографија компоненте контактофраземе формира се према ортографији руског модела и творбено-морфолошким законитостима српског језика

д – контактофразема се налази под утицајем језика посредника / извора

[д] – секундарно-терцијарна адаптација контактофраземе

Аг0 – подударност испитиваног алогографа; истоветна употреба цртице

Аг1 – делимична подударност испитиваног алогографа

Аг2 – неподударност алогографа, различита употреба цртице

ТГ2 – слободна трансграфематизација контактофраземе

Акц1 – делимична трансакцентуација контактофраземе

Акц2 – слободна трансакцентуација контактофраземе

Ф_{2/3} – трећи подтип друге делимичне трансфонемизације

Ф_{3/1} – први подтип слободне трансфонемизације

Ф_{3/3} – трећи подтип слободне трансфонемизације

Д₀ – нулта трансдеривација саставне компоненте контактофраземе

Д_{1/1} – прва делимична трансдеривација компоненте контактофраземе

І – творбено неизведена контактолексема у оквиру контактофраземе

С0 – нулта транссемантизација

С1Нм – смањење броја значења руског модела

С1Фм – сужење значењског поља руског модела

С2Нр – повећање броја значења српске реплике

С2Фр – проширење значењског поља српске реплике

С# – дерогација значења

К₀ – нулта трансконцептуализација

К₁ – делимична трансконцептуализација контактофраземе

П₁ – делимична транспарадигматизација контактофраземе

П₂ – слободна транспарадигматизација контактофраземе

Стр₀ – нулта трансструктуризација контактофраземе

Стр₁ – делимична трансструктуризација контактофраземе

ФСА₀ – нулта фразеостилистичка адаптација контактофраземе

ФСА₁ – делимична фразеостилистичка адаптација контактофраземе

ФСА₂ – слободна фразеостилистичка адаптација контактофраземе

СИА0^{ГР} – нулта транссинтаксизација глаголске рекције саставне компоненте контактофраземе

СИА2^{ИР} – слободна транссинтаксизација именске рекције саставне компоненте контактофраземе

СИА0^{конгр} – нулта транссинтаксизација конгруентне синтаксичке везе

А₂ – укупна слободна адаптација свих појединачних адаптација

< > – наша интервенција у тексту или наша дефиниција значења кон-

УСЛОВНЕ ОЗНАКЕ

тактофраземе

< – смер међујезичког контакта или знак за језичко посредовање

» – илустративни пример

© – дескрипција семантичких промена у односу на модел (цитира се према извору)

– смањење броја или сужење поља значења (цитира се према извору)

*: – проширење броја или поља значења (цитира се према извору)

<...> – наша скраћења у тексту

► – видети обраду

+ – укључујући и

// – нијанса значења

▣ – семантика и илустративни примери

△ – подаци из различитих извора за контактофразему

◇ – подаци из различитих извора за руски модел

● – морфолошка и синтаксичка анализа

◆ – концептуална анализа

[1] – прво значење итд.

А

АКАКИ АКАКИЈЕВИЧ [Ака̀ки Ака̀кијевич^{п/а-ма}; Ака̀ки Акакијевич^{с/а-ма}] е/^{ек}-д+ц-[д], ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, ТМР1^{Praen}, Д0^{Patrn}, Стр0, К1, ФСА0-2, П2, А2 (Google/BC2003); Р/С: Praen(I^{грч.}) + Patrn(Суф^{-евич}) // Praen(I^{грч.}) + Patrn(Суф^{-евич}); N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0} // N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0}, [<рус. c/[t]a

ненорм., рет., књиш., ирон.>; ДФ Р/С: +30/+3] ► **АКАКИЈЕ АКАКИЈЕВИЧ**

АКАКИЈ АКАКИЈЕВИЧ [Ака̀киј Ака̀кијевич^{п/а-ма}; Ака̀киј Акакијевич^{с/а-ма}] в-д+ц-[д], ТГ2, Акц1/2, ФЗ/1, Д0^{Patrn}, ТМР0^{Praen}, Стр0, К1, ФСА0-2, П2, А2 (Google/BC2003); Р/С: Praen(I^{грч.}) + Patrn(Суф^{-евич}) // Praen(I^{грч.}) + Patrn(Суф^{-евич}); N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0} // N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0}, [<рус. n/[t]a

рет., књиш. ирон.>; ДФ Р/С: +30/+6]

► **АКАКИЈЕ АКАКИЈЕВИЧ**

АКАКИЈЕ АКАКИЈЕВИЧ [Ака̀кије Ака̀кијевич^{п/а-ма}; Ака̀кије Акакијевич^{с/а-ма}] е/^{ад}-д+ц-[д], ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Д0^{Patrn}, ТМР1^{Praen}, Стр0, К1, С2Ф1^р, ФСА0-2, П2, А2 (КФРА/BC2003) ✕ С1Ф1^ар+С2Н2р+С2Ф1^бр (КФРА/МН 1997) ✕ С1Фм (АШ2008/ДП2013/АБ2011/БД2012/BC2003) ✕ С1Фм+С2Фр (БЗ2009/BC2003) ✕ С0 (БД 2012/МН2007) ✕ С# (АШ2008/ДП 2013/АБ2011/МН2007) ✕ С# (БЗ 2009/МН2007)

Ака̀киј Ака̀киевич (BC2003)

вар: Акакиј Акакијевич (Google)

вар: Акаки Акакијевич (Google)

мод: Акакиј Акакијевич Башмачкин

мод: Акакије Акакијевич Башмачкин

△ <рус. c/[t]a, <публ., фиг., ирон.> (БЗ2009; АБ2011); <рус., књиш., ирон.> (АШ2008); <рус, фиг., ирон.> (ДП2013; БД2012); + <арх., рет.>

◇ фиг., ирон. (BC2003); књиш. (МН2007); оним, арх., рет., грч. (НП 2011); <име и име по оцу чиновника Башмачкина из повести „Шињел“ Н.В. Гогоља (1842)>; рус. вар. и мод.: Акакиј [Акакиевич] Башмачкин, Башмачкин Акакиј Акакиевич

• Р/С: N(I^{грч.}) + N(Суф^{-евич}) // N(I^{грч.}) + N(Суф^{-евич}); N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0} // N^{Prop/Praen/Anim/Sing-m/Nom-0} + N^{Prop/Patrn/Anim/Sing-m/Nom-0}

◆ К: ЧОВЕК > Прецедентно име > Мали човек > ЖИВОТНА ДОБ > Човек између тридесет и педесет година > КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ > Добродушност > Мирноћа > Педантност > Марљивост > Истрајност > Стрпљивост > Учтивост > Васпитаност > Бојажљивост > Послушност > Строгост > Штедљивост > Досадна особа > ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСОБИНЕ > Ограниченост > Незаинтересованост за расправу > Незаинтересованост за прошлост > Аналитичност > Објективност > ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ > Усамљеност > Повученост > Отуђеност > Изгубљеност > Инфантилност > Патња > Заљубљеност > Задовољство животом > ФИЗИЧКО СТАЊЕ И ИЗГЛЕД > Неупадљивост > Низак раст > Мала рошавост > Мала риђокост > Мала ћоравост > Омања ћелавост изнад чела > Набораност > Хемороидалност боје лица > Неуредност > Пријатна спољашњост > Смрт > ЈЕЗИК > Канцеларизми > Узречице > Поштапалице > Изражавање помоћу предлога, прилога, речца > ОДНОС ПРЕМА РАДУ > Формализам > Ме-

ханичко преписивање > Заљубљеност у свој посао > ЖИВОТНА УЛОГА, СТАТУС И МЕЂУЉУДСКИ ОДНОСИ > Гротескна личност > Сувишан човек > Човек у шињелу > Метта > Невина жртва > Незаштићеност > Неприхваћеност > Малтретирана особа > Исмевана особа > Задиркивана особа > Припадност партији > Чиновник са ниским приманима > ДУШЕВНИ СВЕТОСТ > Затвореност > Самосталност > ПРОФЕСИЈА И ЗВАЊЕ > Чиновник > Титуларни саветник > Писар; БЕ 1967; БЗ2009; ДВ2007; ДФ Р/С: +30/+30;

□ [1] <сасвим обичан, бојажљив, повучен, нижерангиран и ревностан чиновник> (АШ2008; ДП2013; АБ2011) © #: символ „маленького человека“ вообщее и в русской литературе в частности (ВС2003); © #: о кротком, безобидном человеке (МН2007); // <успешан млад бирократа који је члан неке странке> (БЗ2009) © С1Фм (#: символ „маленького человека“ вообщее и в русской литературе в частности) + С2Фр (*: члан неке странке) (ВС2003); © #: о кротком, безобидном человеке (МН2007); [2] <мали човек уопште> (БД2012) © #: мелкий, робкий и прилежный чиновник (ВС2003); © #1: чиновник (КФРА/МН2007); » За улогу **Акакија Акакијевича** позвао сам Ролана Бикова (АБ2011); » Данашњи **Акакије Акакијевич**, настањен у Србији, има 30 и нешто година. <...> Акакије је, наравно, члан једне странке, јер се без тога у Србији тешко постаје делом моћне хијерархије која обезбеђује дугорочно благодрубије (БЗ2009) » Чичиков [3] – то је онај исти **Акакије Акакијевич Башмакчин**, само што је направио успешну каријеру (АШ2008); » Карактеран човек без ума делује уплашен од свог недостатка и безначајно се креће. Без трага. **Акакије Акакијевич** (ДП2013); » Ја сам незнатан чо-

век, **Акакије Акакијевич**, а историја ме никада није посебно занимала (БД2012).

Извори

АБ2011 – А. Баталов, „Сандук гостујућег глумца“, *Геополитика*, мај 2011, <http://www.geopolitika.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=241:makaze-stani-slavskog&catid=195:maj-2011&Itemid=138>

АШ2008 – А. Шаргунов, „Ничег великог не бива без жртве“, *Светосавље*, Српска Православна црвена општина Линц, 2008, <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Knjige/Sargunov/Lat_Sargunov91.htm>

БД2012 – Б. Димитријевић, „Белведерски Аполон Милоша Великог“, *Савременик*, бр. 199/2012, стр. 29–41.

БЕ1967 – Б. Ејхенбаум, „Како је направљен Гогољев „Шињел“, *Летопис Матице српске*, књ. 400, Нови Сад, 1967, 398–413.

БЗ2009 – Б. Зукић, „Наш Акакије“, *Маргиналац*, 27.05.2009, <http://www.marginalac.org/index.php?option=com_content&task=view&id=183&Itemid=68>

ВС2003 – В. Серов, *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. „Локид-Пресс“, Москва, 2003, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/1928/Окно>

ДВ2007 – Д. Викићевић, „Особености Гогољеве приповетке“, *Поља*, LII, бр. 447, 2007, <<http://polja.rs/polja447/447-27.htm>>

ДП2013 – Д. Павков, *Римљанин IV 3, Краљеви улице*, <<http://www.dejanpavkov.net/rimljanin-iv-3-kraljevi-ulice/>>

КФРА – Ј. Ајдуковић, *Контактолошки фразеолошки речник адаптације* (огледна свеска, ел. издање), Београд, 2013.

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

НП2011 – Н.А. Петровский, *Словарь русских личных имен*. Москва, 2011, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/personal_names/120/Акакий>

АНУШКА ЈЕ ПРОЛИЛА ЗЕЈТИН [Ѓнушка је прѡлїла зѣјтин] ц+е+е+е, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Д1/1^С, Стр1, К0, СИА0^{ГР}, ФСА0-2, П1, А2 (ЈА2012/МН2007); Р/С: S(Суф^{-ка}) + Р^{VP} +

O^{DO} ; $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-o}$
 // $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Cop + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-m/Acc-o}$,
 [<рус.^{c/a}, књиш., ирон., шаљ., фиг.>;
 ДФ Р/С: +30/+9] ► **АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ**

АНУШКА ЈЕ ПРОСУЛА ЗЕЈТИН
 [Анушка је прџсџла зџјтин] ц+е+е+е
 ТГ2, Акц1/2, Ф3/4, Д1/1^S, Стр1, К0,
 СИАО^{TP}, ФСА0-2, П1, А2 (ЈА2012/
 МН2007); Р/С: S(Суф^{-ка}) + P^{VP} + O^{DO} ,
 $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-o}$ // $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Cop + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-m/Acc-o}$, [<рус.^{c/a}, књиш., ирон., шаљ., фиг.>; ДФ Р/С: +30/+9] ► **АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ**

АНУШКА ЈЕ ПРОСУЛА УЉЕ
 [Анушка је прџсџла уџје] ц+е+е+е,
 ТГ2, Акц1/2, Ф3/4, Д1/1^S, Стр1, К0,
 СИАО^{TP}, ФСА0-2, П1, А2 (ЈА2012/
 МН2007); Р/С: S(Суф^{-ка}) + P^{VP} + O^{DO} ,
 $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-o}$ // $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Cop + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-e}$, [<рус.^{c/a}, књиш., ирон., шаљ., фиг.>; ДФ Р/С: +30/+2] ► **АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ**

АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА ЗЕЈТИН
 [Анушка је већ прџсџла зџјтин] ц+е+е+е+е, ТГ2, Акц1/2, Ф3/4, Д1/1^S, Стр0, К0, СИАО^{TP}, ФСА0-2, П1, А2 (ЈА2012/МН2007); Р/С: S(Суф^{-ка}) + P^{VP} + O^{DO} , $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-o}$ // $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Cop + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-m/Acc-o}$, [<рус.^{c/a}, књиш., ирон., шаљ., фиг.>; ДФ Р/С: +30/+6] ► **АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ**

АНУШКА ЈЕ ВЕЋ ПРОСУЛА УЉЕ

[Анушка је већ прџсџла уџје] ц+е+е+е+е, ТГ2, Акц1/2, Ф3/4, Д1/1^S, Стр0, К0, СИАО^{TP}, С0, ФСА0-2, П1, А2 (КФРА/МН2007) ✕ С2Н2р (КФРА/ВС2003) ✕ С1Н2м (ТЈ2006/КФ/ББ92/ЈА2012/МР/МН2007) ✕ С1Н1м (МБ/ПВ2011/МН2007) ✕ С0 (ТЈ2006/КФ/ББ92/ЈА2012/МР/ВС2003) ✕ С# (МБ/ПВ2011/МН2007/ВС2003)

Аннушка уже разлила масло (ВС2003)

вар: Анушка је просула уџе.

вар: Анушка је просула зџјтин.

вар: Анушка је пролила зџјтин.

вар: Анушка је већ просула зџјтин.

мод: Анушка је одавно пролила уџе.

мод: Анчица је пролила уџе.

△ <рус.^{c/a}, књиш., ирон., шаљ., фиг.> (МБ; ТЈ2006; МР); <рус., публ., ирон., шаљ., фиг.> (ПВ2011; КФ; ББ92; ЈА2012);

◇ публ., шаљ., ирон. (МН2007); фиг. (ВС2003); <из романа „Мајстор и Маргарита“ М. Булгакова (1966): „Аннушка уже купила подсолнечное масло, и не только купила, но даже и разлила“>; рус. вар. и мод.: Аннушка уже купила подсолнечное масло; Аннушка масло уже купила, причем не только купила, но и пролила; Аннушка уже разлила оливковое масло; Аннушка уже разлила подсолнечное масло; Аннушка, возможно, уже разлила масло; Аннушка, действительно, уже разлила масло; Аннушка уже разлила всё своё масло; Аннушка уже разлила масло в огонь; Аннушка уже пролила маслице; Аннушка уже пролила молоко; Аннушка уже масло пролила; Аннушка ведь уже пролила масло; Я уже пролила масло; Анита разлила подсолнечное масло и др.

● Р/С: S(Суф^{-ка}) + P^{VP} + O^{DO} ; $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$ + $N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-o}$ // $N^{Prop/Praen/Anim/Sing-f/Nom-a}$ + Cop + Part + $V^{Pf/Tran/Act/Perf/3p/Sing-f-na}$

/Act/Perf/3p/Sing/f-na + N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Acc-e};

♦ К: ДОГАЂАЈ > Прецедентна ситуација > ПРОСТОР > Москва > Патријаршијски рибњаци > ВРЕМЕ > 30. године XX века > Прошлост у садашњости > Изненадност > Неочекиваност > СУБЈЕКАТ > М. Булгаков > Сатана > Анушка > ОБЈЕКАТ > уље > ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ > Инстинктивност > Необичност > Непријатност > ФИЗИЧКА И ДУХОВНА СТАЊА > Сновиђење > Фантазија > Магија > Упозорење > Неконтролисаност > Детерминизам > Непредвиђеност > Пролазност > Несталност > Неповратност > Парадоксалност; ВП 2008; СР2006; ДФ Р/С: +30/+5;

□ [1] <о нечем неочекиваном што се догодило и не може повратити> (ТЈ 2006; КФ; МР; ББ92; ЈА2012) © #2: предупреждение об опасности (МН 2007); □ [2] <упозорење на изненадну опасност, на непријатност која ће се догодити> (МБ; ПВ2011) © #1: о неожиданных событиях фатального характера (МН2007); © #: сделанного не исправить, предначертанный ход вещей не изменить и т. д. (ВС2003) » Зато, – одговорио је странац и жмиркаво погледао у небо где су летеле црне птице слутећи вечерњу хладовину – јер је **Анушка већ** купила сунцокретово **уље**, и не само да га је купила него га је и **просула** (МБ); » Време ће <...> показати да циркуски набој у политичкој шатри не јењава, а **Анушка је**, Булгаковљевски речено, **већ просула уље** низ које ће клизнути нова <...> мајмунисања (ПВ2011); » Као што је добро познато из једног чувеног романа, **Анушка је** већ тада била **просула уље**, и катастрофа <...> (ТЈ 2006); » Неки догађаји су последица тога што је негде, нека **Анушка већ пролила уље** (КФ); » Као што је рекао један чувени писац, **Анушка је већ пролила** своје сунцокретово **уље** (МР); » Ма,

све је то било зато „што је **Анушка већ купила зејтин**, и не само што га је купила већ га је и **пролила**“, али и због тога што ђаво није баш тако црн као што мислимо (ББ92); » Зашто је важно да ли је нека бенигна **Анушка** или **Анчица** нехотице **пролила уље**; » Зато, баћушка, што је **Анушка већ** купила сунцокретово **уље**. Ма шта купила, већ га је и **пролила**; » Српски писци нису у спрези са ђаволом **просули уље** на трамвајске шине, као **Анушка**; » Од **Анушке** која је **просула уље** до буђавих сендвича и бифеу (ЈА 2012).

Извори

ББ92 – „Трамвај“, Блог Б92, <http://blog.b92.net/text/14632/TRAMVAJ/>

ВП2008 – В.А.Поликарпов, „Структуры времени (субстанциональная концепция времени сквозь призму психологии)“, *Философия и социальные науки*, №1, 2008, 67-70, <http://www.chronos.msu.ru/RREPORTS/polikarpov_vremya.pdf>

ВС2003 – В. Серов, *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. „Локкид-Пресс“, Москва, 2003, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/1928/Окно>

ЈА2012 – Ј. Ајдуковић, Радови из лингвистичке контактологије. Фото Футура, Београд, 2012.

КФ – „Шта се ваља иза брда“, Форум „Крстарица“, <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/485330-%C5%A0TA-SE-VALJA-IZ-A-BRDA/page2>>

КФРА – Ј. Ајдуковић, *Контактолошки фразеолошки речник адаптације* (огледна свеска, ел. издање), Београд, 2013.

МБ – М. Булгаков, Мајстор и Маргарита, Феникс Либрис, <<http://basta-dobra-i-zla.blogspot.com/2012/05/nakon-poduze-pauze-kao-sto-mozete-i-da.html>>

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

МР – М. Рацковић, *Крунице сна*, <http://www.is.pmf.uns.ac.rs/rackovicm/KruniceSna/KruniceSna.pdf>

ПВ2011 – П. Ж. Вајагић, „Бура у празној

чаши воде“, *Етна*, Београд, мај - јун 2011. Број 104. Година XI, <<http://www.aforizmi.org/etna/etna104/etna10.htm>>

CP2006 – С.С. Резникова, *Концепт "событие" и способы его вербальной репрезентации в СМИ*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Санкт-Петербург, 2006, <<http://www.dissercat.com/content/kontsept-sobytiya-i-sposoby-ego-verbalnoi-reprezentatsii-v-smi#ixzz2SKws1khl>>

TJ2006 – Т. Јакоби, „Вероник или о пријатељству“, Блог Б92, 12 новембар 2006, <<http://blog.b92.net/arhiva/node/2863.html>>

Б

БАБА ЈАГА [Баба Јага] б+в, Аг0-2, ТГ2, Акц1/2, Ф2/3; Ф3/4, ТМР0, Стр0 С0, К0, ФСА0/1, П2, А2 (КФРА<[НХ2009/ЈР2011/МВ2008/ЗЈ2008/ЖБ2013/ВБ/НН2008/ТН]/АФ2008) ✕ С2Н3 р+С2Ф1^ар(КФРА<[НХ2009/ЈР2011/ТН/МВ2008/ЗЈ2008/ЖБ2013/ВБ/НН2008/ТН]/ВЕ2002) ✕ С2Н3р (КФРА<[ВБ/НХ2009/ЈР2011/МВ2008/ЗЈ2008/ЖБ2013/НН2008/ТН]/ММ)

баба-јага (АФ2008; *RHSFJ*)

вар: *баба Јага* (RHSFS)

вар: *Баба-Јага* (ИА2003)

вар: *баба-Јага* (ГР2011)

вар: *Баба Јага* (ГР2011)

мод. *Баба Јага Коштана Нога*

△ <рус.^{с/а}, мит., презр.> (НХ2009);

<рус., разг., презр., жарг., шаљ.> (ЈР2011; ВБ; НН2008); <рус., мит., фиг., ирон.> (МВ2008; ЗЈ2008); <рус., разг., презр., фиг.> (ЖБ2013; ТН); ненорм. (ИА2003; ГР2011);

◇ 2. разг., презр. (АФ2008); фиг. (ММ); 2. разг. (СК1998); жарг., школ. шаљ., ирон. (МН2007); фиг. (ШБ2004); мит. (ЕСБЕ); разг. (ТЕ2000); баба = из дечијег језика; јага¹ = осл. <прасл. (ЕСРЈ); зла стара вештица из руских народних бајки; у словен-

ској митологији Баба Јага је била господарица загробног царства (ИА2003); рус. вар. и мод.: *Баба Јага; Баба-јага; баба-јага; баба-јага; јага-баба; костяная нога; Баба-јага – костяная нога* и др.

● Р/С: N + N; N^{App/Conc/Anim/Sing-f/Nom-a} + N^{Prop/Anim/Sing-f/Nom-a} // N^{App/Conc/Anim/Sing-f/Nom-a} + N^{Prop/Anim/Sing-f/Nom-a},

◆ К: ЧОВЕК > Прецедентно име > ЖИВОТНА ДОБ > Стара жена > Жена у трећем добу > Жена у менопаузи > НАТПРИРОДНЕ ОСОБИНЕ > Вештица > Летећа вештица > Чаробница > КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ > Зла жена > Надменост > Лукавост > Халапљивост > Хладнокрвност > Лењост > Проницљивост > Услужност > Предусретљивост > > Комуникативност > ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСОБИНЕ > Глупа жена > Необразована жена > Некултурна жена > Мудра жена > ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ > Усамљеност > Хипертрофија емоција > Немоћ > Неприпадање > Страх > Љутња > ФИЗИЧКО СТАЊЕ И ИЗГЛЕД > Ружна девица > Ружна старица > Ружна жена уопште > Неженствена особа > Жена огромних груди > Кошчата старица > Слепа > Слабовида > Жена рашчупане дуге косе > Испијена жена > Неуредна жена > Жена која хрче док спава > Жена ниског раста > Пуначка жена > Грбава жена > Жена убрађена у мараму > Жена шиљастог носа > Крезуба жена > Жена са дугачким ноктима > Жена са кецељом око струка и метлом у руци > ЖИВОТНА УЛОГА, СТАТУС И МЕЂУЉУДСКИ ОДНОСИ > Непријатељ > Помоћник > „Отмичар“ деце > Жена „канибал“ > Отпадница > Маргинализована особа > Спаситељ > Саветница > ЗАНИМАЊЕ И РАДНИ СТАТУС > Преља > Ткаља > Особа пред пензијом > Пензионер > ПОТ-

РЕБНЕ ВРЛИНЕ У КОМУНИКАЦИЈИ СА ЊОМ > Љубазност > Чистоћа духа; ДФ Р/С: +30/+30;

▫ [1] <стара жена која физички подсећа на лик Бабе Јаге из руских народних бајки // ружна жена> (НХ2009; ЈР 2011; МВ2008; ЗЈ2008; ВБ); ▫ [2] <зла, мрзовољна и дрска жена; она која упућује клетве и друге гадости; вештица> (ЖБ2013; НН2008) ▫ [3] <пророчица> (ТН); » На пећи лежи **баба Јага**, коштана нога, од кута до кута, нос је урастао у строп (НХ2009); » Овај предмет нам је предавала Ружица Јагорчевић или **Баба Јага**, мала, пуначка жена пред пензијом, са кецељом око паса, марамом преко главе и торбом налик на зембил (ЈР2011); » Треће поглавље тако постаје нека врста водича за разумевање претходних делова и копче која ће спојити све три приче у једну: роман о **баба Јаги** и старости за коју је ова вештица најбоља метафора (МВ2008); » Уколико смо у необразованом друштву, културном друштву ту нам није потребна "**баба Јага**" да нам набраја глупости (ЖБ 2013); » Штефице Цвек је имала проблем са дијетама, а **Баба Јага** спава с мачем под јастуком и разбија табуе старости & болести (ЗЈ2008); » "**Баба Јага** је снијела јаје" Дубравке Угрешић изгледа као неки дуго очекивани поклон словенском читалаштву (ВБ); » <...> не могу вјеровати да долази пропад свијета, нити желим вјеровати **бабама јагама** или како већ, свима који проричу и зарађују на људској глупости (ТН); » Тома више ни не разговара са **баба Јагама** (НН2008).

Извори

АФ2008 – А.И. Фёдоров, *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Астрель, АСТ, Москва, 2008.

ВБ – В. Бајац, „Баба Јага је снијела јаје, Дубравка Угрешић“, *Геопоетика*, <http://

www.geopoetika.com/book.php?id=611>

ВЕ2002 – В.С. Елистратов, *Словарь русского арго*, Грамота.ру, 2002.

ГР2011 – „Глас Русије“ од 28.01.2011, <http://serbian.ruvr.ru/2011/01/28/41745535.html>

ЕСБЕ – *Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона*. С.-Пб., 1890-1907, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/8064/Баба>

ЕСРЈ – М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. „Прогресс“, Москва, 1964-1973.

ЖБ2013 – „Дан и сат рођења одређује карактер детета“, *Жена*, Блиц, 13.02.2013, <http://zena.blic.rs/komentari/14249/Deciji_horoskop_Dan_i_sat_rodenja_odredjuje_karakter_deteta>

ЗЈ2008 – З. Јанковић, „Живот је тежак попут бремена, а прича је брза и нема времена“, *Полбокс*, 14.08.2008, <<http://www.poboks.com/article/6656>>

ИА2003 – И. Антанасијевић, „Семантика обреда сахране“, *Градина*, 1, 2003. http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Gradina/XXXVIII_1/41/show_download?stdlang=ser_lat

ЈР2011 – Ј. Ристић, „Модре сенке“, 19. Фебруар 2011, <<http://godineumagli.blogspot.com/2011/02/modra-senka-dva-poglavlja-iz.html>>

КФРА – Ј. Ајдуковић, *Контактолошки фразеолошки речник адаптације* (огледна свеска, ел. издање), Београд, 2013.

МВ2008 – М. Вујичић, „Баба Јага у атачменту“, *Политика*, 23.8.2008, <<http://www.politika.rs/rubrike/Kritika/knjizevna-kritika/Baba-Jaga-u-attachmentu.sr.html>>

ММ – М.И. Михельсон, *Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии*. Сборник образных слов и иносказаний. Т.Т. 1-2. Ходячие и меткие слова. Сборник русских и иностранных цитат, пословиц, поговорок, пословичных выражений и отдельных слов. СПб., тип. Ак. на-ук. 1896-1912.

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

НН2008 – „Тома више ни не разговара са баба Јагама“, *Ало*, 5. септембар 2008, <<http://www.naslovi.net/search.php?q=gordana+pop+lazi%C4%87&start=161>>

НХ2009 – N. Chausidis, “Прозори-очи” и “врата-уста” на неолитским жртвеницима типа “мати-кућа” с подручја Републике Македоније, *Histria Antiqua*, 18-1/2009.

СК1998 – С.А. Кузнецов, *Большой толковый словарь русского языка*, 1-е изд-е: СПб.: Норинт, 1998.

ТЕ2000 – Т.Ф. Ефремова, *Толковый словарь*, 2000, <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/139535/Баба>>; <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/272573/Баба>>

ТН – Форум сајта „Трудноћа.нет“, <<http://www.trudnoca.net/forum/viewtopic.php?f=26&p=2591310>>

ШБ2004 – Н.М. Шанский, Т. А. Боброва, *Школьный этимологический словарь русского языка. Происхождение слов*, 2004.

RHSFJ – Т. Korać, A. Menac, M. Popović, M. Skljarov, R. Venturin, R. Volos, *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Drugi dio, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

И

ИЗЛИШАН ЧОВЕК [излишан човек, излишан човек] е, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Стр0, К0, СИАО^{конгр}, ФСА0, П2, А2 (ЗС2007/АФ2008/МН2007); Р/С: Adj + N(I); Adj^{Qual/Plen/Nom-m/Sing-ий} + N^{App/Conc/Anim/Nom-m/Sing-0} // Adj^{Qual/Indef/Nom-m/Sing-0} + N^{App/Conc/Anim/Nom-m/Sing-0},
[<рус. ^{c/a}, књиш.>; ДФ Р/С: +30/3] ► **СУВИШНИ ЉУДИ**

О

ОКНО У ЕВРОПУ [окно у Европу] б+е+б-д, Аг0, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Стр0, К1, ТМР0, СИА1^{иР}, ФСА0-2, П1, А2 (НБ/МН2007); Р/С: N + N(I) грч.. N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Nom-o} + Praep^B + N^{Prop/Inan/Sing-fi/Acc-y} // N^{App/Conc/Inan/Sing-n/Nom-o} + Praep^y + N^{Prop/Inan/Sing-fi/Acc-y},

[<рус. ^{c-[т]/a}, књиш., фиг.>; ДФ Р/С: +30/10] ► **ПРОЗОР У ЕВРОПУ**

П

ПРОЗОР У ЕВРОПУ [прозор у Европу, прозор у Европу] е+е+б-д, Аг0, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Стр0, ТМР0, К1, СИА1^{иР}, С1Н2,3м, ФСА0-2, П1, А2 (РТС2013/МН2007) ✕ С1Н2,3м+ С1Ф1м (ТД2012/МН2007) ✕ С1Фм (ТД2012/ВС2003) ✕ С0 (РТС2013/ВС2003) ✕ С# (ДН2011/АШ2000/ВС2003/МН2007) ✕ С0 (РТС2013/ДН2011/ТД2012/АШ2000/Google)

окно в Европу (ВС2003; RHSFR)

вар: прозор у Јевропу (КФ2009)

вар: прозор ка Европи (РИВ)

вар: прозор за Европу (ДЗ2011)

вар: прозор према Европи ДК2009

вар: прозор у Европску унију

(ПБИХ2013)

вар: прозор ка западу (Google)

вар: прозор на запад (Google)

вар: прозор према западу (Google)

вар: прозорче у Европу (Google)

вар: окно у Европу (НБ)

мод: прозор Русије према Европи

мод: прозор у Северну Европу

кс: Град белих ноћи (Поуке.org)

кс: Северна Палмира (БШ2011)

△ <рус. ^{c-[т]/a}, књиш., фиг.> (РТС

2013; ГР2009; ТД2012; ВТ2009;

БВ2012; НБ; ЖМ2005); <рус., књиш.

фиг., разг.> (ДН2011); <књиш.,

фиг.> (ГМ2009; АШ200); <разг.,

ирон., фиг., шаљ.> (КФ2009);

◇ фр.<итал. (ВС2003); 1. књиш., 2.

жарг., војн., шаљ., ирон., 3. жарг.,

војн., шаљ. (МН2007); <везује се за

поему „Бронзани коњаник“ А. С.

Пушкина (1833) и стих „В Европу

прорубить окно“ који је настао под

утицајем италијанског језика <„di

questo gran finestrone, <...>, per cui la Russia guarda in Europa"> (1739), а посредством француског језика <„P<èters>b<ourg> est la fenêtré par où la Russie regarde en Europe"> (Ф. Алгароти, „Писма из Русије“, Лондон, 1769)>; НО1997; рус. вар. и мод.: *окошко в Европу; окошечко в Европу; оконце в Европу; оконный проем в Европу* и др.; модели за српске кс: *Северная Пальмира, Город белых ночей*

• P/C: N + N(I)^{ГРЧ.}; N^{App/Conc/Inan/Sing-n/} Nom-0 + Praep^B + N^{Prop/Inan/Sing-f/} Acc-y // N^{App/Conc/Inan/Sing-m/Nom-0} + Praep^Y + N^{Prop/Inan/Sing-f/} Acc-y; [P / V {прорубить} + O : P / V {прорубить} + O]

♦ К: ГРАД > Прецедентни израз > ДЕФИНИЦИЈА > Санкт Петербург > Петроград > Лењинград > Питер > ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ > Лука на Балтичком мору > Град на Неви > ВЕЛИЧИНА > Друга престоница > ХРОНОТОП > Северна Венеција Петра Великог > Град белих ноћи > Северна Палмира > Петров рај > Руски Амстердам > ОБЕЛЕЖЈЕ УРБАНОГ ПРОСТОРА > Бронзани коњаник > ИДЕНТИТЕТ > Цивилизованост > Отвореност > Узорност > Петар Велики > Пушкин > ЕКСКЛУЗИВНОСТ > Северна престоница > ОБЕЛЕЖЈА ГЕОСТРАТЕШКОГ ЗНАЧАЈА > Близина Европе > Европеизација > Вестернизација > Модернизација; ОК2005; ВП2004; ЛА2009; ДФ P/C: +50/+50;

- [1] <незванични, песнички назив Санкт Петербурга у Русију> (РТС 2013) © #2: контролно-пропусној пункт; #3: дыра в заборе (МН2007) □ [2] <руско присуство на Балтичком мору> (ТД2012) © С1Нм (#2: контролно-пропусној пункт; #3: дыра в заборе) + С1Фм (#1: о Санкт-Петербургу) (МН2007); © #: Петербург (ВС2003); □ [3] <место које води ка Европи, представља везу са земљама Западне Ев-

ропе, Европском унијом> (ДН2011) © #1: о Санкт-Петербургу, с основанием которого Россия получила выход к Балтийскому морю; #2: контрольно-пропусној пункт; #3: дыра в заборе (МН2007); © #: Петербург – это окно, через которое Россия смотрит в Европу (ВС2003) // <посредник за односе са Западном Европом, Европском унијом> (АШ2000) © #1: о Санкт-Петербургу, с основанием которого Россия получила выход к Балтийскому морю; #2: контрольно-пропусној пункт; #3: дыра в заборе (МН2007); © #: Петербург – это окно, через которое Россия смотрит в Европу (ВС2003); □ [4] <модернизација, европеизација државе и друштва> (ГМ2009) © #1: о Санкт-Петербургу, с основанием которого Россия получила выход к Балтийскому морю; #2: контрольно-пропусној пункт; #3: дыра в заборе (МН2007); © #: Петербург – это окно, через которое Россия смотрит в Европу (ВС2003); » Обележавајући 300 година од стварања Санкт Петербурга, града знаног као **"прозор у Европу"** у време када је осниван, у доба Петра Великог, године 2003. одржан је велики и сада већ чувени концерт (РТС2013); » Камергерски переулоч (уличница) – мали **прозор у Европу** (ДН2011) » У уторак у Виборгу, на северозападу Русије, отворен је фестивал руског филма **„Прозор у Европу“** (ГР2009); » Воља рускога народа је воља хиљадугодишњега народа, који је преко Св. Владимира примио хришћанство, који је сабирао Русију при Московским Великим Кнезовима, који је нашао излаз из епохе, пробио **окно у Европу** за Петра Великога, који је издигнуо велике свецe и подвижнике и поштовао их, саздао велику државу и културу, велику руску литературу (НБ); » Ја сам твој **прозор у Јевропу** (КФ2009); » Према његовим ријечима, привреда је испред политике, а привредни однос са Аус-

тријом је свијетао примјер сарадње, односно, како је рекао, **прозор у Европску унију** (ПБИХ2013); » Санкт Петербург (Лењинград, Петербург, Питер) је основао Петар Велики 1703. године да буде његов **прозор у Европу**, односно да осигура руско присуство на Балтику (ТД2012) » Музеј о коме је реч, а који је био југословенски **прозор у Европу**, установа која је наш цивилизацијски ниво за кратко време подигла веома много, место раскида са вишевековним мраком у коме смо живели, налазио се баш ту, у згради Председништва (ГМ2009); » Они су подржали проаустријски „нови курс“ М. Обреновића, сматрајући да за Београд управо Беч треба да буде **прозор у Европу** (АШ2000); » Петар Велики је „отворио **прозор у Европу**“ (БВ2012); » Након што је „прорубио **прозор у Европу**“, саградивши Санкт-Петербург у делти Неве, Петар Велики је оставио завештање руским царевима да се шире на Балтичком мору (ЖМ2005); » Јединствен изглед град је добио захваљујући цару који је, одушевљен Версајем, позвао многе архитекте, инжењере и градитеље из Европе који су га градили према париском узор и постао база ширења европских утицаја у Русији, због чега је имао значење руског **прозора у Европу** (ВТ2009).

Извори

АШ2000 – А.Л. Шемјакин, „Устав осуђен на неуспех. Српски Устав из 1888. године“. Друштвене претпоставке и модернизацијски оквири: историографски стереотипи и дилеме. *Годишњак за друштвену историју*. Београд, 2000. Св. 2–3.

БВ2012 – Б. Влаховић, „Руси маштају о Петру Великом“, *Вечерње новости*, 07. јануар 2012, <<http://91.222.6.88/vesti/planeta.299.html:360927-Rusi-mastaju-o-Petru-Veli-rom>>

БШ2011 – Б. Штулић, „Оправдати жи-

вот“, *Време*, 19.5.2011, <<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=991363>>

ВП2004 – В.Ю. Прокофьева, „Концепт Петербург в поэзии Серебряного века в его лексическом представлении“, *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*, 7/2004, <<http://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-peterburg-v-poezii-serebryanogo-veka-v-ego-leksicheskom-predstavlenii#ixzz2Rs8kL3JP>>

ВС2003 – В. Серов, *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. „Локкид-Пресс“, Москва, 2003, <http://dic.academich.ru/dic.nsf/dic_wingwords/1928/Окно>

ВТ2009 – В. Таловић, „Петров рај у злату и успоменама“, *Вечерње новости*, 2.11.2009, Београд, <<http://www.novosti.rs/vesti/turizam.90.html:255804-Petrov-raj-u-zlatu-i-uspomena-ma>>

ГМ2009 – Г. Марковић, „Молба Председнику Републике“, *Политика*, 11.12.2009, <<http://www.politika.rs/pogledi/Goran-Markovich/MOLBA-PRESEDNIKU-REPUBLIKE.lt.html>>

ГР2009 – „Руски филм отвара „Прозор у Европу“, *Глас Русије*, 2009, <<http://serbian.ruvr.ru/2009/08/12/1068491.html>>

ДЗ2011 – „Доктор Зо“, *Блог*, <<http://doktor-zo.blogspot.com/2011/03/22.html>>

ДК2009 – Д. Кујунџић, „После“: руски пост-колонијални идентитет“, *Зборник Матице српске за славистику*, 2009, бр. 75, стр. 207-220, <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-5007/2009/0352-50070975207K.pdf>>

ДН2011 – Д. Николић, „Москва, на измаку лета“, *Политика*, 22.08.2011., <<http://www.politika.rs/rubrike/Moj-zivot-u-inostranstvu/Moskva-na-izmaku-leta.sr.html>>

ЖМ2005 – Ж. Милошевић, „Хелсинки: север по мери човека“, *Сјат Б92*, 16.02.2005, <http://www.b92.net/putovanja/destinacije/evropa.php?yyyy=2005&mm=02&dd=16&nav_category=805&nav_id=162373>

КФ2009 – *Форум Крстарица*, 2009 <<http://forum.krstarica.com/showthread.php/319241-Da-li-da-zvi%C5%BEdimu-Rumunskoj-himni-!%3Fp=11378769&viewfull=1>>

ЛА2009 – Л.Н. Авдонина, „Номинативное поле концепта „Петербург“ в художественной картине мира А. Блока“, *Вестник ВГУ*, 2009, No2 <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/>

phylolog/2009/02/2009-02-01.pdf

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

НБ – Н.А. Берђајев, „О демократији“, <<http://www.czipm.org/berdyayev.html>>

НО1997 – М.С. Неклюдова, А.Л. Осповат, „Окно в Европу: Источниковедческий этюд к „Медному Всаднику“, *Лотмановский сборник* II. ОГИ, Москва, 1997, 255-272.

ОК2005 – О.К. Кириченко, „Концепт „Петербург“ в речевом обиходе города“, *Автореферата диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, 2005, <<http://www.dissercat.com/content/kontsept-peterburg-v-rechevom-obi-khode-goroda#ixzz2Rs1CHfUj>>

ПБИХ2013 – „Председавајући Радмановић састао се у Бечу с председником Аустријске привредне коморе“, *Председништво Босне и Херцеговине*, 2013, <<http://www.predsjednistvobih.ba/saop/1/Template.aspx?cid=192900,4,1>>

Поуке.орг – „Амбасада Руске Федерације у Републици Србији“, <<http://www.pouke.org/forum/topic/960-амбасада-руске-федерације-у-републики-србији>>

РИБ – „Руска Империја“, *Википедија*, <http://sr.wikipedia.org/sr/Руска_Империја>

РТС2013 – „Гала концерт из Санкт Петербурга“, *РТС*, петак, 22. феб. 2013, <<http://www.rts.rs/page/tv/ci/story/254/Гала+концерт+из+Санкт+Петербурга.html>>

ТД2012 – *Топ дестинације*. „Санкт Петербург, град царева“, <<http://www.top-destinacija.com/sankt-peterburg-grad-care-va/>>

RHSFJ – Т. Korać, А. Menac, М. Popović, М. Skljarov, R. Venturin, R. Volos, *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Други дио, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

С

СУВИШНИ ЛЋУДИ [сувишнй лѣуди] е+ц, ТГ2, Акц1/2, Ф3/4, СИА0^{конгр}, Стр0, ТМБ0, С1Н2м+С2Н3,4р, К1, ФСА0-2, П2, А2 (Википедија/АЧ/ЕС1937/АГ2012/АФ2008) α С1Н1м+С2Н3,4р (КБ2007/ГС2009/РС2010/

ВН/ММ2009/АФ2008) α С# (РР2012/ЛЈЖ2009/АФ2008/МН2007) α С2Н3,4р (КФРА/АФ2008) α С1Н2,3м (Викип/АЧ/ЕС1937/АГ2012/МН2007 α С1Н1,2м (ММ2009/МН2007) α С# (ММ2009/АФ2008) α С0 (Википедија/АЧ/ЕС1937/АГ2012/АФ2008/ШО) *лишние лѣуди* (АФ2008)

вар: *излишни лѣуди* (ВН)

вар: *сувишан човек* (МС2002)

вар: *сувишни човек* (ЗР2012)

вар: *излишан човек* (ЗС2007)

вар: *излишни човек* (ГС2010)

вар: *лишњи человек*^{п/а} (ГС2009)

вар: *сувишне особе* (ГР)

вар: *сувишна особа* (Google)

△ <рус.^{с/а}, 1. <књиш., ист., + публ.>

(Википедија, АЧ, ЕС1937, АГ2012);

<2. књиш., публ.> (КБ2007; ВН; ГС

2009; РС2010); <3. публ.> (ММ

2009); <4. индив., публ.> (РР2012);

<5. публ.> (ЛЈЖ2009);

◇ 1. ист., 2. књиш. (АФ2008); 1.

књиш., 2. об. публ., 3. публ. (МН

2007); <у руском језику израз се по-

чео масовно употребљавати након

објављивања повести И. Тургенјева

„Дневник сувишног човека“ 1850.

год.; мотив „сувишног човека“ сре-

ће се и код А. Пушкина („Евгеније

Оњегин“), М. Љермонтова, А. Хер-

цена, И. Гончарова, А. Грибоједова

и др.>; (ЛЕ); рус. вар. и мод.: *лиш-*

ний человек; ненужные люди

● P/C: Adj + N; Adj^{Qual/Plen/Nom/PI-ие} +

N^{App/Conc/Anim/Supl/Nom-m/PI-и} // Adj^{Qual/Def/}

Nom/PI-и + N^{App/Conc/Anim/Supl/Nom-m/PI-и},

◆ К: ЧОВЕК (ЛЋУДИ) > Прецеден-

тни израз > Сувишни човек (лѣуди)

> ЖИВОТНА ДОБ > Млад човек >

Човек у зрелим годинама > Стар

човек > КАРАКТЕРНЕ ОСОБИНЕ >

Безвољност > Бездушност > Неод-

лучност > Пасивност > Досадна

особа > Егоцентризам > Индивиду-

ализам > Самоувереност > Само-

лѣубивост > Слободоумност > Бун-

товништво > Конфликтност > ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ОСОБИНЕ > Надмоћност > Духовност > Образованост > Талентованост > Просвећеност > Спекулативизам > Рефлексивност > Ораторство > Филозофски тип > Идеализам > ПСИХИЧКО СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ > Песимизам > Малодушност > Апатичност > Разочараност > Усамљеност > Отуђеност > Бесперспективност > Бескорисност > Пониженост > Скептицизам > Самодискредитација > Романтичар > ФИЗИЧКО СТАЊЕ > Губитак снаге > Умор > Лудило > Болест > Смрт > ОДНОС ПРЕМА РАДУ > Беспосленост > Недостатак праксе > Непродуктивност > Ограниченост > Ентузијазам > СОЦИЈАЛНА УЛОГА > Одсуство друштвене функције > Илегалност > Противник кметства > Жртва > Баксуз > Луталица > Тежак живот > Сиромаштво > Сувишна особа > Обичан човек > СТАТУС > Привилегованост > Материјална обезбеђеност > Елитизам > Плећство > Аристократија > Незапосленост > СМИСАО ЖИВОТА > Природа > Осећања; ВТ2010; АГ; ДФ Р/С: +30/+30;

▣ [1] <јунаци дела руске племићке књижевности XIX века који су отуђени, разочарани, усамљени, досадни, непродуктивни, самодискредитовани, бесперспективни, који су сишли са животног колосека, одали се скитњи, пришли народњачком покрету, успротивили се идеологији кметства и сл.> (Википедија, АЧ, ЕС1937, АГ2012) © #2: социјално бесполезни, ненужни људи (АФ2008); © #2: о људима, не налазимо примену својим знањима и способностима, не приимајућим учешћа у друштвеној животи; #3: о незапослених (МН2007) [2] <бескорисни, усамљени, недостојни поштовања или болесни људи који само физички егзистирају у одређеној друшт-

веној заједници> (КБ2007, ВН; ГС2009; РС2010); © #1: в руској литератури XIX в. – тип људи, не умејућим наћи примену својим силама и способностима у друштвеној животи (АФ2008); © #1: о младим дворянима, порвавших с крепостническој идеологијом и со својом средом, но не сумевших наћи примену својим силама у друштве (МН2007); [3] <људи који су без сталног запослења> (ММ2009) © #1: в руској литератури XIX в. – тип људи, не умејућим наћи примену својим силама и способностима у друштвеној животи; #2: социјално бесполезни, ненужни људи (АФ2008); #1: о младим дворянима, порвавших с крепостническој идеологијом и со својом средом, но не сумевших наћи примену својим силама у друштве; #2: о људима, не налазимо примену својим знањима и способностима, не приимајућим учешћа у друштвеној животи (МН2007); [4] <људи који у одређеном друштве оставе лични печат, траг> (РР2012); © #1: в руској литератури XIX в. – тип људи, не умејућим наћи примену својим силама и способностима у друштвеној животи; #2: социјално бесполезни, ненужни људи (АФ2008); © #1: о младим дворянима, порвавших с крепостническој идеологијом и со својом средом, но не сумевших наћи примену својим силама у друштве; #2: о људима, не налазимо примену својим знањима и способностима, не приимајућим учешћа у друштвеној животи; #3: о незапослених (МН2007); [5] <обични, мали људи> (ЉЖ2009) © #1: в руској литератури XIX в. – тип људи, не умејућим наћи примену својим силама и способностима у друштвеној животи; #2: социјално бесполезни, ненужни људи (АФ2008); © #1: о младим дворянима, порвавших с крепостническој идеологијом и со својом средом, но не сумевших наћи примену својим

силам в обществе; #2: о людях, не находящихся применения своим знаниям и способностям, не принимающих участия в общественной жизни; #3: о безработных (МН2007); » Лермонтовлев Печорин из романа „Юнак нашег доба“ и Пушкинов Евгений Онегин из истоименог романа ликови су „сувишних људи“ који су се јављали у ери суровога николајевског режима (Википедија); » **Сувишни људи**, сувишне речи, неизбежно одговарање на туђа питања: све ме је то, докторе, заморило да сам се просто разболео (АЧ); » Његови су нихилисти истовремено слабићи, **сувишни људи** (ЕС1937); » Свим тим јунацима („сувишним људима“) својствени су досада и чајлд-харолдовска меланхолија, која их подстиче на двобоје, картање и уништавање сопственог живота (АГ2012); » Наиме, баба Стана припада оној групи људи који су постали потенцијални покојници, они су биолошки завршени, друштвено некорисни, **сувишни људи** који време најчешће проводе у самоћи очекујући коначан крај (КБ2007); » Херој је добротвор према малим и болесним, и грешним и презреним, јер их уверава, да и они нису излишни и **сувишни људи** у овоме свету (ВН); » Антијунак, то је особа лишена херојских особина, Руси би рекли „**лишњи человек**“, а то су неки **сувишни људи**, сами себи потребни и сами себи довољни (ГС2009); » Основни ток радње, онај којем је писац одредио да наслика живот савременог Врања, односно наличје тога живота, јесте прича новинара Бобана, дата, углавном, у колоквијалном говору подземља, људи са маргине, **сувишних људи**, са повременим еротско-медитативним узлетима, који показују и пишеву умешност да слика живот и светлијим тоновима (РС2010); » Извесно је, пак, да нестаје „свет рада“ где људи формирају, показују и доказују своје спо-

собности, зарађују средства за живот и прибављају одговарајућа признања да нису ‘сувишни људи’ (ММ2009); » Моји јунаци су увек, на неки начин, оно како и себе видим – **сувишни људи** који оставе трага у свом личном окружењу, и који тако могу да нестану, а да само тај траг за њима остане (РР2012); » <...> али је баш из безбедносних разлога концерт пао на кануне, уочи долета високог госта, а слушаоци су били обични, мали и такоређи **сувишни људи** <...> (ЉЖ2009).

Извори

АГ – А.Ю. Горбачев, „Концепт «лишнего человека»: русская и восточные версии“, <http://www.bsu.by/Cache/pdf/219593.pdf>

АГ2012 – А. Гузева, „Двадесет књига руских писаца које свет највише воли“, *Руска реч*, 10. јул 2012, <http://ruskarec.ru/articles/2012/07/10/dvadeset_knjiga_ruskih_pisaca_koje_svet_najvise_voli_15721.html>

АФ2008 – А.И. Фёдоров, *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Астрель, АСТ, Москва, 2008.

АЧ – А.П. Чехов, *Иванов*, <<http://ponude.biz/knjige/a/Anton%20Pavlovic%20Cehov%20-%20Iva%20nov.pdf>>

Википедија – *Романтизам*. Википедија, <<http://sh.wikipedia.org/wiki/Romantizam>>

ВН – Владика Николај, „Беседе под гором. О херојима нашег времена“, *Светосавље*, <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/viNikolaj/BesedePodGorom/Lat_Nikolaj010209.htm>

ВТ2010 – В.Н. Тихомиров, „Лишние люди“ в произведениях И.С. Тургенева и А.П. Чехова, *Вісник Запорізького національного університету*, No 1, 2010.

ГР – „Ниво среће зависи од броја пријатеља на друштвеним мрежама“, *Глас Русије*, <http://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&idnovost=26832#.UYLELEo1HEo>

ГС2009 – Г. Стојановић, „Млади леви“, *Блиц*, 21. 06. 2009, <http://www.blic.rs/Komentar/Pasivni-ofsajd/153327/Mladi-levi/print>

ГС2010 – Г. Стојановић, „О штетности дувана“, *Блиц*, 19.11.2010, <http://www.blic.rs>

rs/Komentar/Bez-secera/218334/O-stetnostiduvana

ЕС1937 – Е. Спекторски, „Достојевски и Революција“, *Хришћанско дело* 3/1937, <<http://www.rastko.rs/rastko/delo/12904>>

ЗР2012 – З. Радисављевић, „Интернетом плута безброј ostrva“, *Политика*, 29.08.2012, <<http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Internetom-pluta-bezbroj-ostrva.sr.html>>

ЗС2007 – З. Станојевић, „Говори Ф. Громки – тмурни“, *Етна*, Београд, Број 65, Београд, 2007, <<http://www.aforizmi.org/etna/etna65/stanojevic6.htm>>

КБ2007 – К. Бугарчић, „Мотив смрти у приповеткама Борисава Станковића“, *Полја*, година LII / број 443 / јануар-фебруар 2007, <<http://polja.rs/polja443/443-17.htm>>

КФРА – Ј. Ајдуковић, *Контактолошки фразеолошки речник адаптације* (огледна свеска, ел. издање), Београд, 2013.

ЛЕ – *Литературная энциклопедия*. В 11 т. Под редакцией В.М. Фриче, А.В. Луначарского. Москва, СЭ, 1929—1939.

ЉЖ2009 – Љ. Живков, „Сто му громава“, *Време*, 981, 22. октобар 2009, <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=892759>>

ММ2009 – М. Милошевић, „Сувишни људи“, *Време*, 7. мај 2009, <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=863718>>

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

МС2002 – М. Стојнић, „Лична имена и њихова функција у књижевном делу“, *Зборник Матице српске за славистику* 62, 2002, 75-92.

РР2012 – Р. Радосављевић, „Биљана Србљановић: Не зна се ко је бараба, а ко витез“, *Б92*, 23.05.2011, <http://www.b92.net/kultura/art_durbin.php?nav_category=1207&nav_id=513810>

РС2010 – Р. Стојановић, „Живот с месечеве стране“, *Књижевни преглед*, бр. 1, 2010, <http://www.alma.rs/knjizevni-pregled/broj01/kp09.html>

ШО – С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, 1992, Словари и энциклопедии на Академике, <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/99610>>

СУВИШАН ЧОВЕК [суџишан човек, суџишан човек] е, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, ТМБ0, Стр0, К0, СИА0^{конгр},

ФСА0, П2, А2 (МС2002/АФ2008); Р/С: Adj + N; Adj^{Qual/Plen/Nom-m/Sing-ий} + N^{App/Conc/Anim/Nom-m/Sing-0} // Adj^{Qual/Indef/Nom-m/Sing-0} + N^{App/Conc/Anim/Nom-m/Sing-0}; [<рус. c/a, књиш.>; ДФ Р/С: +30/+30] ► **СУВИШНИ ЛЉУДИ**

Ч

ЧОВЕК У ФУТРОЛИ [човек у футроли, човек у футроли] е, ТГ2, Акц1/2, ФЗ/4, Стр0, СИА2^{np}, С0, К0, ФСА0, П1, А2 (АЧ1946/МЕ2006/ВМ2012/АФ2008) ✕ С0 (RSHFR/АФ2008)

человек в футляре (АФ2008)

вар: *људи у футроли* (ЛВ2011)

вар: *књижевник у футроли* (МЛ)

вар: *живот у футроли* (СФ1959)

вар: *човек у шахту* (ВМ2012)

вар: *соба у футроли* (МК2010)

△ <рус. c-т/а, књиш., разг., шал., ирон., фиг.> (АЧ1946);

◇ рус., шал., ирон., књиш.> (ВС2003); књиш. (ВВ2010); ирон. (АФ2008); разг., неодобр. (МН2007); фиг. (ДУ1935-1940); шал. (АЧ1899)

<наслов истоимене Чеховљеве приче из 1898. године; први пут се овај фразеологизам употребљава у писму које је А.П. Чехов 19. 11. 1899. г. упутио сестри М.П. Чеховој>; рус. вар.: *доктор в футляре, актер в футляре, душа в футляре, младенец в футляре, люди в футляре, человек в пальто, человек во фраке, человек в рамке* и др.;

● Р/С: N+N(I)^{нем.<слат.}, N^{App/Conc/Anim/Sing-m/Nom-0} + Praep^B + N^{App/Conc/Inan/Sing-m/Loc-e} // N^{App/Conc/Anim/Sing-m/Nom-0} + Praep^Y + N^{App/Conc/Inan/Sing-f/Loc-и};

◆ К: ЧОВЕК > Прецедентни израз > Укалупљен човек > КАРАКТЕРНЕ

ОСОБИНЕ > Укалупљеност > Нео-
длучност > Кукавичлук > Затворе-
ност > Ускогрудост > Малограђан-
штина > Бојажљивост > Некомуни-
кативност > Аскетизам > Досадна
особа > Подозривост > Неповер-
љивост > Опрезност > ИНТЕЛЕК-
ТУАЛНЕ ОСОБИНЕ > Ограниче-
ност > Смотаност > ПСИХИЧКО
СТАЊЕ И ЕМОЦИЈЕ > Страх > Уз-
немиреност > Плашљивост > Бо-
јажљивост > Одвратност > Мало-
душност > Потштеноост > Узруја-
ност > Отуђеност > Социофобија >
Асоцијалност > Хетерофобија >
Аутизам > Нервоза > Љутња > Бес
> ФИЗИЧКО СТАЊЕ И ИЗГЛЕД >
Истрошеност > Згрченост > Преса-
вијеност > Човек у капу са подиг-
нутим оковратником > Човек у ка-
љачама и са кишобраном у руци >
Вата у ушима > ЛИЧНИ ПРЕДМЕ-
ТИ > Кишобран у навлаци > Часов-
ник у футроли > Нож у футроли >
Тамне наочаре > ОДНОС ПРЕМА
РАДУ > Формализам > Шаблонизи-
раност > Бирократизам > ЖИВОТ-
НА УЛОГА И СТАТУС > Мали човек
> Буржуј > Мучитељ > Нежењен
човек > ПРОФЕСИЈА, ЗВАЊЕ >
Наставник (грчког језика) > Чинов-
ник; ДФ Р/С: +30/+30;

□ <онај ко се затвори у оквиру уских,
малограђанских интереса, ограда од
реалног живота, боји промена, нови-
на и кога због тога осуђују> (МЕ2006;
АЧ1899; ВМ2012); □ Х/С: *zakorčan*
(*zatvoren, uskogrudan, ukalupljen*) *čovjek*
(*formalist*) = **čovjek u futroli** (RHSFJ)
» Новембарски ветрови бесно дувају,
звижде, кидају кровове. Спавам у ка-
пици и папучама, под два јоргана, са
затвореним прозорским капцима –
прави сам „човек у футроли“ (АЧ
1899); » Руским архетипом постао јер
Чеховљев појам „човека у футроли“
као опасног малограђанина, који гуши
своју и туђу слободу (МЕ2006); » Мали

човек у футроли: синдром Башмач-
кина-Беликова (МЕ2006) » Наслов „Чо-
век у шахту“ асоцира на „Човека у
футроли“, много сам провидан, не
вреди да се кријем у шињелу! (ВМ
2012).

Извори

АФ2008 – А.И. Фёдоров, *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Астрель, АСТ, Москва, 2008.

АЧ1899 – А.П. Чехов, Письмо Чеховой М.П., 19 ноября 1899 г. Ялта // А.П. Чехов. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. Наука, Москва, 1974-1983.

АЧ1946 – А. Чехов, *Човек у футроли*, Просвета, Београд, 1946.

ВВ2010 – В.В. Виноградов. История слов Москва, 2010

ВМ2012 – В. Мухић, „Човек у фут... пардон!... у шахту“, *Prozaonline*, <<http://prozaonline.com/?p=4244>>

ВС2003 – В. Серов, *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений*. „Локид-Пресс“, Москва, 2003, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/1928/Окно>

ДУ1935-1940 – Д.Н. Ушаков, *Толковый словарь Ушакова*, Москва, 1935-1940, <<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1079630>>

ЛВ2011 – Л. Вујошевић, „Ристићев духовни тестамент“, *Узданица*, 2011, VIII/2, стр. 277–285.

МЕ2006 – М. Епштејн, „Мистика паковања, или увод у тегименологију“, *Поља*, година LI / број 439 / мај-јун 2006, <<http://polja.rs/polja439/439-2.htm>>

МК2010 – М. Капор, *Фолиранти*, Књига-комерц, Београд, 2010, <http://www.tvoracgrada.com/knjige/kapor/osam.html>

МЛ – М. Лукић, „Наочари Фернанда Песое“, *Часопис Бдење*, бр. 31, 2012, <<http://rudinadolina.wordpress.com/2011/11/05/наочари-фернанда-песое>>

МН2007 – В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина, *Большой словарь русских поговорок*. Олма Медиа Групп, Москва, 2007.

СФ1959 – С. Фетахагић, *Израз*. 1959, св. 6/7.

RHSFJ – Т. Korać, А. Menas, М. Popović,

M. Skljarov, R. Venturin, R. Volos, *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Drugi dio, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

ОНЛАЈН ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАСИ И ЈЕДАН ПРЕДЛОГ ОНЛАЈН МЕЋУСЛОВЕНСКОГ КОНТАКТОЛОШКОГ АТЛАСА²⁵⁹

Резиме. Полазећи од анализе неколико словенских и несловенских лингвистичких атласа који су тренутно доступни на Интернету ми смо урадили радну концепцију онлајн „Међусловенског контактолошког атласа“ и то оног његовог сегмента који је посвећен трансграфематизацији, трансфонемизацији и трансакцентуацији контактолексема под руским утицајем у српском, хрватском, македонском, бугарском, словеначком, пољском, чешком и словачком језику. У раду смо анализирали најважније сегменте следећих онлајн лингвистичких атласа, односно њихове интернет странице: 1. интернет странице „Општесловенског лингвистичког атласа“ Института за руски језик Руске академије наука (ОЛА РАН); 2. интернет странице „Општесловенског лингвистичког атласа“ Научно-истраживачког центра Словеначке академије наука и уметности (SLA); 3. интернет странице „Светског атласа језичких структура“ Института за еволуциону антропологију „Макс Планк“ у Лајпцигу (WALS), 4) интернет странице „Чешког језичког атласа“ Института за чешки језик Чешке академије наука (ČJA), 5) интернет странице америчко-шведског пројекта „LL-MAP: Language and Location“ (LL-MAP) и 6) интернет странице „Унесковог интерактивног атласа угрожених језика“ (AWLD). Три су кључна питања на која смо у овом реферату одговорили: 1) који су елементи архитектуре веб-презентације лингвистичких атласа; 2) како изгледа геоинформациони систем и карта „Међусловенског контактолошког атласа“; 3) на којим принципима

²⁵⁹ Краћа верзија рада представљена је на пленарном заседању међународног научног симпозијума „Електронски ресурси и филолошке студије“ који је одржан од 12-13. 9. 2013. године на Филолошком факултету „Блаже Конески“ у Скопљу. Реферат и пробна карта су објављени у: „Зборник на трудови од Прв међународен симпозиум на тема „Електронските ресурси и филолошките студии“, Филолошки факултет во Скопје, 2013: 72-91. У овој проширеној верзији рада унели смо четири контактолошке карте из 2014. год. које се налазе у књизи Ј. Ајдуковић, „Биобиблиографија са прилозима 46“, Фото Футура, Београд, 2015: 153-156.

се формира и шта све садржи „Упитник“ за карте посвећене трансграфематизацији, трансфонемизацији и трансакцентуацији руског модела у јужнословенским језицима.

Кључне речи: Међусловенски контактолошки атлас, онлајн лингвистички атласи, контактолошка карта, контактолошки процеси, јединице и појаве

У овом раду настављамо да развијамо концепцију електронског контактолошког атласа. С обзиром да смо у Ајдуковић 2012: 193-201 дали општу слику „Међусловенског контактолошког атласа“ овога пута позабавићемо се питањем израде карата посвећених трансграфематизацији, трансфонемизацији и трансакцентуацији контактолексема под руским утицајем у осам словенских језика, тј. у српском, хрватском, македонском, бугарском, словеначком, пољском, чешком и словачком језику. О картографисању контактолошких појава у другим словенским језицима говорићемо неком другом приликом.

Писци уводног чланка у „Општесловенском лингвистичком атласу“ (ОЛА) упоредили су националне и регионалне лингвистичке атласе, као и атласе одређене језичке територије са топографским снимком, док су ОЛА упоредили са аерофото снимком због величине испитиване територије и картографисања најопштијих разлика између језика (ОЛА 1994: 28). Полазећи од картографске праксе примењене у једном броју лингвистичких атласа ми у овом раду карту „Међусловенског контактолошког атласа“ (МКА) поредимо са снимком главе урађене методом магнетне резонанце који омогућава добијање приказа у боји одређене регије. О изгледу МКА говорићемо после уводне анализе структуре и садржаја неколико лингвистичких атласа.

Увод

На самом почетку овог нашег излагања желимо да се осврнемо на две констатације српских географа из Географског института „Јован Цвијић“ САНУ које гласе овако: атласи су „дела од највише научне и културне важности“ и „у Србији израда атласа <...> и сада заостаје у односу на развијене земље Европе и света“ (Вемић, Ловић 2011: 106). Са првом констатацијом се апсолутно слажемо, а таквог

су мишљења и други лингвисти (нпр. С. Милорадовић, в. Милорадовић 2012), док се са другом не бисмо у потпуности сложили из разлога што су у Србији објављени неки од највећих славистичких лингвогеографских атласа, истина као делови међународних пројеката и уз учешће међународног тима стручњака. Овде конкретно мислимо на „Општесловенски лингвистички атлас“ (ОЛА) чији је први том о судбини прасловенског вокала *jat* објављен у Београду 1988. године, као и на седми том „Општекарпатског дијалектолошког атласа“ који је објављен 2003. године у Београду и Новом Саду.

Нема сумње да је ОЛА један од највећих и најважнијих пројеката у словенској лингвогеографији и то како по броју ангажованих истраживача и институција, тако и по обиму теоријског и теренског истраживања. Овом приликом од институција споменули бисмо Међународни комитет слависта и његову Комисију за ОЛА, као и институте за језик, односно Академије наука у Будишину, Варшави, Минску, Москви, Кијеву, Сарајеву, Загребу, Скопљу, Љубљани, Београду, Подгорици, Прагу и Братислави. За његову израду било је неопходно саставити упитник за прикупљање материјала са терена, урадити мрежу пунктова, утврдити методе истраживања и разрадити систем транскрипције о чему су давне 1958. године писали Р. И. Аванесов и С. Б. Бернштейн у чланку који је посвећен принципима израде ОЛА (Аванесов, Бернштейн 1958: 4). Према овој двојници руских лингвиста обично су предмет лингвистичке географије „некакве корелативне појаве на разним територијама“ (Аванесов, Бернштейн 1958: 4), односно стилски неутрални поједини сегменти језичког система, још прецизније, територијални диференцијални елементи једног језика и елементи различитих језика који „заузимају једно те исто место“ забележени у времену у коме је спроведено истраживање. Из овако дефинисаног предмета лингвистичке географије произилази да су заједничке црте између словенских језика „неопходна претпоставка за састављање атласа“, али да „не могу бити предмет картографисања“ у ОЛА, већ да су то корелативни елементи разних језичких система. Дијалекатски атласи једног језика као предмет картографисања имају углавном корелативне елементе унутар самог система (Аванесов, Бернштейн 1958: 14). Аутори истичу да новије позајмљенице нису предмет картографисања у ОЛА „због њиховог уског локалног карактера“, те да се у ОЛА не даје историјат појединих језичких појава, већ се указује на историју одређене појаве у конкретном примеру. Овај атлас је важан за изучавање дијалекатске историје прасловенског језика, узајамних веза између словенских језика, као и општесловенских процеса.

Прво издање уводног тома ОЛА изашао је 1978. године, док се друго исправљено и допуњено издање атласа појавило 1994. год. У односу на прво издање, у другом издању прецизирани су принципи картографисања дијалекатског материјала, израде легенди и коментара, те унете корекције у систем танскрипције, као и друге промене, скраћивања и исправке будући да је прво издање „одражавало ниво рада над ОЛА достигнут у то време“ (ОЛА, 1994: 10). И на овом месту аутори уводног чланка истичу да су предмет националних атласа дијалекатске разлике, док су предмет ОЛА разлике између блискосродних језика. Посебно се наглашава да ОЛА даје материјал за историјско-компаративна (као полазни период узета је каснопрасловенска епоха) и синхроно-типолошка истраживања, те проучавања контаката словенских језика са несловенским језицима као што су монголски, турски, ирански, кавкаски²⁶⁰. Упитник или програм истраживања чине списак језичких појава и списак питања за теренска истраживања. Поред сваког насељеног пункта стављен је одређен графички знак којим се истиче одређен лингвистички податак. Ознаке могу бити круг, троугао, квадрат, ромб, правоугаоник, елипса, трапез и др. Површина знака је црне или беле боје, а може бити и у различитим комбинацијама. Сенчењем простора представљени су различити језички ареали.

И поред тога што су чак две академске институције отвориле интернет странице ОЛА, словенска национална дијалектологија се не може похвалити бројем онлајн дијалектолошких атласа. Као узор нам могу послужити дијалектолози из Института за чешки језик Чешке академије наука који су направили званичну интернет страницу Чешког језичког атласа. Иако је објављено пет томова овог атласа у периоду од 1992. до 2005. (додатак је изашао 2011. год.) који садр-

²⁶⁰ Обједињавање ареалног, историјско-лингвистичког и типолошког аспекта карактеристично је за прве томеове „Малог дијалектолошког атласа балканских језика“ на коме раде од 1996. год. сарадници научних институција из девет земаља (Русије, Немачке, Бугарске, Црне Горе, Грчке, Хрватске, Македоније, Русије, Србије и Албаније). Према ауторима атлас приказује балканску ареално-типолошку групу несродних језика, „коју репрезентују њихови основни дијалекти јужно од Дунава“ (МДАБЈ 2003: 12). За разлику од ОЛА, овај атлас има задатак да изучи неравномерну дистрибуцију „међубалканских језичких паралела“, да укаже на процесе, правце, динамику, центар, порекло, хронологију балканских језичких појава, као и реконструкцију, формирање микроареала и нових балканских језичких паралела (МДАБЈ 2003: 12). Питања у упитнику су груписана према првобитној фиксацији (грцизми, латинизми, турцизми, славенизми и супстратни елементи), иду од значења ка речи и од речи ка значењу. У 4. тому МДАБЈ (Домосилецкая 2010) присутне су системске, мотивационе, лексичке, етимолошке и комбиноване карте.

жи више од 1600 двобојних карата, тренутно су доступне карте и одговарајући коментари прва два лексичка тома. Рад на овом атласу захтевао је састављање упитника и теренска истраживања, па су тако дијалектолози прикупили материјал из 420 села и 57 градова Бохемије, Моравије и Шлеске. Атлас садржи податке о чешким говорима у Пољској, Хрватској, Босни и Херцеговини, Србији и Румунији. Лексичка грађа припада најразличитијим тематским групама, примера ради, називима делова тела, хране, те пољопривредој и сточарској терминологији. Уз 774 одреднице наводи се стотињак дијалектизама. За разлику од прва три тома, четврти том посвећен је дијалекатским разликама у морфологији, док се пети бави фонологијом, синтаксом и др. Један број карата представља сводне карте направљене према картама у свих пет томова. Према неким приказивачима (нпр. Salzmann, в. ел. извор) новину у овом атласу представљају разуђена класификација чешких дијалеката и веза изоглоса и некадашњих административних граница.

За лингвистичку типологију један од најзначајнијих лингво-географских подухвата је „Светски атлас језичких структура“ у издању Института за еволуциону антропологију Макс Планк из Лајпцига. Папирна верзија овог атласа добила је 2008. године интернет верзију. Урађена је интернет лингвистичка база података о дистрибуцији лингвистичких обележја у 2678 језика, као и 160 карата на основу Google Maps. За свако обележје постоји посебна страница у облику текстуалног коментара, дају се њихова значења и указује на језике у којима се они реализују. На фонолошком нивоу, примера ради, представљен је инвентар сугласника, однос сугласника и самогласника, дистрибуција фиксног акцента итд. Атлас даје основне информације о језицима, ауторима публикација, изворима, библиографским подацима. Укупно је у његову израду укључено 83 експерта, а последњи пут је база ажурирана 2011. год. Посебан значај овог атласа огледа се у његовој отворености за нове карте и коментаре корисника, те у чињеници да на основу језичких законитости на глобалном нивоу можемо доћи до објашњења локалних језичких појава.

На основу броја говорника и њиховог удела у укупном броју становништва, генерацијске трансмисије, односа чланова заједнице, сфере употребе, државне политике, званичног статуса, документованости и материјала за учење, лингвисти су утврдили да је око 3000 језика у свету угрожено. „Светски атлас угрожених језика“ на коме је радило више од 30 стручњака из разних земаља под покровитељством међународне организације УНЕСКО израђен је с циљем да

укаже на степен угрожености појединих језика у свету и да предочи властима и заједници начине њиховог очувања. У атласу се за сваки од 2500 језика наводи име језика, ниво виталитета, земља где се њим говори, информација о броју говорника, мере заштите, пројекти који се односе на тај језик, извори информација, географски подаци, ISO код. Подаци се дају и за око 230 језика који су нестали.

Америчко-шведски лингвогеографски пројекат „Језик и локација“ (LL-MAP) са преко 280 скенираних карата финансирала је америчка Национална научна фондација с циљем да се створи лингвистичка информациона база која би била интегрисана у интернет геоинформациони систем (Хие и др. 2009). Након три године рада направљен је систем који географске просторне податке повезује са лингвистичким и нелингвистичким информацијама у реалном времену. Портал садржи систем управљања, претраживач и др. Лингвистичку информацију представља географско име, односно информација о припадности језика некој од језичких породица, док су нелингвистичке информације географска, политичка, културна, демографска, историјска, саобраћајна, те зоолошка, ботаничка и археолошка информација. У лингвистички релевантну информацију спадају и имена лингвиста који су се бавили одређеним језиком, називи књига, приказа и дисертација. Када се све ове информације повежу у оквиру одређене географске локације добијамо „ново знање“ (Хие и др. 2009: 305) које се односи на „развој језика, језичке контакте и језичку дистрибуцију“ (Хие и др. 2009: 306). LL-MAP представља платформу за рад и повезивање лингвиста и онлајн ресурса као што су сајт Linguist List, MultiTree лингвистичка база или EMELD база угрожених језика и стандарда њихове заштите. Претраживање се врши по језицима, земљама, регионима, језичким породицама. Сви језици имају ISO 639-3 код. Љ. Веселинова сматра да су LL-MAP и „Атлас угрожених језика“ (УНЕСКО) с једне стране „иновативни, јер нуде динамичке карте“, а с друге стране у њима је заступљен „традиционални приступ“ лингвистичкој картографији (Veselinova 2011). Оба атласа омогућавају визуализацију временских и просторних података. Поред тога они омогућавају бољи увид и разумевање података, транспарентност и интероперабилност.

Архитектура шест веб-презентација

У инфраструктурном смислу од шест анализираних веб-презентација четири представљају динамичке веб-презентације са база-

ма података („Општесловенски лингвистички атлас“ РАН, „Светски атлас језичких структура“, „LL-MAP: Језик и локација“ и Унесков интерактивни атлас угрожених језика“), док су две статичке веб-презентације (интернет странице „Општесловенског лингвистичког атласа“ Словеначке академије наука и „Чешког језичког атласа“). Из угла корисника прве веб-презентације су портали или тематски интернет ресурси „који обезбеђују систематизацију знања у оквиру неке предметне области и информационих ресурса, њихову интеграцију у јединствени информациони простор, као и претраживање и laku навигацију (в. Загоруљко, Боровикова, Кононенко, Сидорова 2006, цит. према Ајдуковић 2008: 12), док су друге уско специјализоване виртуелне библиотеке или скуп „пажљиво одабраних, хијерархијски и организовано поређаних ресурса према темама и категоријама ради лакшег претраживања“ (Ајдуковић 2008: 13).

Веб-презентације WALIS, LL-MAP и AWLD представљају гео-информационе системе (ГИС) за прикупљање, обраду, анализу и представљање огромне количине разнородних података у реалном времену. Архитектура је само један од неколико основних елемената ГИС-а поред људског фактора, хардвера, софтвера, процедура и самих података. Он омогућава визуелизацију, претраживање и интеграцију лингвистичких података и инкорпориран је у радно окружење лингвисте и др. корисника (стручњаци за ГИС обично говоре о платформи за интероперабилност). ГИС је за лингвисте значајан како због базе података која се може претраживати и допуњавати, тако и због могућности да се већ постојећим картама додају нове карте урађене помоћу неког картографског сервиса.

У доњој табели (таб. 1) описали смо елементарну архитектуру шест гореспомених веб-презентација. Табела се састоји од осамдесет хоризонталних колона и осам вертикалних. У првој хоризонталној колони налазе се метаподаци који говоре о самој табели као што су редни број ентитета (структурни елемент архитектуре веб-презентације) и атрибута (особина ентитета), наслов табеле и скраћене ознаке лингвистичких атласа или веб-презентација датих на изворном језику. У првој вертикалној колони налази се редни број ентитета, атрибута или онтологије (систем описа појмова), у другој колони су дати атрибути, тј. наша дескрипција архитектуре веб-презентација, као и онтологија научне делатности и научног знања веб-презентације, у следећих шест колоне са + или - означили смо постојање или непостојање одређеног атрибута. Укупно смо представили 17 ентитета, 49 атрибута и 9 онтологија.

Све анализиране веб-презентације поседују кориснички интерфејс (навигатор и рубрикатор), администраторски интерфејс и динамичку форму (фајлове). Осим делимично веб-презентације ЋЈА све остале имају развијену онтологију научне делатности и научног знања. Онтологију научне делатности представљају класе „лице“, „организација“, „догађај“, „публикације“ и „информациони ресурси“, док онтологију научног знања класе „научна дисциплина“, „метод истраживања“, „објекат истраживања“ и „научни резултат“ (в. Ајдуковић 2008: 25-30). У оквиру онтологије научне делатности једино ЋЈА не поседује класе „лице“, „догађај“ и „информациони ресурси“. Засебну насловну страницу поседују једино SLA и ЋЈА, док језички интерфејс поседују ОЛА РАН, SLA и AWLD. Линкови недостају у ЋЈА, док контакт форма у SLA и ЋЈА. Галерију има само ОЛА, док мултимедијалне материјале AWLD. Претраживачи постоје у WALS и LL-MAP, док систем за вести у WALS, LL-MAP и AWLD. Блог поседује WALS. Базе података немају SLA и ЋЈА. Садржај база видљив је у WALS, LL-MAP и AWLD, док тезаурус у веб-презентацији ОЛА РАН, WALS, LL-MAP и AWLD. Панел за пријаву корисника или радну платформу имају WALS и LL-MAP, док панел за учитавање података LL-MAP и AWLD. Статистичке податке у облику дијаграма има AWLD. Све презентације немају исти навигатор и рубрикатор. Најмање је развијен у ЋЈА и SLA, а највише у WALS.

Таб. 1.

Ред. бр.	Архитектура	ОЛА РАН	SLA	WALS	ЋЈА	LL-MAP	AWLD
0.	Засебна насловна стр.	-	+	-	+	-	-
1.	Кориснички интерфејс: Навигатор (н)	+	+	+	+	+	+
1.1.	Насловна	+	-	+	-	+	+
1.2.	Обележја	-	-	+	-	-	-
1.3.	Географија	+	-	-	-	-	-
1.4.	Језици	-	-	+	-	-	+
1.5.	Карте	-	+	-	+	+	+
1.6.	Публикације	+	+	+	-	-	-
1.7.	Садржај / Поглавља	-	-	+	+	-	-
1.8.	Аутори	-	-	+	-	-	+
1.9.	Алати / Прегледач Карата	-	+	-	-	+	-
						(пк)	
1.10.	Догађаји / Блог	+	+	+	-	-	-

1.11.	Пројекти	-	-	-	-	+	+
1.12.	In memoriam	+	-	-	-	-	-
1.13.	Галерија	+	-	-	-	-	-
1.14.	Базе података	+	-	-	-	-	+
1.15.	Коментари	-	-	-	-	-	+
1.16.	Помоћ	-	-	+	-	+	+
1.17.	Преузимање	-	+	+	-	-	-
1.18.	Еггата	-	-	+	-	-	-
1.19.	Прилози	-	-	+	-	-	-
1.20.	Права	-	-	+	-	-	+
1.21.	Контакт	-	-	+	-	+	+
1.22.	О нама	-	-	-	-	+	+
2.	Кориснички интерфејс: Рубрикатор	+	+	+	+	+	+
2.1.	Пунктови / Географ- ска дистрибуција	+	+	+	-	+	+
			(п/н)				
2.2.	Комисије / Аутори / Уредници	+	+	+	-	+	+
			(к/н)	(а)		(а)	
2.3.	Уводни том / Увод	+	+	+	-	-	+
2.4.	Упитник	+	+	-	-	-	-
2.5.	Серија фонетско- граматичка	+	+	-	-	-	-
2.6.	Серија лексичко- творбена	+	+	-	-	-	-
2.7.	Серија лексичка	-	-	-	+	-	-
2.8.	Материјали и истра- живања	+	+	-	-	-	-
2.9.	Основни подаци о језику	-	-	-	-	+	+
2.10.	Монографије / Књиге / Радови / Дисерта- ције / Библиогра- фија и др.	+	+	+	-	+	+
		(м)	(м,р)				
2.11.	Класификација према идентификационом броју, ISO коду и др.	-	-	+	-	+	+
2.12.	Класификација према обележју	-	-	+	-	+	-
2.13.	Класификација према аутору (пропратног	-	-	+	-	+	-

	чланка)						
2.14.	Класификација по тематици	-	-	+	-	-	-
2.15.	Класификација по виталитету	-	-	-	-	-	+
2.16.	Језици (број језика са конкретним обележјем)	-	-	+	-	-	-
2.17.	Класификација према броју говорника	-	-	-	-	-	+
2.18.	Класификација према језичким породицама	-	-	+	-	+	-
2.19.	Карте са конкретним језичким цртама	-	-	+	+	+	-
2.20.	Основна карта / Google Maps	-	+	+	-	+	+
			(o)	(gm)		(gm)	(gm)
2.21.	Појединачне карте по земљама	+	-	+	-	+	+
2.22.	Појединачне карте насељених пунктова	+	-	-	-	-	-
2.23.	Историјске карте	-	-	-	-	+	-
2.24.	Остале нелингвистичке карте	-	-	-	-	+	-
2.25.	Приказ значења обележја	-	-	+	-	-	-
2.26.	Комбиновање обележја	-	-	+	-	-	-
2.27.	Генерирање нових карата са задатим обележјима	-	-	+	-	+	-
2.28.	Заслуге	-	-	+	-	-	-
2.29.	Приказивање у KML, XML, TAV облику	-	-	+	-	-	-
2.30.	Библиографски запис / Библиографија	-	-	+	-	+	+
							(б)
3.	Језички интерфејс	+	+	-	-	-	+
4.	Администраторски интерфејс	+	+	+	+	+	+
5.	Динамичка форма:	+	+	+	-	+	+

	линкови						
6.	Динамичка форма: фајлови (ф)	+	+	+	+	+	+
7.	Динамички форма: контакт	+	-	+	-	+	+
8.	Динамичка форма: галерија	+	-	-	-	-	-
9.	Динамичка форма: мултимедија	-	-	-	-	-	+
10.	Динамички модул: претраживачи	-	-	+	-	+	-
11.	Динамички модул: систем за вести	-	-	+	-	+	+
12.	Придружени динамички систем: блог	-	-	+	-	-	-
13.	Базе података	+	-	+	-	+	+
13.1.	Садржај	-	-	+	-	+	+
13.2.	Тезаурус	+	-	+	-	+	+
14.	Панел за пријаву корисника / Дискусија / Радна платформа	-	-	+	-	+	-
15.	Учитавање скупа података	-	-	-	-	+	+
16.	Статистика (дијаграми)	-	-	-	-	-	+
17.	Онтологија научне делатности: класа 'Лице'	+	+	+	-	+	+
18.	Онтологија научне делатности: класа 'Организација'	+	+	+	+	+	+
19.	Онтологија научне делатности: класа 'Догађај'	+	+	+	-	+	+
20.	Онтологија научне делатности: класа 'Публикације'	+	+	+	+	+	+
21.	Онтологија научне делатности: класа 'Информациони ресурси'	+	+	+	-	+	+
22.	Онтологија научног знања: научна дисциплина	+	+	+	+	+	+

23.	Онтологија научног знања: метод истраживања	+	+	+	+	+	+
24.	Онтологија научног знања: објект истраживања	+	+	+	+	+	+
25.	Онтологија научног знања: научни резултат	+	+	+	+	+	+

Међусловенски контактолошки геоинформациони систем

Међусловенски контактолошки геоинформациони систем (МКГИС) представља компјутерску апликацију и радну платформу која омогућава повезивање географске локације и одређене контактолошке појаве било да је она лингвистичке или екстралингвистичке природе. Лингвистички подаци су најчешће одговори на питања из упитника или лингвистичког програма истраживања, док су екстралингвистички подаци научног, културолошког, историјског, географског и др. типа. Према М. Марићу геоинформациони систем обавља пет група операција: 1. прибавља просторне податаке, 2. управља базама података, 3. управља просторним подацима, 4. визуализира податаке у виду дигиталне карте, 5. ради просторне анализе (Марић 2011: 19). У МКГИС сви подаци су доступни у релационој бази података која има свој садржај и тезаурус или се добијају посредством линкова из других онлајн ресурса. Један број података је просторно неповезан, односно представљен је у облику краћег текста енциклопедијског формата, мултимедијалног прилога или је исказан табеларно, графички и сл. Сви подаци су лако претраживи, на пример, према језицима, језичкој породици, географском положају, према одређеној контактолошкој релевантној лингвистичкој појави или пак према типу контактолошке адаптације, литератури о одређеном питању и др. МКГИС представља транспарентан и интероперабилан систем који омогућава генерисање нових карата, попуњавање базе подацима из нових извора и њихово штампање.

Географске карте у МКГИС-у су тематски профилисане, вишеслојне и вишебојне. Посвећене су једној или неколиким контактолошким појавама. Лингвистичке информације визуализирају се путем знака и боје унетим у празан простор државе у којој се говори одређен словенски књижевни језик. Од географских података дају се само границе држава.

„Међусловенски контактолошки атлас“ (МКА) садржи три врсте основних географских карата. Прва је сводна карта са уцртаним границама словенских држава у Европи.

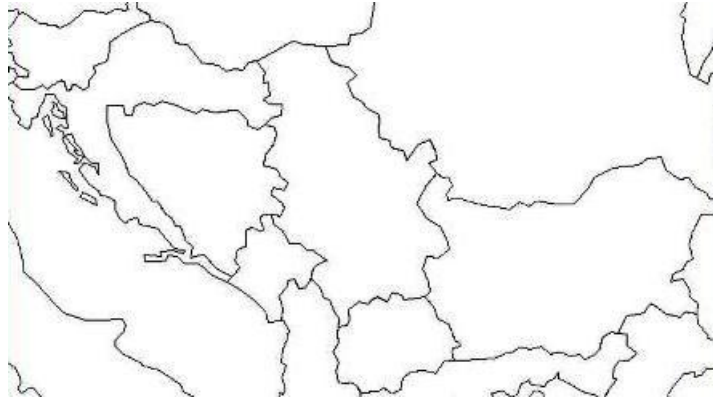

Нема карта према <http://sportblogger.com/?p=809>²⁶¹

На другој су уцртане државе у којима становништво говори неким од јужнословенских језика (Словенија, Хрватска, Босна и Хер-

²⁶¹ Ова и наредна карта преузете су са сајта <http://www.hisgis.nl/ale>.

цеговина, Србија, Црна Гора, Македонија и Бугарска).

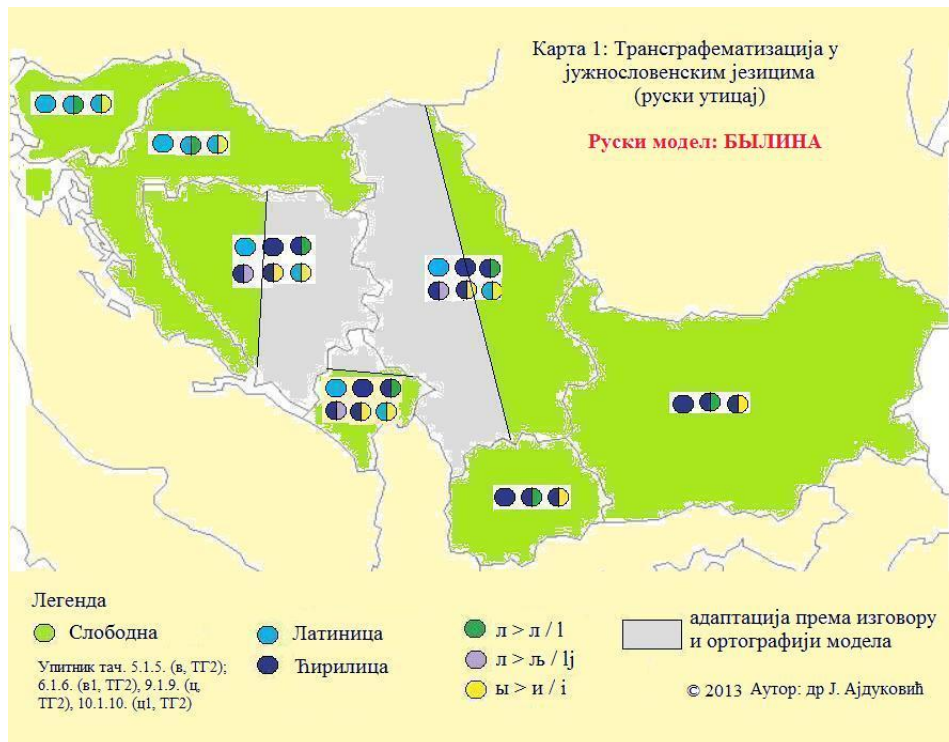

Трећа основна карта је посвећена државама у којима се говори неким од западнословенских језика (Пољска, Чешка и Словачка). Како се Пољска граничи са Калињинградском облашћу Руске Федерације, на карти је та територија посебно обележена.

Ово су само неки предлози како би могла да изгледа основна карта МКА. Контактолошки подаци могу се уносити и на карте које за основу имају Google Maps. За разлику од основне дијалектолошке

карте на којој је учртана мрежа пунктова, карта МКА садржи само један пункт који је смештен у централном делу словенске државе. Ово решење нам се чини најсврхисходнијим, с обзиром да је руски утицај у савременим словенским књижевним језицима најчешће приман књишким (писменим) путем. Из тих разлога карте нису детаљне и пренатрпане подацима, на свакој карти простор унутар државних граница је празан и намењен само знацима за визуализацију. Другим речима нису учртане особености терена као што су реке, језера и сл., затим главни градови итд. Основну географску локацију руског модела представља територија европског дела Руске Федерације, док је основна географска локација реплике територија матичне словенске државе. Оригинална размера наше карте не може се повећавати и смањивати, у супротном дошло би до губитка квалитета резолуције.

На каратама приказујемо *контактолошке процесе* као што су трансграфематизација, трансфонемизација, трансакцентуација, трансморфемизација, трансморфологизација, трансдеривација, транссемантизација, трансконцептуализација, трансстилизација и транссинтаксизација, затим *диференцијалне контактолошке појаве* (редукција самогласника, десоноризација, мекоћа сугласничких фонема и др.) и *контактолошке јединице* (контактофонема, контактограмема, кон-

тактодериватема, контактосема, контактоконцептема, контактосинтаксема и др.). Сваком контактолошком процесу, појави или јединици из „Упутника“ посвећена је најмање једна карта. У овом раду карта бр. 1 посвећена је трансграфематизацији руског модела *былина* у јужнословенским језицима. Састоји се од пет основних пратећих елемената: броја карте, назива карте, руског модела, легенде и броја питања из „Упитника“ на који се односи представљена контактолошка појава или јединица. Допунски елементи карте су питање из „Упитника“ у облику табеле, текстуални коментар и статистички дијаграм. Посебном бојом означили смо један део територије српског говорног подручја на којој се ортографија контактолексеме формира према изговору и ортографији модела. Други део територије офарбан је бојом којом означавамо слободну трансграфематизацију и адаптацију према ортографији модела уз одређене модификације и која прекрива територију осталих држава у којима се већински говоре испитивани језици. Другим речима зелена боја означава да се руски модел *былина* адаптира према ортографији са променом кода уз одређене модификације или пак без промене кода.

Карта садржи тематске знакове и контактолошке индексе. Тематски знакови су кружићи и правоугаоници (у другим картама користимо квадратиће, троуглове, полигоне) и они могу бити једноставни или сложени. Једноставни су офарбани једном бојом, док су сложени двобојни. Да бисмо сачували једноставност карте, а самим тим је учинили читљивијом, ми смо у легенди представили једноставне знаке. Сложени или двобојни знаци су комбинација два једноставна знака. Контактлошки индекси упућују читаоца на коментар и „Упитник“. Индекс „в“ указује на адаптацију ортографије реплике без промене кода и са модификацијама, док индекс „v1“ на адаптацију ортографије реплике са променом кода и са модификацијама. Индекс „ц“ указује на адаптацију према изговору и ортографији модела без промене кода, док индекс „ц1“ на адаптацију према изговору и ортографији са променом кода. Индекс ТГ2 означава слободну трансграфематизацију.

У синтетичким картама које приказују већи број контактолошких података визуализацију сва три степена трансграфематизације и трансфонемизације постижемо помоћу три изохипсе које секу троугао при врху, у средини и при дну. Она која се налази на врху даје најмањи графички приказ и на карти тај полигон представља нулту адаптацију, док пресеци тачака на троуглу у средини и при дну дају средњи и највећи приказ којим означавамо делимичну и слобод-

ну адаптацију. Сваки полигон фарбамо другом бојом. У коментарима уз карте анализирамо територијалну дистрибуцију контактолошких појава, интерпретирамо изоглосе и све знакове на карти.

Упитник за „Међусловенски контактолошки атлас“

Пре него што смо урадили прву карту МКА ми смо захваљујући пројекту „Контактолошки речник словенских језика“ (Ајдуковић 2004а; 2004б; 2010; 2011; 2012) инвентарисали контактолексеме, тј. направили смо индекс речи под руским утицајем у сваком од испитиваних савремених словенских језика, извршили смо њихову класификацију према контактолошким појавама које смо додатно интерпретирани. Ове три предрадње су нам помогле у састављању атласовог упитника или програма истраживања о трансграфематизацији, трансфонемизацији и трансакцентуацији контактолексема. „Упитник“ се може формирати на различите начине, може се поћи, на пример, од контактолошки релевантних лингвистичких обележја доминантног модела ка реплици или од контактолошких карактеристика реплике ка доминантном моделу, али и од доминантног језика преко језика посредника ка реплици и обрнуто, као и од реплике ка реплици. У нашој карти бр. 1 пошли смо од руског модела и одговарајуће контактолексеме у јужнословенским језицима и картографисали смо контактографеме (дијалектолози овај принцип зову „лексички принцип“), затим контактолошке процесе (слободну трансграфематизацију) и начин формирања ортографије контактолексема (адаптација према ортографији или комбинацији изговора и ортографије). У некој другој карти може се применити „аналитички принцип“ (Штољц 1970: 11-14): од контактографеме ка контактолексему. У зависности од броја питања у „Упитнику“, односно од инвентара релевантних контактолошких појава, зависиће број контактолексема које ће се наћи у атласу. Како немају сви испитивани језици исти инвентар контактолексема под руским утицајем (на пример бугарски део „Контактолошког речника адаптације русизама у осам словенских језика“ из 2004 год.²⁶² садржи 3802 русизма, македонски - 1415, српски - 1225, хрватски - 496, док словеначки - 437 русизма), неке од наредних карата односиће се само на један језик или на неколико њих.

У наредним табелама посвећеним трансфонемизацији, транс-

²⁶² В. Ајдуковић 2004.

графематизацији и трансакцентуацији инвентарисали смо и класификовали најважније контактолошке процесе, појаве и јединице којима се баве појединачне карте МКА. При састављању упитника држали смо се принципа од доминантног модела ка реплици и од реплике ка доминантном моделу. Остале принципе нисмо узимали у обзир.

Табела 2.				
1.УПИТНИК				
ТРАНСГРАФЕМАТИЗАЦИЈА				
Бр.	Класифик. број	Картографисана појава	Под-тип	Тип
1	1.1.	Систем графичких знакова		
2	1.2.	Пресликавање према ортографији модела без модификација и без промене кода	Б	ТГ0
3	1.3.	Пресликавање према ортографији модела без модификација са променом кода	Б1	ТГ2
4	1.4.	Пресликавање према ортографији модела са модификацијама без промене кода (елизија еписема; Аг1)	В	ТГ1
5	1.5.	Пресликавање према ортографији модела са модификацијама без промене кода	В	ТГ2
6	1.6.	Пресликавање према ортографији модела са модификацијама са променом кода	В1	ТГ2
7	1.7.	Пресликавање према изговору модела без промене кода	А	ТГ2
8	1.8.	Пресликавање према изговору модела са променом кода	А1	ТГ2
9	1.9.	Пресликавање према ортографији и изговору модела без промене кода	Ц	ТГ2
10	1.10.	Пресликавање према ортографији и изговору модела са променом кода	Ц1	ТГ2
11	1.11.	Пресликавање према ортографији модела и активација лингвистичког садржаја језика примаоца без промене кода	Е	ТГ2
12	1.12.	Пресликавање према ортографији модела и активација лингвистичког садржаја језика примаоца са променом кода	Е1	ТГ2
13	1.13.	Пресликавање према изговору (и ортографији) модела и активација лингвистичког садржаја језика примаоца без	Г	ТГ2

		промене кода		
14	1.14.	Пресликавање према изговору (и ортографији) модела и активација лингвистичког садржаја језика примаоца са променом кода	Г1	ТГ2
15	1.15.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора без промене кода	А-Д	ТГ2
16	1.16.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	А1-Д	ТГ2
17	1.17.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Б-Д	ТГ2
18	1.18.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Б1-Д	ТГ2
19	1.19.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В-Д	ТГ1
20	1.20.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В-Д	ТГ2
21	1.21.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В1-Д	ТГ2
22	1.22.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Ц-Д	ТГ2
23	1.23.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Ц1-Д	ТГ2
24	1.24.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Г-Д	ТГ2
25	1.25.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Г1-Д	ТГ2
26	1.26.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Е-Д	ТГ2

27	1.27.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Е1-Д	ТГ2
28	1.28.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	А-[Д]	ТГ2
29	1.29.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	А1-[Д]	ТГ2
30	1.30.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Б-[Д]	ТГ2
31	1.31.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Б1-[Д]	ТГ2
32	1.32.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В-[Д]	ТГ1
33	1.33.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В-[Д]	ТГ2
34	1.34.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	В1-[Д]	ТГ2
35	1.35.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Ц-[Д]	ТГ2
36	1.36.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Ц1-[Д]	ТГ2
37	1.37.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Г-[Д]	ТГ2
38	1.38.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Г1-[Д]	ТГ2
39	1.39.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или утицају језика извора са променом кода	Е-[Д]	ТГ2
40	1.40.	Пресликавање / активација према језику посреднику, његовом утицају или ути-	Е1-[Д]	ТГ2

		цају језика извора са променом кода		
41	1.41.	Пресликавање према правописним правилима језика даваоца	Аг0	ТГ0
42	1.42.	Пресликавање / активација према правописним правилима и језика даваоца и језика примаоца, односно на комбинован начин	Аг1	ТГ1
43	1.43.	Активација према правописним правилима језика примаоца која се разликују од правила језика даваоца	Аг2	ТГ2

Табела 3.				
2.УПИТНИК				
ТРАНСФОНЕМИЗАЦИЈА				
Бр.	Клас. број	Картографисана појава	Под-тип	Тип
44	2.1.	Нулта трансфонемизација	-	Ф0*
45	2.2.	Прва делимична трансфонемизација	Ф1/1	Ф1
46	2.3.	Прва делимична трансфонемизација	Ф1/2	Ф1
47	2.4.	Прва делимична трансфонемизација	Ф1/3	Ф1
48	2.5.	Прва делимична трансфонемизација	Ф1/4	Ф1
49	2.6.	Друга делимична трансфонемизација	Ф2/1	Ф1
50	2.7.	Друга делимична трансфонемизација	Ф2/2	Ф1
51	2.8.	Друга делимична трансфонемизација	Ф2/3	Ф1
52	2.9.	Друга делимична трансфонемизација	Ф2/4	Ф1
53	2.10.	Слободна трансфонемизација	Ф3/1	Ф2
54	2.11.	Слободна трансфонемизација	Ф3/2	Ф2
55	2.12.	Слободна трансфонемизација	Ф3/3	Ф2
56	2.13.	Слободна трансфонемизација	Ф3/4	Ф2
57	2.14.	Разлике у броју самогласника		
58	2.15.	Разлике у броју сугласника		
59	2.16.	Разлике у броју фонема		
60	2.17.	Адаптација руских самогласника предњег / средњег / задњег реда		
61	2.18.	Адаптација руских високих / средњих / ниских самогласника		
62	2.19.	Адаптација руског наглашеног самогласника [ы]		
63	2.20.	Адаптација руског наглашеног самогласника [о]		

64	2.21.	Адаптација руског наглашеног самогласника [е]		
65	2.22.	Адаптација руског ненаглашеног алофона [а]		
66	2.23.	Адаптација руског ненаглашеног алофона [ъ]		
67	2.24.	Адаптација руског ненаглашеног самогласника [ы]		
68	2.25.	Адаптација руског ненаглашеног алофона [ыʲ]		
69	2.26.	Адаптација руског ненаглашеног алофона [и ^е]		
70	2.27.	Адаптација руског ненаглашеног алофона [ѳ]		
71	2.28.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [л].		
72	2.29.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [р].		
73	2.30.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [ж] (изузев [ж] из т. 2.47 и 2.54)		
74	2.31.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [ш] (изузев [ш] из т. 2.47, 2.49, 2.53 и 2.54)		
75	2.32.	Адаптација руског задњојезичног сугласника [х]		
76	2.33.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [ц]		
77	2.34.	Адаптација руске звучне африкате [dz]		
78	2.35.	Адаптација руске тврде африкате [č] (Аванесов 1968: 159)		
79	2.36.	Адаптација руске тврде африкате [dž] (Аванесов 1968: 159)		
80	2.37.	Адаптација палатализованих сугласника (изузев сугласника из т. 2.38-2.45)		
81	2.38.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [лʲ]		
82	2.39.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [дʲ]		
83	2.40.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [тʲ]		
84	2.41.	Адаптација руског предњојезичног суг-		

		ласника [н']		
85	2.42.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [р']		
86	2.43.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [ч']		
87	2.44.	Адаптација руског предњојезичног сугласника [ш':]		
88	2.45.	Адаптација руског средњојезичног сугласника [ј]		
89	2.46.	Адаптација руског неслоговног [і]		
90	2.47.	Адаптација руских дугих тврдих сугласника		
91	2.48.	Адаптација руских дугих меких сугласника (изузев сугласника из т. 2.44)		
92	2.49.	Адаптација руских асимилованих сугласника по звучности/беззвучности		
93	2.50.	Адаптација руских асимилованих сугласника по тврдоћи/мекоћи		
94	2.51.	Адаптација руских асимилованих сугласника по месту творбе		
95	2.52.	Адаптација руских асимилованих сугласника по начину творбе		
96	2.53.	Адаптација руских десоноризованих сугласника на крају речи		
97	2.54.	Адаптација руских сугласника у сугласничким групама		
98	2.55.	Адаптација руских дисимилованих сугласника према начину творбе		
99	2.56.	Адаптација руских упрошћених сугласничких група		
100	2.57.	Адаптација уснених сугласника испред <i>е</i> у руским контактолексемама		
101	2.58.	Адаптација зубних сугласника [т], [д], [с], [з], [н] и [р] испред <i>е</i> у руским контактолексемама		
102	2.59.	Адаптација руске графичке групе <i>дж</i> у контактолексемама		
103	2.60.	Адаптација руских сугласника у неким иницијалним граматичким облицима		
104	2.61.	Импортација фонема		
105	2.62.	Редистрибуција финалних консонант-		

		ских група		
106	2.63.	Адаптација руског непостојаног [o] и [e] (историјски аспект)		
107	2.64.	Адаптација руског самогласника [o] на почетку речи према [je] у језику примаоцу (историјски аспект)		
108	2.65.	Адаптација руских пуногласних група (историјски аспект)		
109	2.66.	Адаптација руских непуногласних група (историјски аспект)		
110	2.67.	Адаптација руског самогласника [ʼa] (ја) према [e] у језику примаоцу (историјски аспект)		
111	2.68.	Адаптација руског сугласника [в] на почетку речи према [у] у језику примаоцу (историјски аспект)		

Табела 4.

3.УПИТНИК

ТРАНСАКЦЕНТУАЦИЈА

Бр.	Клас. број	Картографисана појава	Тип
112	3.1.	Нулта трансакцентуација	Акц0
113	3.2.	Делимична трансакцентуација	Акц1
114	3.3.	Слободна трансакцентуација	Акц2
115	3.4.	Адаптација квантитативно-динамичког руског акцента	
116	3.5.	Место акцента	
117	3.6.	Језици са мелодијским (политонским) акцентом	
118	3.7.	Језици са експираторним акцентом	
119	3.8.	Језици са експираторним и политонским акцентом	
120	3.9.	Језици са слободним местом акцента	
121	3.10.	Језици са слободним местом акцента, али са одређеним ограничењима	
122	3.11.	Језици са фиксираним местом акцента	
123	3.12.	Варијантни акценти	
124	3.13.	Адаптација акцента код сложеница	

Закључак

Анализом шест веб-презентација лингвистичких атласа утврдили смо постојање одређених сличности и разлика међу њима. Четири веб-презентације поседују базе података, док две су класичне електронске библиотеке. Скениране лингвистичке карте из штампаног издања садрже веб-презентације „Општесловенског лингвистичког атласа“ и „Чешког језичког атласа“, док су лингвистичке карте „Светског атласа лингвистичких структура“, „Језика и локације“ и „Атласа угрожених језика“ урађене на платформи Google Maps. Ова последња три портала омогућавају уношење нових података у релациону базу, исправку постојећих и генерисање нових карата.

У другом делу рада дали смо упоредну анализу архитектуре веб-презентација испитиваних лингвистичких атласа и утврдили смо постојање 17 ентитета, 49 атрибута и 9 онтологија. Табела са елементима архитектуре анализираних веб-презентација представља опис стандарда на коме ће се заснивати изградња архитектуре нашег „Међусловенског контактолошког атласа“.

У трећем делу рада анализирали смо основне сегменте међусловенског контактолошког геоинформационог система који треба да обезбеди прикупљање, чување, анализу и визуализацију контактолошких података. Поред тога дали смо оквирни предлог садржаја „Упитника“ који садржи 124 питања о трансграфематизацији²⁶³, трансфонемизацији и трансакцентуацији контактолексема под руским утицајем. Осим тога представили смо изглед основне карте МКА, као и карте посвећене трансграфематизацији руског модела *былина* у јужнословенским језицима. Израда МКА непосредно зависи од израде „Контактолошког речника словенских језика“ који треба да садржи што потпунији индекс контактолексема и опис њихове адаптације. Питања у „Упутнику“ односе се на контактолошке јединице, контактолошке појаве и контактолошке процесе. Наша прва карта у боји на врло једноставан и визуелно пријемчив начин говори о инвентару и дистрибуцији контактограмема, степену трансграфематизације и начину формирања ортографије контактолексема у испитиваним словенским језицима. Када буде израђен КРСЈ на карти ћемо представити статистичке податке, односно квантитативне карактеристике контактолошких јединица, у првом реду контакто-

²⁶³ Детаљнији „Упитник“ в. у књизи Ј. Ајдуковић „Биобиблиографија са прилозима 46“, Фото Футура, Београд, 2015: 135-152, као и стр. 225-227 у овој књизи.

лексема, а затим и осталих контактема.

Литература

Р.И. Аванесов, С.Б. Бернштейн, “Лингвистическая география и структура языка. О принципах общеславянского лингвистического атласа”. IV *Международный съезд славистов*, Издательство Академии наук СССР, Москва 1958, 29.

Ј. Ајдуковић, *Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика*. Фото Футура, Београд, 2004, 771 с.

Ј. Ајдуковић, *Балканска русистика: први балкански славистички академски информационо-комуникациони систем*. Књ.1. Фото Футура, Београд, 2008, 400.

Ј. Ајдуковић, „О межславянском контактологическом атласе“. *Контактолошки речник словенских језика: речник адаптације бугарских контактолексема под руским утицајем*. Том 1, А-В. Београд, Фото Футура, 2010, 399-405.

М. Вемић, С. Ловић, Савремени атласи Србије, *Зборник радова Географског института „Ј. Цвијић“ САНУ*, 61(1), 2011, 105-114.

М.В. Домосилецкая, *Малый диалектологический атлас балканских языков*. Серия лексическая, Том IV ландшафт, Наука, Санкт-Петербург, Verlag Otto Sagner Munchen, 2010.

Ю.А. Загорулько, О.И. Боровикова, И.С. Кононенко, Е.А. Сидорова, „Подход к построению предметной онтологии для портала знаний по компьютерной лингвистике“. *Материалы конференции „Диалог-21“*, Москва, 2006. <<http://www.dialog-21.ru/dialog2006/materials/html/Zagorulko.htm>>

М. Марић, *Примена географских информационих система у археолошкој теренској документацији*, Print shop, Београд, 2011, 142

С. Милорадовић, „Лингвистички атласи – „централни инструмент“ савремене дијалектологије“. *Теренска истраживања – поетика сусрета*, Етнографски институт САНУ, Зборник 27, Београд, 2012, 141-150.

(ОЛА) *Общеславянский лингвистический атлас*. ИРЯ РАН, 2010-2012, <<http://www.slavatlas.org>>

З. Поповић, *Основе геоинформационих система*. Београд, 2008.

А.Н. Соболев (ред.), *Малый диалектологический атлас балканских языков*. Серия лексическая, Том 3. Животноводство, Наука, Санкт-Петербург, Verlag Otto Sagner, Munchen

Н.С. Шарафутдинова, *Лингвистическая типология и языковые ареалы*. УлГТУ, Ульяновск, 2009, 128 с.

Й. Штольц, „О картографировании явлений в Общеславянском лингвистическом атласе“. *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*, Выпуск 3, Академия наук СССР, Институт русского языка, Издательство “наука” Москва, 1970.

(ALE) *Atlas Linguarum Europae*, <http://www.hisgis.nl/ale>, в. Arjen P. Versloot, <<http://argyf.fryske-akademy.eu/Members/arjen/arjen-p-versloot>>

(AWLD) *UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger*, <<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas>>

(ČJA) *Český jazykový atlas*. Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, 2012, <<http://cja.ujc.cas.cz/cja.html>>

(LL-MAP) *LL-MAP: Language and Location*. Eastern Michigan University, Stockholm University, <<http://lmap.org>>

Z. Salzmann, “Review of Český jazykový atlas”. *eLanguage*, Digital Publishing in Linguistics, <<http://elanguage.net/blogs/booknotices/?p=1043>>

J. Siatkowski, *Studia nad wpływami obcymi w ogólnosłowiańskim atlasie językowym*. UW, Warszawa, 2004, 178.

(SLA) *Slovanski lingvistični atlas*. ZRC SAZU, Ljubljana, 2006-10-04, <<http://ola.zrc-sazu.si>>

Lj. Veselinova, „Maps and Mapping in Linguistic Research“, The Hans Rausing Endangered Languages Project, *Departmental Seminars* 2011, abstract, <<http://www.hrelp.org/events/seminars/abstracts/ljuba.pdf>>

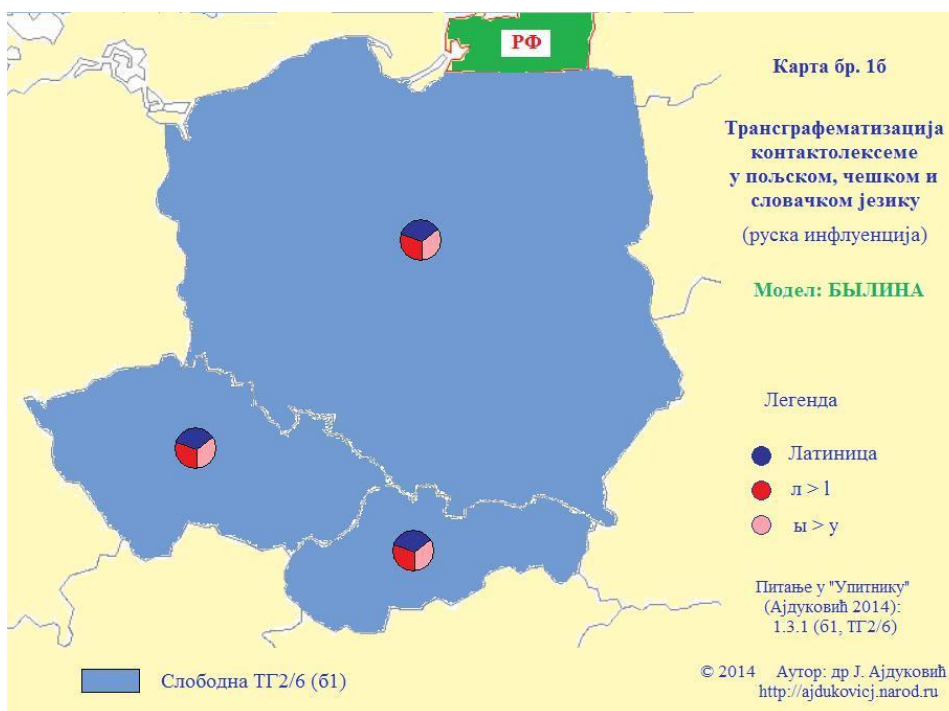
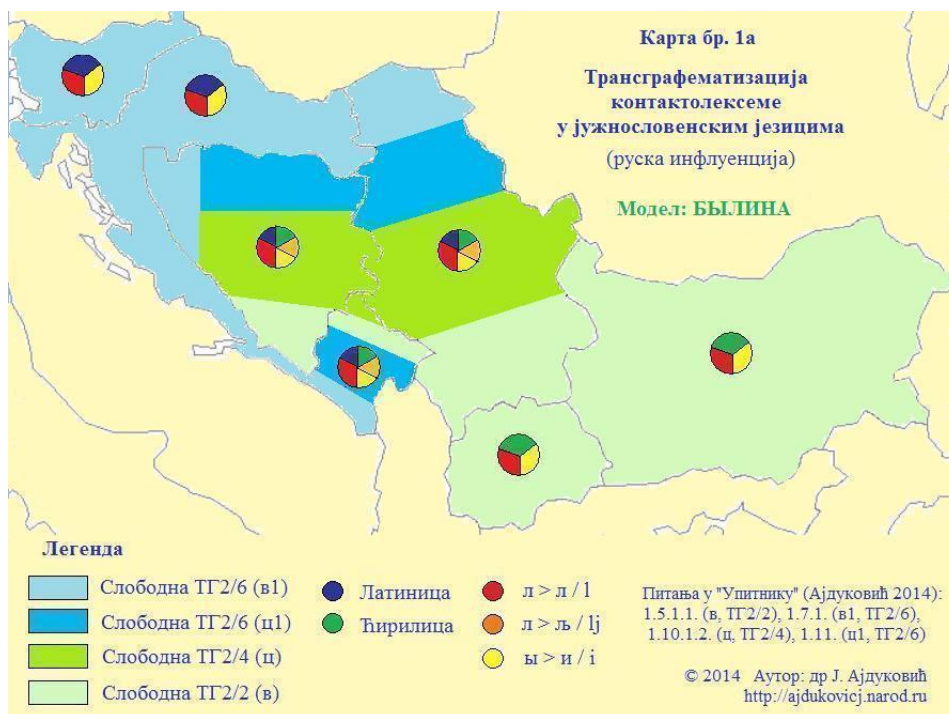
(WALS) *The World Atlas of Language Structures*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Max Planck Digital Library, April 2011. <<http://wals.info>>

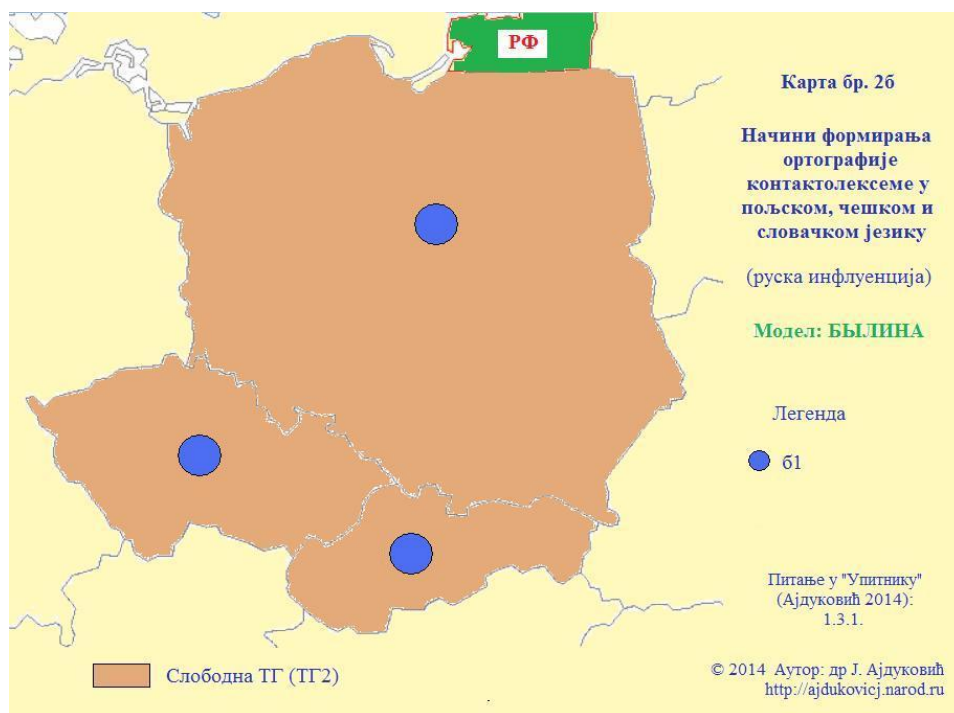
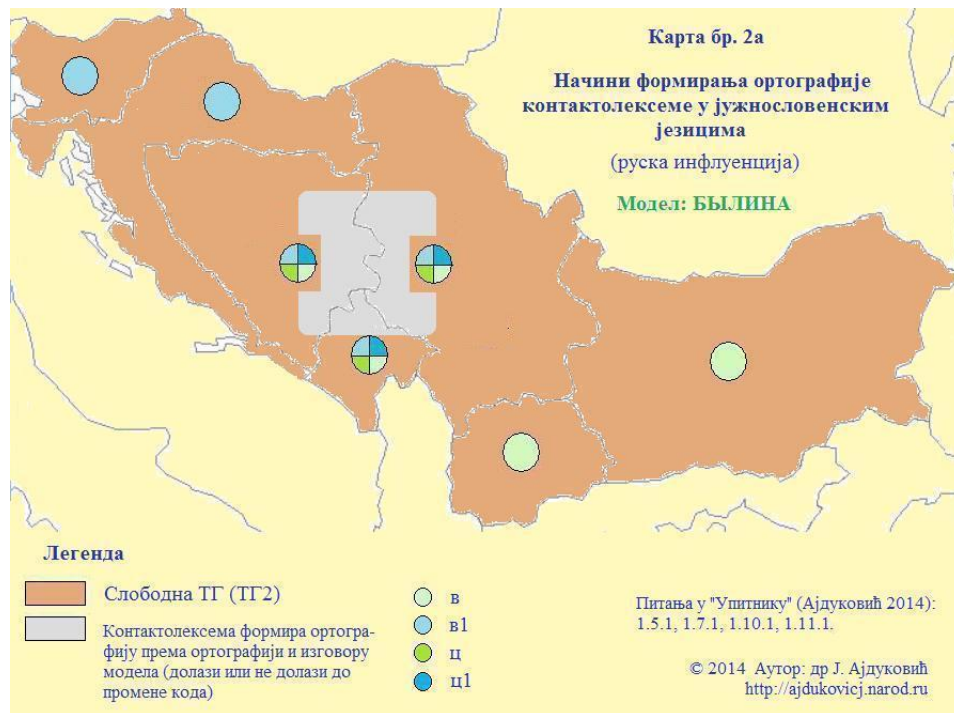
Y. Xie, H. Aristar-Dry, A. Aristar, H. Lockwood, J. Thompson, D. Parker, B. Coe, “Language and Location: Map Annotation Project – A GIS-Based Infrastructure for Linguistics Information Management”, *Proceedings of the International Multiconference on Computer Science and Information Technology*, Volume 4, 2009, pp. 305 – 311, <<http://proceedings2009.imcsit.org/pliks/108.pdf>>

Прилози

КОНТАКТОЛОШКЕ КАРТЕ

Напомена. Прва пробна карта објављена је у склопу овога рада 2013. године, а четири карте у овом прилогу су урађене 2014. и налазе се у нашој библиографији (2015), као и на сајту МКА.

ВОПРОСНИК МЕЖСЛАВЯНСКОГО КОНТАКТОЛОГИЧЕСКОГО АТЛАСА №2: ТРАНСФОНЕМИЗАЦИЯ КОНТАКТОЛЕКСЕМ ПОД ВЛИЯНИЕМ РУССКОГО ЯЗЫКА²⁶⁴

Summary. The paper presents The Phonetic Questionnaire No 2 for the Inter-slavic Contactological Atlas.

Ключевые слова: Межславянский контактологический атлас, вопросник, трансфонемизация, русский язык, южнославянские языки

В настоящей статье представлен Вопросник №2 „Межславянского контактологического атласа“, посвященный трансфонемизации контактолексем в южнославянских языках под влиянием русского языка. Данный вопросник не идет только от трансфонемизации южнославянской реплики к русской модели, а наоборот: и от трансфонемизации русской модели к южнославянской реплике. Он нужен нам для сбора языкового материала и размещения отдельных контактологических процессов, единиц и явлений на контактологической карте.

Вопросник №2. 2.1. Нулевая трансфонемизация (Ф0). 2.2. Первый подтип первой частичной трансфонемизации (Ф1/1). 2.3. Второй подтип первой частичной трансфонемизации (Ф1/2); 2.4. Третий подтип первой частичной трансфонемизации (Ф1/3); 2.5. Четвертый подтип первой частичной трансфонемизации (Ф1/4); 2.6. Первый подтип второй частичной трансфонемизации (Ф2/1); 2.7. Второй подтип второй частичной трансфонемизации (Ф2/2); 2.8. Третий подтип второй частичной трансфонемизации (Ф2/3); 2.9. Четвертый подтип второй частичной трансфонемизации (Ф2/4); 2.10. Первый подтип свободной трансфонемизации (Ф3/1); 2.11. Второй

²⁶⁴ Настоящая статья опубликована в: Русский язык: исторические судьбы и современность: V Международный конгресс исследователей русского языка (Москва, МГУ им. М.В. Ломоносова, филологический факультет, 18–21 марта 2014 г.): Труды и материалы. Москва: Изд-во Московского университета, 2014: 531.

подтип свободной трансфонемизации (Ф3/2); 2.12. Третий подтип свободной трансфонемизации (Ф3/3); 2.13. Четвертый подтип свободной трансфонемизации (Ф3/4); 2.14. Различия в составе гласных русского и южнославянских языков; 2.15. Различия в составе согласных русского и южнославянских языков; 2.16. Различия в фонемном составе русского и южнославянских языков; 2.17. Трансфонемизация русских гласных переднего / среднего / заднего ряда (по месту образования); 2.18. Трансфонемизация русских гласных высокого / среднего / низкого подъема (по способу образования); 2.19. Трансфонемизация русского ударного гласного [ы]; 2.20. Трансфонемизация русского ударного гласного [о]; 2.21. Трансфонемизация русского ударного гласного [е]; 2.22. Трансфонемизация русского безударного аллофона [а]; 2.23. Трансфонемизация русского безударного аллофона [ъ]); 2.24. Трансфонемизация русского безударного гласного [ы]); 2.25. Трансфонемизация русского безударного аллофона [ы³]); 2.26. Трансфонемизация русского безударного аллофона [и^е]; 2.27. Трансфонемизация русского безударного аллофона [ь]; 2.28. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [л]; 2.29. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [р]; 2.30. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [ж] (за исключением [ж] в пунктах 2.47 и 2.54); 2.31. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [ш] (за исключением [ш] в пунктах 2.47, 2.49, 2.53 и 2.54); 2.32. Трансфонемизация русского заднеязычного согласного звука [х]; 2.33. Трансфонемизация русского переднеязычного звука [ц]; 2.34. Трансфонемизация русской звонкой аффрикаты [dz]; 2.35. Трансфонемизация русской твердой аффрикаты [č] (Аванесов 1968: 159); 2.36. Трансфонемизация русской твердой аффрикаты [dž] (Аванесов 1968: 159); 2.37. Трансфонемизация русских палатализованных согласных (за исключением звуков, указанных в пунктах 2.38-2.45); 2.38. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [л']; 2.39. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [д']; 2.40. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [т']; 2.41. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [н']; 2.42. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [р']; 2.43. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [ч']; 2.44. Трансфонемизация русского переднеязычного согласного звука [ш:']; 2.45. Трансфонемизация русского среднеязычного слогового звука [j]; 2.46. Трансфонемизация русского неслогового звука [й] (в конце слова и перед согласными); 2.47. Трансфонемизация русских долгих твердых согласных; 2.48. Трансфонемизация русских долгих мягких согласных (за исключением звука, указанного в пунк-

те 2.44); 2.49. Трансфонемизация русских ассимилированных согласных по признаку глухости-звонкости; 2.50. Трансфонемизация русских ассимилированных согласных по признаку твердости-мягкости; 2.51. Трансфонемизация русских ассимилированных согласных по месту образования; 2.52. Трансфонемизация русских ассимилированных согласных по способу образования; 2.53. Трансфонемизация русских согласных, прошедших процесс десоноризации; 2.54. Трансфонемизация русских согласных в сочетаниях; 2.55. Трансфонемизация русских согласных, прошедших процесс диссимиляции по способу образования; 2.56. Трансфонемизация сочетаний с непроизносимыми согласными; 2.57. Трансфонемизация губных согласных перед буквой *е* в русской контактолексеме; 2.58. Трансфонемизация зубных согласных [т], [д], [с], [з], [н] и [р] перед буквой *е* в русской контактолексеме; 2.59. Трансфонемизация сочетания *дж* в русской контактолексеме; 2.60. Трансфонемизация звуков в грамматических формах „основной“ лексемы; 2.61. Импортация фонем; 2.62. Редистрибуция сочетаний согласных в финальной позиции; 2.63. Трансфонемизация русских беглых гласных (исторический аспект); 2.64. Трансфонемизация русского гласного [о] в начале слова в соответствии с [je] в языке-адресате (исторический аспект); 2.65. Трансфонемизация русских полногласных форм (исторический аспект); 2.66. Трансфонемизация русских неполногласных форм (исторический аспект); 2.67. Трансфонемизация русского гласного [’а] (я) в соответствии с [e] в языке-адресате (исторический аспект); 2.68. Трансфонемизация русского согласного [в] в соответствии с [у] в языке-адресате (исторический аспект).

Литература

Р.И. Аванесов, *Русское литературное произношение*. Просвещение, Москва, 1968.

Ј. Ајдуковић, *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама*. Фото Футура, Београд, 2004.

Ј. Ајдуковић, „Онлајн лингвистички атласи и један предлог онлајн Међусловенског контактолошког атласа”, Међународен симпозиум, *Електронските ресурси и филолошките студии*, Скопје, 12 – 13 септември 2013 година, <http://www.scribd.com/doc/168202390/onlajn-lingvisticki-atlasi-i-jedan-predlog-mka>

ЛИНГВИСТИЧКА КОНТАКТОЛОГИЈА ЗА СЛАВИСТЕ²⁶⁵

Програм научне дисциплине

I Основни појмови лингвистичке контактологије (билингвизам, полилингвизам, диглосија, интерференција, конвергенција, језици у контакту, језичко позајмљивање, инфлуенција, транскрипција, транслитерација, адаптација, пребацивање кодова, језик извор, језик давалац, језик прималац, језик трансмитер, језик посредник, језик медијатор и др.). Савремена психолингвистичка, неуролингвистичка и социолингвистичка истраживања језичких контаката. Појам језичке доминације. Пицини, креоли и други контактни језици. Дисциплине лингвистичке контактологије (лексичка, ономастичка, фразеолошка, синтаксичка, дискурсна, општа, регионална, историјска и др.).

II Хронолошка и појмовна периодизација лингвистичке контактологије. О традиционалним терминима „позајмљеница“, „језичко мешање“ и „мешани језици“. Главне контактолошке теорије (теорија трансфера, теорија копирања, компромисна теорија, теорија активације и пресликавања). Теорије језика у контакту Е. Хаугена, У. Вајнрајха, К. Мајерс-Скотон. Контактлошка проучавања у славистици (В. Акуленко, М. Аргировски, К. Бабов, Е. Верешчагин, А. Десница, Ј. Дешеријев, В. Жирмунски, Ј. Жлуктенко, А. Золтан, Ф. Јакопин, В. Јарцева, Ј. Јуранчић, Б. Конески, Л. Крисин, Б. де Куртене, Г. Лилич, В. Мокијенко, И. Њомаркаи, Е. Опелбаум, В. Розенцвејг, С. Семчински, Л. Уман, Л. Јефремов, Р. Павлова, А. Рот, А. Русаков, Б. Серебреников, Л. Степанова, П. Филкова, Л. Хадрович, Ј. Шјатковски и др.). Превод и контактолошко моделирање. Калкирање из словенских и несловенских језика. Класификација калкова. Инословенски језички контакти. Украјински суржик. Белоруска трасјанка. Језички контакти на Балкану.

III Кратак преглед историје контаката између српског и других словенских и несловенских језика. Главна дела из лингвистичке контактологије на српском језику (Ј. Ајдуковић, Е. Андрић, Б. Дабић, П. Ивић, И. Клајн, О. Мишеска-Томић, П. Мразовић, С. Петровић, А. Пецо, Б. Терзић, В. Берић-Ђукић, Т. Прћић, М. Павловић, П. Радић,

²⁶⁵ Оквирни списак тема саставили смо углавном на основу наших књига и радова.

Љ. Спасић, С. Стијовић, Р. Шевић и др.).

IV Теорија језика у контакту Р. Филиповића и загребачке контактолошке школе (Љ. Дабо-Денегри, Д. Драгичевић, О. Жагар-Сентеши, А. Менац, В. Мухвић-Димановски, А. Николић-Хојт, В. Пишкорец, Л. Сочанац, М. Турк, Ж. Финк-Арсовски, Б. Штебих и др.). Посредно и непосредно позајмљивање. Примарна и секундарна адаптација. Процеси језичког позајмљивања.

V Контактлошке јединице на материјалу словенских језика (Ј. Ајдуковић). О природи контактема. Типологија контактема и контактолошких процеса у лексичкој, фразеолошкој, синтаксичкој и дискурсној контактологији (контактофонема, контактопрозодеме / контактоакцентема, контактоинтонема/, контактографема, контактодериватема, контактоморфема, контактограмема, контактостилема, контактосинтаксема, контактосема, контактолексема, контактофразама, контактоконцептема, контактодискурсема и др.).

VI Трансфонемизација у појединим словенским језицима. Типологија трансфонемизације. Фонемска импортиација и фонемска редистрибуција. Развој нових фонема у језику (фонологизација). Активирање латентних фонема. Дистрибуција консонантских група. Трансграфематизација. Транскрипција и транслитерација ономастичке лексике. Трансакцентуација. Импортиација и супституција суперсегментних средстава.

VII Трансдеривација у појединим словенским језицима. Когнитивно-контактолошка анализа творбеног гнезда. Пропозиционално-фрејмска структура творбеног гнезда. Типологија фрејмске трансдеривације у контактолошким речницима.

VIII Трансморфемизација, трансморфологизација и транссинтаксизација контактолексема у појединим словенским језицима. Принципи морфолошке адаптације. Типологија трансморфемизације. Трансморфологизација именица, глагола, придева. Транссинтаксизација глагола. Типови транссинтаксизације глаголске рекције. Структурно калкирање.

IX Узроци, природа и последице промене значења под страним утицајем у појединим словенским језицима. Транссемантизација. Типологија транссемантизације. Семантичко калкирање.

X Лексичко-стилистичка адаптација контактолексема и контактофразема у појединим словенским језицима. Типови лексичко-стилистичке адаптације. Контактолошки и контактни синоними, пароними, антоними, хомоними. Славенизми у српском језику.

XI О појму контактофразема. Адаптација контактофразема. Трансграфематизација, трансакцентуација, трансфонемизација, трансструктуризација, транссинтаксизација, трансдеривација, трансморфологизација, транссемантизација, трансстилизација, транспарадигматизација контактофразема. Фразеолошке варијанте и структурно-синтаксичке модификације контактофразема.

XII Језичка концептуализација и трансконцептуализација. Контактоконцептеме на лексичком и фразеолошком нивоу. Типологија трансконцептуализације у контактолошкој лексикографији.

XIII Инфлуенција на нивоу просте и сложене реченице, реда речи у реченици у појединим словенским језицима. Синтаксичко калкирање.

XIV О структури дискурса засићеног страним утицајима у појединим словенским језицима. Контактолошке јединице дискурса у контакту. Утицај дискурских фактора на активирање контактема. Контактете у говорном дискурсу. Екстралингвистички фактори који утичу на инфлуенцију. Контактоексема у новинском чланку. Микро и макростратегије ширења и ограничавања инфлуенције.

XV Контактолошка лексикографија у појединим словенским језицима. Контактолошки речник и етимолошки речник: сличности и разлике. Врсте контактолошких речника. Принципи контактолошке идентификације контактолексема и контактофразема. Концепција контактолошког речника адаптације и идентификације. Контактолошки квалификатори у дескриптивној лексикографији. Контактолошки речник словенских језика: модуларна структура и садржај.

XVI Контактолошка лингвгеографија. Лингвистички атласи. Светски атлас језичких структура. LL-MAP. Интерактивни атлас угрожених језика (УНЕСКО). Општесловенски лингвистички атлас. Језички атласи у појединим словенским земљама. Лингвистичка географија у словенским језицима. Међусловенски контактолошки атлас. Упитник за „Међусловенски контактолошки атлас“. Елементи архитектуре веб-презентације лингвистичких атласа. Геоинформа-

циони систем и карте „Међусловенског контактолошког атласа“.

Основна и помоћна литература

Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

Ј. Ајдуковић, Радови из лингвистичке контактологије. Фото Футура, Београд, 2012, 230.

Ј. Ајдуковић, Руско-инословенска контактолошка истраживања. Фото Футура, Београд, 2014.

У. Ванрайх, Языковые контакты. Состояния и проблемы исследования, Благовещенский гуманитарный колледж им. И.А. Бодуэна де Куртене, 2000, 263.

М.М. Косанович, „Сербские исследования заимствованной лексики в славянских языках“, Славистика VII, Београд, 2003: 45-51.

Л.П. Крысин, „Типы лексикографической информации об иноязычном слове“, Русистика сегодня I, ИРЯ РАН, Москва, 1995.

Г.А. Лилич, Роль русского языка в развитии словарного состава чешского литературного языка, ЛГУ, Ленинград, 1982.

Г.А. Лилич, „Взаимодействие славянских литературных языков: социолингвистический аспект“, Славянская филология VIII, Санкт-Петербург, 1999: 34-43.

Б. Марков, „О европеизмах и их оформлении в славянских языках“, Прилози XXII/1-2, Скопје, 1997: 41-52.

О лексичким позајмљеницама, Зборник радова са научног скупа „Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина“, Градска библиотека Суботица, Институт за српски језик САНУ, Суботица – Београд, 1996.

Д. Мирић, „Однос руских и српскохрватских суперсегментних средстава у контакту“, Живи језици 33, Београд, 1991: 53-60.

Т.Б. Новикова, Заимствование лингвокультурных концептов (на материале английского и русского языков), Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат филологических наук, Волгоград, 2005, 21.

С. Петровић, „Турцизми у Етимолошком речнику српскохрватског језика“, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XL/1, Нови Сад, 1997, 117-124.

А. Пецо, „Језички контакти и језички системи: са посебним освртом на однос лексику српскохрватског и сусједних језика“, Јужнословенски филолог 43, Београд, 1987: 57-64.

П. Пипер, „Транскрипција, транслитерација и теорија језика у

контакту“, Славистички зборник III, Београд, 1988: 43-50.

М. Поповић, „Ка могућој класификацији страних речи с најучесталијим префиксима грчког и латинског порекла“, Наш језик XXIX/5, Београд, 1994: 279-300.

С. Ристић, М. Радић-Дугоњић, Реч, смисао, сазнање: студија из лексичке семантике, Филолошки факултет, Београд, 1999.

Б. Станковић, Интерференција у предикатским синтагамама руског и српскохрватског језика. Филолошки факултет, Београд, 1979, 239.

Б. Станковић, Славистика, русистика, србистика, Београд, 2010, 274.

Б. Терзић, „Неколико напомена о граматичкој адаптацији словенских имена и назива“, Руско-српске језичке паралеле, Београд, 1999, 201-206.

Э. Хауген, „Языковой контакт“ Новое в лингвистике VI, Москва, 1972, 61-80.

Э. Хауген, „Процесс заимствования“, Новое в лингвистике VI, Москва, 1972, 344-382.

B. Dabić, „Uticaj stranih reči na gramatički sistem u slovenskim jezicima“, Winer slavistisches Jahrbuch 43, Wien, 1997.

M. Radčenko, „Semantička adaptacija ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku od 1945. do 2000. godine“, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2006: 145-160.

L. Sočanac, O. Žagar-Senteši, D. Dragičević, Lj. Dabo-Denegri, A. Menac, A. Nikolić-Hoyt, Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. Prilagodba posuđenica. Nakladni zavod „Globus“, Zagreb, 2005, 256.

B. Tošović, „Rusizmi u našem publicističkom stilu“, Književni jezik X/2, 1981: 35-42.

R. Filipović, Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. JAZU, Školska knjiga, Zagreb, 1986, 324.

R. Filipović, Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo - razvoj - značenje, JAZU, Školska knjiga, Zagreb, 1990, 336.

R. Filipović, A. Menac, Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku. Školska knjiga, Zagreb, 2005, 77.

T. Fuderer, „Teorija standardnoga jezika D. Brozovića kao temelj u određivanju ukrajinskoga suržyka i bjeloruske trasjanke“, Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I, FF Press, Zagreb, 2009, 121-129.

РУСКО-ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИЧКИ КОНТАКТИ

Програм наставног предмета

I Лингвистичка контактологија (основни појмови, контактолошке јединице, контактолошке теорије, историјска контактологија).

II Екстралингвистичка и лингвистичка обележја контакта руског језика са другим словенским и несловенским језицима. Једанаест периода лексичког утицаја других језика на руски језик: од скандинавског и грчког утицаја током IX и X века до доминантног енглеског утицаја (од 1989. год. све до данас). Главне етапе у развоју руског књижевног језика (до средине XVIII века и од друге половине XVIII века до данас). Периодизација српске русистичке лингвистичке контактологије.

III Периодизација руско-српских језичких контаката. Контактлексеме под руским утицајем у „Иловичкој крмчији“ из 1262. год. Руско-српски језички контакти у XVIII веку. Рускословенски језик. Језик у „Стематографији“ Х. Жефаровића. Руски утицај у делима Ј. Рајића, З. Орфелина и Г. Зелића. Контактлексеме под руским утицајем у делима Д. Обрадовића. Природа славеносрпског језика. Слабљење руског утицаја у време В. Карацића. Контактлексеме и контактофраземе под руским утицајем у језику П.П. Његоша („Луча микрокозма“ и „Горски вијенац“). Т. Маретић о русизмима у хрватском књижевном језику (1892). Руски утицај у преводној литератури. Руски утицај у XX веку. Граматички и правописни аспекти писања ономастичких контактлексема руске инфлуенције. Главна дела о руско-српским и руско-хрватским језичким контактима (Ј. Ајдуковић, Б. Дабић, С. Живковић, П. Ивић, Т. Маретић, Р. Маројевић, Ј. Матијашевић, А. Менац, А. Младеновић, П. Пипер, М. Радченко, Б. Станковић, С. Стијовић, А. Стојановић, Б. Терзић, Б. Унбегаун, Ж. Челић, Љ. Штавланин-Ђорђевић и др.).

IV Периодизација руско-бугарских језичких контаката. Поглед бугарске филологије на питање руског утицаја до XV века („Врачанско јеванђеље“ из XIII в.). Руски утицај у XV веку (В. Граматичар). Утицај црквенословенског језика руске редакције XVII-XVIII в. Непосредни руско-бугарски језички контакти од четвртине XIX века

до 1918. Функционисање црквенословенске (Х. Павлович, К. Фотин), славнобугарске (Н. Рилски) и новобугарске школе (П. Берон, И. Богоров, В. Априлов) у другој четвртини XIX века. Утицај руске књижевности и руске научне терминологије. Граматика И. Богорова и слабљење руског утицаја. Два периода руског утицаја совјетске епохе. О руском утицају у граматикама савременог бугарског језика. Главна дела о руско-бугарским контактима (Ј. Ајдуковић, Љ. Андрејчин, К. Бабов, Е. Георгијева, Л.В. Димитријева, Л. Милетич, Р. Павлова, П. Филкова, Х. Прев, Б. Цонев и др.).

V Периодизација руско-македонских језичких контаката. Поглед македонске филологије на питање руског утицаја на стару македонску писменост („Радомирово јеванђеље“ и „Врачанско јеванђеље“). Утицај руске редакције црквенословенског језика у XVII и XVIII веку. Српски и бугарски језик као посредници у македонско-руском језичком контакту у XVIII и XIX веку. Руски утицај у делима Ј.Х. Константинова-Цинота, П. Зографског, К. Шапкарева, К. Миладинова, Ђ. Пулевског. Руски утицај у XX веку (К. Мисирков). Руски утицај у периоду кодификације македонског језика. Бугарски као језик посредник у XX веку. Руски утицај совјетске епохе. Одлука Комисије за језичка питања из 1944. године о преузимању апстрактне лексике из руског језика и одустајање од те одлуке 1945. Слабљење руског утицаја почетком педесетих година XX века. Главна дела о руско-македонском језичком контакту (Б. Конески, Т. Димитровски, Н. Чундева, М. Миовски, Х. Поленаковић, Е. Црвенковска, З. Рибарова, Б. Корубин, М. Каранфиловски, Б. Марков, Ј. Ајдуковић и др.).

VI Периодизација руско-словеначких језичких контаката. Контакти у XVI веку („Московски записи“ С. Херберштајна). Руски утицај у XIX веку. Руски утицај у доба Препорода (У. Јарник, А. Мурко). „Руске позајмљенице у словеначком преузете у првој половини XIX века“ (А. Леграјд). Руски утицај у речницима В. Водника и А. Мурка. Русификација језика Ф. Левствика. Русизми у речнику А. Јанежича (1851). Преводна књижевност у другој половини XIX века. Руски утицај у „Краткој граматичи руског језика“ М. Хостника. А. Брезник о русизмима у словеначком језику. Српски и хрватски језик као посредници у руско-словеначком контакту. Руски утицај у XX веку. Главна дела о руско-словеначким језичким контактима (А. Брезник, А. Дерганц, Ф. Кидрич, С. Клеменчич, Ф. Јакопин, А. Леграјд, И. Орел-Погачник и др.).

Основна и допунска литература

Ј. Ајдуковић, Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације речник. Фото Футура, Београд, 1997, 331.

Ј. Ајдуковић, Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама. Фото Футура, Београд, 2004, 364.

А. Албијанић, „Српскословенски и рускословенски елементи у Собранију (1793) Јована Рајића“, Научни састанак слависта у Вукове дане VI/1, 1977, 165-174.

А. Андрейчин, Из историјата на нашето езиково строителство, 2. изд. Народна просвета, Софија, 1986, 253.

К. Бабов, Езикът на дамаскините и въпроси за черковнославянското и руското влияние върху българския книжовен език. Славистични изследвания, Софија, 1968, 167-186.

К. Бабов, „Лексикални калки в българския книжовен език, възприети от руски език“, Съпоставително езикознание V, Софија, 1978, 24-34.

М. Бонев, „Формиране и стабилизиране на обществено-политическа лексика в българския език под влиянието на руски език“, Трудове на ВИИ „К. Маркс“ II, Софија, 1972, 309-355.

М. Бонев, Влияние русского языка на язык и стиль болгарских писателей и публицистов в конце XIX и в начале XX века, Славистични изследвания, кн. 3, Софија, 1979.

М. Велева, За историзмите от руски произход в съвременния български език, Славянские языки и литературы в синхронии и диахронии: Материалы международной научной конференции, МАКС Пресс, Москва, 2013, 66-68.

В. П. Гудков, Сербская лексикография XVIII века, МГУ им. Ломоносова, Москва, 1993, 178.

Б. Дабић, „Русизми и славјанизми у лексици „Луче Микрокозме“, Лексикографија и лексикологија, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Нови Сад - Београд, 1984, 47-52.

П. Ивић, Преглед историје српског језика. Целокупна дела П. Ивића, Том VIII, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2014, 348.

Б. Конески, Историја на македонскиот јазик, „Култура“, Скопје, 1986.

Б. Конески, „Руското јазично влијание врз македонски текстови од XIII-XIV в.“, Реферати на македонските слависти за IX меѓународен славистички конгрес во Киев, Скопје, 1983, 25-28.

Б. Конески, „Јазични контакти меѓу старата македонска и руска писменост. Кирилометодијевскиот (старословенскиот) период и

кирилометодиевската традиција во Македонија“, Прилози од научниот собир, 1-3 октомври 1985, МАНУ, Скопје, 1983, 19-23.

Р. Маројевић, „О утицају руског језика и русизмима у ‘Горском вијенцу’ и о њиховој лингвистичкој интерпретацији“, Књижевност и језик XXXI/2, Београд, 1984, 137-141.

Р. Маројевић, „Фразеолошки русизми у „Горском вијенцу“. I. Израз „Милошем живиш“ у 892. стиху“, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. 53, св. 1/3, Нови Сад, 2006, 337-347.

Р. Маројевић, „Фразеолошки русизми у „Горском вијенцу“. II. Израз „на главу погибоше“ у 2688. стиху“, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. 53, св. 1/3, Нови Сад, 2006, 349-359.

Ј. Матијашевић, „Осврт на русизме послератних година“, Научни састанак слависта у Вукове дане XXV/2, Београд, 1996, 367-376.

А. Милановић, Кратка историја српског књижевног језика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004, 144.

А. Младеновић, „Однос између домаћих и рускословенских елемената у књижевном језику код Срба пре његове Вуковске стандардизације“, Зборник за филологију и лингвистику XII, Нови Сад, 1969, 43-51.

А. Младеновић, „Улога рускословенског језика у формирању српског књижевног језика новијег периода“, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXX/2, Нови Сад, 1987, 45-64.

А. Младеновић, Историја српског језика: одабрани радови. Чигоја штампа, Београд, 2008, 535.

Р. Павлова, Болгарско-русские и русско-болгарские языковые связи, Народна просвета, София, 1979, 223.

Р. Павлова, „Некоторые проблемы изучения языковых взаимодействий болгар и русских (X-XIV вв.)“, Славянска филология XVII, София, 1983, 33-45.

П. Пипер, „О новијим проучавањима русизама у српском језику“, Српски између великих и малих језика, Београдска књига, Прво издање, Београд, 2003, 257-276.

З. Рибарова, Русизми во Радомировото евангелие, Македонско-руски јазични, литературни и културни врски, Филолошки факултет "Блаже Конески", Скопје, 1998, 195-204.

Б. Станковић, „О положају црквенословенизама и русизама у српском књижевном језику“, Научни састанак слависта у Вукове дане XXV/2, Београд, 1996, 377-384.

С. Стијовић, Славенизми у Његошевим песничким делима, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад, 1992, 256.

Б. Терзић, Руско-српске језичке паралеле, Славистичко друш-

тво Србије, Београд, 1999, 370.

Б. Терзић, „Русизми као елемент лексичко-стилистичког располавања у српском језику“, Научни састанак слависта у Вукове дане, XXXII/1, Београд, 2004, 193-199.

Б. Унбегаун, Почети књижевног језика код Срба, Вукова задужбина, Матица српска, Орфелин, 1995, 106.

Б. А. Успенский, Краткий очерк истории русского литературного языка (X-XIX вв.), Гнозис, Москва, 1994, 239.

Б. А. Успенский История русского литературного языка (XI-XV вв.). 3-е изд. „Аспект-пресс“, Москва, 2002, 558.

П. Филкова, Из историята на руско-българските езикови врѝзки. София 1963, 178.

П. Филкова, „Русизмы и церковнославянизмы в лексике болгарского литературного языка“, V Международный симпозиум МАПРЯЛ, Сборник докладов, Белград-Ниш, 2000, 54-60.

Б. Цонев, История на българския език, Т. II, София, 1934, XII+556.

Н. Чундева, Русизмите во македонскиот литературен јазик, докторска дисертација, Филолошки факултет, Скопје, 1980, 280.

Н. Чундева, Учеството на русизмите во книжно-писмениот македонски јазик во XIX век, Предавања на XXVI Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 30. VII-13.VIII 1993 година. Штрк, Скопје, 1994, 47-53.

Н. Чундева, „Односот на Блаже Конески кон русизмите: првите години по кодификацијата“, Македонски јазик од 1945. до 1955. година, Зборник реферати на Научен собир по повод годишнината од смртта на академик Блаже Конески, Филолошки факултет, Скопје, 1995, 57-60.

М. Шипка, „Статус и употреба русизама у савременом српском језику“, Славистика, Књ. 13, 334-342.

Љ. Штавланин-Ђорђевић, „Још један поглед на русизме у Иловичкој крмчији“, Археографски прилози XVIII, Београд, 1996, 55-67.

А. Breznik, „Slovenske besede v slovenščini“, Čas III, Ljubljana, 1909, 268-280.

А. Breznik, Jezikoslovne razprave, Slovenska matica, Ljubljana, 1982, 459.

А. Derganc, Nekateri problemi pri zapisovanju ruskih lastnih imen v slovenščini, Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja, ki je bilo v Jeruzalemu v Slovenskih goricah, 13.-14. junija 2008, Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 2009, 141-148.

Н. Kuna, Језичке карактеристике књижевних djela Dositeja Obrado-

vića, Djela ANUBiH, knj. XXXVI, Sarajevo, 1970, 287.

F. Jakopin, „Deležu ruskih elementov v razvoju slovenskega knjižnega jezika“, Slavistična revija 16, Ljubljana, 1968, str. 65-90.

F. Jakopin, „Ruske izposojenke v slovenščini“, Jezik in slovstvo 21, Ljubljana 1976, 134-137.

F. Jakopin, „K vprašanju ruskih jezikovnih prvin v slovenščini“, 15 seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1979, 45-63.

F. Jakopin, „Slovanske izposojenke v slovenskem knjižnem jeziku v 19. stoletju in danes“, Slovenski jezik v stiku s slovanskimi in neslovanskimi jeziki in književnostmi, Ljubljana, 1992, 86-89.

F. Jakopin, „Slovensko knjižno besedišče v stiku z drugimi slovanskimi jeziki“, XXXII seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 1996, 27-35.

F. Kidrič, „Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih“, Razprave ZDHV V-VI, Ljubljana, 1930, 42-119.

S. Klemenčič, „Besede iz drugih slovanskih jezikov v slovenščini“, Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi, 46. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 2010, 22-26.

A. Lägroid, Die russischen Lehnwörter im Slovenischen: die in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts übernommenen Wörter, Trofenik, München, 1973, 134.

I. Orel Pogačnik, „Slovansko besedje v Nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860“, 32 seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 1996, 37-51.

I. Orel, „Slovanstvo v zgodovini slovenskega jezika“, 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 2010, 27-38.

T. Maretić, „Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku“, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 108, Zagreb, 1892, 68-98.

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Аванесов, Р.И. 198, 217, 226
Авдоница, М.Ј. 154
Ајдуковић, Ј. 9, 12, 14, 17, 27-29, 32-34, 37, 42, 44, 47-50, 52, 54-57, 59, 61-69, 71-72, 77-85, 90-94, 132, 145, 151-152, 155-157, 159-160, 162-163, 165, 167, 172, 196-197, 202-203, 212, 220, 228-229, 233-234
Акуленко, В. 228
Алгароти, Ф. 158, 188
Александрова, Т.Н. 51-52
Алијева-Есен, М. 12, 155
Амири, Л.П. 12
Андрејев, И. 134
Андрејчин, Љ. 234
Андрић, Е. 228
Апресјан, В.Ј. 84-85
Априлов, В. 234
Аргировски, М. 151, 228
Ахманова, О.С. 24
Бабов, К. 228, 234
Бајбер, Д. 128
Бајрамова, Ф.О. 12
Баранова, Л.А. 12
Бархударова, Е.Л. 12
Басај, М. 151
Бел, А. 134
Белић, А. 10, 22
Белова, Н. 57
Берић-Ђукић, В. 14, 228
Бернштејн, С.Б. 198
Берон, П. 234
Богоров, И. 234
Бољшаков, И. 142
Боровикова, О.И. 202
Брезник, А. 81, 234
Булгаков, М. 156-157, 183
Вајнрајх, У. 14, 19, 24, 160, 228
Валчак, Б. 49
Васиљевић, А. 17
Велмар-Јанковић, С. 55
Вемић, М. 197.
Вентурин, Р. 155-156, 171-172
Верешчагин, Е. 228
Видович-Муха, А. 57
Вићентић, Б. 9-11, 15, 32
Вјежбицка, А. 85
Водник, В. 234
Волос, Р. 156
Вотјакова, И.А. 57-59
Вулетић, В. 31
Гадомски, А.К. 54
Гаудио Дел, С. 12
Георгијева, Е. 234
Гиљотен, Ј.Ж. 166
Гогољ, Н.В. 64, 156-157, 181
Голубовић, А. 10
Гончаров, И. 159, 190
Горки, М. 93
Гортан-Премк, Д. 51
Гребенац, С.М. 20
Грибоједов, А. 159, 190
Гусејнов, Г. 12
Гутков, В.П. 17
Дабић, Б. 10, 228, 233
Дабо-Денегри, Љ. 14, 229
Дајк, ван Т. 133-134
Дамљановић, Д. 18-19, 25
Дерганц, А. 234
Десницка, А. 228
Дешеријев, Ј. 228
Димитријева, Л.В. 234

- Димитровски, Т. 234
Домосилецка, М.В. 199
Драгичевић, Д. 14, 229
Драгићевић, Р. 14
Дубичински, В.В. 152, 174
Ђорђевић, П. 20-21
Жагар-Сентеши, О. 14, 34, 229
Жефаровић, Х. 233
Живановић, Ј. 16
Живковић, С. 233
Жирмунски, В. 228
Жлуктенко, А. 24, 228
Загоруљко, Ј.А. 202
Зајцева, Ј.В. 12
Зализњак, А. 150-151
Зелић, Г. 27, 233
Земска, Ј. 57
Зенјамбу, Ч. 155
Зогравски, П. 234
Золтан, А. 228
Зорић, С. 144
Ивас, И. 82
Ивић, П. 17, 228, 233
Илић, Ј. 17, 18
Исметова, Д. 134, 142
Јазич, Ђ. 163
Јакопин, Ф. 24, 25, 228, 234
Јанежич, А. 234
Јарник, У. 234
Јарцева, В. 228
Јевсејева, И.В. 57-58
Једиханов, И.Ж. 13
Јелцин, Б. 129
Јефремов, Л. 228
Јовановић, В. 47
Јовановић, Г. 10, 26
Јуранчић, Ј. 228
Казкенова, А.К. 12
Каранфиловски, М. 234
Караџић, В.С. 10, 16-17, 22-23, 233
Карађорђевић, А. 20
Каверина, В.В. 12
Караш, Х. 49
Кибрик, А.А. 128, 130
Кидрич, Ф. 234
Клајн, И. 228
Клеменчич, С. 234
Клипатска, Ј.А. 131
Кобозева, И. 129
Конески, Б. 228, 234
Кононенко, И.С. 202
Константинов-Џинот, Ј.Х. 234
Кончаревић, К. 9-11, 15, 30, 54, 130
Кораћ, Т. 156
Короткова, О.Н. 12
Корубин, Б. 234
Косирева, М.С. 57-60
Кошутин, Р. 12, 18-20, 56
Крисин, Л. 53, 228
Кубрјакова, Е.С. 49, 57
Кулаковски, П. 19, 29
Куртене, де Б. 228
Лакић, И. 133
Лалић, Р. 13, 31
Лебедева, Н.Б. 58
Левствик, Ф. 234
Левушкина, Р. 50
Леграјд, А. 234
Леорова, И. 134, 142
Лепоевић, Ј. 48, 51
Лилич, Г. 228
Литовкина, Д. 134
Ловић, С. 197
Љвов, А. 134
Љермонтов, М.Ј. 159, 190
Мајаковски, В. 140
Мајерс-Скотон, К. 228
Макаров, М.Ј. 131
Маретић, Т. 81, 233
Марић, М. 207

- Марков, Б. 234
 Маројевић, Р. 12-13, 19, 26, 56, 233
 Матијашевић, Ј. 50, 233
 Менац, А. 14, 24, 25-27, 34, 36, 50, 82, 151, 155-156, 160, 171-172, 229, 233
 Меркулова А. 134, 142
 Меркулова, И.А. 12, 155
 Миладинов, К. 234
 Милетич, Ј. 234
 Милорадовић, С. 198
 Миовски, М. 234
 Мирић, Д. 31
 Мисирков, К. 234
 Митропан, П. 24
 Мишеска-Томић, О. 228
 Младеновић, А. 16, 233
 Мокијенко, В.М. 164, 228
 Московљевић, М. 10, 13, 20-22
 Мостицки, И. 160
 Мразовић, П. 228
 Мурко, А. 234
 Мухвић-Димановски, В. 229
 Назарова, К. 134
 Наполеон 23
 Неверкла, Ш. 151
 Недбалкова, К. 91
 Некљудова, М.С. 158
 Николић, В. 25
 Николић-Хојт, А. 14, 229
 Никитина, С.А. 12
 Никитина, Т.Г. 164
 Његош, П.П. 10, 13, 15, 27, 34, 233
 Њомаркаи, И. 228
 Обрадовић, Д. 62, 64, 130, 233
 Обреновић, М. 20
 Ожегов, С. 53
 Олоштјак, М. 82
 Опельбаум, Е. 228
 Орел-Погачник, И. 234
 Орфелин, З. 27, 233
 Осадчи, М. 58-59, 73
 Осповат, А.Л. 158
 Павлова, Р. 14, 228, 234
 Павловић, М. 228
 Павлович, Х. 234
 Пенчић, С. 31
 Перовић, С. 148
 Петар Велики 158
 Петровић, В. 13
 Петровић, С. 228
 Петрухина, Ј. 57
 Пецо, А. 228
 Пипер, П. 9-11, 14-15, 26, 29-30, 32, 233
 Пишкорец, В. 34, 151, 229
 Подлеска, В.И. 130
 Подољска 50
 Полежина, Б. 24
 Поленаковић, Х. 234
 Поповић, М. 14
 Поповић, М. 156
 Првев, Х. 234
 Прћић, Т. 34, 228
 Пулевски, Ђ. 234
 Путин, В. 129
 Пушкин, А.С. 156, 158-159, 187, 190,
 Радић, П. 154, 228
 Радић-Дугоњић, М. 30-31, 84
 Радосевић, Н. 22-24
 Радченко, М. 83-84, 90-93, 233
 Рајић, Ј. 16, 27, 233
 Рибарова, З. 234
 Рилски, Н. 234
 Ристић, С. 30-31, 84
 Роде, Ј.М. 17
 Розенцвејг, Ј.В. 24, 228
 Рот, А. 228
 Русаков, А. 228
 Салцман, З. 200
 Самарција, М. 50, 80

- Семчински, С. 228
Серебреников, Б. 228
Серова, В. 164
Сидорова, Е.А. 202
Скљаров, М. 156
Скоко, П. 55
Солар, 54
Сочанац, Л. 14, 34, 229
Спасић, Љ. 228
Станковић, Б. 13, 23-26, 30-31, 233
Степанова, Л. 228
Стернин, И.А. 84, 86
Стијовић, С. 13, 15, 27, 34, 55, 64, 151, 228, 233
Стојановић, А. 26, 233
Суворова, Ј.А. 12, 155
Сурдучки, М. 34, 151
Сухова, Ј.В. 12
Тарасјев, А. 26
Тарановски, К. 22
Терзић, Б. 14, 16, 22, 25, 27, 30-31, 228, 233
Танасић, С. 10,
Томовић, Н. 34
Трнавац, Р. 9-11, 15
Трофимкина, О.И. 171-174
Туктарова, Г.М. 155
Тургењев, И.С. 131, 156, 159, 190
Турк, М. 229
Уман, Л. 228
Унбегаун, Б. 17, 233
Фабијанић, И. 14, 34, 36
Филкова, П. 234
Финк-Арсовски, Ж. 155-156, 171-172, 229
Филиповић, Р. 14, 17, 25-27, 33-36, 40, 44-45, 49-50, 56, 77, 82-83, 151, 160, 174, 229
Филкова, П. 228
Фомина, М.И. 11
Фотинов, К. 234
Фурдик, Ј. 82
Хадрович, Л. 228
Хауген, Е. 19, 24, 160, 228
Херберштајн, С. 234
Херцен, А. 159, 190
Хостник, М. 234
Хоуп, Т.Е. 34
Цонев, Б. 234
Црвенковска, Е. 234
Чејф, У. 128
Челич, Ж. 78, 80, 233
Чехов, А.П. 156, 159, 193
Чундева, Н. 14, 81, 234
Шабалина, А.Н. 57
Шапкарев, К. 234
Шведова, Н. 53
Шевић, Р. 228
Шипка, Д. 51
Шјатковски, Ј. 151, 228
Шкиљан, Д. 82
Штавланин-Ђорђевић, Љ. 16, 233
Штасни, Г. 48, 51, 54
Штебих, Б. 34
Штољц, Ј. 212

РЕГИСТАР КОНТАКТОЛОШКИХ ТЕРМИНА

- Адаптација 13-14, 18, 21, 25-30, 32-37, 40, 42-45, 47, 49-54, 56-57, 59, 70-71, 78-84, 88, 92, 96-123, 132, 150-153, 159-163, 165-167, 174, 179, 207, 211-212, 216-220, 228-230
- Активација 23, 32, 35, 39-40, 49-50, 78, 80-81, 132, 213-216
- Актуализатор 78, 127, 137, 146-147
- Англицизам 25, 27, 36, 45, 50, 82
- Апелативни русизам 31
- Апстракција 78
- Архиконтактосема 83, 85, 91-92
- Асемантична контактолексема 95
- Асоцијација 78
- Билингвизам 13, 18, 24, 31, 50, 227
- Блокатор 78, 127, 137, 146-147
- Варијабилна инфлуенција 81, 84, 157
- Величина инфлуенције 96-123
- Врста инфлуенције 81, 96-123
- Генерализација 127, 140, 146
- Глобална дискурсна контактема 129
- Граматишка адаптација 30, 218, 233
- Грчки утицај 43, 162, 177, 233
- Декомпозит 85-86, 88, 95-123
- Делимична трансакцентуација 162, 167, 179, 219
- Делимична трансдеривација 56, 62, 64-67, 73, 179
- Делимична трансграфематизација 28, 33, 37, 41, 43-45
- Делимична трансконцептуализација 165, 179
- Делимична трансморфологизација рода 163, 167
- Делимична транспарадигматизација 179
- Делимична транссемантизација 77, 83, 89-92, 94, 96-122, 165
- Делимична трансстилизација 165
- Делимична трансструктуризација 179
- Делимична трансфонемизација 163, 179, 216, 225
- Делимична фразеостилистичка адаптација 179
- Делимична фрејмска трансдеривација 47, 59-64, 73
- Делимично јака инфлуенција 135, 146-147
- Дерогација 61, 89, 91, 95, 123, 165, 179
- Диглосија 228
- Дивергентна интермедијарна инфлуенција 81
- Динамички контактолошки концепт 132
- Дискурсна контактема 78, 80, 128-132, 147
- Дискурсна контактологија 9, 32, 127-128, 132, 229

- Дискурсна контактолошка
улога контактолексема 29,
127-128
- Дискурсне макростратегије
127-128
- Дискурсне микростратегије
127, 142
- Диференцијална контактосема
92, 95
- Диференцијалне контактолош-
ке појаве 210
- Диференцијални интегрални
декомпозит 86
- Диференцијални периферни
декомпозит 86, 123
- Диференцијални потенцијални
декомпозит 86
- Екстралингвистички аспекти
22, 24, 31, 78, 80-81, 87, 207,
232
- Екстралингвистички показате-
љи 156-159
- Екстралингвистички фактори
13, 17, 22, 78, 89, 230
- Елементарна дискурсна кон-
тактема 130
- Елипса 83, 91
- Етапна лексикографија 80-81
- Заједнички интегрални деком-
позит 86, 96-122
- Зона контактолошког речника
28-29, 79, 81, 86, 145-146,
154, 158
- Идентификатор 30-31, 78-79,
138, 146-147
- Идентификација 55, 80, 156,
160, 230
- Импортација 31, 218, 227, 229
- Индекс адаптације 28-29, 33,
36-37, 39-43, 45, 73, 153, 162,
165-166, 171, 211-212, 220
- Инословенски контакти 9, 20,
27, 32, 34, 49, 56, 151, 229
- Интегрална контактосема 92,
95
- Интегрална контактосемема 95
- Интеграција 31, 49, 78, 82, 128,
161
- Интерференција 12-13, 23-24,
30-31, 135, 228
- Интралингвална инфлуенција
81
- Инфлуенција 29, 32-33, 44-45,
47-55, 57, 59-69, 71-73, 77-85,
88-89, 92-93, 95-123, 128,
132, 135-138, 140-147, 153,
156-160, 167, 228, 230, 233
- Историјска контактологија 233
- Јака инфлуенција 135, 146
- Једнокомпонентни динамички
формални запис 87-88
- Једнокомпонентни статички
формални запис 87-88
- Језик давалац 12-13, 15, 25, 32,
35, 40, 43, 50-51, 54, 59, 62,
73, 78-80, 86, 138, 152, 155-
156, 174, 216, 228
- Језик извор 29, 36, 40, 43, 45,
80, 84, 179, 214-216, 228
- Језик медијатор 80, 228
- Језик посредник 29, 33, 36-37,
40, 43-45, 49, 54, 78, 138, 158,
162, 166-167, 179, 212, 214-
215, 228, 234
- Језик прималац 12-13, 15, 20,
32, 35, 39-40, 42-43, 45, 49-
51, 54, 59, 62, 73, 78, 80, 83,
87, 151-152, 155-156, 161,
167, 213-214, 216, 219, 227-
228
- Језик трансмитер 32, 80-81,
228

- Језичка доминација 228
 Језички контакти 9-14, 19-20, 24, 26, 30-31, 33, 52, 56, 80, 83, 86, 88, 150-151, 155-156, 158, 160, 162, 201, 228, 229, 233-234
 Језички сукоби 13
 Језичко мешање 17, 229
 Језичко позајмљивање 13, 19, 24, 32, 82, 228-229
 Калк 29, 142-143
 Калкирање 228-230
 Компромисна реплика 50, 132, 174
 Конвергенција 228
 Конвергентна интермедијарна инфлуенција 81
 Конкретизатор 78, 126, 139, 146-147
 Контактма 32, 54, 78-80, 83, 128-130, 147, 160, 221, 229-230
 Контакти култура 13, 150
 Контактни антоним 230
 Контактни језици 228
 Контактни пароним 230
 Контактни синоним 81, 230
 Контактни хомоним 230
 Контактнаакцентема 229
 Контактнаограмаема 95-96, 210, 220, 229
 Контактнаографема 35, 42, 212, 229
 Контактнаодериватема 49, 54, 157
 Контактнаодискурсема 229
 Контактнаоинтонема 229
 Контактнаоконцептема 159, 211, 229, 230
 Контактнаолексема 27-29, 32-33, 35, 37, 39-43, 45, 47-53, 55-57, 59-73, 77-79, 81, 84-93, 95, 98-99, 123, 127-128, 130-133, 135-148, 154, 157, 159, 162, 211-212, 218, 220, 225, 227, 229-231
 Контактнаолексикостилема 54
 Контактнаолошка дериватологија 49
 Контактнаолошка карта 32, 45, 77, 197, 200, 208-213, 220, 222, 225, 230
 Контактнаолошка лексикографија 9, 32, 73, 78, 132, 151, 230
 Контактнаолошка лингвогеографија 9, 32, 230
 Контактнаолошка фразеолошка лексикографија 32
 Контактнаолошке јединице 13, 34, 44, 48-49, 54, 57, 78, 80, 128-130, 151, 155, 157, 160, 197, 210-211, 213, 220, 229-230, 233
 Контактнаолошки антоним 28-29, 32, 79, 81, 230
 Контактнаолошки блок 85
 Контактнаолошки антонимско-синонимски блок 32
 Контактнаолошки квалификатор 52, 81, 145, 160-161, 168, 230
 Контактнаолошки пароним 81
 Контактнаолошки процеси 32, 35, 50-51, 78, 83, 153, 155, 160, 197, 210-213, 220, 225, 229
 Контактнаолошки речник адаптације 14, 27-28, 32-34, 36-37, 43-44, 47, 51, 77-80, 145, 151-152, 160, 207, 212, 230
 Контактнаолошки речник идентификације 34, 55, 79, 151, 160, 230

- Контактолошки речник словенских језика 12, 27, 33, 37, 51, 56, 80, 145-146, 148, 151, 212, 220, 230
- Контактолошки синоним 28-29, 32, 67, 69, 79, 81, 168, 177, 230
- Контактолошки хомоним 55, 81, 230
- Контактолошки фразеолошки речник адаптације 150-168, 171-174
- Контактолошко моделирање 228
- Контактоморфема 54, 229
- Контактопрозодема 229
- Контактосема 54, 81, 83, 85-86, 89, 91-93, 95, 112, 120, 159, 164, 211, 229
- Контактосемема 83, 86, 89, 91, 93, 95-103, 109-110, 112-120
- Контактосинтаксема 54, 229
- Контактостилема 54, 229
- Контактофонема 35, 54, 210, 229
- Контактофразема 32, 78, 150-168, 171-174, 179-195, 230, 233
- Контекстуална инфлуенција 60, 81, 136
- Контекстуално-контактолошки блок 32, 80, 85, 95
- Контекстуално-контактолошки кластер 32, 80
- Конфигурација 78, 127, 142-143, 147
- Конфлуенција 78, 127, 142, 146
- Коригован запис 89, 91, 93, 100-101, 105
- Креоли 228
- Кумулативан запис 89
- Ланац утицаја 43
- Латински утицај 43, 177
- Лексика грчког порекла 162
- Лексика руског порекла 10, 55, 140, 142, 157
- Лексичка контактологија 9, 14, 27, 30, 32, 49, 132, 229
- Локална дискурсна контактема 132
- Лингвистичка контактологија 9, 11, 13, 17-19, 21-22, 26-28, 30-33, 37, 45, 49, 52, 57, 129, 131, 152, 155, 228-229, 232
- Локализатор 127, 137, 146
- Макростратегије ширења утицаја 29, 78, 127-128, 140, 146-148, 230
- Међусловенски контактолошки атлас 32-33, 45, 77, 196-197, 208-210, 212, 220, 225, 230
- Међусловенски контактолошки геоинформациони систем 32, 196, 207, 220
- Мешани језици 17, 228
- Микростратегије ширења утицаја 29, 78, 127-128, 142-144, 146-148
- Модел 28-29, 32, 35-36, 39-43, 45, 47, 49-56, 59, 63-73, 79-82, 84-97, 99, 123, 130, 132, 135-136, 138, 143, 153, 155, 157, 159-168, 171-174, 179-180, 197, 211, 213-214, 220, 225
- Модификација 39, 41-42, 78, 142-143, 146-147, 153, 156, 160, 167-168, 174, 177, 211, 213, 230
- Модул контактолошког речника 28-29, 79, 81, 206, 230

- Морфолошка адаптација 25, 27, 229
 Мултилингвизам 13
 Некоригован запис 89-93, 106, 114
 Некумулативан запис 89
 Непосредно позајмљивање 229
 Носилац инфлуенције 96-123
 Нулта трансакцентуација 219
 Нулта инфлуенција 89
 Нулта семантичка екстензија 34, 82-83
 Нулта трансграфематизација 28, 37, 40-41, 43
 Нулта трансдеривација 55-56, 59, 61-63, 65, 163, 167, 179
 Нулта трансконцептуализација 179
 Нулта трансморфологизација 167
 Нулта транссемантизација 54, 80, 82, 89-96, 165, 179
 Нулта транссинтаксизација 179
 Нулта трансструктуризација 179
 Нулта трансстилизација 54, 165
 Нулта трансфонемизација 163, 216, 225
 Нулта фразеостилистичка адаптација 179
 Нулта фрејмска трансдеривација 47, 59-61, 73
 Ограничавање утицаја 22-23, 48, 128, 146, 230
 Ономастичка контактологија 21, 25-26, 32
 Ономастички русизми 30-31, 130, 233
 Општа контактологија 228
 Ортографска адаптација 27, 32-33, 44, 153
 Парадигматизација 78, 127, 140-141, 146-147, 165, 167, 174
 Парадигматска инфлуенција 81
 Парентеза 78, 127, 142-143, 146-147
 Парцијалан формални запис 87-88, 91
 Пејоризација 83, 91
 Периодизација 9, 15, 29, 228, 233-234
 Пицини 228
 Позајмљеница 13, 25, 32, 49, 52, 81-83, 131, 227, 234
 Позајмљивање 13, 19, 24, 32, 82, 227, 229
 Полилингвизам 228
 Поптун формални запис 87-88
 Посредно позајмљивање 229
 Потпуна инфлуенција 80, 85, 89, 95-99
 Прагматичка инфлуенција 81
 Пребацивање кодова 228
 Пресликавање 32, 35, 39-40, 49-51, 78, 80, 90-92, 213-216, 228
 Примарна адаптација 34, 47, 49, 52, 82-83, 85, 91, 93, 95, 98, 161, 166, 177, 229
 Примарне промене 50, 161-162
 Примарно-терцијарна адаптација 32, 49, 52, 54, 95-97, 100, 102, 106
 Прозодијска адаптација 153
 Промена кода 39-40, 45
 Проширење значења 34, 82-83, 85, 89, 91-94, 98-99, 123, 164-

- 165, 179-180
 Регионална контактологија 228
 Редукција 78, 127, 130, 140-141, 146-147
 Реплика 29, 33, 35-36, 40-41, 50-51, 54, 56, 59, 60-73, 79, 82, 92, 94, 129, 132, 135-136, 143, 155, 161, 163-165, 167, 174, 179-180, 210-213, 225
 Реч страног порекла 11-12, 25, 155
 Русизам 10-11, 13-14, 16-19, 27-30, 36-37, 47, 49, 55-56, 78, 80-83, 145, 151, 154, 156-157, 175, 212, 233-234
 Рускословенски утицај 15-16, 27
 Секундарна адаптација 34, 47, 49-50, 52-53, 82-83, 91, 93, 100, 103-105, 108, 113, 115-118, 120-121, 161, 229
 Секундарне промене 50, 92, 162, 166, 177
 Секундарно-терцијарна адаптација 32, 45, 49, 52-54, 98-114, 116-117, 119-123, 179
 Семантичка адаптација 27, 77, 81-82, 91-92,
 Семантичка екстензија 34, 79, 82-83
 Семантичка парафраза 51, 60, 72
 Семантичка перифраза 51, 60, 72
 Синтагматска инфлуенција 81
 Синтаксичка контактологија 229
 Скандинавски утицај 233
 Скраћен формални запис 80, 87-88, 92
 Слаба инфлуенција 135, 146
 Славенизам 10, 15, 27, 34, 55, 140, 199, 230
 Слободна трансакцентуација 162, 166, 179, 219
 Слободна трансграфематизација 28-29, 33, 37, 41, 43-45, 162, 166-167, 179, 211-212
 Слободна трансдеривација 68-69, 71, 73
 Слободна транспарадигматизација 165-166, 179
 Слободна транссемантизација 83, 94-95, 123, 165-166
 Слободна транссинтаксизација 179
 Слободна трансстилизација 165-166
 Слободна трансфонемизација 163, 166-167, 179, 216, 226
 Слободна фрејмска трансдеривација 47, 59, 61, 65-69, 71-73
 Слободна фразеостилистичка адаптација 179
 Спецификација 78
 Србизам 31
 Србизација, посрбљавање 17-18, 22
 Стандардна интермедијарна инфлуенција 81
 Статичка инфлуенција 81
 Статички контактолошки концепт 132
 Суужење значења 34, 82-83, 85, 89-94, 96-98, 123, 165, 179-180
 Супституција 31, 35-36, 42, 45, 166, 179, 229
 Суржик 12, 228
 Творбена адаптација 52
 Терцијарна адаптација 47, 49, 84, 155, 177

- Типологија адаптације 33, 45, 47, 51, 55, 57, 59, 77-78, 83-84, 91, 94, 229
- Трансакцентуација 28, 35, 162, 166-167, 179, 196-197, 210, 212-213, 219, 220, 229-230
- Трансграфематизација 28-29, 32-33, 35-37, 40-45, 162, 166-167, 196-197, 210-211, 213, 220, 229-230
- Трансдеривација 28-29, 32, 35, 47, 49-52, 55-56, 59-73, 82, 163, 167-168, 179, 210, 229-230
- Трансдискурсивизација 29, 127-128, 145-146
- Трансконцептуализација 28, 32, 35, 159, 165, 167, 179, 210, 230
- Транскрипција 11, 13, 21-22, 26, 35, 198, 228-229
- Транслитерација 11, 13, 22, 26, 35, 228-229
- Трансморфемизација 25, 28, 35, 50, 229
- Трансморфологизација 22, 28, 32, 35, 82, 163, 167, 168, 210, 229
- Транспарадигматизација 35, 165, 167, 174,
- Транссемантизација 28-29, 34-35, 50, 77-124, 154, 159, 164-167, 179, 229-230
- Транссинтаксизација 28, 35, 50, 179, 210, 229-230
- Трансстилизација 28, 35, 54, 165-167, 210, 230
- Трансструктуризација 35, 163, 168, 179
- Трансубјективност 132
- Транс-термини 82
- Трансфер 32, 50, 78, 82, 156, 228
- Трансфонемизација 28, 34-35, 162-163, 167, 179, 196-197, 210-212, 216, 220, 225-227, 229-230
- Трасјанка 228
- Туђе речи 16, 18-20
- Укупна адаптација 28, 165, 167 179
- Упарени лексикографски извор 79, 83, 86-87, 90-93, 96-97, 118, 121
- Упитник 197-200, 204, 207, 211-213, 216, 220, 225, 230
- Утицај енглеског језика 25, 33, 35, 39, 41, 52, 54, 233
- Утицај руског језика 9, 12, 15, 17, 21-24, 27-37, 39-41, 43-45, 47-49, 51-52, 54-56, 60, 64, 73, 77, 79-80, 83-84, 94, 127-133, 135-138, 140-141, 143-148, 150, 152-157, 162, 168, 177, 196-197, 210, 212, 220, 225, 229-230, 233-234
- Фиксација 33, 53, 55, 57, 78-79, 127, 132, 142, 144, 146, 159, 174
- Формализација 28, 34, 40, 44, 47, 78-79, 84-85, 128, 145, 153
- Формални запис 79-80, 85-89, 91-92, 100-101, 105-106, 114
- Формални опис 28-29, 32, 33, 34, 44, 73, 77, 79, 90, 146, 157, 160, 166, 174
- Фразеолошка контактологија 9, 150-151, 229
- Француски утицај 166
- Фрејмска трансдеривација деривационих пропозиција 32,

45, 47, 51-52, 59-73, 81, 229
Хунгаризам 82
Црквенословенизација 17
Црквенословенизам 30, 138
Ширење утицаја 17, 22-23, 29,
31, 48, 78, 127-128, 130, 140-
143, 146-148, 230